

PRÍPAD OATIS

ČESKOSLOVENSKÝ KOMUNISTICKÝ REŽIM

VERZUS

DOPISOVATEĽ ASSOCIATED PRESS

SLAVOMÍR MICHÁLEK

ÚPN
2005

Edícia MONOGRAFIE

SLAVOMÍR MICHÁLEK

PRÍPAD OATIS

ČESKOSLOVENSKÝ KOMUNISTICKÝ REŽIM
VERZUS
DOPISOVATEĽ ASSOCIATED PRESS

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA
BRATISLAVA 2005

Všetky práva vyhradené. Žiadnu časť tejto publikácie nemožno reprodukovať, kopírovať, uchovávať či prenášať prostredníctvom žiadnych médií – elektronických, mechanických, rozmnožovacích či iných – bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora a vydavateľa.

Monografia je výsledkom grantovej úlohy
Historického ústavu SAV č. 2/4187/24.
Vydal Ústav pamäti národa

© Slavomír Michálek
© Ústav pamäti národa

Recenzenti: Michal Barnovský
Juraj Kalina
Pavel Žáček

Fotodokumentácia: Fotoarchív Historického ústavu SAV, Bratislava
Archív Ústavu pamäti národa, Bratislava
Archív Ministerstva vnútra ČR, Praha, Brno-Kanice
Archív Ministerstva zahraničných vecí ČR, Praha
Rodinný fotoarchív Laurabelly Oatisovej, New York
Fotoarchív autora, Bratislava

Návrh obálky a grafická úprava: VMV Prešov
Zodpovedná a jazyková redaktorka: Vlasta Jaksicsová
Technický redaktor: Boris Vích
Bratislava 2005

ISBN 80-969296-0-7

„... Končím občané soudci svou závěrečnou řeč připomínkou těm, kteří dnes ještě nesedí na lavici obžalovaných.

Marně se připravujete na novou válku, marně vydáváte miliony dolarů špionům a rozvratníkům. Vidíte, jak den ze dne rostou síly socialismu, jak osvobozená lidská práce jako zázrakem mění lidi i zem. A běda vám, jestliže se odvážíte největšího zločinu všech věků. Lid našich i vašich zemí, s nimiž jste nikdy nepočítali, vás smete společně do propasti na věčné časy.

A my všichni voláme s naším básníkem:

*Ať tlampač z Wall Streetu vyráží dál svoje smrtonosné skřeky,
nevysuší to naše řeky!*

Zpívám si, stoje na stráži, zpívám spěv míru!“

Úryvok zo záverečnej reči štátneho prokurátora Josefa Urválka na hlavnom pojednávaní procesu s Williamom N. Oatisom a spol. dňa 3. júla 1951.

Obsah

Na úvod	10
Štátna bezpečnosť – hlavný tvorca politických procesov	12
William Nathan Oatis	16
Zatknutie a príprava politického procesu	23
Obžaloba, hlavné pojednávanie, rozsudok	36
Milosť pre väzňa číslo 2091	54
Postoj amerických diplomatických a politických kruhov	71
Home sweet home (domov sladký domov)	96
Slovenský Oatis – Jan Hvasta	104
Dozvuky prípadu Oatis	114
Ako to videl on – William Nathan Oatis	121
Výber z dokumentov prípadu Oatis	145
Protokol o hlavnom pojednávaní	145
Záverečná reč štátneho prokurátora Josefa Urválka	184
Rozsudok. V mene republiky!	198
Československé zákony v prípade Oatis (aktuálne časti)	218
Epilóg	227
Pramene a literatúra	230
Zoznam použitých skratiek	234
Menný register	235
Summary	241
Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)	243

Na úvod

Politická realita v Československu na začiatku päťdesiatych rokov minulého storočia sa z hľadiska medzinárodnej i vnútornej situácie v zásade ničím nelíšila od politickej reality ostatných krajín „mladého“ komunistického bloku. V týchto krajinách platili nemenné konštanty: v medzinárodnej rovine terminológia a prax studenej vojny a dôsledný pomer satelita k „jednej šestine sveta“; v domácej oblasti rozorávanie medzi a kolektivizácia, koncentrácia na ťažký priemysel, perzekúcia cirkvi a iných vnútorných nepriateľov štátu „mieru a pokroku“ v podobe masových politických procesov.

A práve posledne menovaný rozmer raného komunizmu v Československu sa vybaví v myslí takmer každému, kto obráti naše pomyselné „päťdesiate strany v knihe minulého storočia“. Rozmer sám o sebe chorý, obľudný a hanebný, azda neplánovaný, no pravdepodobne nevyhnutný.

Slovenská a česká historiografia sa otázkami politického vývoja v Československu na začiatku päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia zaoberá systematicky už niekoľko rokov. Hoci dodnes chýba komplexná syntéza tohto obdobia, predsa len existuje odborná i vedecká literatúra, ktorá sprístupňuje stav poznania a poskytuje jeho obraz. Významným zdrojom informácií je tiež memoárová literatúra o problematike československých politických procesov. Hoci vo vedomí ľudí pretrvávajú predovšetkým smutne známe megaprocesy s politickou komunistickou špičkou, či už išlo o Vladimíra Clementisa a slovenských buržoáznych nacionalistov, alebo o Slánskeho a spol., dnes už vieme o tragických osudoch tisícok ľudí, ktorých nastupujúci totalitný režim zbavil nielen základných ľudských práv, ale – a to v tom lepšom prípade – ich zrazil na dno fyzického bytia.⁽¹⁾

Avšak metódy československej Štátnej bezpečnosti na vlastnej koži nepocítili len naši občania, ale aj cudzinci z nepriateľského Západu, ktorí sa u nás v tomto období zdržiavali. Jedným z nich bol dopiso-

vateľ americkej tlačovej agentúry *Associated Press* – William Nathan Oatis, ktorého v roku 1951 obvinili z protištátnej špionážnej činnosti a Štátny súd v Prahe ho odsúdil na desať rokov väzenia.

Oatisov prípad je dodnes neznámy nielen pre odbornú, ale aj pre laickú verejnosť. Azda ešte žijúci pamätníci tohto obdobia si spomenú na mnohé tendenčné články v súdobej československej tlači, ktorá Williama Nathana Oatisa vykreslila ako amerického špióna a zloducha, predĺženú ruku amerických imperialistov, ktorý neušiel zaslúženému trestu, pretože zosobňoval nebezpečenstvo najvyššieho stupňa.

Prípad Oatis, ktorému je venovaná táto monografia, sa opiera o archívny výskum autora, odbornú i memoárovú literatúru a súdobú tlač.

Nuž vráťme sa teda na začiatok päťdesiatych rokov minulého storočia a pripomeňme si, ako vlastne „prípad Oatis“ písal svoju krátku i dlhú históriu.

⁽¹⁾ K sledovanému obdobiu všeobecne, ako aj k politickým procesom zvlášť, na začiatku 50. rokov dvadsiateho storočia bližšie pozri napr.:

HEJL, V.: *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha 1990.

KAPLAN, K.: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948 – 1956*. Brno 1999.

KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Praha 2001.

LONDON, A.: *Doznání*. Praha 1968.

LÖBL, E.: *Svedectvo o procese*. Bratislava 1968.

PEŠEK, J.: *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948-1953*. Bratislava 2000.

PEŠEK, J. – LETZ, R.: *Štruktúry moci na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov 2004.

Proces s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánskym. Bratislava 1953.

Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989, statistický přehled. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, svazek 12/1993.

Zločiny komunizmu na Slovensku 1948-1989, I., II., Prešov 2001.

Štátna bezpečnosť – hlavný tvorca politických procesov

1. kapitola

Koniec štyridsiatych a začiatok päťdesiatych rokov minulého storočia v Európe, resp. vo svete, bol obdobím plného „rozkvetu“ studenej vojny. Hrozba nového svetového konfliktu medzi nedávnymi spojencami diktovala medzinárodný vývoj z hľadiska života budúcich generácií. Kým Západ pod krídlami USA v tom čase vystupoval ako viac-menej homogénny celok bez vnútorných otrasov, vo východnom bloku sa naplno rozohrel vnútorný proces ideologického čistenia vlastných radov pod patronátom Moskvy.

Moskva postoj hegemonu uplatňovala v dvoch rovinách. V prvej rovine ho kryla čiastočne pod plášťom rezolúcií Informbyra (jún 1948 v Budapešti – vylúčenie Juhoslávie z organizácie, november 1949 v Bukurešti – titovská klika v ľudovodemokratických krajinách ako agentúra svetového imperializmu), v druhej rovine – a to oveľa častejšie – otvorene a priamo diktovala podmienky existencie svojho bloku. Ak sa objavili trhliny v bezvýhradnej vernosti a poslušnosti, nasledovala séria krokov, ktorých cieľom bolo „dezinfikovať“ režim. Juhoslovanský prípad sa už nemal opakovať.

To, že Moskva držala opraty vo svojich rukách, pocítili vo všetkých krajinách východného bloku, vrátane Československa. Jednoducho všade tam, kde vnútorní i vonkajší nepriatelia organizovali „protisovietske sprisahania“. V roku 1949 to boli najmä zahraniční západní diplomati a domáca titovská klika. Výsledkom bolo postupné obmedzovanie diplomatických stykov satelitov Kremľa so simultánnym vyrábaním politických procesov proti pracovníkom cudzích zastupiteľských úradov. V Československu sa to začalo juhoslovanským konzulom v Bratislave Šefikom Kevičom, potom nasledovali francúzski, holandskí, kanadskí a britskí diplomati, až po „amerických agentov“ Jana Hvastu, Dagmar Kacerovskú, Jaromira Nechanského a ďalších.

Politické procesy v Československu na konci štyridsiatych a začiatku päťdesiatych rokov sa oprávnené pokladajú za tragický fenomén našich moderných dejín. Ich spoločným menovateľom bola nezákonnosť. Nezákonné boli z viacerých dôvodov – boli umelo vykonštruované s vynútenými priznaniami, porušovali základné ľudské a občianske práva ako aj vtedajšie zákony. Zasiahli celú spoločnosť, všetky sociálne vrstvy obyvateľstva. „Triedny nepriateľ“ sa hľadal všade.

Základné poslanie československých politických procesov v sledovanom období sa premietalo vo viacerých rovinách. Ťažko presne definovať, ktorá z nich bola dominantná, no ako trvalá konštanta sa nepochybne javila snaha odhaliť, zlikvidovať, potrestať a vyradiť potenciálnych, skutočných či vymyslených odporcov komunistického režimu, pričom ako významný prostriedok pôsobila psychológia strachu. Strach mal spoločnosť masovo šokovať a „vychovávať“. V tomto prípade proti triednemu imperialistickému nepriateľovi. Najmä verejné megaprocesy s vnútornými nepriateľmi štátu vyvolávali psychózu strachu. Ruka v ruke s ňou prepukla davová psychóza „ľudového hnevu“ – preč so všetkou tou „hávedou“ agentov a vyvrhelov“.

Najvýznamnejšiu úlohu pri „výrobe“ československých politických procesov v tomto období zohrávala Štátna bezpečnosť (ŠtB), ktorá bola predovšetkým politickou políciou. Pomáhala komunistickému režimu, chránila ho a aktívne sa podieľala na jeho budovaní. Chápavá ŠtB boli všade – v mestách, obciach, regiónoch, spoločenských organizáciách, školách, podnikoch i družstvách, jednoducho tam, kde boli ľudia.

Štátna bezpečnosť pri vyšetrovaní uplatňovala kombináciu dvoch metód – fyzické násilie a psychický nátlak. Ich vhodným striedaním, častejšie však simultánne, dosahovala maximálnu úspešnosť vo „výrobe“ nepriateľov, od jesene 1949 aj za pomoci „učiteľov“ – sovietskych poradcov. Samotná technika fyzického násillia a psychického nátlaku sa uplatňovala individuálne, od prípadu k prípadu, no vo všeobecnosti zahŕňala širokú škálu – dlhodobý pobyt vo väznici, samoväzbu, brutálne mučenie, bitie, nočné výsluchy, odopieranie spánku, ponižovanie osobnosti, vyhrážanie, zastrášovanie príbuzných, nereálne sľuby a podobne.

Postup ŠtB pri „výrobe“ politických procesov mal svoju zabehnutú šablónu a vlastné fázy. Všeobecne platilo – vytypovanie nepriateľa, jeho sledovanie, provokácia, nasadenie agenta, hľadanie vymyslených dôkazov. Táto začiatočná fáza vyvrcholila zatknutím obete. Potom nasledovala vyšetrovací väzba, totálna izolácia, keď pre vyšetrované-

ho neplatili žiadne zákony a neexistovalo nijaké právo. Existoval len dvojstranný pomer – vyšetrovateľ verzus vyšetrovaný. Vyšetrovaný už nebol človekom, bol číslom, vopred odsúdeným zločincem, bezmocným a bezbranným. Bol vystavený neobmedzenej a nekontrolovateľnej svojvôli vyšetrovateľa, ktorý nehľadal pravdu. Mal smernice, pokyny „zhora“ a vlastnú iniciatívu. Určoval spôsob vyšetrovania i režim vyšetrovaného. Aj výsluchy boli starostlivo naplánované. Ak vyšetrovaný spolupracoval, za odmenu ho ušetrili fyzického i psychického týrania. Ak nespupracoval, nastupovalo násilie. Skôr či neskôr podľaohol každý a výsledok bol len jeden – otázkový protokol.

Otázkový protokol bol súbor upravených otázok a odpovedí, ktoré dokazovali v plnej nahote opodstatnenosť zatknutia a nepriateľskú protištátnu činnosť obvineného. Avšak výsluchy pokračovali a eskamotáž s protokolmi tiež. Keď sa vyšetrovaný psychicky zlomil, o čo vlastne jeho trýzniteľom šlo, podľaohol ilúzií, že reťaz jeho doznaní, vymyslených alebo šikovne upravených a zveličených vyšetrovateľom, by mu mohla pomôcť zachrániť sa. No opak bol pravdou.

Samozrejme, vyšetrovaný nebol „namočený“ sám. Štátna bezpečnosť simultánne spriadala sieť komplicov a svedkov. Ako podklad slúžila výpoveď či životopis obvineného. Išlo o dômyselne a kombinačne prepracovaný scenár. Bolo potom priam neveriteľné, aký nebezpečný zločin skupina okolo obvineného pripravovala. Našťastie, všetci boli odhalení a teraz neujdú spravodlivému trestu.

Samotné doznanie nebolo slovné či písomné vyhlásenie, ktorým sa obvinený priznával k spáchanému činu, ale v tomto prípade znamenalo, že človek sa priznal k niečomu, čo nikdy neurobil a nepovedal. Vyšetrovaný sa svojím doznaním úplne „zlomil“. Išlo o rozpad jeho osobnosti, morálnych a vôľových vlastností. Všadeprítomný strach nahľodával a rozleptával rozumovú i citovú sféru obvineného, vyšetrovateľ ho nakoniec „spracoval“ tak, že mal pocit osamotenosti, neexistencie vlastného bytia, rodiny, priateľov. Tento postup pripomínal metódy psychoanalytika, avšak s opačným výsledkom.

Keď ŠtB pokročila v prípade tak, že dokončila otázkový protokol, vypracovala obžalobu. Tú oficiálne podávala prokuratúra, avšak hlavný architekt – Štátna bezpečnosť – naďalej určovala postup. Jej podiel na výrobe záverečnej fázy procesu sa odohrával v súdnej sieni. Vyšetrovaný naspamäť odrecitoval všetky „zločiny“, ktorých sa dopustil. Súdny senát potom verejne odhalil nepriateľskú a protištátnu činnosť obžalovaného.

Samotné súdne pojednávanie pred Štátnym súdom malo tiež svoj

špecifický scenár i réžiu. Väčšinou, najmä v megaprocesoch, bolo verejné a predseda senátu i prokurátor do jeho priebehu aktívne zapájali divákov. Išlo o psychologickú hru, šikovné využívanie davovej psychózy, preto nemohla chýbať zvuková kulisa – výkriky rozhorčenia, hnev ľudu, ako aj radosť z odhalenia protištátneho sprisahania v službách imperialistov, trockistov, sionistov, titoistov či buržoázných nacionalistov.

Celé toto úbohé a plytké „divadlo“ dotvárala obhajoba. Obhajca, určený ex offio, v skutočnosti obvineného neobhajoval, naopak, bol presvedčený o jeho vine a svoju úlohu obmedzil len na to, že konštatoval poľahčujúcu okolnosť ak sa obvinený plne a dobrovoľne priznal. Rozsudok v mene republiky – vinný – mal mať najmä výchovný vplyv na spoločnosť. Smrť, doživotie, dlhoročný žalár.

Politické procesy boli súčasťou formy vládnutia komunistickej moci. Najväčší rozsah dosiahli v počiatočnom období komunizmu v rokoch 1948 – 1954. Ich prostredníctvom komunistická moc bezohľadne likvidovala svojich odporcov – skutočných, potenciálnych i vymyslených.

Celkový počet politických procesov za obdobie štyridsiatich rokov komunistickej totality v Československu nie je dodnes známy. Vieme však, že ich spodnú hranicu predstavuje takmer 258 tisíc prípadov, z toho na Slovensku vyše 62 tisíc, čo je počet rehabilitovaných na základe zákona z roku 1990. Tento údaj, akokoľvek desivý, však plne nevystihuje všetko to, čo politické procesy vo svojich dôsledkoch priniesli. Nešlo totiž len o priame obeť, ich rodiny a priateľov, ale najmä o spoločnosť, ktorú dlhodobo ovplyvňovali politicky, ekonomicky, kultúrne i morálne.

Kto zavinil túto spúšť? Kto nesie zodpovednosť za tragédie a hrôzy pre viaceré generácie? Vo všeobecnej polohe nepopierateľne komunistický režim, t. j. jeho ideológia, vykonávatelia, aktéri, mocenské orgány a všetci tí, ktorí pôsobili v tomto obludnom nekontrolovateľnom mechanizme.

William Nathan Oatis

2. kapitola

William Nathan Oatis sa narodil 7. januára 1914 v americkom meste Marion v štáte Indiana ako druhý syn rodičov Johna Rosea a Cory Blanche, rodenej Eddyovej. Keď mal jeden rok, jeho starší brat zomrel v dôsledku nešťastnej nehody – po obarení horúcou vodou. Krátko nato otec opustil rodinu. Odišiel za prácou fotografa do Arizony a matka zmizla nevedno kam. Preto malého Williama (Billa) vychovávala stará matka z otcovej strany.

V čase dospievania bol Bill Oatis známy ako knihomol', avšak medzi miestnou mládežou v rodnom mestečku veľmi obľúbený. Na zhromaždeniach tamojších mladých protestantov hrával v kostole na klavír a navštevoval miestne mládežnícke krúžky, najmä diskusný a dramatický. V roku 1932 získal štipendium na univerzite De Puaw, avšak po skončení prvého ročníka školu zanechal. Zamestnal sa ako redaktor novin *Marion Leader-Tribune*, potom *Marion Chronicle*, kde postupne získaval skúsenosti z novinárskej profesie.

V roku 1937 nastúpil William N. Oatis do svetoznámej tlačovej agentúry *Associated Press* v Indianapolise, kde zostal pracovať do roku 1942, keď vstúpil do americkej armády.⁽²⁾ Jeho priatelia a spolupracovníci nechápali, ako dokázal tento chudý, takmer dva metre vysoký a ani nie šesťdesiat kilogramov vážiaci muž zvládnuť fyzické testy. Navyše bol krátkozraký, takže nebol schopný robiť čokoľvek bez okuliarov so silnými dioptriami.

Jeho služba v americkej armáde počas druhej svetovej vojny sa odvíjala mimo bojiska. Po krátkom základnom vojenskom výcviku začal pracovať ako vojnový dopisovateľ. Písal krátke články do armádnych časopisov. Hoci bol pôvodne vybraný na funkciu úradníka americkej

⁽²⁾ SCHMIDT, D. A.: *Anatomy of Satellite*. Boston 1952, s. 30.

okupačnej armády vo Francúzsku (ovládal francúzštinu), do Európy neodcestoval. Dobrovoľne sa prihlásil na štúdium japončiny a geografie Tichého oceánu, kde v rámci tzv. armádneho programu špecializovaného výcviku zostal do jesene 1944. Tento výcvik absolvoval vo Fort Snelling v jazykovej škole vojenskej výzvednej služby (Military Intelligence Service Language School) spolu s ďalšími asi deväťdesiatimi príslušníkmi americkej armády. Potom ho preložili do jazykovej školy v Ann Arbor v štáte Michigan, ktorá pripravovala špecialistov na vojnové spravodajstvo a na techniku boja v Tichomorí. Popri tom absolvoval kurz spojovacej techniky v tábore Growder. Študentov japončiny vo Fort Snelling a v Ann Arbor počas výcviku využívali aj na praktickú činnosť. Tak napr. William Nathan Oatis prekladal z japončiny do angličtiny denník japonského vojaka a japonskú vojenskú príručku, pojednávajúcu o príprave zákopov na ostrovoch. Tieto materiály dodával škole Úrad strategických služieb (Office of Strategic Services), resp. jeho centrála z Fort Meade v štáte Maryland.

Po skončení jazykovej školy v Ann Arbor v auguste 1945 mal W. N. Oatis možnosť odísť ako spravodajský dôstojník americkej armády do Japonska. Hoci ho táto služba v krajine vychádzajúceho slnka lákala, rozhodol sa pre civilné zamestnanie. Uvedomil si totiž, že po skončení služby v Japonsku by nezískal doma v USA výhodné zamestnanie najmä v dôsledku prebytku pracovných síl. Z Ann Arbor ho preložili do tábora Atterburg, odkiaľ v januári 1946 odišiel do civilu s predstavou, že svoj budúci profesionálny život zasväti povolaniu novinára.⁽³⁾

Túto predstavu začal William Nathan Oatis naplňovať už v roku 1946. Nastúpil na ústredie *Associated Press* v New Yorku, najprv na oddelenie krátkych správ, potom na zahraničné oddelenie. V júli 1948 ho z centrály agentúry preložili na svoju najvýznamnejšiu európsku pobočku do Londýna. Jeho pobyt na pôde *Associated Press* v Londýne trval takmer dva roky. Stihol sa tu zoznámiť a zosobášiť s Laurabelou Zackovou, bývalou zamestnankyňou *Associated Press* z oddelenia knižničných noviniek. Keď ho v lete 1950 preložili do Prahy, Laurabella sa vrátila naspäť do Ameriky – do St. Paul v štáte Minnesota.

Situácia tlačových a spravodajských agentúr západných štátov v Československu po februári 1948 nebola vôbec jednoduchá a ľahká.

⁽³⁾ Archiv ministerstva vnútra (AMV ČR), Praha, f. William N. Oatis, V-2508 MV, Protokol o výpovedi s obvineným Williamom N. Oatisom zo dňa 19. mája 1951.

Ich vyslaní redaktori a novinári boli nežiaduce osoby, nakoľko z hľadiska nového oficiálneho československého režimu boli nositeľmi protičeskoslovenskej propagandy. Na začiatku roku 1950 to boli najmä Jacob Arden z *Al Namishar*, Yves Beaujean z *Agende Télégraphique Belge*, Robert Saul Bigio z *Reuters*, Gaston Fournier z *Agence France Presse*, John R. Higgins z *United Press*, Nishan Hardirossian z *Thakakir Weekly Istanbul*, Nathan Polowetzky z *Associated Press*, Eleanor Wheelerová z *Religion News* (USA), George Wheeler z *National Guardian* (USA) a Dana Adams Schmidtová z *New York Times*. Hoci pre každú agentúru boli systematizované dve redaktorské miesta, západné tlačové kancelárie mali v Prahe len jedného dopisovateľa. V tomto období (začiatok roku 1950) na postoj československých úradov doplatili viacerí západní novinári, ktorým československé ministerstvo zahraničných vecí odmietlo predĺžiť akreditáciu, napr. Richard Kasishke z *Associated Press*, Rob Roy Buckingham z *United Press* či Amber Bousoglan z *Agence France Presse*. Československú republiku nedobrovoľne opustila aj Elizabeth Fischerová z austrálskej agentúry *McGraw-Hill World News*, ktorej rovnako nepredĺžili akreditáciu. Podľa správy o protičeskoslovenskej propagande, predloženej medzinárodnému oddeleniu ÚV KSČ v januári 1950, boli spomínané osoby západných agentúr a denníkov reakční novinári, ktorí využívajú široké a pestré informačné zdroje, počnúc oficiálnymi správami a českými a slovenskými spolupracovníkmi – informátormi končiac. Táto správa upozorňovala aj na to, že ďalším zdrojom obstarávania protičeskoslovenských správ a informácií bola tzv. spätná reakcia. Pražského dopisovateľa jeho materská centrála požiadala, aby osvetlil, resp. overil správy, ktoré sa do zahraničia dostávali inou cestou, prípadne ich dodala politická emigrácia alebo krajanská tlač. Zdrojom informácií bol aj rozhlas, najmä *BBC* a *Hlas Ameriky*. Hlavnú úlohu však podľa uvedenej správy zohrávali organizácie pri zastupiteľských úradoch, napr. americké veľvyslanectvo malo Americkú informačnú službu (United States Information Service), Britov zastupovala Britská rada (British Council).⁽⁴⁾

Akčný rádius západných novinárskych agentúr bol v Prahe znížený v dôsledku ich spomínaného personálneho oklieštenia. Navyše boli

⁽⁴⁾ Státní ustřední archiv (SUA), Praha, f. 100/3 (KSČ-UV 1945-1989, medzinárodné oddelenie), zv. 178, a. j. 601.

títo dopisovatelia podrobne sledovaní, často sa im odoberala akreditácia a agentúry v takom prípade vyzvali, aby dopisovateľa nahradili novým pracovníkom. Týmto spôsobom dosahoval československý komunistický režim fluktuáciu zahraničných novinárov s maximálnou dĺžkou pobytu jeden rok. Miesta tak boli obsadené len jedným redaktorom alebo žiadnym. Keď napr. v marci 1950 vyhostili československé úrady jediného redaktora *Associated Press* Nathana Polowetzkeho, zostala pražská pobočka neobsadená. Z rozhodnutia centrály agentúry v New Yorku sa jej vedenia v Prahe ujal v júni 1950 práve William Nathan Oatis.

Prvé základné informačné údaje o pražských pomeroch poskytol Oatisovi v Londýne jeho predchodca Polowetzky. Podľa nich sa ukázalo, že na Williama N. Oatisa čaká v Prahe úrad fungujúci v rámci možnosti a pomerov. Tu treba poznamenať, že pražská kancelária *Associated Press* mala pre materskú centrálu agentúry v USA strategický význam. Praha bola totiž najvýchodnejším miestom, odkiaľ v tom čase existovalo spojenie diaľnopisom. Preto sa využívala nielen ako pobočka, ale aj ako tranzitná centrála, ktorá zhromažďovala agentúrne správy z pobočiek *Associated Press* z Moskvy, Varšavy a Budapešti, a tie potom diaľnopisom posielala do Londýna a New Yorku. Najmä preto mali československé úrady eminentný záujem zlikvidovať pražskú pobočku *Associated Press*, resp. jej činnosť čo najviac ochromiť.

Archívny materiál o činnosti Williama Nathana Oatisa ako šéfa pražskej pobočky *Associated Press* od leta 1950 do jari 1951, t. j. do jeho zatknutia, nie je rozsiahly z pochopiteľných príčin. Oatis bol profesionálny novinár, aj keď hľad po informáciách, ako sa v krátkom čase ukázalo, mu bol napokon osudný. V čase jeho príchodu do Prahy boli v meste už len dvaja západní dopisovatelia – Russel Jones z *United Press* a Gaston Fournier z *Agence France Presse*. Nebolo preto prekvapením, že obaja, ako aj administratívny aparát i diplomatický zbor na americkom veľvyslanectve v Prahe, predstavovali úzky okruh ľudí, s ktorými Oatis prichádzal do styku pracovne i spoločensky.

Už krátko po jeho príchode do Prahy sa ukazovalo, že tamojší pobyt nebude mať vďaka československým úradom dlhé trvanie. Pracovné problémy mu totiž spôsobili jeho správy o masívnom zatýkaní československej protikomunistickej opozície, informácie o neoprávnenom zásahu komunistov proti pražskému arcibiskupovi Josefovi Beranovi i slovenskom biskupovi Jánovi Vojtaššákovi. Navyše, keď sa v auguste 1950 domáhal svojej aktívnej účasti akreditovaného novinára počas

zasadnutia 2. kongresu Medzinárodného zväzu študentstva v Prahe, bolo takmer isté, že jeho tamojšia práca sa rýchlo ukončí. Ministerstvo informácií a osvetu navrhlo ministerstvu zahraničných vecí, aby Oatisovi nepredložilo akreditáciu a aby požiadalo *Associated Press* o výmenu svojho dopisovateľa. A tak sa aj stalo. „*Už viac nie ste persona grata,*“ oznámil Oatisovi pracovník tlačového odboru na československom ministerstve zahraničných vecí Bedřich Runge a pokračoval: „*vaše chovanie bolo také, že sme oprávnení odmietnuť vám vašu akreditáciu. Toto nie je krok nasmerovaný proti Associated Press. Toto je krok proti vám osobne.*“⁽⁵⁾

Na vzniknutú situáciu bezprostredne reagoval generálny riaditeľ *Associated Press* Frank Starzel z New Yorku. Telegramom požiadal ministra informácií a osvetu Václava Kopeckého, aby mu boli vysvetlené dôvody, pre ktoré Oatisovi zamietli predĺženie akreditácie. Československá odpoveď ministerstva informácií a osvetu tlačovému pridelencovi USA na ministerstve zahraničných vecí v Prahe Evženovi Stejskalovi bola zdôvodnená stručne tak, že činnosť Williama Nathana Oatisa „*bola nezlučiteľná s poslaním zástupcu tlačovej agentúry*“.⁽⁶⁾

Samozrejme, aj samotný Bill Oatis podnikol iniciatívne kroky na udržanie svojej pozície v Československu. Dňa 28. septembra 1950 sa dostavil na tlačový odbor ministerstva zahraničných vecí, kde ho informovali, že jeho akreditácia končí 30. septembra. Žiadal preto, aby mu ministerstvo zahraničných vecí umožnilo ďalší legálny pobyt v Československu z dôvodu usporiadania vecí v agentúre, aby jednoducho nebola poškodená činnosť *Associated Press*. Šéf tlačového odboru Josef Drtina mu prisľúbil, že ministerstvo je ochotné vyjsť mu v ústrety, predĺži mu pobyt o mesiac, počas ktorého môže v Československu pracovať, ale len ako súkromná osoba, nie ako akreditovaný novinár. William N. Oatis to akceptoval a žiadal, aby bol naďalej pozývaný na tlačové konferencie ministerstva zahraničných vecí a aby ministerstvo čo najskôr odsúhlasilo akreditáciu nového žurnalistu. Opis záznamu tohto rozhovoru je doplnený poznámkou, že „*predĺženie pobytu je udelené na výslovnú žiadosť ministerstva národnej bezpečnosti*“.⁽⁷⁾

Táto poznámka má zásadný charakter, lebo jasne naznačuje, že Oa-

⁽⁵⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 32.

⁽⁶⁾ SUA ČR, Praha, f. Ministerstvo informácií-dodatky 1945 – 1953, USA – tlač, č. kart. 232, č. j. 001303/1950.

⁽⁷⁾ SUA, tamže, príloha k č. j. 001303/1950.

tisa nepostihne bežný osud západného novinára v komunistickom Československu, t. j. že bude za nepriateľskú činnosť z krajiny vyhostený, ako bolo zvykom. Jasne tiež ukazuje, že s Billom Oatisom majú československé vyšetrovacie orgány, konkrétne ministerstvo národnej bezpečnosti, iné zámery. Ne zvolil sa viackrát osvedčený a použitý postup vyhostenia, naopak, Oatisovi umožnili ďalej pracovať vo svojom úrade. To bol veľavravný signál, no William Nathan Oatis tento signál nepochopil.

Dnes už vieme, ako sa veci okolo Oatisa vyvíjali. Nasledovalo jeho sledovanie, ako aj sledovanie jeho spolupracovníkov v agentúre. Nechýbali ani „nastrčení“ agenti, či získavanie usvedčujúcich dôkazov o protištátnej a špionážnej činnosti. Samozrejme, vôbec nešlo o samého Williama Nathana Oatisa, v hre boli osoby iného kalibru. Oatis bol len „malá ryba“, kedykoľvek nahraditeľná a nepodstatná, ktorá mala vo vhodnom čase poslúžiť „vyšším“ štátnym záujmom. V tom čase už totiž naplno prebiehala operácia celoštátneho charakteru – odhalenie a odstránenie domáceho protištátneho sprisahaneckého centra, vnútorného nepriateľa Československej republiky.

Na začiatku roku 1951 pokračovala činnosť *Associated Press* pod vedením W. N. Oatisa v zdanlivo nerušenej pohode. Jej traja zamestnanci českého pôvodu – Tomáš Svoboda, Petr Münz a Pavel Woydinek – zabezpečovali pre svojho šéfa podklady o vnútropolitických udalostiach, ktoré Oatis oficiálnou tlačovou cestou posielal na ústredie *Associated Press* vo forme kritických komentárov, analýz a poznámok. Medzi ne patrili správy o zmiznutí Marie Švermovej, tajomníčky generálneho sekretára komunistickej strany, ďalej Ottu Šlinga, brnenského krajského tajomníka strany, alebo Vladimíra Clementisa, bývalého ministra zahraničných vecí. William N. Oatis sa pomocou verejných i súkromných zdrojov pokúšal vypátrať, ako a prečo sa tieto udalosti stali. A práve to, viac ako čokoľvek iné, československé vyšetrovacie zložky použili neskôr proti nemu. V apríli 1951 Oatis zistil, že ho sleduje tajná polícia. Po tom, ako zmizli traja českí pracovníci agentúry, Svoboda, Münz a Woydinek, sa v rozhovore s kancelárom amerického veľvyslanectva Tylerom Thompsonom vyjadril, že sa obáva o svoju osobnú bezpečnosť.⁽⁸⁾ Napriek tomu z Československa neodíšiel, hoci ako vnímavý človek musel predpokladať, že kruh okolo neho

⁽⁸⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 32

Prípád OATIS

sa s'ahuje. Indície, resp. signály boli príliš zjavné a vážne, aby ich ignoroval. Zostáva nezodpovedané, prečo adekvátne nereagoval. Otázne však je, či v tom čase vôbec ešte mohol niečo podniknúť.

Zatknutie a príprava politického procesu

3. kapitola

William Nathana Oatisa zatkli v Prahe 23. apríla 1951 v popoludňajších hodinách v úradovni *Associated Press* príslušníci Štátnej bezpečnosti, ktorí ho previezli na Krajské veliteľstvo ŠtB v Bartolomejskej ulici. A tam sa začalo aj jeho vyšetrovanie.

Návrh na jeho zatknutie, ktorý schválil minister národnej bezpečnosti Ladislav Kopřiva, vypracoval a podal v deň zatknutia npor. Michal Králka z Veliteľstva ŠtB. Králkov text zdôvodňoval zatknutie tým, že Oatis sa vyzvedačstvom dopustil trestných činov proti ľudovodemokratickému zriadeniu v Československu. Vyzvedačstvo tohto amerického novinára konkretizoval v ôsmich bodoch:

1. Oatis prevzal od už zatknutého bývalého pracovníka *United Press* Jana Stránskeho, československého štátneho príslušníka, list pre šéfa *United Press* Russela Jonesa, v ktorom Stránsky upozorňuje, že zamestnankyňa *United Press* Helena Wildmanová je spolupracovníčkou ŠtB. Tento list William Nathan Oatis čítal a Russelovi Jonesovi osobne odovzdal.

2. Podľa výpovede zatknutého úradníka *Associated Press* Tomáša Svobodu informoval menovaného W. N. Oatis v tom zmysle, že od svojich šéfov dostal pokyn, aby rozširovali správy prichádzajúce zo zahraničia, ktoré znevažujú Československú republiku, čo Svoboda podľa svojho doznania aj robil.

3. William N. Oatis posielal Svobodu a druhého zamestnanca *Associated Press* Münza overovať rôzne správy, ktoré získal neoficiálnou cestou, napr. v súvislosti so zmiznutím V. Clementisa, alebo obsah rozhovorov československých diplomatov na ich rokovaníach na ministerstve zahraničných vecí.

4. William Nathan Oatis udržoval styky, podľa výpovede Tomáša Svobodu, s bývalým námestníkom ministra zahraničných vecí Arthurom Londonom.

5. Oatis sa zišiel v kancelárii *Associated Press* s agentom cudzej moci Komárkom, ktorý prišiel do Československa ilegálne a ktorý získal na protištátnu činnosť vraha príslušníka Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) Pavelku a vybavil ho vysielaczkou.

6. Oatis podľa výpovede zatknutého Woydinka, zamestnanca *Associated Press*, získal od neznámej osoby z predsedníctva vlády konkrétne poznatky o protištátnej činnosti Jána Vojtaššáka ešte pred procesom.

7. W. N. Oatis získal prostredníctvom Woydinka od Jindřicha Kratochvíla, zamestnanca ministerstva zahraničného obchodu, správu o reorganizácii tohto ministerstva a o príchode sovietskych poradcov na toto ministerstvo.

8. Ďalej podľa výpovede Woydinka Oatis žiadal všetkých zamestnancov *Associated Press*, aby počúvali zahraničný rozhlas a aby zbierali informácie o československom politickom a verejnom živote, a to aj správy, ktoré by sa nedali použiť pre tlač. Za správy, ktoré miestni zamestnanci dodávali Oatisovi, ich tento odmeňoval poukazmi do DAREX-u (predchodca predajní TUZEX-u – pozn. autora), sladkosťami a pod.⁽⁹⁾

Takto prezentované dôvody návrhu na zatknutie Williama Nathana Oatisa nevychádzali z reálneho základu. To však v danom momente československú tajnú políciu trápilo najmenej. Predchádzajúce skúsenosti ukazovali, že nebude problém vypracovať zásadnejšiu argumentáciu.

V deň zatknutia Billa Oatisa, t. j. 23. apríla 1951, nebol iba podaný návrh na jeho zatknutie, ale v tento deň štátny prokurátor Dr. Josef Urválek podpísal aj žiadosť o jeho ponechanie vo vyšetrovacej väzbe na dobu troch mesiacov na Veliteľstve ŠtB, pretože „*trvá podozrenie, že menovaný sa dopustil špionáže proti Československej republike*“.⁽¹⁰⁾

Tento, z hľadiska potrieb získania usvedčujúceho materiálu, potrebný a pochopiteľný krok československých úradov potvrdzoval aj to, že Oatisovi sa bude venovať mimoriadna pozornosť, že bude hermeticky izolovaný od akéhokoľvek vonkajšieho kontaktu a že samotný „prípado Oatis“ prebehne v dôkladnej réžii československej ŠtB. Ak návrh na zatknutie Williama N. Oatisa mal skôr hodnotu vnútrorezortného

⁽⁹⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Vyšetrovací zväzok W. N. Oatis, osobný spis č. 1510/51.

⁽¹⁰⁾ AMV ČR, tamže, č. j. B/4-V-1510/51.

pracovného dokumentu, tak samotný rozkaz na zatknutie mal podstatne inú váhu a hodnotu. Na základe svojho návrhu ho vypracoval npor. Králka a schválil zástupca Veliteľstva ŠtB mjr. Antonín Prechal. Oatis bude dopravený do väznice v Ruzyni. Tento rozkaz č. 1 na zatknutie, ako aj rozkaz k domovej prehliadke, je zo 16. mája 1951. To dokazuje, že oba dokumenty boli vypracované ex post, teda po Oatisovom zatknutí 23. apríla a zápis zo zabavených predmetov nájdených u Oatisa v hoteli Ambassador bol z 1. mája 1951. Aj domová prehliadka tak bola vykonaná skôr, ako vznikol písomný príkaz na jej vykonanie. Tieto skutočnosti jasne ukazovali, akými spôsobmi a metódami Štátna bezpečnosť pracovala. Nikomu neprekážal fakt, že išlo o postup, ktorý nielenže z obsahovej, ale ani z formálno-právnej stránky nespĺňal skutkovú podstatu takéhoto kroku. Podľa zápisu z domovej prehliadky 1. mája 1951 boli Oatisovi zabavené: finančná hotovosť (56 \$, 4 £, 510 Kčs), DAREXové poukážky v hodnote 615 Kčs, šeková knižka The National City Bank of New York, kupóny na benzín, zlaté náramkové hodinky, manžetové gombíky, retiazka, pas č. 248285, novinársky preukaz č. 037 vydaný ministerstvom zahraničných vecí 21. februára 1951, preukaz totožnosti (Certificate of Identity), vodičský preukaz, potvrdenie o sociálnom poistení, potvrdenie cudzineckého oddelenia Krajského veliteľstva národnej bezpečnosti v Prahe o podaní žiadosti k pobytu, vreckový nožík, pilník na nechty, hotelová ubytovacia prihláška z 26. decembra 1950 a odberné prídelové lístky na potraviny.⁽¹¹⁾

Prvý výsluch Williama N. Oatisa na Krajskom veliteľstve Štátnej bezpečnosti v Prahe sa konal už v deň jeho zatknutia 23. apríla. Išlo skôr o prvú sondáž, akési „oťukanie“ či informačné šetrenie – päť krátkych otázok a rovnaký počet krátkych odpovedí. Podľa protokolu z tohto vypočúvania Oatisovi oznámili, že bol zatknutý za protičeskoslovenskú špionáž, čo on odmietol. Ako dôkazový materiál mu predložili štyri osobné zápisníky a fotografiu kolodějského zámku s textom „*V tomto okne bol držaný Clementis*“.⁽¹²⁾ Podľa W. N. Oatisa tieto „dôkazy“ neobsahovali žiadne špionážne údaje a opätovne odmietal obvinenia zo špionáže.

Vypočúvanie pokračovalo o dva dni, opäť len krátko. Tri otázky, tri odpovede. Obvinenia zo špionáže Oatis opäť kategoricky odmietol,

⁽¹¹⁾ AMV ČR, tamže.

⁽¹²⁾ AMV ČR, tamže, Protokol z vypočúvania Williama N. Oatisa spísaný na Krajskom veliteľstve ŠtB v Prahe dňa 23. apríla 1951.

žiadnu špionáž nevykonával. Na poznámku vyšetrovateľa „*nebuďte naivný, ste starý špión chytený pri čine*“, Oatis len opakoval, že špionážnu činnosť proti Československu nevykonával.⁽¹³⁾

Ďalšie vyšetrovanie v réžii ŠtB nabralo rutinný, resp. osvedčený postup. Šéf 1. odboru na Veliteľstve ŠtB Kamil Pixa a jeho zástupca Arnošt Pokorný Oatisa vyzvali, aby menoval osoby, s ktorými bol v poslednom čase v styku. Vymenoval 26 ľudí, medzi nimi boli pracovníci amerického veľvyslanectva v Prahe – veľvyslanec Ellis O. Briggs, konzul Tyler Thompson, prvý sekretár veľvyslanectva Alexander Schnee, vojenský atašé plk. George Attwood, letecký atašé mjr. Edward Whitman, ďalej britskí diplomati v Prahe – veľvyslanec Geoffrey Kirk, tlačový atašé Anthony Snellgrove, tajomník veľvyslanectva Peter Swan, konzul Arthur Bray. Za ďalšie osoby, s ktorými sa stýkal, označil Oatis pracovníka ministerstva informácií Rudolfa Poppera, bývalú pracovníčku *Associated Press* Lydiu Votavovú, prekladateľa Miroslava Hustáka, dopisovateľov Roberta Bigia (*Reuters*) a Russela Jonesa (*United Press*), pracovníka kancelárie predsedníctva vlády Antonína Kratochvíla, zamestnancov *Associated Press* a ďalšie osobnosti z diplomatických kruhov. Na otázku, ktorá z osôb mu dodávala informácie špionážneho charakteru, Oatis odpovedal, že s osobami, o ktorých sa zmienil, udržiaval iba priateľské alebo pracovné styky. Na výzvu vyšetrovateľa, že neuviedol všetky mená osôb, s ktorými vykonával špionážnu činnosť, obvinený odpovedal, že s nikým nemal špionážne styky.⁽¹⁴⁾

Rekonštrukcia ďalších výsluchov Williama N. Oatisa je dnes možná najmä na základe dostupných protokolov o výpovediach. Nevieme presne zdokumentovať, čo sa dialo v skutočnosti medzi jednotlivými výsluchmi, hoci ako zdroj informácií slúžia aj útržkovité správy vyšetrovateľov pre Veliteľstvo ŠtB, ako aj správy nasadených agentov – spoluväzňov a protokoly o výpovediach bývalých spolupracovníkov. Všetky tieto zdroje však nemusia byť pravdivé, ich výpovednú hodnotu ovplyvňovalo mnoho faktorov – metódy psychického nátlaku, sľuby, úľavy, vyhrážky a pod. Aj k samotným protokolom o výpovediach Oatisa treba pristupovať obozretne a s rezervou, a to najmä vtedy, ak si uvedomíme, na aký cieľ mali slúžiť. Predovšetkým mali byť písomným

⁽¹³⁾ AMV ČR, tamže, Protokol ... zo dňa 25. apríla 1951.

⁽¹⁴⁾ AMV ČR, tamže, Protokol ... zo dňa 26. apríla 1951.

dokladom o jeho vine, podkladom na záverečné pojednávanie a na vnesenie rozsudku. V Oatisovom prípade tvorili kostru hlavného pojednávania. Aj preto sa priebežne upravovali a dopĺňali, viackrát sa v nich opakovali otázky i odpovede. Samozrejme, takýto scenár nepoužila ŠtB len v prípade Oatis a spol. Vo svojich spomienkach rovnaký postup zdokumentovali aj iní obvinení, napr. Eugen Löbl či Arthur London.

Vráťme sa však k prvým výsluchom obvineného Oatisa. Už 27. apríla 1951, t. j. päť dní od svojho zatknutia, podpísal v protokole vyhlásenie: „Dozŕnam, že ako akreditovaný dopisovateľ *Associated Press* v Československu som získaval z neoficiálnych prameňov správy vojenského, hospodárskeho a politického dôverného a tajného rázu. Som si vedomý, že tieto správy a tieto informácie mnou získané majú charakter špionážny.“⁽¹⁵⁾ Toto nezmyselné doznanie bolo pre vyšetrovateľov úspechom. Ďalší krok bol jasný – doznanie naplniť aj obsahovo.

Tento cieľ začala ŠtB naplňovať už na nasledujúcich výsluchoch. Je zaujímavé, že samotná technika výsluchu sa čiastočne zmenila. Psychicky zlomený Oatis podľa protokolov viedol dlhé monológy o tom, ako osobne či prostredníctvom svojich zamestnancov zisťoval fakty a skutočnosti okolo zmiznutia Clementisa, o pobyte Vyšinského v Karlových Varoch a podobne. Opísal aj systém svojej práce, najmä spôsoby overovania rôznych informácií. Pomerne veľký priestor vo svojich výpovediach venoval už spomínanej fotografii kolodějského zámku, ktorá bola najprv hlavným usvedčujúcim dôkazovým materiálom o jeho protičeskoslovenskej špionáži. Oatis vysvetlil pozadie získania tejto fotografie od Miroslava „Mike“ Hustáka, ktorý bol tmočníkom a prejavoval veľký záujem o prácu v pražskej pobočke *Associated Press*. Hoci pracovníci amerického i britského veľvyslanectva Oatisa viackrát upozorňovali, že Husták je nastrčený agent Štátnej bezpečnosti, kontakty s ním neprerušil, navyše ho zamestnal v *Associated Press* ako externého spolupracovníka. Iba niekoľko hodín pred zatknutím Oatisa mu Husták odovzdal inkriminovanú fotografiu kolodějského zámku. Dnes vieme, že Miroslav Husták bol agent ŠtB s krycím menom „Huba“, čo potvrdzuje *Správa Krajskej prokuratúry v Prahe* z 3. decembra 1956.⁽¹⁶⁾ Navyše sa v nej uvádza, že existencia skupiny okolo W. N. Oatisa bola vypracovaná na priamy príkaz ministra národnej

⁽¹⁵⁾ AMV ČR, tamže, Protokol ... zo dňa 27. apríla 1951.

⁽¹⁶⁾ SUA ČR, Praha, f. Generálna prokuratúra Praha, RK 567/56, *Správa Krajskej*

bezpečnosti Kopřivu v čase, keď bezpečnosť nemala žiadny usvedčujúci protištátny materiál, okrem niekoľkých agentúrnych správ. Preto dôvod na zatknutie musela ŠtB získať provokáciou. Na Oatisa bol nasadený agent Huba, ktorého riadiacim orgánom bol, podľa spomínanej správy z decembra 1956, mjr. J. Chalupa. Práve Chalupa dal Hubovi fotografiu kolodějského zámku, o ktorú sa Oatis zaujímal preto, lebo podľa jeho informácií tam bol internovaný Clementis. Agent Huba alias Miroslav „Mike“ Husták vypovedal v procese proti Williamovi Nathanovi Oatisovi iba raz – 5. júna 1951. Následne z celého prípadu „vycúval“ tak, že predstieral ochorenie a nemocničné liečenie.⁽¹⁷⁾ Jeho jediná výpoveď sa točila okolo spomínanej fotografie. Vraj robil len to, čo od neho Oatis žiadal, teda mal získavať správy a fotodokumentáciu, ktoré sa týkali významných zatknutých československých osobností. Na otázku, aké špionážne správy Oatisovi odovzdával, odpovedal, že mu odovzdal podrobnú správu aj o vojenských otázkach, o presunoch československej armády, jej zbraniach a pod. Vrcholom Hustákových schopností agenta ŠtB však bola odpoveď na otázku, či si uvedomuje, čo vyplývalo z jeho spojenia s Williamom N. Oatisom: „*Áno, uvedomujem si, že som robil špionáž pre americkú spravodajskú službu, ale len na žiadosť a podľa inštrukcií Oatisa. Preto som tiež išiel a oznámil som všetko dobrovoľne bezpečnostným orgánom, keď som si uvedomil dôsledok svojho počinania.*“⁽¹⁸⁾

Spomínaná správa pražskej Krajskej prokuratúry z konca roka 1956 upozorňuje ešte na jeden závažný moment. Totiž, že pôvodným plánom Štátnej bezpečnosti po usvedčení Oatisa bolo získať menovaného za spolupracovníka a agenta bez akýchkoľvek trestnoprávných následkov za vyzvedačskú činnosť. Aj minister Kopřiva s týmto plánom súhlasil. Lenže Oatis túto „možnosť“ odmietol. Preto následne minister Kopřiva zmenil stanovisko – trval na dôslednom potrestaní Oatisa. Keďže chýbal usvedčujúci materiál, vyšetrovacie orgány boli odkázané len na Oatisove výpovede a výpovede jeho spolupracovníkov. Minister Kopřiva trval na tom, aby sa proces s Oatisom urýchlil. Nasledovali ďalšie výsluchy, psychický nátlak a viacnásobné písomné úpravy

prokuratúry v Prahe z 3. decembra 1956.

⁽¹⁷⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Rozsudok. V mene republiky! Zasadnutie zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe zo dňa 25. apríla 1969, č. j. 19Tr10/69.

⁽¹⁸⁾ AMV ČR, tamže, Protokol o výpovedi svedka Miroslava Hustáka zo dňa 5. júna 1951.

konceptov protokolov z vypočúvania. Tu zohral hlavnú úlohu náčelník sektoru vyšetrovania 6-B Veliteľstva ŠtB škpt. Milan Moučka. Osobne protokoly upravoval, dopĺňal a zdokonaľoval. Táto eskamotáž s protokolmi pokračovala tak, že boli spätne vrátené na výsluch, podľa nich sa postupovalo a svedok či obvinený ich donekonečna memoroval. Bolo nevyhnutné, aby hlavné pojednávanie prebehlo bez akýchkoľvek odbočení od naštylizovaného otázkového protokolu.⁽¹⁹⁾

Oficiálne vyšetrovanie Williama Nathana Oatisa prebiehalo od 3. mája do 22. júna 1951. Viedol ho por. Josef Lédl, ktorý bol pridelený k tomuto prípadu ako Oatisov osobný referent. Jeho priamym nadriadeným bol škpt. Milan Moučka. Protokoly z výsluchov z tohto obdobia sa dotýkajú najmä okruhu Oatisových spolupracovníkov pri vykonávaní špionáže. Otázky boli takmer vždy identické – ak išlo o československých občanov, tak aké úlohy plnili a aký bol ich postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu. Oatis vypovedal 3. mája napr. o spolupráci s úradníkom PanAmerican Airways Miroslavom Havelkom a s bývalou pracovníčkou Československej obchodnej komory v Londýne Vlastou Pánkovou, zamestnankyňou Chemapolu. Pánková ho podľa protokolu z tohto vypočúvania informovala o zatknutí Otta Šlinga v Brne a o údajnej milenke Rudolfa Slánskeho Marii Švermovej. Dalším informátorom bol podľa protokolu Jiří Mucha, prekladateľ a spisovateľ, ktorý bol v kontakte najmä s britským veľvyslanectvom.

Pomerne rozsiahly je protokol z vypočúvania zo 7. a 8. mája 1951. Vyšetrovateľ W. N. Oatisa vyzval, aby opísal a vysvetlil všetky osobné poznámky v jednom svojom notese, označenom písmenom „A“. Išlo o bežný poznámkový blok s menami ľudí, s ktorými bol často v kontakte. Boli tu tiež informácie o československých diplomatoch, napr. o Adolfovi Hoffmeisterovi, Rudolfovi Bystrickom či Vladimírovi Outratovi, ktorí boli na začiatku roka 1951 odvolaní zo zastupiteľských úradov na ústredie ministerstva zahraničných vecí ku konzultáciám. Tieto všeobecne známe skutočnosti si Oatis analyzoval pre seba ako krok oficiálnych úradov, keď menovaní sa na svoje posty nevrátia, nakoľko sú pre československý komunistický režim neprijateľní.⁽²⁰⁾

Otázky z výsluchu 9. mája 1951 boli zamerané na britské veľvyslanectvo v Prahe, najmä však na to, aké špionážne správy od nich Oatis

⁽¹⁹⁾ AMV ČR, tamže, Rozsudok. V mene republiky! č. j. 19Tr10/69.

⁽²⁰⁾ AMV ČR, tamže, Protokoly o výpovediach Williama N. Oatisa z dní 3., 4., 7. a 8. mája 1951.

získaval. Odpovedal, že informácie dostával predovšetkým od tlačového atašé Snellgrova, ďalej od šéfa oddelenia víz a od vojenského atašé. Išlo napr. o správu o zatknutí Novomeského, Husáka a Okáliho (vraj ju získal v januári 1951), ďalej napr. o správu z marca 1951 o zatknutí československého veľvyslanca vo Viedni Karla Kreibicha. Nechýbali ani informácie o tom, že Klement Gottwald je notorický opilec a minister národnej obrany Alexej Čepička homosexuál. Iný druh správ od Britov tvorili napr. informácie o hospodárskych veciach, konkrétne správa o objavení bohatých ložísk uránovej rudy v juhovýchodných Čechách.⁽²¹⁾

Vyšetrovanie 19. mája 1951 bolo opäť rutinnou záležitosťou vyšetrovateľov por. Lédla a škpt. Moučku. Oatis v ňom opísal celú svoju vojnovú spravodajskú prípravu, pričom sa dotkol aj vojenského atašé amerického veľvyslanectva v Prahe Georgea Attwooda. Aj Attwood skončil vojenskú spravodajskú školu v Ann Arbor, no Oatis ho prvýkrát stretol až v Prahe v júni 1950. Svoje expozé o Attwoodovi Oatis ukončil tým, že sa o jeho špionážnej činnosti presvedčil na mnohých faktoch a otvorene povedal: „*je náš, t. j. americký, praxou prejdený, špión*“.⁽²²⁾ Táto krátka veta dokazuje, že Oatis bol ochotný povedať čokoľvek, len aby si nejako pomohol, aby sa zo situácie akosi „vysekal“. Vedel, že je zahnaný do kúta, preto skúšal čo sa dalo. Väčšiu výpovednú hodnotu, ako toto Oatisovo vyhlásenie o Attwoodovi, má v uvedenom protokole o výpovedi s obvineným poznámka pre vyšetrovateľov. Podľa nej sa majú držať protokolu a zdôrazňovať ako poľahčujúcu okolnosť doznanie. To opäť potvrdzovalo fakt, že ani tento protokol nezachytil všetko, čo sa počas vypočúvania odohrávalo, aj na Oatisa používali metódy psychického tlaku a presvedčania. Tento názor možno navyše podložiť krátkymi spomienkami samého obvineného (uvádzam ich v samostatnej kapitole *Ako to videl on – William Nathan Oatis*), ako aj ďalším archívnym dokumentom. Ide o *Správu o prípade William Oatis* z 21. a 22. mája 1951, ktorú pre ministra národnej bezpečnosti vypracoval vyšetrovateľ Josef Lédl a ktorú schválil náčelník odboru vyšetrovania 6-B na Veliteľstve ŠtB. Správa hovorí, že Oatis bol do väznice v Ruzyni prevezený 30. apríla 1951. Vyšetrovali ho pracovníci

(21) AMV ČR, tamže, Protokol o výpovedi Williama N. Oatisa zo dňa 9. mája 1951.

(22) AMV ČR, tamže, Protokol o výpovedi Williama N. Oatisa zo dňa 19. mája 1951.

Veliteľstva ŠtB a Krajského veliteľstva ŠtB v Prahe, pričom vypočúvanie prebiehalo nesprávnym spôsobom. Pri výsluchoch sa striedalo mnoho osôb, každý používal inú metódu. Niektorí vyšetrovatelia ne-reálne Oatisovi sľubovali mnohé úľavy, ba aj prepustenie na slobodu. V priebehu vypočúvania väzeň niekoľko dní vôbec nespál a spísali s ním protokoly, o ktorých následne vyhlasoval, že ich zostavili vyšetrovatelia, ktorí prípad spracúvali, a on, aby dosiahol úľavy, tieto protokoly podpísal. Správa ďalej obsahovo sumarizovala Oatisove výpovede, tak ako ich zachytili protokoly. Lédl v nej bod po bode vymenúval Oatisove kontakty s Polowetzky v Londýne, spoluprácu s Attwoodom, ako aj výpovede Woydinka, Svobodu, Pánkovej, Muchu, Münza a ďalších. Podľa tejto správy Oatis priznal, že pri svojej práci často využíval neoficiálne zdroje a pramene, avšak popieral, že by úmyselne vykonával špionáž. Vo svojej výpovedi ďalej uviedol, že nikdy nedostal žiadnu úlohu na špionážnu činnosť, dostával len príkazy na overovanie rôznych informácií, ktoré už boli v zahraničných agentúrach či v Československu publikované. Za najzávažnejšie špionážne informácie, ktoré Oatis na území Československej republiky získal, označila Lédlova správa informácie o zatknutí vedúcich pracovníkov bezpečnosti (odovzdal mu ju Jiří Mucha), ako aj informácie o pripravovanom procese s biskupom Jánom Vojtaššákom a spol. a o cirkevnopolitických pomeroch na Slovensku (odovzdal mu ich Jindřich Kratochvíl). Tieto správy si potom Oatis overoval pri kontaktoch so západnými diplomatmi. Podľa Lédlovej správy mal Oatis veľký záujem aj o Vladimíra Clementisa. Sám sa snažil zistiť, či bol zatknutý, alebo či ušiel do zahraničia. O svojej činnosti povedal, že si uvedomil, že sa dopustil špionáže proti Československu, no poprel, že by na podávanie správ do zahraničia používal iné prostriedky než diaľnopis, telegraf alebo telefón. Nikdy žiadnu správu neposlal po poslovi alebo diplomatickou poštou. Všetky správy, ktoré odoslal, si zoradil podľa dátumu. Tieto – ako sa hovorí v správe – boli zabavené, ale „*nie je v nich usvedčujúci materiál pre špionáž*“.⁽²³⁾

Aj druhá časť Lédlovej správy z 22. mája bola napísaná v podobnom duchu. Uvádza sa v nej, že William Oatis obhajoval svoj postoj, podľa ktorého správy získaval od verejnej ČTK a z ministerstva informácií. Správy zahraničných agentúr si overoval na oficiálnych

⁽²³⁾ AMV ČR, tamže, Správa o prípade William N. Oatis z 21. mája 1951, s. 3.

miestach (tu sa odvolával na Dr. Poppera z ministerstva informácií). Na druhej strane nepopieral kontakty a informácie od amerických britských diplomatov, či už išlo o spomínaných Snellgrova, Thompsona či Attwooda. Správa ďalej sumarizovala postoje a výpovede Oatisových českých podriadených. Neprekvapuje, že svojho šéfa plne „namočili“, pretože im počas výsluchov sľubovali výhody, úľavy, ba dokonca im tvrdili, že v tomto prípade o nich vôbec nejde. Woydinek, Svoboda i Münz zhodne vypovedali, že ich Oatis nabádal na špionáž, že mal záujem najmä o správy protičeskoslovenského charakteru.

Za závažný dokument o špionážnej činnosti obvineného vyšetrovateľa pokladali fotokópiu legitimácie z vojenskej spravodajskej školy, ktorú Oatis absolvoval počas druhej svetovej vojny v USA. V tejto súvislosti ho viackrát podrobne vypočúvali, no podľa Lédlovej správy Oatis tvrdošijne popieral, že by sa okrem japončiny a dejín Číny a Japonska učil aj nejakej spravodajskej činnosti. Naopak, tvrdil, že mal ísť do Japonska ako vojenský spravodajca alebo ako okupačný dôstojník. V správe sa nakoniec navrhovalo niekoľko ďalších krokov – vypočuť Poppera z ministerstva financií ako aj Oatisovu milenkú – Amáliu „Vieru“ Burdovú, čašníčku z hotela Alcron, sústrediť všetok agentúrny materiál a poskytnúť ho na dôkladné prešetrenie (mysleli sa tým poznatky zo sledovania Oatisa a záznamy naňho nasadeného agenta), ako aj tzv. púšťanie vody do vane, t. j. poskytnúť správy ďalších agentov pojednávajúcich o špionážnej činnosti.⁽²⁴⁾

Nové výsluchy Billa Oatisa a jeho skupiny pokračovali prakticky nezmeneným scenárom. Správa zodpovedného vyšetrovateľa a osobného referenta Josefa Lédla nemala vplyv na metódy ani spôsob prípravy protokolov o výpovediach. Prípravná fáza prípadu Oatis sa tak dostávala do záverečnej etapy.

Na hlavné pojednávanie boli vypracované záverečné protokoly výpovedí zamestnancov *Associated Press* Pavla Woydinka (7. a 15. júna), Tomáša Svobodu (11. a 12. júna) a Petra Münza (15. a 16. júna 1951). Voči Woydinkovi sa na hlavné pojednávanie určil postup s medziotázkami presne podľa protokolu, nakoľko doteraz pôsobil pokojne. K nervovo labilnému Svobodovi sa malo pristupovať inak, nepretrhovať ho častými otázkami. V protokole o výpovedi s Münzom je dopísaná poznámka, že aj pri ňom treba postupovať podľa protokolu,

⁽²⁴⁾ AMV ČR, tamže, druhá časť Správy ... zo dňa 22. mája 1951.

ale čo najmiernejšie, aby sa nezľakol. Otázky v ich záverečných protokoloch sú takmer identické – aké bolo ich špionážne spojenie s Oatisom, aké úlohy plnili, aké špionážne správy mu odovzdávali, kto ďalší mu odovzdával špionážne správy, aký bol ich kontakt so západným agentom Vladimírom Komárkom.⁽²⁵⁾ Odpovede tejto trojice, spracovanej a pripravenej na hlavné pojednávanie, sú až na malé detaily úplne rovnaké – všetko čo robili bola protištátna špionáž, Oatisovi predchodcovia v *Associated Press* Abraham Goldberg, Richard Kasishke i Nathan Polowetzky vykonávali organizovanú špionážnu činnosť, no William Nathan Oatis bol v tejto činnosti oveľa aktívnejší a rafinovanejší ako jeho predchodcovia.⁽²⁶⁾

Táto, priam ideálna zhoda v otázkových protokoloch potvrdzovala fakt, že sú výtvorom jedného autora, škt. Milana Moučku. Podľa už viackrát spomínanej a citovanej správy Krajskej prokuratúry v Prahe zo začiatku decembra 1956 sa pracovníci Štátnej bezpečnosti snažili získať doznania za každú cenu. Vyšetrovaných presviedčali, že o nich

⁽²⁵⁾ Vladimír Komárek-Kazan, narodený 5. októbra 1924 v Opave, bol v Československu pokladaný za protištátneho zločinc a západného špióna už na jeseň 1949. Organizoval ilegálne úteky československých občanov na Západ a bol v kontakte s predchocom W. N. Oatisa v pražskej pobočke *Associated Press* Nathanom Polowetzky. V čase pôsobenia W. N. Oatisa v Prahe sa Komárek zdržiaval v zahraničí a podľa výpovede Tomáša Svobodu sa s Oatisom nikdy nestretol. Komárek žil v Paríži, odkiaľ sa v roku 1955 presťahoval do USA. Už v roku 1960 dostal americké občianstvo. Jeho zatknutie 31. októbra 1966 bolo príkladom spolupráce sovietskych a československých agentov. Lietadlo Aeroflotu, na palube s Komárkom, na trase Moskva-Riga-Paríž malo poruchu a núteno pristálo v Prahe, kde Komárka zatkli. Po niekoľkých minútach pokračovalo lietadlo na ceste do Paríža. Bezprostredne po zatknutí žiadal americký veľvyslanec v Prahe Jacob Beam jeho okamžité vyhostenie. Dňa 17. januára 1967 o prípade Komárek rokoval aj Kongres, a to s tým výsledkom, že ak nebude Komárek-Kazan z ČSSR vyhostený, USA prerušia československo-americké obchodné styky. Ako sa situácia okolo neho nakoniec vyvinula? Najprv ho v súdnom procese pred Mestským súdom v Prahe v dňoch 30. januára – 1. februára 1967 obvinili z velezrady a protištátnej špionáže a odsúdili na 8 rokov väzenia. O dva dni neskôr znovu zasadal Mestský súd a na verejnom zasadnutí rozhodol o Komárkovom vyhostení. Dňa 4. februára 1967 o tom informoval veľvyslanec ČSSR vo Washingtone Karel Duda senátora Edwarda Kennedyho. In: Archív Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky (AMZV ČR), Praha, f. TOT 1965 – 1969, USA, č. kart. 4, č. j. 0790/66.

⁽²⁶⁾ Na porovnanie otázok a odpovedí obvinených bližšie pozri: AMV ČR, f. V-2508 MV, mapa č. 2, Protokoly o výpovediach P. Woydinka, T. Svobodu a P. Münza.

nejde, že trestné konanie je zamerané len proti W. N. Oatisovi, že ak pomôžu vyšetrovacím orgánom, vyviaznu s nízkymi trestami. Po takomto spracovaní obvinených sa postupovalo tak, že prvotné koncepty výpovedí sa predložili náčelníkovi sektoru vyšetrovania Moučkovi, ktorý ich odpovede prepracoval, zveličil trestnú činnosť, zmysel odpovedí zostril a navzájom ich zosúladiť. V tejto podobe ich opäť odovzdal vyšetrovacím orgánom na pokračovanie vo výsluchoch. Odpor a protesty obvinených proti tomuto zneniu ich pôvodných odpovedí boli umlčané opakovaním psychického nátlaku a keď sa dosiahol vynútený súhlas vypočúvaných s touto formou a obsahom výpovedí, protokoly sa opäť odovzdali Moučkovi. Ten ich znovu upravoval, zveličoval a doladzoval, pričom nemal na to žiadne relevantné podklady a dôkazy. So znením protokolov bol Moučka spokojný vtedy, keď z väčšej časti obsahovali jeho myšlienky a vlastné dedukcie. Tieto protokoly sa obvinení museli naučiť naspamäť, aby sa ich výpovede na hlavnom pojednávaní ani v najmenšom nelíšili od výpovedí uvedených v protokoloch.⁽²⁷⁾

Vykonštruovaný prípravný proces s Williamom N. Oatisom a jeho skupinou sa tak dostal do konečnej fázy. Ďalšie vypočúvania Oatisa boli opakovaním odpovedí z predchádzajúcich protokolov. Rovnako zhodné boli aj otázky a odpovede spoluobvinených a svedkov, čo potvrdzujú protokoly o ich konfrontácii s Oatisom z 21. a 22. júna 1951. Podľa týchto konfrontácií odovzdávala Helena Kučerová Oatisovi špiónážne správy hospodárskeho, vojenského a politického charakteru a za motív tejto činnosti označila „*nenávisť k tomuto zriadeniu, ktorá ma nakoniec doviedla tak ďaleko, že som sa prepožičala k prevádzaniu špiónáže*“.⁽²⁸⁾ Pavel Woydinek tiež doznal, že vykonával špiónáž pre *Associated Press*, pričom najviac úloh dostával od Williama Oatisa, ktorý „*bol najrafinovanejší zo všetkých a preto som rád pre neho pracoval ešte aktívnejšie, než pre jeho predchodcov*“.⁽²⁹⁾ Petr Münz a Tomáš Svoboda na otázky odpovedali rovnako ako Woydinek. Ani Lydia Votavová nevybočila zo stanovenej šablóny, aj podľa nej boli

⁽²⁷⁾ AMV ČR, tamže, Správa Krajskej prokuratúry v Prahe Generálnej prokuratúre z 3. decembra 1956, súčasť Rozsudku v mene republiky zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe zo dňa 25. apríla 1969.

⁽²⁸⁾ AMV ČR, tamže, Protokoly o konfrontácii s Williamom N. Oatisom z 21. a 22. júna 1951.

⁽²⁹⁾ AMV ČR, tamže.

všetky špionážne správy politického, hospodárskeho a vojenského charakteru. Jiří Mucha uviedol, že špionážne správy pre Oatisa zameriaval najmä na podrobnosti o zatknutí Vladimíra Clementisa. Miroslav Havelka z PanAmerican Airways na otázku, aké boli jeho styky s obvineným odpovedal vzorne: „*Moje styky s Oatisom boli špionážneho rázu. Odovzdával som mu závažné špionážne správy, pretože mi bolo z jeho chovania jasné, že je školený americký špión, ktorý vykonáva špionáž pod rúškom novinárskej činnosti*“.⁽³⁰⁾

Nové výsluchy Billa Oatisa 12. a 15. júna 1951 mali už len opakovací charakter. Zámer bol čitateľný – obvineného dokonale pripraviť na hlavné pojednávanie tak, aby prebehlo v súlade s nalinkovaným scenárom.

Záverečné finále prípravnej fázy „prípadu Oatis“ sa konalo 23. júna 1951 už na Štátnej prokuratúre v Prahe. Štátny prokurátor Dr. Urválek vydal nariadenie, že William Nathan Oatis, toho času vo väzbe ministerstva národnej bezpečnosti – Veliteľstva Štátnej bezpečnosti ako podozrivý z protištátnej trestnej činnosti ostáva naďalej vo väzbe na Veliteľstve ŠtB. Zároveň na obvineného predložil žalobu, pričom proces bude vedený aj proti jeho skupine – Woydinek, Svoboda, Münz, ktorí sa tiež dopustili trestnej činnosti vyzvedačstva.

Príprava celého procesu so „špionážnym centrom Williama N. Oatisa“ trvala československej komunistickej Štátnej bezpečnosti 71 dní. Počas tohto obdobia obvinenému Oatisovi nepovolili návštevu zástupcu amerického diplomatického zboru v Prahe, ani iného predstaviteľa *Associated Press*, o konzultácii s právnikom ani nehovoriac. Aj to dokresľovalo skutočnosť, že Oatis nebol pre československú komunistickú justíciu bežným prípadom. Mal symbolizovať víťazstvo Československa nad Západom.

⁽³⁰⁾ AMV ČR, tamže.

Obžaloba, hlavné pojednávanie, rozsudok

4. kapitola

„Západní imperialisti vedúci už dnes krvavú a barbarskú vojnu proti mierumilovným národom, pripravujú tretiu útočnú svetovú vojnu. Súčasťou ich vojenských príprav sú stupňované špiónážne akcie proti krajinám ľudovej demokracie a teda aj proti Československej republike.

Špiónážne služby imperialistických štátov používajú preto všetky možné prostriedky a možnosti na získavanie špiónážnych správ. Špiónážne ústredie k nám vysielajú zvlášť vycvičených teroristov a špiónov...“(31) Takto zostra v úvode začínala obžaloba Štátnej prokuratúry v Prahe proti Williamovi N. Oatisovi a jeho skupine. Pokračovala obvinením, že špiónáž robia aj predstavitelia diplomatických úradov, ktorých do Československa vysielajú len na špiónážnu činnosť a ktorí zneužívajú diplomatickú imunitu a porušujú medzinárodné právo. Za jednu zo západných špiónážnych centrál v Československu označila obžaloba agentúru *Associated Press*. Svoju pravú tvár zakrývala novinárskou činnosťou. V júni 1950 prevzal túto vyzvedačskú sieť William Nathan Oatis, ktorý bol v spojení s vojenskými atašé i ostatnými diplomatickými zástupcami západných štátov.

Celá obžaloba má štyri strany. Konštatuje sa v nej, že Oatis je vyskolený špión z čias druhej svetovej vojny. V Prahe získal na špiónážne účely spolupracovníkov *Associated Press* a konkrétne úlohy dostával z ústredia agentúry v New Yorku a v Londýne. Sústredoval a získaval konkrétne správy o odhalení amerických špiónov bezpečnostnými orgánmi Československej republiky. *„Jeho špiónážne úsilie bolo za-*

(31) AMZV ČR, Praha, f. Teritoriálny odbor – tajné, 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, Žaloba štátnej prokuratúry v Prahe z 23. júna 1951, č. m. 8 Spt I.80/51. alebo in: SUA ČR, f. Generálna prokuratúra Praha, RK 567/56, alebo f. Ministerstvo spravodlivosti-Klosov archív, č. kart. 252.

merané na fakty o bande Šlinga, Švermovej, Clementisa a spol. Cenu takýchto špiónážnych správ pre americkú špiónážnu službu charakterizuje sám Oatis takto – Takéto špiónážne poznatky boli totiž pre našu špiónážnu službu veľmi dôležité hlavne preto, že sa na základe zistených faktov mohla orientovať v tom, do akej miery je jej sieť v Československu odhalená a aké opatrenia je nutné urobiť na záchranu tých pozícií, ktoré zostali v Československu ešte neodkryté... – Tak sa okrem iného snažil získať za pomoci svojej špiónážnej siete podrobné informácie o mieste väznenia a stráženia Clementisa, o priebehu jeho vyšetrovania, o zatknutí a vyšetrovaní ďalších odhalených zradcov a špiónov, ktorým sa podarilo preniknúť na zodpovedné miesta.⁽³²⁾ Obžaloba potom pokračuje, že správy mu overovala skupina spolupracovníkov (Kratochvíl, Kučerová, Havelka, Mucha), pričom išlo o poznatky o vyšších dôstojníkoch armády, o činnosti a zatknutí niektorých významných osobností československého bezpečnostného a vojenského aparátu, navyše v danom čase išlo o utajené poznatky a skutočnosti.

Podľa obžaloby bolo Oatisovo úsilie zamerané aj na získavanie špiónážnych správ o skutočnostiach dôležitých na ochranu republiky. Napríklad od vojenského ataše amerického veľvyslanectva v Prahe prijal úlohu overiť miesta v Československu, kde sú podľa predbežných správ americkej špiónáže pripravované nové ubytovacie priestory pre vojsko. V auguste 1950 zisťoval informáciu o porade československých politických predstaviteľov, ktorá sa týkala otázok zaistenia a upevnenia bezpečnosti republiky. V januári 1951 mal zisťovať, kde sa konajú porady vysokých vojenských dôstojníkov. Prostredníctvom Lydie Votavovej získaval správy o bezpečnostných a obranných opatreniach na hraniciach Československej republiky, ďalej s Tomášom Svobodou sledoval priebeh cvičení ľudových milícií, ktoré si zaznamenával. Podľa obžaloby boli jasným svedectvom o tomto vojenskom rozmere špiónážneho úsilia Williama Nathana Oatisa aj jeho vlastnoručné poznámky o československej armáde a bezpečnostných zložkách. Oatis vraj venoval pozornosť aj otázkam, ktoré sa týkali upevnenia a rozvoja československých spojeneckých zväzkov so ZSSR a s ostatnými ľudovodemokratickými štátmi. Získaval správy o premiestňovaní ťažkého priemyslu v Čechách, o československom vývoze do ostatných

⁽³²⁾ AMZV ČR a SUA ČR, tamže.

socialistických krajín, o organizačných a hospodárskych opatreniach týkajúcich sa aerolínií, železníc a baní. Cez Woydinka získaval informácie o personálnych zmenách na ministerstve zahraničného obchodu, o československej potrebe surovín, o dovoze a vývoze tovaru. Všetky tieto skutočnosti, ktoré sa Oatis usiloval získať „*pri plnení špiónážnych úloh v Československu mali byť utajené v dôležitom záujme republiky, hlavne v záujme politickom, vojenskom a hospodárskom, pred nepovolánymi osobami a je preto nevyhnutné považovať ich za štátne tajomstvo*“.⁽³³⁾ Obžaloba navrhla: hlavné pojednávanie pred Štátnym súdom v Prahe podľa § 13 odst. 1 Tr. poriadku, čítať predložené dokumenty, vypočuť svedkov, pretože Oatis i ostatní menovaní spáchali trestný čin vyzvedačstva podľa § 86 odst. 1, odst. 2, písmeno a, b, odst. 3, písmeno c, d, e, Trestného zákona.⁽³⁴⁾

Minister spravodlivosti Štefan Rais stanovil hlavné pojednávanie na 28. – 30. júna 1951. Svoje rozhodnutie následne zmenil a určil nový termín, 2. – 4. júla 1951. Vedením procesu poveril Josefa Urválka ako prokurátora a Jaroslava Nováka ako predsedu senátu, ktorí boli 15. júna 1951 vyrozumení o svojich úlohách s tým, že sa majú skontaktovať so šéfom vyšetrovateľov ŠtB M. Moučkom a spolu s ním začať systematickú prípravu hlavného pojednávania. Urválek s Novákom preštudovali protokoly a všetku dokumentáciu, ktorú ŠtB zhromaždila, a rozdelili si úlohy na hlavné pojednávanie. Bezprostredne pred procesom, 29. júna 1951, znovu všetok materiál dôkladne preštudovali a za súčinnosti ŠtB v tzv. procese v kocke, absolvovali generálku hlavného pojednávania s vytýčením zvlášť dôležitých, chúlостivých alebo nebezpečných momentov.⁽³⁵⁾ Termín hlavného pojednávania 2. – 4. júla 1951 potvrdila československá vláda, ktorá 1. júla vydala oficiálne vyhlásenie, že súdny proces s Oatisom a spoluobvinenými prekladateľmi americkej agentúry Woydinkom, Svobodom a Münzom začne nasledujúci deň. Vo vládnom vyhlásení sa ďalej uvádzalo, že *Associated Press* vykonávala špiónážnu prácu v Prahe už niekoľko rokov pod vedením Abrahama Goldberga, Richarda Kasishkeho, Nathana Polowetzkeho, pričom poslední dvaja menovaní boli z krajiny vyhostení

⁽³³⁾ AMZV ČR a SUA ČR, tamže.

⁽³⁴⁾ AMZV ČR a SUA ČR, tamže.

⁽³⁵⁾ SUA ČR, f. MS-Klosov archív, č. kart. 252, Správa MS – Zhodnotenie procesu proti Williamovi Oatisovi a spol. z 5. júla 1951.

pre „nepriateľské aktivity“. V júni 1950 ich činnosť prevzal trénovaný špión William Nathan Oatis, za ktorého vedenia na jar 1951 celú špiónážnu sieť odhalili a zastavili. Oatis spolupracoval s americkým veľvyslanectvom, hlavne s jeho vojenským atašé, ktorý mu dával inštrukcie a ktorého zásoboval špiónážnym materiálom. Podľa vládneho vyhlásenia mala o tieto informácie záujem najmä americká kontrašpiónáž (CIC – Counter Intelligence Corps).⁽³⁶⁾

V ten istý deň vydala newyorská centrála *Associated Press* vyhlásenie, v ktorom vyjadrila svoje plné presvedčenie, že prístup Williama Nathana Oatisa, ako aj jeho amerických predchodcov, zodpovedných za úrad *Associated Press* v Prahe, bol v súlade so zásadami práce *Associated Press* – čestnej a objektívnej žurnalistiky.⁽³⁷⁾

Hlavné pojednávanie s obžalovanými sa začalo pred Štátnym súdom v Prahe 2. júla 1951 ráno o ôsmej hodine. Predsedom senátu bol JUDr. Jaroslav Novák (sudcovia JUDr. Zdeněk Kaláb, Karel Bautz, Karel Hybš, Anna Součková). Prítomný bol, samozrejme, aj štátny prokurátor JUDr. Josef Urválek. Obvinenej štvorici boli pridelení obhajcovia ex offo – Oatisovi Vladimír Bartoš, Svobodovi Vlastimil Fáček, Woydinkovi Jiří Vízek a Münzovi František Vorel. Toto verejné pojednávanie sa konalo v hlavnej súdnej sieni pankráckej väznice. Oatisa postavili na určené miesto pre obžalovaného. Bol „obložený“ šiestimi mikrofónmi na polkruhovom zábradlí. Vľavo sedel žalobca – prokurátor, vpravo obhajca. Sudcovia sedeli pred ním. Za chrbtom mal asi sto divákov, pozbieraných väčšinou z radov robotníkov – úderníkov, ktorí dostali vstupenky na pojednávanie za odmenu. Títo diváci obsadili aj celú galériu a mali vytvoriť vhodnú zvukovú atmosféru. Podobné rozmiestnenie aktérov bolo aj pri iných súdnych pojednávaniach, najmä s predstaviteľmi cirkvi či inými nepriateľmi komunistického režimu.

Organizácia verejnosti, resp. obecenstva, bola zabezpečená tak, aby sa procesu zúčastnili pracujúci z podnikov pražského kraja. Za výber návštevníkov zodpovedal pražský krajský sekretariát KSČ. Na hlavnom pojednávaní sa ďalej zúčastnili zástupcovia ministerstva národnej bezpečnosti, ministerstva vnútra, ministerstva informácií, ministerstva zahraničných vecí a zväzu novinárov. Okrem československých novinárov sledovali hlavné pojednávanie aj zástupcovia

⁽³⁶⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 33.

⁽³⁷⁾ Tamže.

tlačé ľudovodemokratických štátov, ďalej zástupcovia *Unitas* a *l'Humanité*.⁽³⁸⁾

Na záverečnom pojednávaní s Oatisom a spol. boli medzi divákmi aj dvaja zástupcovia amerického veľvyslanectva, vicekonzul Richard Johnson a tlmočníčka Mary Horáková. Hoci sedeli až v poslednom rade, viac ako 30 metrov od Oatisa, neušlo im, že bol bledý a ešte chudší než obyčajne. Mal oblečený modrý oblek, no nemohol si nasadiť okuliare, takže pre svoju krátkozrakosť mohol sotva spoznať tváre divákov. Vnímal ich ako jednoliatu masu a nemohol vidieť, že ho pozorujú aj dva páry spriaznených očí. Stál prihrbený a so sklonenou hlavou. Keď ho vo svetle reflektorov natáčal kameraman spravodajstva, uprene a meravito hľadel na galériu.

Na hlavnom pojednávaní v súdnej sieni sa nezúčastnil žiadny západný korešpondent. Keď Gaston Fournier z *Agence France Presse* zistil, že počas krátkeho pobytu v Paríži zatkli český tím jeho spolupracovníkov, do Prahy sa už nevrátil. Russel Jones z *United Press* bol preložený na iný post a Robert „Bobby“ Bigio z *Reuters*, dozvediac sa, že sa o neho zaujíma československá Štátna bezpečnosť, opustil chvatne krajinu 12 dní pred procesom. Bol tam však Ivo Berounský, český zamestnanec *United Press*, na základe ktorého informácií vydala táto agentúra o procese podrobnú správu. Ďalším bezprostredným informačným zdrojom o procese bolo oficiálne vysielanie československého rozhlasu, ako aj záznamy prítomných Mary Horákovovej a Richarda Johnsona.

Hlavné pojednávanie otvoril predseda senátu, potom nasledovalo čítanie obžaloby štátneho prokurátora. Predseda senátu vyzval obvinených, aby sa vyjadrili k obžalobe. Ich výsluch sa konal oddelene. Zároveň ich vyzval, aby vo svojej odpovedi uviedli okolnosti, ktoré zoslabujú alebo vyvracajú podozrenia voči nim a upozornil ich na poľahčujúcu okolnosť dobrovoľného doznania.

Prvé slová úplne zlomeného Williama Nathana Oatisa na hlavnom pojednávaní boli: „*Cítim sa vinný, že som prevádzal v Československu špionáž.*“⁽³⁹⁾ Všetko sa tak začalo odohrávať podľa presne určeného scenára, resp. podľa naštudovaného otázkového protokolu. Opakoval

⁽³⁸⁾ SUA ČR, f. MS-Klosov archív, č. kart. 252, Správa MS – Zhodnotenie... z 5. júla 1951.

⁽³⁹⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Protokol o hlavnom pojednávaní Štátneho súdu v Prahe proti Williamovi N. Oatisovi v dňoch 2. – 4. júla 1951, č.j. 7 Ts I 32/51.

sa viacnásobný prípravný kolotoč otázok a odpovedí. Nebolo prekvapujúce, keď William Nathan Oatis hovoril o svojej špionážnej príprave počas druhej svetovej vojny v Ann Arbor, z ktorej vyšiel aj vojenský atašé George Attwood. Potom nasledovali otázky a odpovede týkajúce sa Vladimíra Clementisa, kontakty s Muchom, Havelkom, Hustákom, Pánkovou, Kratochvílom, Kučerovou, Burdovou, Kubíkom, Votavovou, Stránskym a ďalšími. Oatis ďalej opísal, akými úlohami poveroval Woydinka, Svobodu a Münza. Aj menovaní odrecitovali svoje odpovede bez zaváhania.⁽⁴⁰⁾

V prvý deň predpoludňajšieho pojednávania sa najviac priestoru venovalo Clementisovi. Keďže sa vyšetrovateľom nepodarilo vyrobiť dokumenty o prepojení špionážnej siete *Associated Press* s Clementisom a spol., ako bolo pôvodne zámerom, koncentrovali sa predchádzajúce výsluchy (pochopiteľne aj otázkový protokol záverečného pojednávania) na okolnosti súvisiace s Oatisovým úsilím dozvedieť sa podrobne, čo sa stalo s bývalým ministrom zahraničných vecí. Aj toto však bol podľa československých komunistických vyšetrovateľov i prokuratúry dôkaz protištátnej špionáže.

Bill Oatis odpovedal na všetky otázky monotónnym, bezfarebným hlasom. Dokonca nereagoval ani na nesúhlasnú reakciu a výsmech prítomných divákov, keď sa označil za človeka robotníckeho pôvodu, resp. sám seba za robotníka.

Malú iskru odporu naznačil Oatis počas hlavného pojednávania iba raz, a to na začiatku popoludňajšieho zasadnutia prvého dňa. Keď sa ho štátny prokurátor Josef Urválek pýtal, či je pravda, že prevzal špionážnu sieť, keď sa stal šéfom pražskej pobočky *Associated Press*, odpovedal, že on žiadnu špionážnu sieť neprevzal a prevzal iba personálne úrad *Associated Press*. Na tento záblesk vzdoru bezprostredne ostro zareagoval Urválek konštatovaním, že na formovanie špionážnej siete stačia dvaja informátori.⁽⁴¹⁾

Zaujímavý je fakt, že toto krátke intermezzo v oficiálnom *Protokole o hlavnom pojednávaní* nie je zachytené. Rovnako tak tento oficiálny zápis nezachytáva niektoré ďalšie sarkastické poznámky Urválka či ironický smiech divákov. Keď napr. Oatisovi položili otázku, čo všetko vedel o tom, že údajný americký agent a vrah Vladimír Komárek stál

⁽⁴⁰⁾ SUA ČR, f. Československá tlačová agentúra – spravodajské správy 1945 – 1956, č. kart. 1056.

⁽⁴¹⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 37.

v pozadí vraždy dôstojníka československej armády a či o tom informoval kancelára amerického veľvyslanectva Thompsona, Oatis odpovedal, že áno, ale že nešiel do detailov, načo Dr. Urválek poznamenal: „*V tejto krajine sa nezaoberáme vražednými detailami.*“⁽⁴²⁾

Na druhý deň záverečného pojednávania boli stanovené výpovede 11 svedkov, ktorí mali potvrdiť Oatisove špionážne aktivity, ako aj jeho napojenie na špionážnu činnosť ďalších západných novinárov a členov diplomatických zborov. Postupne tak pred predsedu senátu a sudcov predstúpili: Jiří Mucha, Helena Kučerová z ministerstva verejných prác, bývalý mechanik PanAmerican Airways Miroslav Havelka, Vlasta Pánková z Chemapolu a Matěj Kubík, barman najväčšieho pražského hotela Alcron. Ďalej bývalý zamestnanec *United Press* Jan Stránsky, Josef Pavelka – obvinený z vraždy agenta ŠtB – dôstojníka československej armády a Jan Knetl, ktorého úrad bol v susedstve pražskej kancelárie *Associated Press* a ktorý legálne poskytol tejto agentúre voľnú telefónnu linku. Všetky výpovede prebehli plynulo a pokojne. Jediný rozruch v súdnej sieni spôsobil Josef Pavelka, keď sa priznal k vražde dôstojníka československej armády, pričom podľa jeho priznania mu vražednú zbraň zabezpečil Komárek. Hoci Oatis nikdy nestretol Komárka ani Pavelku, pre československú komunistickú prokuratúru bola táto vražda dôkazovým materiálom napojenia americkej špionáže na československé reakčné sily.

Po skončení výpovedí všetkých svedkov Oatisov obhajca Dr. Bartoš oznámil, že jeho mandant chce doplniť dôkazy, ktoré neuviedol deň predtým. Predseda senátu Dr. Novák konštatoval, že veľmi dobre vie, že Oatis na verejnom pojednávaní ešte nepriznal všetko, čo má na svedomí. Odpoveď obvineného na túto poznámku bola opäť zábleskom odporu, akousi iskrou vzdoru, ktorá však rýchlo zhasla. Ako by sa zľakol sám seba, resp. dôsledkov. Ak najprv na Novákov postoj reagoval tak, že on iba odpovedal na otázky a že aj svedkovia hovorili iba o tom, na čo ich on najal, tak potom druhá časť vety mala už úplne iný charakter – chcel totiž rozprávať o špionážnej aktivite ďalších cudzincov v Československu. Hovoril takmer 15 minút, tichým, ťažko počuteľným hlasom, zhrbený a meravo hľadiaci pred seba na tribúnu. Perfektne dodržiaval scenár, dokonale a monotónne recitoval kontakty a požiadavky plk. Attwooda, výmenu informácií s Bigiom, Jonesom

⁽⁴²⁾ Tamže, s. 38.

a Fournierom. Ďalej opísal svoje špionážne kanále cez Britov Snellgrova, Kirka, Američanov Thompsona, Schneeho či Martina Boweho. Od týchto ľudí, ako aj od centrály *Associated Press* vraj dostával neustále požiadavky na špionážne správy. Ak sa Oatis domnieval, že týmto „harakiri“ zlepši svoju pozíciu, veľmi sa mylil. Mal dosť skúseností, aby pochopil, že nemá šancu uniknúť. Bola to len mylná vidina spásy, podsunutá vyšetrovateľmi a súvisiaca s totálnym rozvratom osobnosti, ktorá ho viedla k slovám: „*Moja agentúra pracuje pre Západ a podáva články v zmysle ohováračskom proti Sovietskemu zväzu a ostatným ľudovým demokraciám. Bol som pod tlakom, aby som dodával správy takého druhu a zasielal ich ďalej našim agentúram. Niekedy správy, ktoré som získal z prvého prameňa, som odovzdal inému zdroju. Takže, bol som človekom uprostred. Lutujem, že som sa k takýmto úlohám prepožičal.*“⁽⁴³⁾ Alebo to bola len „divadelná“ vsuvka dokonalého scenára? Skôr druhá možnosť je pravdepodobná. Tak či onak, toto jeho verejné ospravedlnenie vyvolalo u prítomných búrlivý smiech.

Na záverečnom pojednávaní predložil štátny prokurátor Josef Urválek aj hlavné dôkazové materiály o Oatisovej protištátnej činnosti. Išlo o jeho štyri notesy, v ktorých si značil stretnutia, mená, adresy i témy rozhovorov. Oatis opäť tichým hlasom vysvetľoval, že informácie o zatknutí, ako aj mená armádnych dôstojníkov mal od Attwooda, informácie o pracovných táboroch v Československu od Thompsona, o československých diplomatoch (Bystrický, Outrata) od britských diplomatov. V notesoch nechýbali ani správy o Clementisovi a Šlingovi, ako aj detaily o uväznení ďalších osobností z radov politických špičiek. Tieto notesy prezentoval Josef Urválek ako triumf a dôkaz proti Oatisovi. Potom nasledovalo neverejné čítanie znaleckých posudkov z odboru vojenského a štátneho bezpečnostného spravodajstva a pojednávanie sa prerušilo. Keďže znalecké posudky sa v archívoch nachádzajú, vieme, čo v nich bolo napísané. Posudok, ktorý sa týkal Williama Oatisa konštatoval, že menovaný absolvoval špeciálne špionážne učilište americkej armády a teda bol rutinným a profesionálne školeným špiónom. Potvrdzoval to celkový štýl jeho špionážnej práce, spôsob získavania, overovania, vyhodnocovania i ďalšieho odovzdávania správ. Nasledovalo všeobecné vyjadrenie, že takíto špióni sa kryli rôznymi organizáciami, aj humanitárnymi, hlavne cez legálne

⁽⁴³⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Protokol o hlavnom pojednávaní ..., s. 13.

novinárske inštitúcie a zastupiteľské úrady. Oatisova špiónážna skupina mala dobre vypracovanú sieť, ktorú obvinený zdedil od predchodcov, zhromažďovala správy vojenského, hospodárskeho a politického charakteru. Tie potom odovzdávala do centrály v Londýne a New Yorku. Skupina spolupracovala i s americkým veľvyslanectvom v Prahe, najmä s vojenským atašé Georgeom Attwoodom, ktorý tiež absolvoval tú istú školu ako Oatis. Protištátna skupina získavala podľa posudku správy zvlášť nebezpečné pre bezpečnosť štátu a štátne tajomstvo. Ako charakterizoval posudok metódy špiónážnej skupiny? Ako obratnú konšpiráciu, keď sa „jednotliví informátori nepoznali. Krycia telefónna linka a rozsiahla sieť spolupracovníkov siahajúcich od hotelov, barov a reštaurácií, cez hospodárske inštitúcie a dopravné podniky až na citlivé miesta v štátnom aparáte československom, rovnako aj docielené výsledky, svedčia jasne o tom, že Oatis bol rafinovanejším a skúsenejším špiónom než jeho predchodcovia a vybudoval z agentúry Associated Press vysokokvalifikované špiónážne stredisko.“⁽⁴⁴⁾

Hlavné pojednávanie prípadu Oatis a spol. nás upozorňuje na ďalšiu zaujímavú skutočnosť v práci ŠtB počas politického procesu. Jeho záverečný protokol bol „prešpikovaný“ nekonkrétnymi vyjadreniami obvinených typu: istý významný politický funkcionár, istý minister, istý materiál, v istom meste, oná informácia, onen muž a pod. Proces bol verejný, preto podľa scenára ŠtB nesmeli prítomní diváci počuť niektoré „tajné“ skutočnosti.

Finále celej tragikomédie, resp. dokonale zinscenovaného divadla, trvalo už len dve a pol hodiny. Predseda senátu Dr. Novák udelil slovo prokurátorovi Dr. Urválkovi. Ten vo svojej záverečnej reči navrhol odsúdenie obvinených podľa písomnej žaloby.

Záverečná reč štátneho prokurátora Josefa Urválka bola majstrovským propagandistickým divadlom. Najprv „rozobral“ politiku bipolárneho sveta, tábora mieru a tábora vojny. Západní imperialisti chcú vojnou zničiť socialistický tábor, pokračujú v práci Adolfa Hitlera, vysielajú na naše územie špiónážnych špecialistov, pričom prvé husle v tejto ničivej politike hrajú Spojené štáty. Vycvičeným západným teroristom pomáhajú aktívne predstavitelia diplomatických zborov a rôznych agentúr. Československým orgánom sa však podarilo odhaliť túto sieť agentov a zneškodniť zvlášť nebezpečné hniezdo špiónáže,

⁽⁴⁴⁾ AMV ČR, f. A8, Inšpekcie MV ČSSR, inv. č. 1240.

skryté pod strechou tzv. novinárskej agentúry *Associated Press*. Táto agentúra bola podľa Urválka centrálou s bohatou špionážnou tradíciou, ktorá pôsobila u nás od roku 1945. Jej špionážne úlohy sa rozvinuli zvlášť po víťaznom februári 1948. Jeho rekapitulácia činnosti tlačovej agentúry od Goldberga po Oatisa bola plná obvinení, nepodložených faktov a kopírovala priebeh hlavného pojednávania.

Špionážne úsilie Oatisa bolo podľa Urválka zamerané hlavne na fakty o bande Šlinga, Švermovej, Clementisa a spol. Snažil sa získať podrobné informácie o mieste väzenia a strázenia Clementisa, o priebehu jeho vyšetrovania, o zatknutí a vyšetrovaní ďalších odhalených zradcov a špiónov, pokúšal sa získať o týchto skutočnostiach aj fotografické snímky, prostredníctvom niekoľkých svojich informátorov usilovne pátral po tom, ktoré spojenia tejto zradcovskej bandy boli pretrhnuté, ktorý zo sprisahancov bol zatknutý, kde je väznený, zo všetkých úsekov verejného života i štátneho aparátu. Tu mu pomáhali jeho českí informátori.

Rovnako veľkú pozornosť mal Oatis venovať československému hospodárstvu. Získaval špionážne správy o premiestnení časti ťažkého priemyslu, o československom vývoze do spriatelенých krajín, o surovinách potrebných na plánovanú výstavbu republiky. A to všetko Urválek označil za špionážne ohováračské správy, ktoré mali slúžiť „novonacistickej propagande“ západných imperialistov. A kládol sám sebe, Oatisovi, sudcom i divákovi mnoho otázok. Prečo získavali špionážne správy o skutočnostiach dôležitých na obranu republiky? Prečo Oatis z príkazu vojenského ataše Attwooda zisťoval ubytovacie priestory pre vojsko? Prečo, ako sa zistilo z výpovedí Oatisa, Attwood viedol podrobnú kartotéku československých dôstojníkov a ich služobného zaradenia, prečo sa snažil, aby táto kartotéka bola čo najúplnejšia? Prečo Oatis získaval správy o obranných opatreniach na hraniciach republiky, prečo pátral po zložení výcviku a výzbroje ľudových milícií? Bolo to snáď preto, pýtal sa ďalej štátny prokurátor, že sa americká vláda obávala, že Spojené štáty budú jedného dňa napadnuté československou pechotou, československým letectvom, československým loďstvom?⁽⁴⁵⁾ A ponúkol aj odpoveď, resp. jediné vysvetlenie: bola to vláda Spojených štátov severoamerických, ktorá pripravuje proti kraji-

⁽⁴⁵⁾ SUA ČR, f. MS-Klosov archív, č. kart. 252, Záverečná reč štátneho prokurátora Josefa Urválka z 3. júla 1951.

nám socializmu aj proti našej republike útočnú vojnu a súčasťou tejto prípravy bola stupňovaná špionáž.

Urválek vo svojom expozé nevynechal ani Clementisa, Šlinga a Švermovú, o ktorých osudy prejavoval Oatis ako novinár pochopiteľný záujem. Podľa neho to bola banda, ktorá bola odhalená ako karta v rukách imperialistov.

V druhej časti záverečnej reči obrátil štátny prokurátor svoju pozornosť na Oatisa. Bol pre neho „špión, ktorý obdržal od našej vlády akreditáciu na novinársku činnosť, zdôrazňujem na novinársku činnosť, v žiadnom prípade na činnosť špionážnu. Túto akreditáciu dostal s tým predpokladom a v tej dôvere, že bude u nás vykonávať skutočne novinársku činnosť. Poslanie novinára je poslanie vznešené. Len si predstavme, že by Oatis, že by Associated Press, skutočne zodpovedne plnili svoju úlohu, že by podávali objektívne správy – a podávať objektívne správy, to má byť svätou povinnosťou každého novinára – o budovateľskom úsilí nášho ľudu, o našej rozkvitajúcej kultúre, o našej nadšenej mládeži, o našich najmladších pionieroch, o vrelej túžbe nášho ľudu po mieri. A takisto aj o našich chybách a nedostatkoch. Myslite, že by tieto správy nezaujímali americký ľud? Predstavme si to! A predstavme si, že by také správy boli dokonca uverejňované v americkej tlači. To by bola služba veci mieru. To by bola česť byť novinárom, to by bol Oatis radostne pozdravovaný našim ľudom. Taký by mal byť William Oatis, keby bol skutočne novinárom svojho ľudu. Lenže Oatis nie je novinárom svojho ľudu, ale novinárom amerických monopolistov, Oatis totiž vôbec nie je novinárom! Oatis je v skutočnosti školeným špiónom v službách amerických paličov novej vojny.“⁽⁴⁶⁾

Záver Urvákovho prejavu bol skutočne dokonalým dielom propagandy a výchovného pôsobenia nielen na prítomných divákov, ale aj na celú spoločnosť, hoci vo svojej výzve sa obracal na západných imperialistov:

„Márne sa pripravujete na novú vojnu, márne vydávate milióny dolárov špiónom a rozvratníkom. Vidíte ako deň zo dňa rastú sily socializmu, ako oslobodená ľudská práca ako zázrakom mení ľudí i krajinu. A beda vám, ak sa odvážite najväčšieho zločinu všetkých vekov. Ľud našich i vašich krajín, s ktorými ste nikdy nepočítali, vás zmetie spoločne do priepasti na večné časy.“

⁽⁴⁶⁾ SUA ČR, tamže.

A my všetci voláme s naším básnikom:

*„Ať tlampač z Wall Streetu vyráží dál svoje smrtonosné skřeky,
nevysuší to naše řeky!*

Zpívám si, stoje na stráži, zpívám zpěv míru!“⁽⁴⁷⁾

Po prokurátorovi Urválkovi dostali slovo aj obhajcovia ex offó. Ich vstupy boli veľmi krátke, navrhli mierne tresty. Nasledovalo záverečné slovo obvinených.

William Nathan Oatis: *„Lutujem toho, že som sa dopustil špionáže v tejto krajine. Neurobil som to preto, že by som bol nepriateľom robotníckej triedy, ja sám som pôvodu robotníckeho, urobil som to len preto, že som počúval nesprávnych ľudí tu v Československu. Sám som si tým uškodil. Uškodil som svojim priateľom, uškodil som republike, uškodil som ceste mieru a pomáhal som ceste vojny. Opakujem ešte raz, že všetko, čo som tu urobil ľutujem, a to ľutujem hlboko. Vaše bezpečnostné orgány ma zatkli pri čine, viete všetko čo som urobil. Povedal som o tom všetko. Povedal som tu i také veci, ktoré mi možno uškodia, až túto krajinu raz opustím. Myslím však, že to bolo to najlepšie čo som mohol urobiť. Vaše bezpečnostné orgány zaobchádzali so mnou láskavo, hoci som si to nezaslúžil. Váš súd so mnou zaobchádzal spravodlivo. Viem, že som jednal nepriateľsky, chcem už navždy nechať špionáže. Som pripravený na váš rozsudok. Ďakujem vám.“⁽⁴⁸⁾*

Tomáš Svoboda: *„Slávny Štátny súd, uvedomujem si dnes činnosť, ktorej som sa dopustil. Viem, že som vo svojej špinavej činnosti pomáhal americkým imperialistom v ich vojnových prácach, ktoré chcú viesť k rozpútaniu novej vojny. Som si vedomý toho, že som mal pred sebou skutočnosti, ktoré mi mohli otvoriť oči skôr, než som sa dostal na lavicu obžalovaných. Život v ľudovodemokratickom štáte je istejší a iný než život v americkej demokracii, ktorej pozlátko som obdivoval. Viem, že Štátny súd odsúdi moju činnosť spravodlivo, viem, že mi bude daná možnosť, aby som sa opäť zapojil do budovateľskej činnosti v našom štáte, aby som tak dosvedčil, že moje priznanie a ľútosť je úprimná, že ľutujem zločiny, ktorých som sa dopustil proti vlastnému národu, proti vlastnému pracujúcemu ľudu.“⁽⁴⁹⁾*

Pavel Woydinek: *„Slávny súd. Ja viem, do akej morálnej priepasti*

⁽⁴⁷⁾ SUA ČR, tamže.

⁽⁴⁸⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Protokol o hlavnom pojednávaní ..., s. 13.

⁽⁴⁹⁾ AMV ČR, tamže.

som sa dostal, že som zradil svoj národ za materiálne výhody, za balíček cigariet. Ťažko sa niečo nájde na ospravedlnenie. Myslím to úprimne, keď hovorím, že sa vynasnažím, aby som vo svojom budúcom živote napravil to, čo som spáchal a dúfam, že k tomu mi bude daná príležitosť.“(50)

Petr Münz: „*Chcel by som povedať, že ľutujem svojej činnosti a myslím to úprimne, keď hovorím, že sa vynasnažím, aby som napravil ťažkú škodu, ktorú som touto činnosťou spôsobil.*““(51)

Táto „próza“ nepotrebuje zvláštny komentár. Hovorí sama za seba a je uvedená v záverečnom protokole o hlavnom pojednávaní. Chýba tu však „obhajoba“ a argumentácia Dr. Bartoša, obhajcu ex offiō Williama Nathana Oatisa. Jeho obhajobu formuloval tak, že videl isté pohľadujúce okolnosti. „*Nepopieram vinu pána Oatisa, tá už bola dostatočne dokázaná,*“ tvrdil Bartoš a žiadal, aby sa pri vyrieknutí rozsudku brali do úvahy štyri body: prvým bolo, že Oatis mal robotnícky pôvod, druhým, že pre neho bolo ťažké nerobiť špionáž, pretože spoločnosť, v ktorej sa pohyboval v Prahe, to robila a rovnako mal na to i vzdelanie. Tretí bod Bartoša – Oatis bol len malá súčasť reťaze západnej špionáže. Štvrtý bod mal priamu súvislosť s procesom – William Oatis sa priznal dobrovoľne a spontánne.⁽⁵²⁾

Rozsudok nad Williamom N. Oatisom a spol. bol vyhlásený ráno 4. júla 1951. Neexistuje žiadny písomný záznam, preto je zbytočné polemizovať o tom, či tento dátum československé úrady zvolili náhodne alebo zámerne. Štvrtý júl je totiž najväčší americký sviatok, no pre Oatisa v roku 1951 mal trpkú príchuť. Keďže sa dátum hlavného pojednávania menil, prikláňam sa k pohľadu, že československí komunisti nevybrali dátum čítania rozsudku náhodne a že išlo o cieľaveďomý akt.

Štátny súd v Prahe rozhodol, že William Nathan Oatis, Tomáš Svoboda, Pavel Woydinek a Petr Münz, všetci toho času vo väzbe, sú vinní, vyzvedali štátne tajomstvo s úmyslom vyzradiť ho cudzej moci. Štátne tajomstvo cudzej moci úmyselne priamo i nepriamo vyzradili, čím spáchali trestný čin vyzvedačstva podľa § 86 odst. 1, odst. 2 písmeno a,b, Tr. zákona a odsudzujú sa k trestu odňatia slobody: William Nathan Oatis na 10 rokov, Tomáš Svoboda na 20 rokov, Pavel Woydinek

(50) AMV ČR, tamže.

(51) AMV ČR, tamže.

(52) SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 44.

na 18 rokov, Petr Münz na 16 rokov. Odsúdeným sa vyslovuje prepadnutie všetkého ich majetku, strata občianskych práv, Williamovi N. Oatisovi navyše trest vyhostenia z územia Československej republiky.

V rozsiahlom odôvodnení tohto rozsudku sa uvádzalo, že súd rozhodol na základe doznania obvinených v prípravných konaniach i na hlavnom pojednávaní, ďalej na základe výpovedí svedkov, ako aj na základe predložených dokumentov a listinného materiálu štátnym prokurátorom. Zdôvodnenie tiež konštatovalo, že západní imperialisti pripravujú tretiu svetovú vojnu a súčasťou ich vojenských príprav sú stupňované špiónážne akcie proti ľudovodemokratickým krajinám a teda aj proti Československej republike. Špiónážne ústredne posielajú do Československa vycvičených špiónov, ktorí spolupracujú aj s pracovníkmi zastupiteľských úradov, zneužívajúcich tak výhody diplomatickej imunity. Medzi hlavné špiónážne centrá v Československu označuje rozsudok agentúru *Associated Press*, jej amerických redaktorov, ako aj českých spolupracovníkov. Na adresu Williama Nathana Oatisa rozsudok konštatuje, že jeho špiónážna aktivita bola mnohostranná a rozsiahla od získavania správ o československých politických špičkách (Šling, Švermová, Clementis), cez vojenské, resp. obranné otázky a ľudové milície, až po správy hospodárskeho a obchodného charakteru. Všetky zistené a preukázané skutočnosti podľa zdôvodnenia rozsudku Oatis priznal. Zároveň ich potvrdili svedecké výpovede ďalších obvinených i svedkov. Uvedené podľa zdôvodnenia platí aj o Svobodovi, Woydinkovi a Münzovi. Obvinení si boli vedomí svojej protištátnej činnosti, že vyzrádzajú štátne tajomstvo politického, vojenského a hospodárskeho charakteru. Pri výmere trestu prihliadal súd u obvinených na stupeň nebezpečnosti i mieru zavinenia. Keďže spolupracovali, súd vníma ich stupeň nebezpečnosti ako približne rovnaký. Pokiaľ išlo o mieru zavinenia, súd to v rozsudku rozlišoval. Oatis ako americký občan nemal vzťah k Československej republike, ktorý je nevyhnutné požadovať od občanov Československa, on vykonával špiónážnu činnosť na pokyn nadriadených ako profesionál. Ostatní traja, Svoboda, Woydinek a Münz, podľa rozsudku zradili vlasť, národ i ľud, čím tiež uľahčili Oatisovi jeho špiónážnu činnosť. Za poľahčujúce označil súd v zdôvodnení rozsudku u W. Oatisa to, že sa kajúčne priznal, vykreslil svoju špiónážnu činnosť, ako aj špiónážnu činnosť západných agentúr i diplomatických zástupcov. Súd pokladal vymerané tresty za adekvátne a primerané.⁽⁵³⁾

⁽⁵³⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Rozsudok. V mene republiky! nad obvinenými Willia-

Medzi zaujímavé dokumenty, viažuce sa k hlavnému pojednávaniu prípadu Oatis, patrila písomná správa ministerstva spravodlivosti z 5. júla 1951 pod názvom *Zhodnotenie procesu proti Williamovi Oatisovi a spol.* Išlo o bezprostredný pokus zaujať stanovisko, ktoré sa venovalo štyrom okruhom – podstate veci, príprave procesu, realizácii procesu a kritickým pripomienkam. Podstata veci sa vysvetľovala ako politická záležitosť, boj medzi imperialistickým táborom a táborom ZSSR. V časti o príprave procesu nachádzame známe skutočnosti, technickú stránku procesu, pričom vysvetlenie príčiny zmeny termínu hlavného pojednávania tu chýbalo. Z hľadiska samotného procesu boli potom v správe podstatné dve časti – realizácia procesu a kritické pripomienky. Časť správy o realizácii procesu sa niesla skutočne v superlatívoch – starostlivá príprava prokurátora a predsedu senátu ovplyvnili priebeh hlavného pojednávania, prebehlo presne podľa plánu, bez rušivých momentov, súhra predsedu senátu a prokurátora bola vzorná, rovnako tak spolupráca bezpečnostných a justičných zložiek. Kritické pripomienky sa objavili len v oblasti československých vonkajších vzťahov. Poukázalo sa tu napr. na nedostatočnú koordináciu všetkých zložiek pri príprave tlačových správ z procesu, a práve preto bude nevyhnutné v budúcnosti venovať zo strany ministerstva zahraničných vecí viac pozornosti procesnému materiálu, a to predovšetkým v spolupráci so Štátnou bezpečnosťou a potom so súdom prostredníctvom ministerstva spravodlivosti. Takýto, resp. podobný prípad mohol mať podľa správy vážny dosah na medzinárodné a medzištátne vzťahy Československa.⁽⁵⁴⁾

V deň vynesenia rozsudku vydal americký Štátny department vyhlásenie, v ktorom odsúdil proces s Williamom N. Oatisom ako trápnu paródiu súdnictva a podvod pod záštitou československej štátnej polície (túto oblasť procesu mapuje samostatná kapitola práce pod názvom *Postoj amerických diplomatických a politických kruhov*). Rovnako tak centrála *Associated Press* reagovala bezprostredne.

mom N. Oatisom, Tomášom Svobodom, Pavlom Woydinkom a Petrom Münzom zo dňa 4. júla 1951, č.j. 7 Ts I 32/51. alebo in: SUA, f. Generálna prokuratúra Praha, RK 567/56, alebo f. MS-Klosov archív, č. kart. 252, alebo f. ČTK Praha – spravodajské správy 1945 – 1956, č. kart. 1057.

⁽⁵⁴⁾ SUA ČR, f. MS-Klosov archív, č. kart. 252, *Správa MS – Zhodnotenie procesu proti Williamovi Oatisovi a spol. z 5. júla 1951.*

Vo svojom vyhlásení označila proces za arogantný príklad nevšíma-
vosti a pohrdania základnými ľudskými právami, čím československá
vláda len vystavila dôkaz, že William Nathan Oatis konal iba legál-
nu prácu novinára tak, ako ju chápal celý slobodný svet. Prekrútená
a skreslená interpretácia štátneho prokurátora vzbudila odpor u každé-
ho, kto uznáva demokratické inštitúcie a princípy a *Associated Press*
sa vynasnaží všetkými dostupnými prostriedkami dosiahnuť Oatisovo
oslobodenie. Na záver svojho vyhlásenia americká agentúra vyjadrila
tiež nádej, že sa jej v tomto dostane pomoci od ľudí milujúcich slobodu
na celom svete.⁽⁵⁵⁾

Toto verejne prezentované presvedčenie americkej agentúry nezo-
stalo bez širokého ohlasu. Z celého nekomunistického sveta, zvlášť
z rôznych kútov USA, prichádzali hlasné a hnevliivé výkriky rozhorče-
nia. Rezolúcie odsudzujúce komunistickú „spravodlivosť“ sa valili ako
povodeň. Ostré protesty v USA vyhlásili stavovské novinárske organi-
zácie, napr. American Newspaper Guild, American Newspaper Publi-
shers' Association, The National Press Club či The American Society
of Newspaper Editors, ktorá vyzývala, aby korešpondenta sovietskej
agentúry *Tass* vo Washingtone vylúčili z tlačových galérií Kongresu.

Aj svetové denníky sa postavili za W. N. Oatisa. Dňa 3. júla 1951
New York Times napísali: „*To, že americký novinár vykonávajúci svoju
bežnú prácu získavaním správ mohol byť uväznený, mučený a odsú-
dený v Československu, ktoré založili Masaryk a Beneš, je takmer ne-
uveriteľné.*“ Britský nezávislý liberálny denník *Manchester Guardian*
vyjadril morálne ponaučenie pre delegácie „robotníkov mieru“ a iným
prichádzajúcim do východnej Európy: „*trvanie iba na presnej a ove-
renej informácii môže spôsobiť obesenie*“. Nemecký *Offenbach Post*
napísal, že keby boli aplikované komunistické pravidlá na Západe,
korešpondenta zo satelitného bloku, ktorý by sa snažil zistiť, kde mi-
nister národnej obrany USA plánuje prázdninovať, by mohli obvi-
niť zo špionáže. A čo napísal *Die Neue Zeitung*? „*Obvinenie je skutočne
vždy proti Západu, ale pretože je Západ mimo dosahu, odsúdia ľudské
bytosť. Zostáva jediná otázka – či si autori takýchto procesov skutočne
myslia, že tieto opakované činy sú brané vážne v hraniciach ich vlast-
ných krajín.*“⁽⁵⁶⁾

⁽⁵⁵⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 47.

⁽⁵⁶⁾ Citované podľa knihy *Anatomy of Satellite*, s. 47.

A ako na hlavné pojednávanie a na rozsudok s Oatisom a spol. reagovala oficiálne československá tlač? V podstate len dva hlavné komunistické denníky, české *Rudé Právo* v Prahe a slovenská *Pravda* v Bratislave prebrali oficiálne tlačové správy ČTK. Najprv 1. júla 1951 publikovalo *Rudé Právo* informáciu, že nasledujúci deň začína záverečné pojednávanie pred Štátnym súdom. Oatis a jeho traja spolupracovníci boli vykreslení ako západní nepriateľskí agenti v amerických službách. Ich špionážna centrála bola odhalená, hoci bola rafinovane maskovaná. Vyzvedali najmä správy, ktoré sa týkali zradcov Šlinga, Švermovej a Clementisa. Svojou zločinnou činnosťou poškodzovali obvinení Oatis, Woydinek, Svoboda a Münz „záujmy Československej republiky a vedome podporovali podpaľačské plány amerických imperialistov o vyvolanie novej svetovej vojny“.⁽⁵⁷⁾ Následne po vynesení rozsudku zverejnili *Rudé Právo* i *Pravda* neúplný záznam z hlavného pojednávania, ako aj samotný rozsudok zo 4. júla. Opäť išlo o oficiálnu správu ČTK, ktorá informovala o výške trestov a ktorá opakovala osvedčenú terminológiu: školený špión, vojnoví štváči, zradcovská banda Šlinga, Švermovej a Clementisa, krvavé imperialistické zisky a pod. Správa končila takto: „Vďaka bdelosti nášho pracujúceho ľudu a pohotovosti bezpečnostných orgánov odhalili túto štvorčlennú protištátnu skupinu a zneškodnili ju. Spravodlivý trest nad zločinnými škodcami je výstrahou všetkým, ktorí by sa ešte v službách krvavého dolára pokúšali narušovať mierumilovné budovateľské úsilie v Československej ľudovodemokratickej republike.“⁽⁵⁸⁾

Pražské *Rudé Právo* z 6. júla 1951 vo svojom komentári *Americkí špióni odsúdení* išlo ešte ďalej. Nezostalo len pri Oatisovi či jeho predchodcoch v *Associated Press* Goldbergovi, Kasishkem a Polowetzkom, ale obrátilo pozornosť aj na bývalého amerického veľvyslanca v Prahe Lawrence Steinhardta, ktorý vraj inicioval pokus o februárový prevrat v roku 1948 a falšoval cestovné pasy pre nepriateľov Československa, ako aj na jeho podriadených. Za amerických špiónov označilo tiež ďalších bývalých diplomatov (napr. Američanov Jamesa Patcha, Williama Birgea, Britov Harolda Gibsa a Phillipa C. Wildasha) či humanitárnych pracovníkov (napr. šéfa CARE v Prahe Daniela Benedikta) a ďalších. Celá táto činnosť Oatisa i jeho spolupracovníkov

⁽⁵⁷⁾ *Rudé Právo*, 1. júla 1951, *Proces s americkým špiónom Williamom Oatisom a spoločníkmi*, s. 7.

⁽⁵⁸⁾ *Rudé Právo*, 5. júla 1951 alebo *Pravda*, 5. júla 1951.

a predchodcov, ako aj činnosť ďalších tlačových agentúr (popri *AP* aj *United Press*) a rozhlasovej stanice *Slobodná Európa*, bola podľa *Rudého Práva* dokladom toho, „ako veľká je nenávisť kapitalistických zotročovateľov a pripravovateľov novej vojny k nášmu slobodnému ľudu, k našej socialistickej výstavbe,“ pričom „demaskovaním pravých úmyslov a odsúdením pred tvárou nášho ľudu vždy skončí každý pokus o nepriateľskú činnosť proti našej ľudovej demokratickej vlasti. Tak ako bola odhalená a zneškodnená až dosiaľ celá galéria nepriateľov našej republiky, tak skončí aj nabudúce každý podobný pokus. Náš ľud, naša vlasť má dost síl, aby zneškodnila a po zásluže potrestala každého nepriateľa, každého, kto by chcel zdvihnúť svoju zločinnú ruku proti našej socialistickej výstavbe, proti nášmu novému životu.“⁽⁵⁹⁾ K takto formulovaným názorom sa dá prisúdiť len jedno zhodnotenie – sú ukázkou toho, ako ďaleko dokázala zájsť československá žurnalistika v službách alebo pod kuratelou komunistickej moci a propagandy.

⁽⁵⁹⁾ *Rudé Právo*, 6. júla 1951, *Americkí špióni odsúdení*, s. 2.

Milost' pre väzňa číslo 2091

5. kapitola

Prípád Oatis z hľadiska zhromaždenia dostupných faktov predstavuje len jeden uhol pohľadu. Nie menej dôležitý je iný zorný uhol, ktorý sleduje jeho zmysel či význam. William Nathan Oatis bol odsúdený pred Štátnym súdom, ktorého úlohou bolo zaoberať sa politickými procesmi. Z piatich sudcov boli traja profesionáli, dvaja „sudcovia z ľudu“. Úlohou sudcov z ľudu bolo dohliadať na politickú nezávadnosť a dodržiavanie komunistických princípov v súdnictve, zvlášť na to, aby „záujmy robotníckej triedy“ zostali na piedestáli, resp., aby profesionálni sudcovia náhodou neskĺzli na úroveň „netriednej“ objektívnej justície.

Samotný priebeh hlavného pojednávania s Williamom N. Oatisom bol oveľa dekoratívnejší, než väčšina verejných politických procesov. Zvyčajne totiž sudcovia či prokurátor adresovali viac pozornosti a energie prítomným divákovi. A spätne, títo diváci aktívne participovali na hlavnom pojednávaní, pričom svoje pocity rozhorčenia dávali najavo hlasným prejavom súhlasu či nesúhlasu. Avšak v Oatisovom prípade držali sudcovia a štátny prokurátor všetko vo svojich rukách, prítomní diváci boli nezvyčajne pasívni.

Vina obžalovaného a jeho skupiny bola jasná a nespochybniteľná bez akejkoľvek možnosti vyvrátiť ju čo i len predtým, než súdne pojednávanie začalo. Navyše, túto „filozofiu“ si osvojil nielen prokurátor, ale aj sudcovia a obhajcovia. Sudca tak neurobil žiadny krok pre objektívnosť a obhajca sa obmedzil len na to, aby sa bral do úvahy poľahčujúce okolnosti. Ako sa môže takýto súd dopracovať k spravodlivosti či objektívnosti? Nemôže. Nie je to jeho úlohou. Šokujúce je napr. to, že obhajoba nepredvoláva žiadneho svedka, kohokoľvek, kto by hovoril v prospech obžalovaného. V československých komunistických politických procesoch sa svedkovia obžalovaných jednoducho nevyvyškytovali, neexistovali. Hoci obhajoba tak bola zbavená možnosti

verifikovať svoju úlohu a obžaloba túto možnosť mala, nič nebránilo tomu, aby bol William N. Oatis obvinený a aj odsúdený za špionáž. Pritom o žiadnu špionáž nešlo. Oatis ako priebojný, dnes by sme povedali investigatívny novinár, mal prirodzený záujem na tom, aby zistil, čo sa v Československu dialo okolo dôležitých osôb, kedy prichádzali a kedy opúšťali krajinu, kde dovolenkovali, či neboli zlikvidovaní, čo pili v baroch a pod. Bolo prirodzené, že sa chcel dozvedieť okolnosti zmiznutia bývalého ministra zahraničných vecí. Rovnako bolo prirodzené, že chcel vedieť, prečo boli uväznení poprední predstavitelia režimu, alebo, že sa snažil zistiť, aký bol skutočný život v táboroch nútených prác.

Pre Oatisa, ako aj pre ďalších novinárov bola výmena informácií s diplomatickými zástupcami bežnou profesionálnou praxou, resp. technikou. Ak dáš, skôr dostaneš. A treba tiež poznamenať, že väčšina jeho informácií pochádzala z oficiálnych československých informačných zdrojov, tlače, rozhlasu, vládneho hovorcu a pod.

V skutočnosti vybral minister národnej bezpečnosti Kopřiva dost' úbohý subjekt na exemplárny verejný politický proces. Cudzí špión, ktorý držal svoje „tajné“ informácie v bežných poznámkových noteso- ch a v neuzamknutých šuplíkoch svojho pracovného stola, ktorý nosil so sebou svoj preukaz totožnosti, dokazujúci jeho identitu špióna. Akokoľvek, žiadny z amerických novinárov všeobecne, a z *Associated Press* zvlášť, neveril ani na minútu, že William Nathan Oatis bol špión. To sa jednoducho medzi novinármi bona fide nekonalo. A vieme, že Oatis bol bona fide novinár. To však pre československú komunistickú justíciu a pre štátnu políciu nehralo žiadnu úlohu.

Všeobecná predstava československého komunistického režimu o novinárovi na začiatku 50. rokov bola iná. Za jedine legitímnu a publikovateľnú informáciu mohol použiť len tú, ktorá pochádzala z oficiálnych zdrojov. Všetko ostatné bola špionáž. Novinár v očiach tohto režimu nemal právo hľadať informácie, ktoré jeho predstavitelia nechceli publikovať. Pochopiteľne, bolo pre nich nemysliteľné, aby americký novinár za železnou oponou zisťoval, resp. získaval informácie o pohybe komunistických predstaviteľov, o uväzneniach či zmiznutiach, alebo o živote v pracovných táboroch len preto, že tieto veci sú „správy“. Pre nich bola takáto „kuriozita“ mysliteľná iba v zmysle špionážnej služby.

Československá komunistická koncepcia informácií je podrobne zachytená v zákone, podľa ktorého bol súdený aj W. N. Oatis. Je to

časť zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb. z roku 1948, ktorá bola s menšími úpravami zakomponovaná do trestného poriadku v roku 1950. Podľa § 12 (nedovolené spravodajstvo) tohto zákona z roku 1948 trestný čin koná akýkoľvek novinár, resp. ktokoľvek:

„kto zverejní údaje o akomkoľvek podniku, ústave, zariadení alebo opatrení dôležitom pre obranu republiky alebo jej spojenca, hlavne o sile, vojenskej zdatnosti alebo pohybe vojska alebo iného vojensky organizovaného zboru, hoci mohol z úradného zákazu alebo zo správy alebo z iných okolností vedieť, že uverejnením ohrozuje záujmy štátu,

kto zverejní údaje o niektorom trestnom čine uvedenom v §§ 1, 2, 5 až 8, 10, 11 a 39 alebo o úradnom pátraní alebo o trestnom konaní, ktoré sa týkajú takého činu, ak nebola správa o tom vydaná alebo schválená ministerstvom národnej obrany alebo ministerstvom vnútra, alebo,

kto poskytne nepovolanej osobe informácie o niektorom trestnom čine uvedenom v §§ 1, 2, 5 až 8, 10, 11 a 39 alebo o úradnom pátraní alebo o trestnom konaní, ktoré sa týkajú takého činu,

bude potrestaný, ak nejde o čin prísnejšie trestný, pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.“⁽⁶⁰⁾

Tento zákon č. 231/1948 Zb. prijalo Národné zhromaždenie Československej republiky 6. októbra 1948. Stal sa jedným z nosných pilierov začiatkovej etapy masovej politickej perzekúcie po pražskom komunistickom prevrate v roku 1948. Jeho platnosť končila 1. augusta 1950, preto Národné zhromaždenie prijalo 12. júla 1950 dokument, ktorý zrušil a nahradil všetky dovtedy platné trestné predpisy. Bol to trestný zákon č. 86/1950 Zb. Prevzal všetky ustanovenia zákona č. 231/1948 Zb. a rovnako slúžil na likvidáciu skutočných i vymyslených odporcov komunistického režimu v Československu.

Podľa rozsudku Štátneho súdu zo 4. júla 1951 bol William Nathan Oatis odsúdený na 10 rokov väzenia podľa § 86 tohto Trestného zákona z roku 1950 za vyzvedačstvo. Vyzvedačstva proti československej ľudovodemokratickej republike sa dopúšťa ten:

„(1) kto vyzvedá štátne tajomstvo v úmysle vyvradiť ho cudzej moci, alebo kto štátne tajomstvo úmyselne cudzej moci vyvradí,

bude potrestaný odňatím slobody na desať až dvadsaťpäť rokov alebo na doživotie.

⁽⁶⁰⁾ Zbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1948, s. 1463.

(2) Rovnako bude potrestaný kto

a., k činu uvedenému v odst. 1 s niekým sa spolčí,

b., pre taký čin vojde v styk s cudzou mocou alebo s cudzími činiteľmi alebo

c., vojde v styk s organizáciou, ktorej účelom je vyzvedať štátne tajomstvo, v úmysle podporovať jej snahy.

(3) Smrťou bude páchatel' potrestaný

a., ak sa dopustí činu uvedeného v odst. 1 alebo 2 za zvýšeného ohrozenia vlasti,

b., ak sa dopustí takého činu, hoci mu bola povinnosť uchovávať štátne tajomstvo vyslovene uložená alebo hoci je daná už jeho postavením,

c., ak sa dopustí takého trestného činu ako člen organizácie, ktorej účelom je vyzvedať štátne tajomstvo,

d., ak sa dotýka taký čin štátneho tajomstva zvlášť dôležitého,

e., ak sa dopustí takého činu spôsobom zvlášť nebezpečným, v značnom rozsahu alebo zárobkovo alebo ak pácha taký čin po dlhšiu dobu, alebo

f., ak je tu iná zvlášť priťažujúca okolnosť.

(4) Vedľa trestov uvedených v odstavcoch 1 až 3 môže súd vysloviť stratu štátneho občianstva; ak neuloží tento trest, vysloví prepadnutie majetku.⁽⁶¹⁾

Uvedený Trestný zákon č. 86/1950 Zb. bol novelizovaný zákonom č. 63/1956 Zb., teda v čase krízy komunistického režimu v Sovietskom zväze i v niektorých „ľudovodemokratických“ krajinách východného bloku. Platil do 1. januára 1962 a pôvodný zákon „zmäkčoval“ napr. v tom, že pri treste smrti „dovoľoval“ aj väzenie na 25 rokov. V zákone č. 86 táto alternatíva neexistovala.

Trestný zákon č. 86/1950 Zb. bol všezahŕňajúci v tom zmysle, že režim mohol kedykoľvek nájsť podklady na vyšetrovanie akéhokoľvek novinára, označiť ho za škodlivého, či už išlo o Čecha, Slováka alebo Američana. Mohol napr. vyzradiť správy, ktorých publikovanie, a to mal vedieť, mohlo ohroziť záujmy štátu. Alebo išlo o správu o uväznení špióna, o úniku väzňa či o akt sabotáže. V každom prípade obaja, on i osoba, ktorá mu správu odovzdala, boli vinní. Takže tu Oatis poslužil

⁽⁶¹⁾ Zbierka zákonov republiky Československej. Ročník 1950, s. 226 - 227. Text trestného zákona č. 86/ 1950 Zb., resp. príslušných paragrafov, uvádzam v tretej časti publikácie.

ako vzorový, resp. modelový príklad. Samozrejme, keď československí komunistickí predstavitelia spustili proti Williamovi Oatisovi procesnú mašineriu, žiadny západný novinár nemohol ďalej vykonávať svoju prácu v Československu bez obáv o svoju bezpečnosť. To platilo i pre ostatné satelitné krajiny, kde boli podobné zákony.

Otázkou je, prečo československý komunistický aparát vybral na politický proces západného novinára? William Nathan Oatis bol prvým zahraničným novinárom, ktorého československý Štátny súd obvinil zo špionáže. Pred ním to boli ľudia iných profesií, z domova i zo zahraničia. Zahraničný západný novinár bol špecifický v tom, že „kompletizoval“ sériu profesií. Novinár Oatis nebol zatknutý preto, že to bol Oatis. Pravdepodobne to mohol byť iný západný žurnalista – Fischerová, Bigio, Jones či Fournier.

Samozrejme, samotný politický proces s Williamom N. Oatisom sprevádzala rozsiahla komunistická propaganda. Predstavitel' západnej imperialistickej organizácie ohrozil Československú republiku, preto s ním treba rázne „zatočiť“. Tvrdý československý postoj mal však aj iný, nezanedbateľný, význam. Československý komunistický režim si vyčistil pole. Západní novinári, vidiac čo sa stalo s Oatisom, sa do Prahy nehrnuli. Kým pred februárovým prevratom bolo v Prahe okolo 25 západných novinárov, po Oatisovi už ani jeden. Nikto tak už nemohol písať „nezmysly“ a československí komunisti mohli „relaxovať“ bez zvedavých očí západných reportérov.

Ako sa vyvíjal ďalší osud väzňa č. 2091, Williama N. Oatisa, po vynesení rozsudku Štátného súdu na začiatku júla 1951? Naďalej zostal v ruzyňskej väznici. Krátko po odsúdení mu do cely nasadili agenta ŠtB – spoluväzňa. Ten s ním mal neustále komunikovať, podávať informácie, ktoré boli podkladom správ referenta. Svedčila o tom napr. správa zo 4. septembra 1951, v ktorej bol súhrn faktov a informácií. Hovorila napr. o tom, že vyšetrovatelia ŠtB nabádali Billa Oatisa, aby podpísal memorandum proti USA. Odmietol to, no po dvoch týždňoch si to rozmyslel. Ďalej správa hovorila, že u Oatisa sa striedali apatické i opačné nálady, keď prejavoval záujem o veci okolo seba. Na eventuálne udelenie politického azylu v Československu sa vyjadril, že tu nezostane. Od spoluväzňa vyzvedal, či ŠtB môže vedieť o každom, kto opúšťa krajinu. Podľa tejto správy zostával naďalej vo svojom protikomunistickom postoji, hovoriac, že komunisti klamú, čo dokladal sľubmi pri výsluchu, že do 10 týždňov bude doma. Tvrdil mu to jeho referent i advokát, no teraz vidí, že to nemienia splniť. Táto správa

hovorila aj o iných skutočnostiach – Oatis spoluväzňovi povedal, že pri vypočúvaniach musel hovoriť aj proti USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Švajčiarsku a Rakúsku, že dostával injekcie od lekára, ktorý tvrdil, že ide o vitamíny. Čudoval sa, že svoj protokol o výpovedi podpísal. Sám by vraj také veci nikdy nevy povedal, ale keď mu priniesli hotový protokol na podpis a pritom mu nasľu bovali rôzne úľavy, tak to podpísal.⁽⁶²⁾

Táto písomná správa agenta ŠtB – spoluväzňa mala dôležitú výpovednú hodnotu. Jasne potvrdzovala, ako ŠtB vyšetrovala a s akými psychologickými prostriedkami pracovala. Preto neprekvapuje, že Oatis tancoval tak, ako mu pískali. Na základe tejto správy spoluväzňa vypracoval Oatisov osobný referent Josef Lédl svoj vlastný elaborát pod názvom *Správa o stave Williama Nathana Oatisa, bývalého vedúceho Associated Press v Prahe*. Uvádzalo sa v nej, že Oatis bol po skončení procesu veľmi rozčúlený pre výšku uloženého trestu a o vyšetrojúcich pracovníkoch sa vyjadroval s veľkou nenávisťou. Uviedol, že podľa hol ich naliehaníu, aby sa priznal k špionáži, nechal sa ovplyvniť a uveril, že po priznaní nebude prísne potrestaný a skoro bude prepustený domov. Všetko to nazval podvodom zo strany vyšetrojúcich orgánov. Žiadal rozhovor s konzulom, preloženie, prepustenie. Za žiadnych okolností nechcel pristúpiť na to, aby zostal natrvalo v Československu. Bol ochotný urobiť čokoľvek, aby sa dostal z väzenia, okrem žiadosti o azyl. Vyhlásenie proti USA vraj napíše len vtedy, ak bude okamžite prepustený a vyhostený z ČSR. Potom by chcel vydať knihu o zverstvách páchaných na ňom bezpečnostnými orgánmi v Československu. Za každú cenu by sa chcel dostať z Československa, a to tým, že požiada prezidenta o milosť a súčasne o vyhostenie.⁽⁶³⁾ Oatis skutočne napísal 7. septembra 1951 prezidentovi Klementovi Gottwaldovi žiadosť o udelenie milosti. Opísal v nej „históriu“ svojho príchodu do Prahy, aprílové zatknutie bezpečnostnými orgánmi i rozsudok štátneho súdu zo 4. júla 1951 a s ním spojené odsúdenie na desať rokov za protištátnu špionáž. Svoju vinu na jednej strane potvrdil, no trest pokladal za nespravodlivý: „... Uznávam, že som chyboval v tom čo som urobil proti republike a veľmi to ľutujem. Súčasne však cítim, že trpím nevinne. Toto nie je vinou bezpečnostných orgánov, ani žalobcu ani súdu.

⁽⁶²⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, *Správa o stave W. N. Oatisa, bývalého vedúceho Associated Press v Prahe* zo dňa 4. septembra 1951.

⁽⁶³⁾ AMV ČR, tamže.

Ich povinnosťou bolo vyšetrovať, vypočúvať, žalovať a odsúdiť ma. Toto urobili a ja ich neodsudzujem. Výsledok toho však bol, že som bol potrestaný nad mieru vzhľadom k potrestaniu ostatných akreditovaných zahraničných korešpondentov, z ktorých tiež niektorí vykonávali špionáž, ako sa ukázalo pri mojom procese. Keď sa ukázalo, že ostatní korešpondenti sa voči republike chovajú nepriateľsky, boli vyhostení. Keď sa ukázalo, že som to robil ja, bol som odsúdený na desať rokov straty slobody. Toto sa mi nezdá byť spravodlivé.

Mám záujem na tom, aby som sa mohol vrátiť ku svojej manželke, ako priateľ vašej krajiny a urobiť vo svojej krajine pre vec mieru všetko, čo len môžem.

S ohľadom na všetko to, píšem Vám, ako jedinému človeku na svete, ktorý mi môže pomôcť. Žiadam Vás o milosť a prosím, aby som sa mohol vrátiť k svojej rodine. Očakávam Vašu odpoveď s veľkými nádejami, že budete jednať so mnou spravodlivo.⁽⁶⁴⁾

Odpoveď prezidenta Gottwalda však neprichádzala a na pozícii Billa Oatisa sa nič nemenilo. Sám dobre vedel, že by to bol skôr záznak, keby sa v jeho prospech angažoval najvyšší muž krajiny, ktorej režim ho odsúdil a uväznil. Napriek tomu svoje „šťastie“ skúšal v krátkom čase znova. Dňa 19. septembra 1951 adresoval československej vláde žiadosť o politický azyl. Uviedol v nej, že požiadal prezidenta o udeľenie milosti, že o svojej špionážnej činnosti hovoril otvorene. Ťažko dnes rozlúštiť, či žiadosť o azyl písal Oatis, alebo bola výtvorom jeho referenta. Ak ju písal sám, určite tým sledoval jediný cieľ – dostať sa preč z komunistického Československa, hoci, text hovorí práve opak: „*Rád by som zostal v Československu. Týmto rozhodnutím by som chcel ukázať, že ľutujem svojej špionáže, že som sa tejto činnosti vzdal a že som priateľom Československej republiky. Uvedomujem si, že špionáž proti mierumilovným národom pomáha iba niekoľkým bohatým ľuďom, ktorí chcú vojnu, pretože to znamená výhodný obchod a že je namierená proti pracujúcemu ľudu. Toto je moja žiadosť o azyl, o zamestnanie a miesto, kde by som mohol v Československu žiť, kde dúfam že budem môcť pracovať pre mier celého sveta.*“⁽⁶⁵⁾ Oatis bol podľa tohto textu ochotný urobiť čokoľvek, len aby sa dostal na slobodu. Podarilo sa mu to? Bola československá Štátna bezpečnosť taká naivná, že toto

⁽⁶⁴⁾ SUA ČR, f. Klement Gottwald, 100/24, zv. 102, a. j. 1157.

⁽⁶⁵⁾ SUA, ČR, tamže, alebo AMV ČR, f. V-2508 MV, Žiadosť o azyl podaná W. N. Oatisom dňa 19. septembra 1951.

„vyznanie“ akceptovala? Alebo inak – nebola táto žiadosť o politický azyl len jedným zo šikovne a vhodne pripravených „dokumentov“ ŠtB, ktorý československá politická polícia príležitostne propagandisticky využije?

Jeho psychické rozpoloženie, akúsi vnútornú beznádejnosť, depresiu či rozvrátenosť dokumentovali aj ďalšie písomné zdroje. Boli to najmä jeho vlastné spomienky, publikované v americkej tlači v septembri 1953 (zaoberám sa nimi v samostatnej kapitole *Ako to videl on – William Nathan Oatis*), teda napísané až po návrate do USA, ale aj ďalšie správy referenta Lédla z jesene 1951 a zo začiatku roka 1952.

V správe z 26. októbra 1951 Josef Lédl uvádzal, že terajší Oatisov stav je zlý z hľadiska jeho ďalšieho možného použitia v procese s tými, ktorí proti nemu svedčili. Nevypočúvali ho pravidelne, neexistovala smernica ako s ním nakladať a aj preto unikol vplyvu referenta. Lédl sa tiež odvolával na Oatisovu náladovosť, ako aj na to, že s ním nemohol pracovať, lebo nevedel, aké s ním boli ďalšie zámery.⁽⁶⁶⁾ Nasledujúca Lédlova správa z 26. decembra 1951 bola o niečo konkrétnejšia. Navrhol v nej nasadiť k Oatisovi do cely nového spolupväzňa – agenta ŠtB a s jeho pomocou ho začať opäť spracovávať.⁽⁶⁷⁾ Konkrétny postup zhrnul vyšetrovací odbor na Veliteľstve ŠtB do šiestich bodov. Oatisovi nasadia do cely bývalého zástupcu generálneho tajomníka sociálnodemokratickej strany Vojtecha Erbanu, ktorého úlohou bude:

1. naznačiť Oatisovi, že je významná osoba so známosťami vo vyšších kruhoch;
2. udržiavať ho v presvedčení, že tento rok dôjde k vojne a v takom prípade budú mať trestanci ťažké podmienky, zvlášť on ako Američan;
3. prinútiť ho k presvedčeniu, že mu nič iné neostáva, len spolupráca so Štátnou bezpečnosťou;
4. vnútiť mu názor, že československá vláda mu nemôže poskytnúť azyl, pretože by to spôsobilo pobúrenie v československej verejnosti;
5. presvedčiť ho, že ak bude spolupracovať, udelia mu milosť. Ako alternatívna možnosť sa v návrhu uvádzalo, aby ho Erban pripravil na rozhovor s advokátom, ktorý ho bude presvedčať na spoluprácu;
6. iná možnosť je, že Erban má navonok pred Oatisom pôsobiť tak,

⁽⁶⁶⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Operačný podzvázok č. 1.

⁽⁶⁷⁾ AMV ČR, tamže.

že mu vybaví rozhovor s pracovníkom ministerstva zahraničných vecí, ktorým by bol niekto z ŠtB. Ten by mu tlmočil, že československá vláda rokuje s diplomatickými zástupcami USA o jeho prepustení z väzenia, avšak keď sa to zverejnilo, narazilo to na odpor československých pracujúcich v závodoch.⁽⁶⁸⁾

Hra československej Štátnej bezpečnosti s Williamom N. Oatisom pokračovala ďalej. Procesom zo začiatku júla 1951 sa prípad Oatis nekončil, len boli zmenené úlohy. Tí, čo v procese svedčili, boli obvinení a z obvineného a odsúdeného Williama N. Oatisa sa stal korunný svedok.

Po návrate do ruzyňského väzenia nečakal Williama Nathana Oatisa rutinný väzenský život. Výsluchy pokračovali, síce zriedkavejšie, a nehral v nich už hlavnú úlohu, ale jeho svedecká výpoveď mala byť dôležitým dokumentom proti obvineným svedkom. Zvrátenosť celého scenára nevyjadrovala len novokoncipovaná a upravovaná podoba otázkového protokolu o výpovedi, tentokrát svedka Oatisa, a nie obžalovaného, ale aj to, že vyšetrovatelia mu ponúkali možné osobné výhody, smerujúce v tom najoptimálnejšom prípade k jeho prepusteniu a vyhosteniu do USA. Tento názor potvrdzuje Oatisov list adresovaný kancelárii prezidenta republiky 17. marca 1952. Oznamuje v ňom, že 4. júla 1951 ho senát Štátneho súdu v Prahe odsúdil na 10 rokov odňatia slobody za špionáž, a že v liste zo 7. septembra 1951 žiadal prezidenta republiky o odpustenie trestu. Zároveň píše, že pred pár dňami opäť predstúpil pred senát Štátneho súdu ako svedok a vypovedal proti niektorým svojim spolupracovníkom a informátorom. „*Teraz keď som toto urobil,*“ píše v liste, „*premýšľam, ako skoro sa budem môcť vrátiť domov. Rád by som vedel, kedy sa vrátim k manželke a k príbuzným v Amerike.*“⁽⁶⁹⁾

Dostupný archívny materiál však ukazuje ešte jeden dôležitý moment, a to, že do prípadu Oatis mali možnosť zasahovať aj sovietski „poradcovia“ v Československu. Náместník ministra spravodlivosti Dr. Karel Klos zaslal 27. júla 1951 náместníčke ministra zahraničných vecí Gertrúde Sekaninovej-Čakrtovej list, v ktorom sa uvádza, že ministerstvo spravodlivosti zasiela ministerstvu zahraničných vecí pre prípad Oatis dokumentáciu – text žaloby, súdny protokol, záverečnú

⁽⁶⁸⁾ AMV ČR, tamže, Návrh sektora 6-B na Veliteľstve ŠtB z 3. januára 1952.

⁽⁶⁹⁾ AMV ČR, tamže, Vyšetrovací zväzok William N. Oatis.

reč prokurátora a rozsudok. Zároveň list upozorňuje, že „*tento materiál bol vydaný len pre Vašu potrebu a nesmie byť daný nikomu, okrem sovietskych úradných miest pokiaľ o to požiadajú, k dispozícii*“.⁽⁷⁰⁾ Dr. Klos vo svojom liste ďalej nenamietal, aby sa táto dokumentácia využila v prejavoch československých delegátov vo výboroch OSN, pri dvojstranných československo-amerických rokovaníach, resp. na iné potreby československej diplomacie. Akokoľvek „voľne“ by sme chceli Klosov list interpretovať, nehovoril o konkrétnej participácii sovietskych „poradcov“ na ministerstve zahraničných vecí v prípade Oatis. Ani ostatné archívne pramene na MZV o tomto nehovoria. Nemožno preto tvrdiť, že tam bola, ale ani že nebola. Existuje však iný prameň, ktorý hovorí o sovietskej účasti na prípade Oatis. Je uložený v archíve Ministerstva vnútra ČR v Prahe a je z 8. júna 1956. O čom konkrétne tento dokument hovoril? Na základe žiadosti odsúdeného Pavla Woydinka v súvislosti s procesom Oatis a spol. odporučil náčelník inšpekcie ministra, mjr. Alois Šlechta, na začiatku júna 1956, aby sa vykonala obnova súdneho konania celého prípadu. Podľa protokolu z výpovede s Milanom Moučkom z 8. júna 1956 sa k tejto téme uvádzalo, že Oatisa najprv vypočúvali na Krajskom veliteľstve ŠtB v Prahe. Na príkaz ministra Kopřivu mal prevziať od šéfa 1. odboru Kamila Pixu vyšetrovanie práve Moučka. Pixa mu odovzdal fotografiu kolodějského zámku i Oatisove notesy. Vo výpovedi ďalej Moučka uviedol, že po niekoľkých dňoch vyšetrovania sa mu nepodarilo dosiahnuť dôkazy o skutočnej Oatisovej špiónážnej činnosti. Preto nasledovala „inštruktáž“ hlavného sovietskeho poradcu na ministerstve vnútra Vladimíra Bojarského, aj za účasti ministra Kopřivu. Bojarskij obvinil Moučku z neschopnosti, Oatisa treba definitívne zlomiť a pripraviť verejný proces. Inak je vraj Moučka tiež proti republike, nadfřza americkej rozviedke tým, že Oatisa ešte neusvedčil. Podobný nátlak sovietskeho „poradcu“ sa podľa Moučku vyvíjal aj na Lédla.⁽⁷¹⁾

Vráťme sa však k pokračovaniu procesu s Oatisovou „českou“ skupinou. Finálna podoba protokolu o výpovedi svedka Williama N. Oatisa bola „vyrobená“ 4. marca 1952. V podstate v nej otázky a odpovede kopírovali protokoly zo začiatku júla 1951, keď bol na hlavnom pojednávaní obvinený Oatis a jeho traja najbližší spolupracovníci. Práve títo

⁽⁷⁰⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 18, č. j. 1396/51/kI/St.

⁽⁷¹⁾ AMV ČR, f. A6/2, Organizačná a vnútorná správa FMV, inv. č. 83, č. j. IM-033/56.

spolupracovníci mali vraj sieť ďalších, pričom niektorí z nich, napr. Helena Kučerová, Ing. Josef Polák, Miroslav Havelka a Lýdie Votavová informovali Oatisa priamo.⁽⁷²⁾ Konečnú verziu svojej svedeckej výpovede musel Oatis ovládať naspamäť. Navyše, a to bolo tiež mimoriadne dôležité, musel byť opäť „zrelý“ na tento krok aj z psychickej stránky. Jeho osobný referent por. Josef Lédl z odboru vyšetrovania 6-B na Veliteľstve ŠtB vypracoval 11. marca 1952 správu, v ktorej poodhalil psychickú pripravenosť svojho mandanta. Uviedol v nej, že tento deň prebral s Oatisom dôsledne celý svedecký protokol a on „vypovedal presne podľa protokolu, je však potrebné mu dávať ešte krátke otázky na vyčerpánie všetkých detailov v protokole. Potom vypovedá ochotne a so všetkými podrobnosťami. Na proces je zrejme dobre pripravený, je pokojný a jeho celkový zdravotný stav je dobrý...“⁽⁷³⁾

Trestné oznámenie a žaloba na členov špionážnej skupiny Williama Nathana Oatisa z 18. marca 1952 konštatuje, že okrem jeho najbližších spolupracovníkov (Svoboda, Woydinek, Münz) mu pomáhali aj ďalšie osoby. Všetci vykonávali špionážnu činnosť s plným vedomím a priznali svoju protištátnu činnosť ako svedkovia pri procese. Ich protištátnu činnosť priznal aj sám Oatis a jeho traja najbližší spolupracovníci. Podľa žaloby členovia Oatisovej špionážnej skupiny Jirí Mucha a Jindřich Kratochvíl spáchali trestný čin vyzvedačstva (§ 86, odst. 1 Tr. zákona), Karel Loula a Vlasta Pánková trestný čin vyzvedačstva (§ 86, odst. 2, písm. a., Tr. zákona), Jan Stránsky trestný čin združovania proti republike podľa § 79 Tr. zákona a trestný čin ohrozenia služobného tajomstva podľa § 112 Tr. zákona, ďalej Amália Burdová a Matěj Kubík trestný čin združovania proti republike (§ 79 Tr. zákona) a Jan Knetl trestný čin nepriateľského konania proti republike podľa § 129 Tr. zákona.⁽⁷⁴⁾

Pri tejto druhej garnitúre Oatisovej skupiny sa ukázalo niekoľko zaujímavých skutočností. Hoci Oatis vo svojej svedeckej výpovedi uvádzal ako spolupracovníkov aj Lydiu Votavovú (úradníčka hotela Pupp v Karlových Varech a bývalá zamestnankyňa *Associated Press*), Helenu Kučerovú a úradníkov PanAmerican Airways Miroslava Havelku

⁽⁷²⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Protokol o výpovedi svedka Williama N. Oatisa zo dňa 4. marca 1952.

⁽⁷³⁾ AMV ČR, tamže, Správa sektoru 6-B o stave vyšetrovania v prípade Oatis.

⁽⁷⁴⁾ AMV ČR, tamže, Vyšetrovací zväzok William N. Oatis.

a Ing. Josefa Poláka, a rovnako aj títo priznali svoju špionážnu činnosť na hlavnom pojednávaní v júli 1951, neboli obvinení ani odsúdení. Išlo o nasadených agentov Štátnej bezpečnosti. Na strane druhej, iní agenti ŠtB, Mucha i Kratochvíl, odsúdení boli.

Hlavné pojednávanie s obvinenými sa konalo 6. a 7. mája 1952. Rozsudok vyniesol Štátny súd v Prahe 7. mája a podľa neho obvinení sú vinní:

„1. Jiří Mucha (spisovateľ) v apríli 1951 úmyselne podal Oatisovi informácie o zatknutých agentoch Šlingovho sprisahania proti republike, teda úmyselne vyzradil štátne tajomstvo – odsudzuje sa na 6 rokov väzenia

2. Jindřich Kratochvíl (úradník Feromatu) od polovice roku 1950 do jari 1951 poskytoval Woydinkovi správy o politických školeniach, o kádrových zmenách v istom ministerstve i národnom podniku – odsudzuje sa na 18 mesiacov väzenia

3. Karel Loula (úradník n.p. Dřevona) od jesene 1949 do jari 1951 odovzdával Svobodovi, zamestnancovi Associated Press, výzvedné správy, t. j. vyzrádzal štátne tajomstvo cudzej moci – odsudzuje sa na 8 rokov väzenia

4. Vlasta Pánková (úradníčka Chemapolu) od septembra 1950 do marca 1951 úmyselne vyzradila Oatisovi skutočnosti týkajúce sa Šlinga – odsudzuje sa na 2,5 roka väzenia

5. Jan Stránský (prekladateľ United Press) od roku 1948 do mája 1950 bol zamestnancom United Press a a spolupracoval s jej šéfom Russelom Jonesom, čím podvracal štátne zriadenie, v auguste 1950 oznámil Oatisovi veci okolo jeho vyšetovania, o výsluchu ŠtB a o svojom zadelení do táborov nútených prác – odsudzuje sa na 4 roky väzenia

6. Amália Burdová (servírka hotela Alcron) od polovice roka 1950 do jari 1951 overovala pre Oatisa správy rôzneho druhu – 2 roky väzenia

7. Matěj Kubík (barman) neúmyselne prezradil Oatisovi skutočnosti vo verejnosti vtedy neznáme o zatknutí vysokopostavenej politickej osobnosti – 1 rok väzenia

8. Jan Knetl – bol zbavený obžaloby za trestný čin nepriateľského konania proti republike, ktorého sa mal dopustiť tým, že od roku 1949 do svojho zatknutia v júni 1951 v Prahe zriadil a udržiaval telefónnu linku pre americkú tlačovú kanceláriu Associated Press. Vyšetovanie ukázalo, že tieto veci neurobil Knetl tajne, Associated

Press používala telefón oficiálne, nakoľko mala v prenájme tieto Knetlove priestory.“(75)

Odsúdení sa odvolali k Najvyššiemu súdu, no ten pochopiteľne tresty Štátneho súdu 28. júla 1952 potvrdil, vrátane peňažných pokút a strát občianskych práv a majetku v prospech štátu.

Archívne dokumenty, ktoré zachytávajú pobyt väzňa číslo 2091 v ruzyňskej väznici od leta 1952, sú pomerne skromné. Ide o niekoľko správ spoluväzňov – nasadených agentov ŠtB z augusta až septembra 1952 a z apríla 1953, lekársku správu väzenského lekára MUDr. Sommera a niekoľko krátkych listov, vzťahujúcich sa na prípravu Oatisovho prepustenia, resp. udelenia prezidentskej milosti.

Správy spoluväzňa – agenta ŠtB Ondreja Oráča – z leta 1952 sa zameriavali najmä na Oatisovo správanie. Aj v susednej cele bol nasadený agent, ktorý klopaním cez steny vysielal signály SOS, na čo Oatis nereagoval. Podľa Oráča bol Oatis v kontakte cez morzeovku so susedom vtedy, keď bol on na výsluchu. Inak boli správy Ondreja Oráča (pravdepodobne ide o krycie meno, v archíve MV ČR sa také meno nenachádza) zoradené chronologicky a boli pomerne jednoduché, ba až primitívne: V dňoch 2. – 5. augusta 1952 Oatis nereagoval na kontakt zo susednej cely. Jeden večer mal vetry a pritom hovoril „*československý rozhlas*“, ďalej, keď služba Oatisa upozornila, aby nesmrkal do rukáva košeľe, reagoval na to slovami „*Karol Marx*“. Ďalší Oráčov záznam bol z 13. augusta 1952. Oatis spláchol vodu na záchode a pritom vraj povedal „... *voda hučí po záchodoch*“. Dňa 18. augusta predpoludním Oatis na cele spomínal svojho referenta a povedal, že: „*referent je Boh – je všetko*“. Nasledujúci deň sa zasa sťažoval, že jeho žena nedostáva od neho listy, pretože si s nimi referent asi vytiera zadok. Iný záznam Ondreja Oráča bol z 2. septembra 1952. Informoval, že zo susednej cely celý deň počúť vysielanie morzeovými znakmi. Oatis nereagoval, no nadával po anglicky, vysmieval sa z českého jazyka, písal básne, piesne a divadelnú hru.⁽⁷⁶⁾ Správa nového spoluväzňa – agenta ŠtB menom Hanák – z apríla 1953 bola ešte stručnejšia ako predchádzajúce. Po príchode do cely sa mu Oatis predstavil, povedal koľko a za čo dostal väzenie a vyjadril nádej, že sa čoskoro vráti do USA. Vypytoval sa na medzinárodnú situáciu, na vojnu v Kórei, resp.

(75) AMV ČR, tamže.

(76) AMV ČR, tamže.

či je americkým prezidentom Douglas MacArthur. Táto správa okrem iného poukazovala aj na zaujímavý fakt. Podľa nej si Oatis pravdepodobne uvedomoval skutočnosť, prečo musel zostať v ruzyňskej väznici. Ako Američana by ho totiž nemohli uväzniť v tábore nútených prác, aby v budúcnosti nepodal v zahraničí svedectvo, ako to v týchto zariadeniach v skutočnosti vyzeralo.⁽⁷⁷⁾

V apríli 1953 československé politické kruhy rozhodli, že William Nathan Oatis bude prepustený a že tento krok využijú na obnovenie československo-amerických diplomatických rokovaní o otvorených hospodárskych otázkach. Minister národnej bezpečnosti Karol Bacílek 13. apríla 1953 v liste svojmu námestníkovi plk. Antonínovi Prchalovi uviedol, že medzinárodná situácia vyžaduje, aby bol Oatis zdravý a v dobrom fyzickom stave. Ponúkal úvahu, aby ho z ruzyňskej väznice previezli niekde na Slovensko, kde by mu umožnili pobyt na čerstvom vzduchu, napr. vo väzenskej zeleninovej záhrade. Dobrý zdravotný stav by podľa ministra ovplyvnil pozitívne rokovanie s americkou stranou.⁽⁷⁸⁾

Tento ministerský list dostal na vybavenie zástupca náčelníka Správy vyšetrovania na ŠtB pplk. Milan Moučka. Ten posunul záležitosť referentovi (už) kpt. Josefovi Lédlovi, ktorý presun Oatisa do inej väznice neodporučil. Ako hlavný dôvod uviedol, že Oatis sa často zaoberal myšlienkou na útek a také premiestnenie by si vyžiadalo mimoriadne opatrenia. Lédl v písomnej správe tiež spomenul, že o zdravotný stav Oatisa sa staral MUDr. Josef Sommer, pripustil, že bude mať denne prechádzky a na väzenskom dvore môže mať lehátko, na ktorom sa bude sniť, prípadne čítať.⁽⁷⁹⁾ Lekárka zdravotného oddelenia väznice npor. MUDr. Frousová na zlepšenie zdravotného stavu väzňa odporučila prechádzky v lese a kompóty.⁽⁸⁰⁾ Aktuálny zdravotný stav väzňa č. 2091 Williama Oatisa nahlásil 30. apríla 1953 „osobný“ lekár a šéf zdravotného oddelenia väznice pplk. MUDr. J. Sommer. Podľa jeho správy mal Bill Oatis malý nález TBC v pravom pľúcnom poli. Išlo o vstrebávajúcu sa formu zápalového rázu tuberkulózy, teda z hľadiska

⁽⁷⁷⁾ AMV ČR, tamže, Operatívny podzväzok č. 1.

⁽⁷⁸⁾ AMV ČR, tamže, č. j. KM-404/taj-53.

⁽⁷⁹⁾ AMV ČR, tamže, list kpt. J. Lédla pplk. M. Moučkovi zo dňa 23. apríla 1953.

⁽⁸⁰⁾ AMV ČR, tamže, list MUDr. Frousovej pplk. M. Moučkovi zo dňa 28. apríla 1953.

prognózy o formu spejúcu k vyhojeniu. Ďalej trpel chronickou nádchou, nekašľal a nevykašľiaval. Teplota i tlak krvi normálne, rovnako krvná zrážanlivosť v hraniciach normálu. Aj MUDr. Sommer sa priklonil k dvojhodinovému dennému sneniu s knihou na väzenskom dvore.⁽⁸¹⁾

Táto priam dojímavá starostlivosť o zdravotný stav väzňa Billa Oatisa – navrhnuté snenie, kompóty, vitamíny a pod. – to všetko malo ukázať, ako je o väzňov v Československu dobre postarané. Prečo však až po dvoch rokoch väzenia? Pretože Oatis predstavoval celkom slušný „kapitál“ na medzištátne rokovania.

Prezident Československej republiky Antonín Zápotocký na základe svojho rozhodnutia z 15. mája 1953 Williamovi Nathanovi Oatisovi, z podnetu žiadosti zaslanej jeho manželkou Laurabellou Oatisovou dňa 15. novembra 1952, odpustil dosiaľ neodpykanú časť trestu odňatia slobody.⁽⁸²⁾ Deň slobody pre Billa Oatisa bol veľmi blízko. Jeho reakcia na túto informáciu nasledovala v písomnej podobe už nasledujúci deň. Vo forme d'akovného listu bola adresovaná pplk. Milanovi Moučkovi a nebolo úplne jasné, či išlo o prejav posledného nátlaku, alebo prejav irónie či servilnosti z obavy, že tomuto „aktu“ uverí, až keď bude za hranicami Československa:

„Veliteľovi, ktorý viedol moje vyšetrovanie: Vy viete, ako som bol potešený, že som obdržal od Vás správu, že Jeho Excelencia prezident republiky mi odpustil zbytok môjho trestu a že dnes budem prepustený z väzenia. Teraz mi dovoľte, aby som Vám poďakoval za objektivnosť a zdvorilosť, s ktorou bolo so mnou zaobchádzané, tak v čase vyšetrovania môjho prípadu, ako aj potom, a za výsady, ktorým som sa v tom čase tešil. Prosím, prijmite moje najlepšie pozdravy. Váš úprimný, William Nathan Oatis.“⁽⁸³⁾

Prepustenie Williama Nathana Oatisa z československého väzenia nebolo samozrejme výsledkom nejakého momentálneho nápadu jednotlivca či kolektívu. Rovnako tak nebolo výsledkom československého pochopenia princípov demokracie, slobody a základných ľudských práv. Tento výsledok „nadiktovali“ československým komunistom a

⁽⁸¹⁾ AMV ČR, tamže, *Zdravotný stav vyšetrovanca č. 2091* (správa náčelníka zdravotného oddelenia MUDr. Sommera) zo dňa 30. apríla 1953.

⁽⁸²⁾ SUA ČR, Praha, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605.

⁽⁸³⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Operatívny podzväzok č. 3.

ŠtB hospodárske problémy a potreby, v symbióze s presadzovanou trezlivou a dôraznou americkou diplomaciou.

Meno William Nathan Oatis sa objavilo v súdnej praxi československých politických procesov aj v roku 1954. Išlo o proces so skupinou československých osôb pred senátom trestného kolégia Najvyššieho súdu v Prahe (predsedajúci Dr. Urválek), ktorej členovia (Antonín Kandráč, Karel Gruber, Karel Bednář, Gustáv Polák, Bohumil Joska a Antonín Lýsek) boli na hlavnom pojednávaní 26. a 27. apríla 1954 označení za amerických špiónov, vycvičených americkými špiónážnymi centrálnami v boji proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Kandráč a Gruber dostali trest smrti, Bednář doživotie, Polák 25 rokov, Joska a Lýsek 22 rokov. Práve hlavného obvineného Kandráča dávali do súvislosti s Oatisom v roku 1952, keď ho údajne centrála FBI mala použiť na Oatisovo oslobodenie. FBI vraj ponúkla Kandráčovi a jeho spolupracovníkovi Karlovi Cvrkovi za uskutočnenie únosu Williama Oatisa po 20 tisíc dolárov. Podľa *Washington Evening Star* z 28. apríla 1954, ktorý o tom priniesol správu, sa W. N. Oatis – v tom čase v New Yorku – vyslovil, že nikdy o Kandráčovi a Cvrkovi nepočul.⁽⁸⁴⁾

Antonína Kandráča v Československu pôvodne zatkli už v roku 1950 a po obvinení zo špiónáže pre cudziu spravodajskú službu ho Krajský súd v Košiciach odsúdil na dvadsať rokov väzenia. V júni 1951 sa mu podarilo utiecť z pracovného tábora uránových baní v Jáchymove a cez Rakúsko sa dostal do Kanady a USA. Podľa správy Politického sekretariátu ÚV KSČ z 22. apríla 1954 sa v USA spojil so sestrou Jozefa Lettricha Irenou Lettrichovou, s emigrantom Branislavom Lajdom a s bývalým československým veľvyslancom vo Washingtone Jurajom Slávikom, ktorému oznámil, že vie kde je väznený Oatis a že pozná spôsob, ako by mohol byť unesený z väzenského ústavu a dopravený do USA. Tieto informácie mal vraj od spomínaného Karla Cvrka, nachádzajúceho sa v tom čase v Austrálii. V správe politického sekretariátu sa ďalej uvádzalo, že Slávik o tom informoval pracovníkov FBI, ktorí v auguste 1952 poverili Kandráča a Cvrka vypracovať plán únosu Oatisa a za spomínaný finančný obnos vo vhodnej chvíli tento únos aj zrealizovať. Obaja špióni, Kandráč a Cvrk, vraj vyzbrojení zbraňami CIC a falošnými dokladmi prekročili hranice Československa 10. marca 1953. Pri pokuse o ďalší ilegálny prechod hranice so skupi-

⁽⁸⁴⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 20, č. m. 410.765/54.

nou emigrantov ich však bezpečnostné orgány ČSR zatkli.⁽⁸⁵⁾

Oatisov odmietavý postoj či nechť vyjadriť sa k čomukoľvek, čo malo súvislosť s komunistickou československou justíciou, bol pochopiteľný z dvoch hlavných príčin. Po prvé, v Ruzyni sa mohol ťažko dozvedieť, čo plánuje FBI či iné americké organizácie, resp. priamo americká vláda. Takmer nepriestrelné informačné embargo a totálna izolácia mali pre československý komunistický režim opodstatnený význam. Po druhé, jeho osobná skúsenosť bola príliš čerstvá a bolestná.

⁽⁸⁵⁾ Archív Ministerstva vnútra SR (AMV SR), Levoča, f. Sekretariát FMV Praha, inv. j. 133, Správa Politického sekretariátu ÚV KSČ o súdnom prípade proti Antonínovi Kandráčovi a spol. (agenti-chodci) z 22. apríla 1954.

Postoj amerických diplomatických a politických kruhov

6. kapitola

Obvinenie zo špionáže a zatknutie, vyšetrovanie, súdny proces a uväznenie Williama Nathana Oatisa v lete 1951 malo aj svoj medzinárodný rozmer, resp. dopad. Napomohlo k tomu, že už aj tak chladné, napäté a komplikované dvojstranné československo-americké vzťahy dostali novú vážnu trhlinu. Prípado Oatis sprevádzali mnohé československo-americké diplomatické rokovania, ktorých okamžitým výsledkom boli najmä hospodárske a obchodné obmedzenia a straty, predovšetkým na škodu komunistického Československa.

Československo-americké vzťahy sa vyvíjali relatívne pozitívnym smerom do pražského komunistického prevratu vo februári 1948. Československo využívalo americkú úverovú politiku a obe krajiny si priznávali navzájom doložku najvyšších výhod (MFN – most favoured nation) na základe *Deklarácie o obchodnej politike* z roku 1946 (suplovala medzištátnu obchodnú dohodu), rovnako aj ako členské štáty Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT – General Agreement on Tariffs and Trade).

Základnou a zároveň spornou otázkou medzi oboma štátmi sa ako nič tiahla otázka kompenzácie za americký znárodnený a skonfiškovaný majetok v Československu po prezidentských dekrétach v roku 1945. Hoci Československo kompenzáciu prisľúbilo, jej dôsledné vyriešenie odkladalo a podmieňovalo inými súvislosťami. Po februári 1948 sa stala kompenzácia výsostne politickou otázkou a jej neriešenie bolo alfou a omegou, resp. barometrom bilaterálnych vzťahov medzi oboma štátmi. Jej definitívne vyriešenie sa pretiahlo až do začiatku 80. rokov minulého storočia. Pritom išlo o 149 miliónov dolárov, čo nebola zanedbateľná suma. Kameňom úrazu nebola len stanovená výška kompenzácie za americký majetok v Československu, tu americká strana v priebehu mnohých rokovaní podstatne zľavila svoje kompen-

začné nároky, ale aj spôsob kompenzácie, a to, či kompenzačný nárok vzťahovať len na amerických občanov, alebo aj na bývalých československých občanov naturalizovaných v Spojených štátoch.⁽⁸⁶⁾

Samozrejme, v československo-amerických dvojstranných vzťahoch na začiatku 50. rokov minulého storočia sa premietali aj širšie, bipolárne sovietsko-americké vzťahy. A tie, ako vieme, boli v sledovanom období veľmi napäté.

Dňa 1. marca 1948 odhlasoval americký Kongres embargo na obchod s ľudovodemokratickými štátmi. Prioritnou snahou tohto zákona bolo obmedziť vývoz amerických strategických tovarov do štátov za železnou oponou. Táto rozšírená americká kontrola zahraničného obchodu nadobudla otvorene politický rozmer 26. marca 1948, keď prezident Harry S. Truman podpísal vyhlásenie, ktoré obsahovalo zoznam výrobkov klasifikovaných ako vojnový materiál. Ich vývoz do ZSSR a do jeho satelitných krajín bol z dôvodu americkej národnej bezpečnosti a so zreteľom na zahraničnú politiku zakázaný. Konkrétne pre Československo to napr. znamenalo, že nemohlo z USA dovážať zariadenia na sušenie mlieka, hliníkové fólie, röntgenové lampy a pod.⁽⁸⁷⁾

Dalším tvrdým krokom americkej administratívy voči Československu a iným ľudovodemokratickým krajinám bolo vo februári 1949 prijatie zákona o kontrole vývozu (Export Control Act). Na základe jeho znenia sa vytvoril tzv. Poradný výbor pre vývoznú politiku, ktorý v spolupráci s Ministerstvom obchodu USA vypracúval štvrt'ročne zoznamy kontrolovaných tovarov. Išlo o tovary v dvoch kategóriách – nedostatkový a podliehajúci bezpečnostnej kontrole, v oboch prípadoch pre vývoz do Československa i ostatných ľudovodemokratických krajín zakázaný. Zahŕňal 90 % druhov tovarov vo svetovom obchode. Prax ministerstva obchodu bola taká, že americký výrobca alebo vývozca nedostal na určený tovar tzv. vývoznú licenciu. Naproti tomu na americký dovoz sa centrálné určili také vysoké colné tarify, že tento tovar bol v USA absolútne neschopný konkurovať cenou.

Postup amerických centrálnych úradov pri vydávaní vývozných povolení – licencií vo vzťahu k Československu viedol najprv k zadržia-

⁽⁸⁶⁾ Otázku kompenzácie za americký znárodnený a skonfiškovaný majetok pozri in: MICHÁLEK, S.: *Nádeje a vytriezvenia. Československo-americké hospodárske vzťahy v rokoch 1945 - 1951*. Bratislava 1995, s. 45 - 57, 117 - 127.

⁽⁸⁷⁾ AMZV ČR, f. Generálny sekretariát-kabinet, č. kart. 207, č. m. 2737/48/Hč.

vaniu dodávok z USA do ČSR, neskôr k rušeniu už vydaných licencií na vopred zaplatený tovar. Túto skutočnosť najlepšie dokumentoval prípad širokopásovej valcovne, ktorú československá spoločnosť Banská a Hutní prostredníctvom firmy Investa v roku 1947 objednala a zaplatila v hodnote 16 miliónov dolárov. Výroba valcovne bola v USA dokončená v roku 1948, ale americké ministerstvo obchodu odmietlo na tento tovar pre komunistické Československo vystaviť vývozné povolenie. Odvolávalo sa pritom na čl. 5(b) Zákona o obchode s nepriateľom (Trading with the Enemy Act).

Americká strana nespochybňovala fakt, že valcovňa je československý majetok, no odmietla mu umožniť s týmto majetkom disponovať. Neskôr súhlasila s odpredajom valcovne tretej krajine, no trvala na tom, že výnos z predaja (cca 9 miliónov dolárov) bude zablokovaný na špeciálnom účte, ktorý sa využije na krytie amerických kompenzačných nárokov, ak československá komunistická vláda bude vyriešenie tejto otázky naďalej ignorovať.⁽⁸⁸⁾

Aký postoj k tomuto stanovisku zaujala vláda v Prahe? Recipročný. Siahla na ďalší americký majetok v Československu. Išlo o počítače firmy International Business Machines (IBM) v hodnote 5 miliónov dolárov, ktoré mala v prenájme a na ktoré uvalila tzv. nútenú správu. Širokopásovú valcovňu i stroje IBM dopĺňal ďalší sporný artikel – československé menové zlato, pôvodne v roku 1939 ukoristené Nemcami a ku koncu vojny nájdené Spojencami. Ich Tripartitná komisia (USA, Veľká Británia, Francúzsko) odmietala Československu vrátiť 18 ton tohto zlata. Bol to predovšetkým americký delegát komisie, ktorý navrátenie alikvotnej časti československého zlata blokoval.⁽⁸⁹⁾

Vrchol ľadovca zostrených hospodárskych a politických vzťahov medzi Československom a USA v tomto období predstavovalo zrušenie doložky najvyšších výhod. Americká strana dosiahla tento krok tak, že *Deklaráciu o obchodnej politike* vyhlásila za neplatnú. Rovnako tak vyvinula tlak na členské štáty GATT-u, ktoré jednostranný americký postup podporili. Pre Československo to znamenalo takmer zrútenie aj tak okliešteného vývozu do Spojených štátov, ktorý predstavoval 70 % československého dolárového príjmu. Zároveň to znamenalo ohrozenie československého dovozu z USA, hlavne farebných kovov – medi,

⁽⁸⁸⁾ SUA ČR, Praha, f. 100/3, č. kart. 178, č. j. 603.

⁽⁸⁹⁾ SUA ČR, Praha, f. 02/1, Predsednictvo ÚV KSČ 1963 – 1989, zv. P28/82, bod 10.

zinku, hliníka, niklu, ferozliatin. Svoj postoj odôvodňovala americká strana politicky.⁽⁹⁰⁾

Strata doložky najvyšších výhod sa premietla v colnom zaťažení tovarov. Americké clá na československý tovar sa zvýšili v priemere o 100 %, v niektorých prípadoch i vyššie. Tým sa znemožnil vývoz československej bižutérie, drevených hudobných nástrojov, liehovín a piva, vlnených tkanín a hračiek.⁽⁹¹⁾

Uvedené diskriminačné obchodné opatrenia vrcholili v lete a na jeseň 1951.⁽⁹²⁾ Československo pristúpilo na protiopatrenia, ktoré sa týkali zníženia závislosti vývozu i dovozu od trhov vyspelých západných krajín. Na základe odporúčanií zasadnutia Rady vzájomnej a hospodárskej pomoci (RVHP) v novembri 1950 prijali členské štáty zásady, ktoré sa týkali aj tzv. strategických tovarov. V Československu išlo o 48 položiek, ktoré sledovalo priamo Byro RVHP (napr. obilie, cukor, uhlie, rezivo a pod.) a 69 položiek, ktoré sledovalo ministerstvo zahraničného obchodu. Povoľovanie výnimiek vývozu týchto komodít prichádzalo do úvahy len v tých prípadoch, ak sa spätne dovážali podobné položky strategického významu (napr. kaučuk, farebné kovy, ťažké obrábacie stroje).⁽⁹³⁾

Na začiatku 50. rokov 20. storočia tak československo-americké dvojstranné vzťahy vyzerali všelijako, len nie ružovo. V dôsledku diametrálne odlišných politických, ideologických a ekonomických princípov sa premietali v krokoch, resp. opatreniach, vďaka ktorým vznikla pre Československo nenormálna, nedôstojná a ponižujúca situácia. Bolo by iluzórne predpokladať, že aspoň obchodné, resp. hospodárske vzťahy oboch štátov mohli udržať istú, vzájomne výhodnú a pragmatickú rovinu. Bohužiaľ, prípad Oatis zmrazené vzťahy nezlepšil. Naopak, vyvolal ďalšie negatívne kroky, na ktoré doplácalo predovšetkým Československo. Zinscenovaním prípadu Oatis si československá strana pravdepodobne predstavovala iný výsledok, než ten, ktorý sa stal realitou. Navyše, nebola originálna, ale len kopírovala podobný

⁽⁹⁰⁾ AMZV ČR, f. Odbor medzinárodných organizácií 1945 – 1954, č. kart. 5, bez sign.

⁽⁹¹⁾ SUA ČR, Praha, f. 100/24 Klement Gottwald 1938 – 1953, č. kart. 102, a. j. 1157/1.

⁽⁹²⁾ SUA ČR, Praha, f. MZV-VA, č. kart. 489, č. j. 1-97c(19).

⁽⁹³⁾ Slovenský národný archív (SNA), Bratislava, f. Štátny plánovací a štatistický úrad (ŠPŠÚ), č. kart. 539, č. m. 192.

príklad, ktorý sa krátko predtým odohral v Maďarsku.

Hlavným aktérom maďarského prípadu bol Američan Robert A. Vogeler. Dňa 18. novembra 1949 ho v Budapešti zatkla maďarská bezpečnostná polícia. Americká strana ostro protestovala, no nikto, ani rodinní príslušníci ani diplomatickí zástupcovia, neboli k nemu pripustení. Preto americká vláda zatvorila maďarské konzuláty v New Yorku a Clevelande a zakázala americkým občanom cestovať do Maďarska. V politickom procese 25. februára 1950 v Budapešti Vogelera odsúdili na 15 rokov za špionáž. Nasledovala americká diplomatická aktivita, ktorá vyústila do rokovaní amerického veľvyslanca v Budapešti Roberta Davisa a Mátyása Rákosiho, zastupujúceho ministerského predsedu. Maďarská strana tu prvýkrát naznačila, že Vogeler by mohol byť za určitých podmienok prepustený. Rokovania pokračovali v nasledujúcich mesiacoch a obe strany dospeli už v júni 1950 k vzájomnej dohode. Z tej však napokon zišlo, lebo tlačou presiakli informácie, že maďarská strana podmieňuje prepustenie Vogelera vrátením uhorskej svätoštefanskej koruny. Hoci túto podmienku maďarské diplomatické kruhy popreli, už v novembri 1950 sa ukázalo, že Maďarsko na korune trvá. Potom však americká diplomacia pritvrdila. Dňa 9. apríla 1951 navštívil americký veľvyslanec Davis maďarské ministerstvo zahraničných vecí, kde odovzdal memorandum americkej vlády. Uvádza sa v ňom, že v otázke svätoštefanskej koruny nie je americká vláda ochotná rokovať, pretože nepatrí medzi maďarský reštitučný majetok. Ak maďarská vláda neprepustí Vogelera, USA predajú vo verejnej dražbe maďarský reštitučný majetok, okrem majetku kultúrnej hodnoty (t. j. aj koruna), ktorý požíva zvláštny štatút a je držaný z bezpečnostných dôvodov v USA. Maďarská vláda odpovedala, že nezdieľa americké stanovisko pokiaľ ide o korunu sv. Štefana, ale že nezávisle od toho nevidí prekážky prepustenia Vogelera v blízkom čase za podmienok otvorenia konzulátov v USA, cestovania amerických občanov do Maďarska i otázok reštitučného maďarského majetku. Hoci Maďarsko svojimi maximálnymi požiadavkami neprerazilo, predsa len nakoniec z Vogelera „vytieklo“ slušný kapitál.⁽⁹⁴⁾ Maďarskí komunisti súhlasili s jeho prepustením 28. apríla 1951 za cenu štyroch amerických ústupkov:

⁽⁹⁴⁾ AMZV ČR, f. Teritoriálny odbor obyčajné, 1945 – 1959, USA, č. kart. 30, *Department of State Bulletin*, zv. XXIV, č. 618, 7. mája 1951.

1. Maďarské konzuláty v New Yorku a Clevelande, ktoré boli zatvorené 15. januára 1951, budú znova otvorené.

2. Americkým občanom, ktorých pasy boli 20. decembra 1949 zneplatnené na cestu do Maďarska, bude opäť umožnené cestovať do tejto krajiny.

3. Maďarský majetok, zabraný nacistami počas druhej svetovej vojny a uložený v americkej zóne Nemecka, bude vrátený Maďarsku na základe článkov maďarskej mierovej zmluvy.

4. USA súhlasili, že od 7. apríla 1951 sa posunie vlnová dĺžka rozhlasového vysielania *Hlasu Ameriky (Voice of America)* v maďarčine na ďalší kanál tak, aby sa neprekrývala s vysielaním *Rádia Budapešť*.⁽⁹⁵⁾

William Nathan Oatis bol zatknutý päť dní pred prepustením Vogelera. Hoci neexistuje žiadny dôkaz, ktorý by potvrdzoval prepojenie týchto dvoch prípadov tzv. americkej špionáže z hľadiska zámerov maďarských a československých komunistov, predsa len to nabáda k domnienke, že Česi, nepochybne poznajúc úspešný výsledok Budapešti, sa rozhodli, že ak Maďari získali ako výkupné za prepustenie Američana ústupky americkej vlády, podobný úspešný krok by sa mohol podariť aj im. Či mal byť Vogeler použitý na politické procesy s domácim nepriateľom v Maďarsku, ako to pôvodne zamýšľala československá ŠtB a minister Kopřiva s Oatisom proti Clementisovi, je úloha pre maďarskú historiografiu. Ako pravdepodobný sa však javí názor, že tak, ako Oatisa v Prahe, rovnako aj Vogelera pred ním v Budapešti, najprv presviedčali, aby pracoval ako tajný komunistický agent.

Svoj úspešný ťah s Vogelera si maďarskí komunisti zopakovali aj koncom roka 1951. Štyria americkí letci, ktorí porušili maďarský vzdušný priestor, boli donútení pristáť 19. novembra 1951 na území Maďarska. Prepustili ich 28. decembra 1951 po zaplatení výkupného 120 tisíc dolárov.⁽⁹⁶⁾ Je síce faktom, že okamžite po ich prepustení, ešte v ten istý deň, zaviedla znovu americká vláda proti Maďarsku opatrenia, ktoré predtým odvolala ako súčasť ceny zaplatenej za prepustenie Vogelera (zákaz cestovania amerických občanov do Maďarska, znovuzatvorenie konzulátov v New Yorku a v Clevelande), všeobecne však maďarskí komunisti zo svojho uhla pohľadu dostali nový dôkaz, t. j. že americká vláda je ochotná platiť za svojich občanov výkupné.

⁽⁹⁵⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 54-55.

⁽⁹⁶⁾ Tamže, s. 55.

Nepochybne sa možno domnievať, že Oatisova sloboda sa mohla tiež vykúpiť nejakým americkým ústupkom – či už išlo o reštrikčné opatrenia proti československému obchodu s USA, znovuotvorenie konzulátov v USA alebo prerušenie exilového vysielania *Rádia Slobodná Európa (Radio Free Europe)* z Mnichova. Lenže v tejto súvislosti prevládli v Štátnom departemente USA názory, že ústupky či platba výkupného v akejkoľvek podobe podnieti československých komunistov opakovať špionážne obvinenia voči ďalším Američanom. Vďaka tejto realistickej línii Štátneho departmentu držala Oatisov prípad v rukách americká strana. Otázne bolo, čo urobiť pre svojho občana a pritom sa nenechať vydierať. Uprednostnilo sa využiť ekonomické páky a prostriedky tichej diplomacie. USA totiž veľmi dobre poznali prípad švédskeho podnikateľa Holgera Hjelma, ktorý bol v Československu odsúdený na tri roky väzenia za špionáž. V decembri 1949 však švédsko vláda potichu pripravila opatrenia na zastavenie lodných dodávok železnej rudy, bez ktorej by bola československá ekonomika v tom čase úplne paralyzovaná. A Švéd Hjelm bol okamžite poslaný domov.⁽⁹⁷⁾

Hoci USA nemali v rukách také ekonomické prostriedky, ktorými by dosiahli prepustenie Oatisa, mali vplyv na Veľkú Britániu či Holandsko, zásobujúce Československo dodávkami farebných kovov, cínu a gumy. Týmto smerom však americká diplomacia, tajná ani otvorená, v prípade Oatis použitá nebola.

Diplomatická „hra“ okolo Williama Nathana Oatisa sa oficiálne začala 25. apríla 1951, dva dni po jeho zatknutí. Československé ministerstvo zahraničných vecí oznámilo v nóte americkému veľvyslanectvu v Prahe, že vedúceho tlačovej agentúry *Associated Press* v Prahe „československé bezpečnostné orgány zaistili pre protištátnu činnosť. *William Nathan Oatis, podľa výpovedí svedkov, poveroval bývalých zamestnancov pražskej kancelárie agentúry Associated Press získaním a overovaním tajných správ. Okrem toho menovaný získaval a rozširoval ilegálne tlačoviny hanobiace Československú republiku a jej zriadenie a na podobné účely používal československých príslušníkov, zamestnaných v pražskej kancelárii agentúry Associated Press.*“⁽⁹⁸⁾ V oficiálnej odpovedi amerického veľvyslanectva z nasledujúceho dňa

⁽⁹⁷⁾ Tamže, s. 56.

⁽⁹⁸⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, č. m. 117.943/A-V-1.

americká strana žiadala, aby vicekonzul Richard C. Johnson mohol Oatisa navštíviť. Československé ministerstvo zahraničných vecí túto požiadavku odmietlo. Rovnako odmietlo aj ďalšiu, t. j., aby mal William Oatis amerického obhajcu. Podľa československých právnych predpisov mal Oatis právo zvoliť si právneho zástupcu československej štátnej príslušnosti, ktorého československé súdy kvalifikovali ako obhajcu pred československými súdmi.⁽⁹⁹⁾

Už táto začiatočná diplomatická korešpondencia naznačovala, že československá strana nie je ochotná upustiť od žiadnej, čo i len nepodstatnej veci ohľadne Oatisa. Nemohlo byť preto prekvapením, že z americkej strany nasledoval rázny, najprv politický krok – 2. júna 1951 vydal Štátny department rozhodnutie, v ktorom zrušil platnosť amerických cestovných pasov na cesty do Československa.

Povoľovanie ciest do zahraničia vlastným občanom, vydávanie cestovných pasov, ich rušenie či obmedzenie platnosti, patrili zásadne do vnútornej právomoci každého štátu. Bola to medzinárodným právom uznaná zásada, vyplývajúca z pojmu štátnej suverenity. Rozhodnutie Štátneho departmentu o zrušení platnosti amerických pasov do Československa sa opieralo o znenie zákona z 31. marca 1938. Podľa neho bol štátny tajomník (t. j. minister zahraničných vecí) oprávnený rušiť alebo obmedziť platnosť pasov do niektorých štátov. Toto rozhodnutie uvádzalo ako dôvod „*pomery ktoré sú teraz v Československu*“, t. j. nebola garantovaná osobná bezpečnosť občanov USA.⁽¹⁰⁰⁾

Na zdôvodnenie tohto postupu USA využili najmä politickú argumentáciu. No v tom čase Oatisa už šesť týždňov zadržovali československé úrady bez povolenia akéhokoľvek styku s americkými diplomatickými či konzulárnymi úradníkmi, preto americká argumentácia bola v zásade neopodstatnená. V skutočnosti zrušenie platnosti amerických pasov na cesty do Československa bolo diskriminačné nariadenie, hoci, ako som už spomenul, patrilo do vnútornej právomoci každého štátu a československá strana nemohla argumentovať porušením medzinárodných zásad. Na druhej strane medzinárodné právo nepriznávalo diplomatickým a konzulárnym zástupcom právo na návšte-

⁽⁹⁹⁾ AMZV ČR, tamže, č. j. 118.649/51 A/V/1.

⁽¹⁰⁰⁾ AMZV ČR, tamže, č. kart. 22, č. m. 326.441/51-c-a, alebo SUA Praha, f. 100/1 Generálny sekretariát ÚV KSČ 1945 – 1951, zv. 64, a. j. 523. Analýza Pavla Winklera pre ministra zahraničných vecí Viliama Širokého zo dňa 9. júla 1951.

vu zatknutého alebo odsúdeného občana ich krajiny. Povolenie alebo nepovolenie takejto návštevy patrilo do vnútornej právomoci každého štátu, ktorý sa v tejto veci riadil vlastnými predpismi a zákonodarstvom.⁽¹⁰¹⁾ Umožniť Oatisovi návštevu amerického diplomata záviselo skutočne len od ochoty československých orgánov. Táto ochota, ako vieme, pochopiteľne československej strane chýbala najmä v čase vyšetrovania a prípravy hlavného pojednávania. Stav „incommunicado“ obvineného Williama Oatisa jej plne vyhovoval. Československá republika nemala so Spojenými štátmi žiadne zmluvné záväzky povoľovať diplomatickým či konzulárnym úradníkom styk so zaistenými americkými štátnymi príslušníkmi.

Nájsť východisko z tohto bludného kruhu, prijateľné pre obe strany, pri použití odlišnej interpretácie faktov i medzinárodne platných dohovorov a zásad, bolo jednoducho nemožné, aj keď, najmä americkým diplomatickým kruhom nemožno uprieť snahu vyriešiť tento incident. Potvrďuje to rokovanie na československom ministerstve zahraničných vecí s ministrom Viliamom Širokým, ktoré inicioval veľvyslanec Ellis O. Briggs 15. júna 1951. Podľa záznamu z rozhovorov Briggs vysvetlil Širokému, že americká strana má eminentný záujem na prepustení Oatisa a žiadal uviesť dôvody, prečo bol zatknutý. Odpoveď Viliama Širokého bola bezchybná – ide o vec namierenú proti československému štátu, sám si spis preštudoval a Oatis podpísal podrobné priznanie. Na ďalšie Briggsove naliehanie, aby mu objasnil podrobnosti o podstate previnenia Široký dôvodil, že ide o otázky národnej bezpečnosti, armády a jej organizácie. Takúto klasifikáciu previnenia označil hlboko otrasený Briggs za veľmi trápnu. V rozhovore pokračoval v tom zmysle, že jeho vláda by považovala za rozumné riešenie, keby bola Oatisovi odobratá akreditácia a keby bol vypovedaný z Československa, ak sa skutočne previnil proti republike. Namietal tiež, že Oatis bol v styku s cudzinou len cez verejné komunikačné prostriedky, takže celá jeho činnosť bola legálna a vláde Československej republiky známa. Pritom Oatisovi bola pravidelne obnovovaná akreditácia, naposledy týždeň pred zatknutím. Ak nebola československá vláda s jeho prácou spokojná, mohla vyjadriť nesúhlas neudelením akreditácie. Odpoveď Viliama Širokého bola opäť veľmi všeobecná: akreditácia sa odoberá za novinársku činnosť, no v prípade Oatisa vraj

⁽¹⁰¹⁾ AMZV ČR, tamže.

nejde o prácu korešpondenta, ale o jeho špionážnu činnosť. Ďalšia časť rozhovoru sa točila okolo povolenia styku Oatisa s veľvyslanectvom. Aj to československý minister zahraničných vecí odmietol. Následne Briggs naliehal, aby Oatisa prepustili, resp. že je jeho povinnosťou starať sa o amerického občana. Široký rozhovor zakončil tým, že jeho povinnosťou je starať sa o štát a preto Oatisovo prepustenie nepripadá do úvahy.⁽¹⁰²⁾

Na vynesenie rozsudku o desaťročnom žalári pre Williama N. Oatisa zo začiatku júla 1951 reagoval bezprostredne Štátny department. V nóte ministerstvu zahraničných vecí v Prahe ostro odsúdil celý proces s Oatisom ako smiešnu paródiu pravdy, vopred pripravenú a zrežirovanú komunistickou československou Štátnou bezpečnosťou. Samotný rozsudok označil za pokus o podvod a zavádzanie svetovej mienky vymyslenými dôkazmi. Oatisovo priznanie sa k špionáži nóta charakterizovala ako priznanie sa amerického reportéra k tradícii jeho profesie podávať pravdivý obraz podmienok a udalostí v Československu ako ich videl. Československý režim, uvádzalo sa ďalej v nóte, len dokázal, že legitímne získavanie správ je „špionáž“ a že odmieta princípy slobodného získavania informácií, resp. že „*sa obáva pravdy, nenávidí slobodu a nepozná spravodlivosť*“.⁽¹⁰³⁾

Po vyžiadaní a obdržaní záznamu z hlavného pojednávania oficiálne reagovalo aj veľvyslanectvo v Prahe. V nóte zo 16. júla 1951 uviedlo, že záznam z procesu nepodáva žiadny dôkaz o akejkoľvek činnosti Williama N. Oatisa, ktorá by podľa všeobecne platných zvyklostí nebola činnosťou svedomitého novinára, pričom nespravodlivé zaobchádzanie s ním je porušením zásady slobody informácií. Zároveň žiadalo jeho prepustenie s podmienkou odchodu z Československa. Odpoveď československej strany bola v duchu komunistickej propagandy taká, že americká nóta je hrubým pokusom o zasahovanie do záležitostí, ktoré spadajú do výlučnej právomoci Československa a preto československá vláda odmieta čo i len uvažovať o americkej požiadavke.⁽¹⁰⁴⁾

Prepustenie Billa Oatisa podporili aj americké stavovské novinárske organizácie a jeho prípadom sa začala zaoberať aj americká politická špička. Mnohí senátori a kongresmani odsudzovali v tlači československý komunistický režim. Senátor William E. Jenner sa prezentoval

⁽¹⁰²⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, bez. sign.

⁽¹⁰³⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 46.

⁽¹⁰⁴⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 19.

plamenným vyhlásením, že ak nebude Oatis prepustený, malo by sa do Československa poslať americké letectvo, aby ho oslobodilo silou. Išlo samozrejme o technický nezmysel a ani sám Jenner nevedel, ako túto leteckú „operáciu“ uskutočniť. Mali snáď americké lietadlá vzlietnuť z vojenských základní západného Nemecka, napadnúť Prahu náletom či špeciálnym výsadkovým komandom a z prísne stráženej väznice Oatisa uniesť? Na túto otázku je azda správna len jedna krátka logická odpoveď – propaganda.

Oveľa rozumnejší a praktickejší návrh predložili senátori Herbert O'Connor a Mike Mounrey a kongresmani John V. Beamer a O. K. Armstrong. Navrhli ekonomické sankcie proti Československu. Nakoniec sa prípadom Oatis zaoberal aj samotný Kongres. Najprv 14. augusta 1951 navrhla Snemovňa reprezentantov okamžité prerušenie všetkých obchodných vzťahov s Československom, kým nebude Oatis voľný. Táto rezolúcia nezaväzovala administratívu, t. j. prezidenta a ministerstvá, mala iba odporúčajúci charakter a vyjadrovala názor americkej verejnosti a hornej komory Kongresu. Dňa 23. augusta 1951 sa touto rezolúciou zaoberal aj Senát a jednohlasne ju prijal.⁽¹⁰⁵⁾ V amerických pomeroch bolo celkom prirodzené, že rezolúciu schválenú oboma komorami Kongresu prezident ani ministri nemôžu ignorovať. Text schválenej rezolúcie Kongresu znel: „*Pretože zatknutie a odsúdenie Williama N. Oatisa, korešpondenta Associated Press v Československu, je neshýchaným porušením pôvodných základných ľudských slobôd, zaručených Chartou Spojených národov, a pretože zaobchádzanie s Williamom N. Oatisom ukázalo, že československá vláda samovoľne zavrhuje zásadu slobodných informácií, ktoré sú tak nevyhnutné pre mierovú spoluprácu a priateľské styky medzi národmi sveta, a pretože prenasledovanie iných amerických občanov vládou Československa americký ľud a ľud celého slobodného sveta odsudzuje, nech poslanecká snemovňa (za spoluúčasti senátu) rozhodne, že Kongres Spojených štátov vyslovuje svoje najhlbšie rozhorčenie nad zatknutím, podvodným súdom a nespravodlivým odsúdením Williama N. Oatisa, a výkonným orgánom vlády uloží, aby podnikli všetky možné kroky na docielenie jeho prepustenia, nech je zmysel tejto rezolúcie zaslaný príslušnými predstaviteľmi našej vlády Spojeným národom a predstaviteľom československej vlády. Nech je ďalej rozhodnuté, že*

⁽¹⁰⁵⁾ SUA ČR, Praha, f. MZV-VA, č. kart. 489, č. j. 1-97c(19).

úmyslom Kongresu je ukončiť ihneď všetky obchodné styky s Československom a obnoviť ich len vtedy, až československá vláda vráti Williamovi N. Oatisovi slobodu.“(106)

Vhodný moment prezentovať stanovisko sa americkým najvyšším kruhom naskytl už o pár dní, 28. a 29. augusta 1951, keď malo prebehnúť oficiálne odovzdanie poverovacích listín nového československého veľvyslanca vo Washingtone Vladimíra Procházku do rúk prezidenta Spojených štátov. Nového československého veľvyslanca prijal najprv štátny tajomník Dean Acheson, nasledujúci deň aj prezident Harry Truman.

Rozhovor ministra Achesona s veľvyslancom Procházkom sa začal Achesonovým výkladom československo-amerických vzťahov, ktoré označil za zlé a stále sa zhoršujúce. Za hlavnú prekážku označil Oatisov prípad. Poukázal na nedávnu rezolúciu Kongresu, ako aj na prípad ďalšieho Američana Jana Hvastu, odsúdeného v Československu za špionáž (prípacom Jana Hvastu sa zaoberám samostatne v kapitole *Slovenský Oatis – Jan Hvasta*). Oatis bol podľa Achesona odsúdený za špionáž, no neurobilo sa nič, aby mu vinu dokázali. Takýto postup označil za československú snahu zhoršiť vzťahy s USA, ktoré sa preto rozhodli, že po dohode s Veľkou Britániou a Francúzskom zakážu všetok vývoz do Československa, ako aj prelety československých lietadiel cez západné Nemecko. Acheson ďalej ostro odsúdil tiež fakt, že Oatisovi nebol umožnený výber vlastného obhajcu ako aj to, že československé orgány nepovolili jeho kontakt s americkými diplomatmi v Prahe. Ak československá vláda nepodnikne nejaké kroky, napätie medzi oboma krajinami vzrastie. V nástupe nového československého veľvyslanca vo Washingtone vidí Acheson zároveň príležitosť, aby sa hľadal spôsob, ako urovnať tento prípad. Veľvyslanec Procházka oponoval, že Bill Oatis sa priznal, že bol právoplatne odsúdený za špionáž a že tento prípad je uzavretý. Odmietol tiež americké stanovisko, aby bol Oatis prepustený, pretože celý proces bol komédiou a nespravodlivým rozsudkom. Vnímal to ako nepatričnú kritiku československého súdnictva a československého právneho poriadku, zasahovanie do vnútorných vecí, čo rezolútne odmietol. Podľa Procházku bolo zároveň neprijateľné pohrávať sa prerušením obchodných stykov. Oatis bol podľa neho v Československu podriadený československej jurisdikcii

(106) AMZV ČR, f. TOO 1945 – 1959, USA, č. kart. 30.

a jeho odsúdenie je v súlade s medzinárodným právom. Československo ako právoplatný členský štát Organizácie spojených národov trvá na princípe suverénnej rovnosti všetkých členských štátov a neustúpi žiadnemu nátlaku. Acheson na takto formulované názory reagoval sklamaním, pretože československé stanovisko necháva prípad Oatis na mŕtvom bode. Netrval na tom, aby československé úrady vyhlásili rozsudok nad W. N. Oatisom za neplatný a je podľa neho ďalej na československej vláde, ako úradne jeho prepustenie zariadi. Navrhol vec riešiť tak, že bude z krajiny vypovedaný a že by sa to netýkalo otázky či bol odsúdený spravodlivo. To by podľa neho znamenalo, že československé stanovisko by sa neprejudikovalo a právoplatnosť rozsudku československého súdu by nebola spochybnená. Procházka súhlasil, že tento názor bude tlmočiť svojej vláde, no pochybuje, že sa to takto vyrieši vzhľadom na atmosféru, ktorú americká strana okolo celého prípadu vytvára. Celkovo vnímal americký postoj ako politickú diskrimináciu – USA sa rozhodli Československo trestať za jeho politický režim. Ten je však vecou Československa, nikoho iného. Dean Acheson rozhovor ukončil tým, že Procházkovi odovzdal spomínanú rezolúciu Kongresu.⁽¹⁰⁷⁾

Prijatie nového československého veľvyslanca s poverovacími listinami 29. augusta 1951 prezidentom Trumanom bolo krátke a chladné. Truman vyhlásil, že Oatisov prípad sa neskončí, kým nebude na slobode. Podľa Procházku bol prípad uzavretý a Československo neustúpi žiadnemu nátlaku.⁽¹⁰⁸⁾

Rokovania Achesona s Procházkom, ako aj audiencia u Trumana a stanovisko československého diplomata dostalo samozrejme veľký priestor v americkej tlači. Nechýbali stanoviská amerických politikov. Senátor Douglas za štát Illinois napr. vyhlásil, že Vladimír Procházka by mal byť za svoje vyzývavé výroky okamžite vrátený do Československa. Ďalší senátor, Mundt za Južnú Dakotu navrhol úplné prerušenie hospodárskych stykov a kongresman Chelf aj diplomatických.

Americká tlač si všimla dve skutočnosti – prvou bolo, že americká administratíva čoskoro pristúpi k uplatneniu tzv. ekonomického šraubu, t. j. zákazu preletov československých lietadiel cez americkú zónu

⁽¹⁰⁷⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 18, č. j. 8041/51. Telegram veľvyslanca Vladimíra Procházku zachytávajúci rozhovor s Deanom Achesonom zo dňa 28. augusta 1951.

⁽¹⁰⁸⁾ AMZV ČR, tamže, Zvláštny tlačový prehľad č. 2 zo dňa 30. augusta 1951.

v Nemecku, zákazu amerického exportu do Československa a odňatiu colných výhod Československu cez GATT. Druhou skutočnosťou, ktorú rozoberala americká žurnalistika, bol ohlas na Trumanovo správanie sa pri audiencii Procházku. *Washington Daily News* 30. augusta 1951 v rozsiahlom úvodníku nazvanom *Rozkrikovanie sa na veľvyslanca neoslobodí Oatisa, pán Truman!* poukázal na prezidentovu hrubosť s akou prijal československého veľvyslanca. To mu podľa denníka získa nejakých priateľov, čo milujú silné slová, no nie je imponujúce, keď prezident občas klesá na úroveň ulice. „*Môžeme vari s Čechmi prerušiť všetky obchodné styky,*“ pokračuje úvodník „*azda i politické, pretože Česi nám za to asi nevyhovedia vojnu, ale málo pomôže keď temperamentný Harry vynadá niekomu ako v krčme. Nikoho to nepostraší a znižuje to dôstojnosť jeho úradu. Nám sa zdá, že by sme si mali vypracovať nejaký dôstojný a účinný spôsob, ako jednať s ľuďmi, ktorí nám šliapu na kurie oká. USA rozhodne musia chrániť svojich občanov v cudzine, ale nadávanie veľvyslancom nám pritom nepomôže.*“⁽¹⁰⁹⁾

Ďalšie denníky, napr. *Philadelphia Inquirer*, *Evening Star* či *New York Journal American* zhodne uvádzali že na Československo slová nepôsobia, preto bude najčitateľnejšie, ak s ním USA prerušia hospodárske a obchodné styky. *New York Times* v úvodníku *Československý veľvyslanec odmieta akýkoľvek nátlak* poukázali na to, že Procházko-vo vyjadrenie, že Oatisov prípad je právne uzavretý, predsa len ponecháva malú možnosť neskoršieho riešenia prípadu. Aj podľa *New York Herald Tribune* veľvyslanec Procházka naznačil, že existuje možnosť, že československá vláda Oatisa prepustí podľa vlastného uváženia, keď sa jej to hodí. Už citovaný *Washington Daily News* vytýkal Štátnemu departmentu jeho mierny postoj k prípadu. Na druhej strane však vraj takýto postoj dáva československej strane možnosť, resp. priestor, prepustiť Oatisa bez toho, aby to na verejnosti vyzeralo ako ústupok. Ak sa tak nestane, nastúpia pripravené opatrenia, uzatvára svoj názor tento denník.⁽¹¹⁰⁾

Stanovisko amerických vládnych kruhov k československo-americkým vzťahom a k prípadu Oatis sumarizoval 8. septembra 1951 v rozsiahlom článku *Očakáva sa plný nátlak USA na ČSR* washingtonský dopisovateľ *New York Times* Paul Kennedy. Uviedol, že sú nesporné

⁽¹⁰⁹⁾ AMZV ČR, tamže, Zvláštny tlačový prehľad č. 3 zo dňa 30. augusta 1951.

⁽¹¹⁰⁾ AMZV ČR, tamže.

príznaky neúprosného amerického nátlaku na Československo. Opakoval odporúčanie oboch komôr Kongresu na suspendáciu všetkého obchodu s USA a konštatoval tiež prijatie nasledovných opatrení:

1. československý dovoz do USA bude podrobený takým odkladom, zmätkom a ťažkostiam, že niet pochýb, že ekonomický šraub začal fungovať;

2. Československá vláda bola varovaná, že ak nepodnikne kroky k náprave vzťahov s USA, bude nasledovať „reťaz udalostí“ (chain of events), ktoré sú pripravené na uskutočnenie;

3. Jednou z nich môže byť spomalenie amerického vývozu do Československa až k jeho úplnému potlačeniu. Americké ministerstvo obchodu už dalo na vedomie, že vzhľadom na administratívne problémy nemôže udeľovať vývozné licencie;

4. USA sa vynasnažia, aby sa zbavili svojho obchodnopolitického záväzku voči Československu v rámci GATT-u. To by malo za následok, že clo na československý dovoz do USA by sa stalo úplne likvidáčné.

Paul Kennedy ďalej konštatoval, že celá táto kampaň bola kvôli Oatisovi, ktorého odsúdenie a uväznenie na začiatku júla 1951 zhoršilo už aj tak narušené vzťahy medzi oboma štátmi. Každý krok v tejto „reťazi udalostí“ americká strana podnikala s cieľom dosiahnuť prepustenie Williama Nathana Oatisa v úsilí udržať vzťahy Československa a USA v rovine, aby sa mohli „napraviť“. A v tejto línii „nápravy“ boli, podľa Kennedyho, USA v delikátnej situácii, ak by chceli Československu odoprieť to, čo má byť vrátené v prípade, že bude dosiahnutý cieľ. Prítom sa musia vyhybať zdaniu, že sa za prepustenie Billa Oatisa zaplatilo výkupné. Výkupné chápali americké kruhy mimoriadne citlivo, lebo sa obávali, že to môže vyvolať novú chuť satelitov ZSSR kvôli výkupnému zatýkať ďalších amerických občanov. Čo mohli teda podľa Paula Kennedyho USA urobiť? Mali dve možnosti – hospodárske a politické páky. Medzi hospodárske páky stanovil GATT, no tu bola situácia komplikovaná, obe krajiny boli zmluvné strany tejto organizácie a USA nemohli jednostranne vyhlásiť, že sa zbavujú svojich záväzkov voči Československu. Preto USA 31. júla 1951 požiadali GATT, aby boli zbavené týchto záväzkov. Ako dôvod sa uvádzalo, že dohoda bola uzavretá na báze „znesiteľných“ (tolerable) vzťahov medzi signatármi zmluvy a že vzťahy medzi USA a Československom sa zhoršili za túto hranicu.

V politickej oblasti Kennedy vysvetlil, že Štátny department jasne

naznačil, že náhla akcia, ako je napr. prerušenie diplomatických stykov, by mala asi za následok, že Československo by „zamrzlo“ v terajšom postoji, a to by znemožnilo blízke prepustenie Oatisa.

Za istý dodatok k hospodárskym opatreniam Kennedy vo svojom článku označil aj to, že USA obmedzili cesty amerických občanov do Československa a pohyb československých obchodných reprezentantov v západnom Nemecku, ale aj to, že sa hovorilo o zákaze preletov československých civilných lietadiel cez západné Nemecko do Paríža, Haagu či Škandinávie.⁽¹¹¹⁾

Zákaz preletu československých civilných lietadiel cez západné Nemecko prišiel 10. septembra 1951. Z podnetu USA ho prijali aj ostatné dve západné okupačné veľmoci, Veľká Británia a Francúzsko. Aj na pôde GATT boli USA úspešné. Na zasadnutí v Ženeve 27. septembra 1951 sa im podarilo zbaviť sa záväzku voči Československu v rámci Všeobecnej dohody o clách a obchode, v dôsledku čoho prezident Harry Truman 2. októbra 1951 vyhlásil, že USA rušia pre Československú republiku k 1. novembru 1951 všetky obchodné výhody, najmä však doložku najvyšších výhod. To znamenalo taký nárast ciel na československý vývoz do USA, že tieto clá spolu s neoverovaním konzulárnych faktúr znamenali úplné prerušenie vzájomného obchodu.

Ohlásenie uplatnenia amerického tlaku vo forme „ekonomického šraubu“ na Československo na pôde GATT začalo pôsobiť ešte predtým, než vstúpilo do platnosti, resp. na československej strane vyvolalo vážne obavy. Preto z poverenia vlády zvolal veľvyslanec Procházka vo Washingtone tlačovú konferenciu na 25. septembra 1951, kde vyhlásil, že by sa dalo rokovať o prepustení Oatisa, keby USA odstránili svoje ekonomické reštrikcie voči komunistickému režimu v Československu. Procházkov postoj bol v ostrom kontraste s jeho vyjadreniami spreď mesiaca, keď tvrdil, že prípad Oatis je právne uzavretý a že Praha nepodľahne žiadnemu ekonomickému tlaku či propagande. Teraz bola československá vláda ochotná rokovať. Na otázku, aké podmienky si československá vláda kladie na začatie rokovaní o prepustení Billa Oatisa konštatoval, že si to vyžaduje atmosféru pokoja. Išlo o príliš opatrné a všeobecné konštatovanie. Keď sa ho dvakrát pýtali, či si Československo dáva podmienku, že musia byť odvolané ekonomické

⁽¹¹¹⁾ AMZV ČR, tamže, tlačový telegram z Washingtonu zo dňa 8. septembra 1951.

sankcie USA ako „výkupné“, odmietal sa k tomu pred novinármi vyjadriť. Nakoniec na priamu otázku odvetil, že si myslí, že uvoľnenie ekonomických amerických sankcií prinesie atmosféru, ktorá je potrebná na rokovanie, no zároveň sa odmietol podrobnejšie vyjadriť.⁽¹¹²⁾

Spomínané kroky americkej administratívy v podobe „režaze opatrení“ dopĺňal zákon o vzájomnej bezpečnosti. Dňa 10. októbra 1951 ho podpísal prezident Truman s klauzulou, podľa ktorej USA poskytnú finančnú pomoc 100 miliónov dolárov demokratickým silám za železnou oponou, ako aj utečencom z tejto oblasti (tzv. Kerstenov dodatok k zákonu o vzájomnej bezpečnosti). To, samozrejme, československá vláda odmietala a označovala za hrubé zasahovanie do vnútorných záležitostí štátu.⁽¹¹³⁾

Tajné diplomatické pokusy americkej strany dosiahnuť prepustenie Oatisa formou výmeny prebiehali na prelome rokov 1951 a 1952, ale bez úspechu. Spočívali v tom, že 7. decembra 1951 predložilo americké veľvyslanectvo v Prahe návrh na výmenu osôb americkej štátnej príslušnosti, ktoré sú v československej právomoci za rovnaký počet osôb československej štátnej príslušnosti, ktoré sú v americkej právomoci. Odpoveď československého ministra zahraničných vecí Viliama Širokého z 12. januára 1952 vo forme aide memoire bola, že československá strana súhlasí s výmenou len ak americká vláda odvolá diskriminačné opatrenia. Direktívny tón československej odpovede obsahovo predstavoval okamžité vrátenie akontácií na zariadenia objednané v USA, za čo sa československá strana zaviazala platiť v rámci náhrad za znárodnený americký majetok istým percentom z československého zisku z vývozu do USA. USA budú okamžite, resp. dňom výmeny, overovať konzulárne faktúry na československý tovar do USA a americké úrady budú dávať na americký tovar vývozné licencie do Československa v rozsahu a tovarovej štruktúre z rokov 1950 – 1951. Rovnako v deň výmeny osôb americká strana odvolá zákaz preletov cez americkú zónu Nemecka do západnej Európy a vyžiada si súhlas vlád Veľkej Británie a Francúzska na odvolanie tohto zákazu.⁽¹¹⁴⁾

Odpoveď veľvyslanca Briggsa zo 14. februára 1952 bola takmer identická s československými požiadavkami, najmä čo sa týkalo licen-

⁽¹¹²⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 50.

⁽¹¹³⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 16.

⁽¹¹⁴⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1954 – 1959, USA, č. kart. 2A, Diplomatická korešpondencia medzi Československom a USA za rok 1952, č. j. 421.672/54.

cií, faktúr a preletov, no nehovorila nič o vrátení akontácií na zariadenia objednané v USA, konkrétne o už spomínanej valcovni. Táto bola totiž 17. januára 1952, päť dní po americkom návrhu na výmenu osôb, nariadením ministra financií USA zablokovaná. Lenže československá strana podmieňovala prepustenie Billa Oatisa práve valcovňou a z tejto požiadavky nechcela ustúpiť.⁽¹¹⁵⁾ Túto možnosť však Štátny departement označil na začiatku marca 1952 za „čistú špekuláciu“, valcovňa nebola, nie je a nebude predmetom výmeny za Oatisa.⁽¹¹⁶⁾

Americká strana sa k novej dohode o výmene osôb vrátila na začiatku júla 1952. Veľvyslanec Briggs odovzdal Širokému dva texty novej dohody o výmene. Prvý prakticky kopíroval americké stanovisko z februára a marca 1952, druhý naň nadväzoval v tom, že USA nebudú robiť prekážky prevodu z výťažku predaja valcovne do Československa v tom prípade, ak sa valcovňa predá kupcovi prijateľnému pre USA. Československo bude podľa tohto návrhu dohody platiť Spojeným štátom 15 % z ročného zisku zo svojho vývozu do USA ako postupnú platbu americkým občanom za ich znárodnený a skonfiškovaný majetok. Československá vláda navyše zaplatí 3 milióny dolárov do 10 dní od podpisu dohody ako prvú zálohovú platbu za znárodnený majetok.⁽¹¹⁷⁾

Československá vláda americkú ponuku odmietla. Vysvetlení, prečo tak urobila, sa ponúka niekoľko. Od stanoviska, že Oatisa prepustiť vlastne nechcela, až po to, že ani nemohla. Nechcela okrem iného preto, že by jeho výmenou stratila prestíž, resp. americká ponuka na dohodu sa jej málila, ako napísal *New York World Telegram* 22. mája 1952 v článku *Úbohý satelit*. S tým súvisel názor, resp. konštatovanie, že československí komunisti by sa Billa Oatisa aj zbavili, keby ich to nestálo „krk“ v rámci sovietskeho bloku. *New York World Telegram* sa odvolával na spoľahlivý prameň, že československé ministerstvo zahraničných vecí dostalo v apríli 1952 zo sovietskeho MID-u (ministerstvo inostranných del – ministerstvo zahraničných vecí) dve nóty, v ktorých sa požaduje opatrnosť v rokovaníach s USA o prepustení Williama Nathana Oatisa, resp. že by bolo smutné, keby sa sloboda vyzvedača použila ako základ k vyjednávaniu Československa so západ-

⁽¹¹⁵⁾ AMZV ČR, tamže.

⁽¹¹⁶⁾ AMZV ČR, f. TOO 1945 – 1959, USA, č. kart. 30, č. j. 108.300/52.

⁽¹¹⁷⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1954 – 1959, USA, č. kart. 2A, Diplomatická korešpondencia medzi Československom a USA za rok 1952, č. j. 421.672/54.

nými veľmocami.⁽¹¹⁸⁾ Takýto možný sovietsky postoj nabáda k otázke, či Moskve – z istého uhla pohľadu – americké diskriminačné opatrenia voči Československu aj nevyhovovali. Ak áno, malo by to zmysel i logiku – držalo to totiž Československo v sovietskom „košari“.

Všetky spomínané diskriminačné opatrenia americkej administratívy voči Československu za Oatisa nemali okamžitý a úplný želaateľný účinok. V skutočnosti ak americká vláda nechcela prerušením diplomatických stykov s komunistickým režimom v Československu stav zakonzervovať, musela trpezlivo nachádzať vedľajšie či nepriame metódy nátlaku, resp. čakať, kým plne začnú pôsobiť ekonomické páky a opatrenia. Ani pre Československo nebolo jednoduché vycúvať zo sporu okolo Oatisa s minimálnymi škodami, pretože politická argumentácia, resp. slepota, prevládala nad ekonomickými potrebami štátu. Trvalo takmer deväť mesiacov od hlavného pojednávania, kým československá vláda umožnila Oatisovi stretnutie s americkým diplomatickým zástupcom v Prahe. Toto prvé stretnutie Oatis – Briggs sa konalo 30. marca 1952. Predtým však najprv s Oatisom hovoril osobný referent Lédl i šéf odboru vyšetrovania na Veliteľstve ŠtB špkt. Milan Moučka. Moučka Oatisovi oznámil, že má zväžiť, ako bude odpovedať na možné Briggsove otázky. Bill Oatis, cítiac zlepšenie svojej situácie, prisľúbil, že bude odpovedať len so súhlasom Moučku. Samotné stretnutie Oatis – Briggs za účasti Moučku a tlmočníkov sa odohralo v rovine všeobecných fráz o zdravotnom stave, dobrej strave a pod. Pri otázke, ako s ním zaobchádzali pri vypočúvaní, Oatis najprv počkal, ako zareaguje Moučka. Milan Moučka nenamietal proti odpovedi, no vyjadril názor, že by nebolo vhodné v zmysle československých zákonov hovoriť o obsahu vyšetrovania. Veľvyslanec Briggs však tiež nechcel spôsobiť prerušenie kontaktu trvaním na nevhodnej otázke, preto svoju formuláciu poopravil v tom zmysle, že mu nešlo o obsah vyšetrovania, ale len o formu, či boli výsluchy dlhé a nočné. Oatis vtedy odpovedal, že výsluchy sa konali cez deň, boli dlhé, ale prerušované. Ďalšie otázky už boli len bežná rutinná záležitosť, či má Oatis dost kníh, cigariet, či mu chodia listy od manželky. Oatis bol za prítomnosti Moučku so všetkým spokojný, optimistický v nádeji, že sa čoskoro dostane do Ameriky.⁽¹¹⁹⁾

⁽¹¹⁸⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 18.

⁽¹¹⁹⁾ AMV ČR, f. V-2508 MV, Operačný podzvázok č. 1.

Akokoľvek neformálne, neosobne, chladne, ba až plytko, vyznelo toto stretnutie, možno ho chápať ako prvý krok, po ktorom budú nasledovať ďalšie. Treba si tiež uvedomiť, že Oatis ani Briggs sa nemohli pýtať či odpovedať otvorene. Prítomnosť Moučku a tlmočníkov navyše podporovali mikrofóny a nahrávanie celého dialógu. Pravdepodobne Briggs ani Oatis, neboli spokojní a očakávali jeden od druhého viac. Iné možnosti však v danom čase a na danom mieste neboli.

Druhé stretnutie amerického diplomatického zástupcu v Prahe dňa 7. októbra 1952, tentokrát chargé d'affaires Nathana Kinga, s Williamom Oatisom dopadlo v podobnom duchu. King najskôr absolvoval 3. októbra 1952 „inštruktáž“ na ministerstve zahraničných vecí u šéfa americko-britského odboru Dr. Jána Pudláka. Pudlák mu zdôraznil, že obsah rozhovoru Oatis – King sa musí týkať čisto osobných vecí, zdravia, drobných potrieb, kníh, rodinných pozdravov. Nesmie s väzňom hovoriť o ničom, čo by sa týkalo trestnej činnosti odsúdeného, rovnako tak ani o politických záležitostiach.⁽¹²⁰⁾

Samozrejme, aj pred týmto stretnutím Milan Moučka a referent Josef Lédl Oatisa dôkladne „pripravili“. V rozhovore s Moučkom Oatis nastolil viac okruhov otázok na Kinga: aké úsilie vykonávajú USA na to, aby bol oslobodený, v akom štádiu sú rokovania, aké je pravdepodobné československé stanovisko k jeho oslobodeniu, či mu bude vystavený nový americký pas, či manželke prichádzajú jeho listy. Lenže Bill Oatis v rozhovore s Moučkom sám konštatoval, že si uvedomuje, kde sa nachádza, a že z toho dôvodu „rád zabudne na všetky otázky, ktoré by chcel položiť...“⁽¹²¹⁾ Aj v rozhovore s Lédlom prisľúbil, že sa nebude pýtať, čo robia americké kruhy na jeho oslobodenie, zostane len vo všeobecnej rovine. Na stretnutie s chargé d'affaires Kingom sa podľa správy npor. Lédl Oatis tešil, očakával, že sa podniknú kroky na jeho oslobodenie. Nebezpečenstvo provokácie zo strany Oatisa podľa Lédl neohrozilo.⁽¹²²⁾

Rozhovor Oatisa s Kingom bol podobný, ako predchádzajúci rozhovor Oatisa s Briggsom. Odohral sa v miestnosti zaist'ovacieho referátu ŠtB v Bartolomejskej ulici. Bol rutinný. King konštatoval, že americké úrady na neho nezabúdajú, Oatis sa nepýtal čo robia. Na otázku, či

⁽¹²⁰⁾ AMV ČR, tamže, č. m. 133.107/ABO/52.

⁽¹²¹⁾ AMV ČR, tamže, list náčelníka odboru 6-B na Veliteľstve ŠtB špkt. Moučku náčelníkovi Hlavnej správy ŠtB mjr. Millerovi zo dňa 2. októbra 1952.

⁽¹²²⁾ AMV ČR, tamže, list npor. Josefa Lédl zo dňa 6. októbra 1952.

potrebuje toaletné potreby, cigarety a knihy, odpovedal, že všetkého má dosť. Opäť boli pri rozhovore prítomní tlmočníci i orgány ŠtB, preto sa Oatis nemohol dozvedieť, v akom štádiu je jeho prepustenie na slobodu. Nemohol pochopiť vedieť, že vláda USA navrhuje československej strane rokovania o otvorených hospodárskych otázkach, o globálnej kompenzácii za americký znárodnený a skonfiškovaný majetok, o IBM či o uvoľnení zablokovanej valcovne. Rovnako tak nemohol vedieť, že československo-americký vzájomný obchod je úplne prerušený, že sa neoverujú konzulárne faktúry a nevydávajú vývozné licencie, že pre cesty do USA žiada americké veľvyslanectvo v Prahe na udelenie víza odtlačky prstov a pod. Rovnako tak nemohol vedieť, že uvoľnenie týchto diskriminačných opatrení podmieňuje americká strana jeho prepustením. Koniec koncov, toto stanovisko zdôraznil novému československému veľvyslancovi vo Washingtone Karlovi Petrželkovi počas jeho nástupnej audiencie 14. októbra 1952 aj zástupca štátneho tajomníka David Bruce.⁽¹²³⁾

Až v priebehu marca – apríla 1953 nadobudlo prepustenie Williama Nathana Oatisa reálny základ. Predchádzala mu žiadosť o milosť zo strany Oatisovej manželky Laurabelly, ktorú adresovala československému prezidentovi Klementovi Gottwaldovi 15. novembra 1952:

„Vážený pán prezident,

už dlho pomýšľam na to poslať Vám priamu žiadosť o slobodu pre svojho milovaného manžela, Williama Oatisa. Váhala som, pretože iní, skúsení v štátnych záležitostiach, pracovali pre neho a čakala a dúfala som v jeho návrat ku mne. Vždy som premýšľala, čo by som mohla urobiť, čo by bolo v mojej moci, aby som ukončila čakanie a bôľ z nášho odlúčenia.

Nakoniec som sa teda rozhodla napísať Vám, veriac, že určite musíte vyhovieť prostej prosbe o milosť a tak ukončiť horko nešťastnú situáciu, v ktorej sme uviazli, môj manžel William a ja.

Je to teraz viac než 18 mesiacov, čo bol zatknutý a takmer dva a pol roka od tej doby, čo sme boli odlúčení, keď odišiel z Londýna do Československa. V onej dobe sme boli manželmi iba tri mesiace a som si istá, že pochopíte utrpenie a samotu, ktoré mi toto odlúčenie už spôsobilo.

Vzali sme sa, pretože sme chceli spoločne stráviť svoje životy. Avšak

⁽¹²³⁾ AMV ČR, tamže, vyšetrovací zväzok William N. Oatis, podzväzok č. 3.

dni ubiehajú jeden za druhým a s nimi i čas, ktorý by sme strávili spoločne. Nikdy už nemôžeme dobehnúť to, čo bolo stratené za uplynulých dva a pol roka, ale stále dúfam a modlím sa, aby táto ťažká doba čoskoro skončila a aby sme mohli byť opäť spojení.

Som si istá, že William sa vo väzbe správa dobre. Určite musí byť nejaký spôsob, ako by ste Vy, mocná hlava svojho štátu, mohol vziať do úvahy jeho dobré správanie a premeniť rozsudok na vyhostenie z Československa.

Apelujem na Vás celým srdcom, prosím Vás o milosť a dúfam a modlím sa, aby ste ako čin ľudskosti dovolil teraz môjmu manželovi, aby sa vrátil domov.

Vaša oddaná

Laurabella Oatis. ^{“(124)”}

Táto žiadosť o milosť bola z prezidentskej kancelárie postúpená na ministerstvo spravodlivosti. Minister Štefan Rais žiadal listom ministra zahraničných vecí a podpredsedu vlády Viliama Širokého 26. januára 1953 o rezortné stanovisko. Rais v tomto liste upozornil, že zatiaľ pozastavil ďalšie vybavovanie vecí a navrhol tri riešenia:

1. zamietnutie žiadosti o milosť ministerstvom spravodlivosti a oznámenie tohto stanoviska Oatisovej manželke;
2. oznámenie manželke W. N. Oatisa, že minister spravodlivosti dal pokyn na ďalšie prešetrenie tejto žiadosti a výsledok jej oznámia;
3. založenie žiadosti o milosť ad acta bez upovedomenia manželky o osude jej žiadosti.

Minister Rais sa prikláňal k tretej možnosti. Široký 9. februára 1953 Raisovi odpovedal, aby Oatisovej manželke oznámil, že jej vec, t. j. žiadosť o milosť, sa prešetruje, že ministerstvo zahraničných vecí to študuje z hľadiska celkového vývoja československo-amerických vzťahov s prihliadnutím na iné československo-americké otvorené hospodárske a finančné otázky. Toto mala byť oficiálna odpoveď, no interne Široký Raisovi oznámil, že ministerstvo zahraničných vecí sa k tejto otázke vráti, ak to budú vyžadovať československé politické záujmy. ⁽¹²⁵⁾

Keď 27. marca 1953 navštívil prednostu americko-britského odboru na ministerstve zahraničných vecí Jána Pudlák a veľvyslanecky radca

⁽¹²⁴⁾ AMZV ČR, f. TOO 1945 – 1959, USA, č. kart. 30.

⁽¹²⁵⁾ AMZV ČR, TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, č. j. 104.518/53-ABO.

amerického veľvyslanectva Nathan B. King a pýtal sa, v akom štádiu je prepustenie Billa Oatisa, Pudlákova odpoveď bola neurčitá, no aj nádejná: žiadosť o milosť pani Oatisovej je podkladom na konanie, ktoré je v štádiu prerokovania. O dva dni neskôr pokračovala americká diplomatická ofenzíva listom nového veľvyslanca USA v Prahe, Georgea Wadswortha, šéfovi protokolu na ministerstve zahraničných vecí, Josefovi Šedivému, v ktorom ho informoval, že by rád navštívil pri príležitosti zvolenia za československého prezidenta Antonína Zápotockého osobne a chce mu odovzdať osobné posolstvo prezidenta Dwighta D. Eisenhowera.⁽¹²⁶⁾

Ohlásená audiencia amerického veľvyslanca u nového československého prezidenta sa konala 30. marca 1953. V odovzdanom osobnom posolstve prezident Eisenhower Zápotockému zablahoželal k zvoleniu do úradu a vyjadril nádej, že uváži možnosť prepustenia Williama N. Oatisa, a tak odstráni jednu z príčin treníc medzi USA a Československom. „*Ak vaša vláda prepustí pána Oatisa,*“ pokračovalo posolstvo Eisenhowera, „*a tak odstráni prekážku, ktorá v dôsledku jeho stáleho uväznenia stojí v ceste ich riešení, je vláda USA zo svojej strany ochotná rokovať na základe plného vzájomného porozumenia o otázkach, ktoré vyplývajú zo zatknutia pána Oatisa a sú doposiaľ medzi nami otvorené.*“⁽¹²⁷⁾ Toto Eisenhowerovo osobné posolstvo ponúkalo elegantné riešenie. Československá strana mohla využiť prezidentskú amnestiu, tradičný rituál novej hlavy štátu, bez toho, že by jej krok vyzeral ako podľahnutie americkému nátlaku. Aj pre americkú stranu to bolo výhodné. Takto by to vôbec nevyzeralo, že oslobodenie svojho občana dosiahne za „výkupné“ a odstránenie niektorých diskriminačných opatrení by navonok vyznelo ako ústretové gesto. Bola to možnosť, ako uzavrieť prípad Oatis vyhovujúcim spôsobom pre obe strany. Eisenhowerovo posolstvo bolo doplnené 13. apríla 1953 memorandom amerického veľvyslanectva v Prahe, ktoré formálne potvrdzovalo americké ubezpečenie, že americká vláda začne overovať konzulárne faktúry, že budú zrušené obmedzenia na vývoz amerických výrobkov do Československa, obnoví sa platnosť amerických pasov do ČSR, odvolá sa zákaz preletov československých lietadiel cez západné Nemecko.⁽¹²⁸⁾

⁽¹²⁶⁾ AMZV ČR, tamže.

⁽¹²⁷⁾ SUA ČR, Praha, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605.

⁽¹²⁸⁾ SUA ČR, tamže.

Je nepopierateľným faktom, že tento ústretový krok urobila americká vláda. Odpoveď československej vlády bola kladná, 15. mája 1953 odovzdal Viliam Široký Georgeovi Wadsworthovi nótu, resp. posolstvo Antonína Zápotockého z toho istého dňa, v ktorom prezident Zápotocký ďakoval za prejavy blahoželaní k jeho voľbe za prezidenta Československej republiky a oznamoval, že na „*návrh vlády svojím rozhodnutím zo dňa 15. mája 1953 na základe § 74, odst. 1, č. 11 Ústavy odpustil Williamovi Oatisovi dosiaľ neodpykanú časť trestu odňatia slobody...*“⁽¹²⁹⁾

Prípád Oatis sa tak z diplomatického hľadiska skončil úspešne. William Nathan Oatis sa vrátil do USA. USA odvolali niektoré diskriminačné opatrenia, no hlavné, ktoré sa týkalo doložky najvyšších výhod, zostalo naďalej v platnosti.⁽¹³⁰⁾

Jedno krátke, s danou problematikou zdanlivo nesúvisiace, odbočenie. V texte tejto práce sa často spomína meno bývalého československého ministra zahraničných vecí Vladimíra Clementisa. Raz či dvakrát sa spomína aj v súvislosti s možnou snahou československej Štátnej bezpečnosti dokázať jeho spojenie s imperialistickým Západom aj prostredníctvom Oatisovej špionážnej skupiny. Avšak v obžalovacom spise politického procesu proti V. Clementisovi ani v pražských archívoch nenájdeme konkrétny záznam, ktorý by túto tézu potvrdzoval alebo vyvracal. No v národnom archíve (National Archives and Records) vo Washingtone existuje jeden dokument, ktorý hovorí, že československý komunistický režim predpokladal v prípade potreby využiť Oatisa ako svedka v politickom megaprocese proti Clementisovi. Ide o záznam, ktorý pod názvom *Správy z Československa* vypracovalo 31. októbra 1951 právne oddelenie Št. departmentu pre šéfa rakúskej sekcie Alberta Loewyho. Informovalo v ňom o vyšetrovaníach

⁽¹²⁹⁾ SUA ČR, tamže.

⁽¹³⁰⁾ Po prepustení Williama N. Oatisa začali USA opäť potvrdzovať konzulárne faktúry a vydávali licencie na vývoz amerického nestrategického tovaru do Československa. Mohol sa tak rozbehnúť obchod, oživila sa agenda na úrade obchodného pridelenca na československom veľvyslanectve vo Washingtone. Aj keď bolo zjavné, že obrat obchodu s USA nedosiahne bývalú výšku jednak preto, že na to neboli predpoklady (nevýhodné colné tarify pre ČSR oproti konkurencii, cenovo nevýhodný reexport) a jednak preto, že samotná Československá republika nemala záujem (integrácia československej ekonomiky do sovietskeho bloku), očakávalo sa určité zvýšenie. In: SUA ČR, Praha, f. Ministerstvo zahraničného obchodu 1945 – 1989, č. kart. 17, reg. 30.

ŠtB v Prahe, o zatýkaní ľudí, ktorí mali kontakt s pražským izraelským konzulátom, miestnymi židovskými kruhmi a s Clementisom. Títo boli podľa informácií vypočúvaní ohľadom kontaktov s W. N. Oatisom. V správe sa usudzovalo, že ŠtB zbiera na proces s Clementisom dôkazy a svedectvá, a „*mohli by využiť Oatisa, aby svedčil proti Clementisovi*“.⁽¹³¹⁾ Existencia jedného, aj to len sprostredkovaného dokumentu, k tak závažnej otázke, je príliš málo na to, aby sme mohli tvrdiť, že ambície ŠtB siahali cez Oatisa aj na Clementisa. Je však potrebné na takúto možnú súvislosť upozorniť.

⁽¹³¹⁾ National Archives and Records (NAR), Washington DC, Rg-59, Records of US State Department to the Internal Affairs of Czechoslovakia 1950 – 1954, reel No. 1, No. 749.00/11-2851.

Home sweet home (domov sladký domov)

7. kapitola

Technickú stránku odchodu Williama Nathana Oatisa z Československa dňa 16. mája 1953 organizačne zabezpečovalo ministerstvo národnej bezpečnosti v koordinácii s ministerstvom zahraničných vecí. Z ruzyňskej väznice ho previezli na americké veľvyslanectvo a po krátkej audiencii u veľvyslanca Georgea Wadswortha pokračovala eskorta s Oatisom na hraničný prechod v Rozvadove. Tam ho prevzali americké okupačné úrady.

Pri jeho odchode z väznice v Ruzyni bol prítomný aj Milan Moučka, šéfvýšetrovateľ na Veliteľstve ŠtB a autor protokolov o Oatisových výpovediach počas vyšetrovania celého prípadu. Podľa ďalšieho „účastníka“ Oatisovho odchodu Dr. Jána Pudláka z ministerstva zahraničných vecí sa medzi Moučkom a Oatisom odohral krátky rozhovor. Mjr. Moučka mu zaželal dobrý život v USA. Takmer otcovsky ho nabádal, aby tam žil usporiadaným životom. Poďakoval sa mu za slušné správanie počas väzenia a zaželal mu, aby mal čo najskôr deti. Na túto dojemnú servilnosť a pokrytectvo William Oatis Moučkovi odpovedal, že skôr než do deviatich mesiacov to nebude možné.⁽¹³²⁾

Oatisovo oslobodenie plánovala americká strana spojiť s patričnou publicitou v americkej tlači. Toto stanovisko tlmočil československému ministerstvu zahraničných vecí veľvyslanecký radca amerického veľvyslanectva Nathan B. King. Preto ministerstvo zahraničných vecí vypracovalo pre svojho ministra Václava Davida podklady, čo z toho vyplýva pre Československo. V podstate sa ukazovali tri hlavné možnosti československého postoja:

1. ak československé ministerstvo zahraničných vecí nedá súhlas na zverejnenie Oatisovho prepustenia, objavia sa o tom v americkej tlači

⁽¹³²⁾ AMZV ČR, TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, č. j. 121.551/53.

rozsiahle správy aj bez toho. Vznikne tak neželateľný dojem, že československá strana nesúhlasila so zverejnením tohto kroku, ktorý bude sprievádzaný narážkami o tajnej diplomacii. Američanom by sa to podľa názoru československého ministerstva zahraničných vecí hodilo do ich taktiky, lebo vo svete tak vyvolajú dojem, že medzi Československom a USA prebehlo na najvyššej úrovni tajné rokovanie;

2. ak československá strana prenechá uverejnenie tejto udalosti Američanom s tým, že proti nemu nemá žiadne námietky, poskytnite im možnosť prezentovať Oatisovo prepustenie ako výsledok iniciatívy prezidenta Eisenhowera, a nie ako výsledok žiadosti jeho manželky, ako si to želala prezentovať československá strana. Vo svete tak vraj môže vzniknúť dojem, že Eisenhower sa chváli, zatiaľ čo Československo mlčí. Československá strana tak potom nebude môcť dementovať tento názor, pričom československá verejnosť sa o veci dozvie zo západného rozhlasu;

3. ak československá strana bude oficiálne súhlasiť s publikovaním oboch prezidentských listov, Zápotockého i Eisenhowerovho, svetová verejnosť sa dozvie, že ide o ďalší plánovaný krok v rámci československej mierovej iniciatívy, ako aj o prejav československej dobrej vôle a súčinnosti mierovej taktiky jednotného tábora ľudovodemokratických krajín.⁽¹³³⁾

Ján Pudlák, ktorý za vypracovanie tejto analýzy ministerstva zodpovedal, navrhoval tretiu možnosť, s čím minister David súhlasil. Preto obe strany, americké veľvyslanectvo v Prahe i československé ministerstvo zahraničných vecí, úradnú správu o prepustení Williama Nathana Oatisa vydali súčasne. Bez ohľadu na koordinovaný informačný postup československej a americkej strany sa oslobodenie Billa Oatisa stalo predmetom širokej publicity vo svetovej tlači.

Prvé články o jeho prepustení priniesli 17. mája 1953 *New York Times* a *New York Herald Tribune*. Oba významné americké denníky najprv čitateľom načrtli Oatisov príbeh v Československu a jeho prvé vyjadrenie pre novinárov na americkej vojenskej základni v západo-nemeckom Norimbergu. Zároveň uviedli, že Oatis zatiaľ odmietal diskutovať o svojom procese v Prahe, ktorý sa zakladal na obvinení zo špionáže, alebo o svojom odsúdení na desať rokov, ktoré Štátny department pranieroval ako justičnú frašku. Okrem tohto sa oba denníky

⁽¹³³⁾ AMZV ČR, tamže, č. j. 119.385/53/ABO.

zamerali na tlačovú konferenciu Štátneho departmentu z predchádzajúceho dňa. Na nej pracovník tlačového odboru Lincoln White uviedol, že niektoré sankcie, ktoré USA uvalili na Československo za uväznenie Oatisa, by sa mohli v krátkom čase odstrániť.⁽¹³⁴⁾

Ako sa však ukázalo, americká verejnosť i politická špička neboli jednotní v názore, vďaka čomu bol vlastne Oatis prepustený, či na základe manželkinej žiadosti o milosť, osobného listu Eisenhowera Zápotockému, alebo v dôsledku amerických obchodných a hospodárskych sankcií. To sa koniec koncov nevnímalo ako podstatné. Za podstatné vyjadrila americká verejnosť i politici to, že Oatis bol na slobode a že tento fakt mal byť skutočnosťou už dávno. Tak sa prezentovali na stránkach americkej tlače senátori a kongresmani. Napríklad demokratický senátor John McClellan z Arkansasu uviedol, že príčina prepustenia Oatisa mohla byť akákoľvek a že celá táto akcia mala slúžiť účelom komunistov. Pre ďalšieho demokratického senátora Theodora F. Greena z Rhode Islandu akt Oatisovho prepustenia nebol reálnym dôkazom toho, že komunisti v Československu zmenili svoj postoj. Republikánsky senátor Robert C. Hendrickson z New Jersey tiež varoval pred prehnaným optimizmom a poukázal na to, že v Československu sa zlovestne mlčí o osude ďalšieho Američana, Jana Hvastu.⁽¹³⁵⁾ Ďalší republikánsky senátor, Robert Taft za Ohio komentoval prepustenie Oatisa ako výsledok dôraznej politiky Eisenhowerovej administratívy. Predseda zahraničného výboru senátu, republikán z Wisconsinu, Alexander Wiley na margo Oatisovho prepustenia a na možné uvoľnenie amerických sankcií vyhlásil: „*Nemyslím si, že by sme mali nejako odmeňovať komunistickú vládu za to, že priviedla na správnu mieru odporný zločin dva roky potom, keď tento zločin spáchala a nemala ani toľko slušnosti, aby uznala, že to bolo vymyslené obvinenie.*“⁽¹³⁶⁾

Do USA sa William Nathan Oatis vrátil 18. mája 1953 leteckou linkou Frankfurt – New York. Na americkej pôde ho privítala manželka Laurabella a zástup amerických novinárov. Oficiálny privítací výbor tvorili významné americké novinárske celebrity: Clifford Stark (prezident Zahraničného novinárskeho klubu), Bruno Shaw (predseda

⁽¹³⁴⁾ AMZV ČR, f. TOO 1945 – 1959, USA, č. kart. 30, *New York Times* a *New York Herald Tribune*, 17. mája 1953.

⁽¹³⁵⁾ AMZV ČR, tamže, *New York Times*, 17. mája 1953.

⁽¹³⁶⁾ AMZV ČR, tamže, *New York Herald Tribune*, 17. mája 1953.

Výboru pre slobodu tlače) a Andrew Valuchek (prezident slovenského Sokola v Amerike, viceprezident Československej národnej rady v Amerike a redaktor *Newyorského denníka*).

Po príchode do vlasti odmietol William N. Oatis bezprostredne odpovedať na otázky kolegov – novinárov s odôvodnením, že o svojom zatknutí a väznení pripraví seriál článkov. Sám azda nechcel ešte uveriť tomu, že 18. mája 1953 je doma.

V tento deň, 18. mája, publikoval *Chicago Daily Tribune* vyjadrenia nedávneho amerického veľvyslanca v Československu Ellisa O. Briggsa. Briggs vyzval všetky západné demokratické národy, aby nezabudli, že William Nathan Oatis bol v Československu obvinený falošne a preto si československí komunisti nezaslúžia vďaka za to, že ho prepustili, pričom ho odsúdili 4. júla – v deň americkej nezávislosti.⁽¹³⁷⁾ Tu opäť vystupuje do popredia otázka – bol tento deň vynesenia rozsudku nad Williamom N. Oatisom v Československu len náhodným či plánovaným aktom? Navyše, ak vieme, že termín hlavného pojednávania sa menil? Treba zopakovať, že niet dokumentov, ktoré by verifikovali jednu či druhú možnosť, no logická argumentácia, že malé Československo poníži veľké Spojené štáty v deň ich najväčšieho štátneho sviatku, nie je nereálna.

Kým prvé články o prepustení Billa Oatisa v americkej tlači zostávali v rovine faktografie a názorov politickej špičky, pričom polemika prečo sa tak stalo ostávala na povrchu, o niekoľko dní neskôr už nachádzame serióznejšie a hlbšie pohľady. Patril k nim článok amerického novinára Johna McCormacka z Viedne, ktorý uverejnili 24. mája 1953 *New York Times*. McCormack otvorene napísal, že nad prepustením Oatisa visí otáznik, nikto neverí, že to bolo na základe žiadosti o milosť, ktorú v jeseni 1952 poslala Gottwaldovi Laurabella Oatisová. Vo svojom článku ďalej mapoval pozíciu západných novinárov v štátoch za železnou oponou, pričom konštatoval, že v dôsledku sovietskeho tlaku zostal v európskych krajinách socialistického tábora len obmedzený počet amerických diplomatov. Rovnako tak americkí novinári boli z týchto krajín úspešne vyštvaní. Na adresu československej ŠtB uviedol, že už začiatkom roku 1950 sledovala československých zamestnancov diplomatického zboru a novinárskych agentúr, že aparát

⁽¹³⁷⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 19, č. j. 145.844/53-ABO/1. Tajná informačná správa o tlačovom seriály Williama N. Oatisa zo dňa 20. novembra 1953, s. 2.

amerického veľvyslanectva v Prahe špehovali a ponižovali. Otvorene tiež napísal, že americký obchod s Československom vlastne pre USA nemal žiadny význam, zatiaľ čo americké tvrdé opatrenia adresne zasiahli zvlášť československú zbrojársku výrobu. Odmietal, aby sa uvoľnili americké reštrikčné obchodné a hospodárske opatrenia proti ČSR, „pretože tým USA iba napomôžu komunistickej politike patologickej posadnutosti tajnostatkárstvom“.⁽¹³⁸⁾

William Nathan Oatis sa stal mediálnou hviezdou v USA ešte raz, v septembri 1953. Koncom septembra ho totiž oficiálne prijal minister zahraničných vecí John Foster Dulles i prezident Dwight D. Eisenhower. Niekoľko dní predtým uverejnila americká tlač jeho príbeh, ako ho videl on.

Seriál Oatisových článkov uverejnili všetky západné tlačové agentúry v dňoch 13. – 18. septembra 1953. Išlo o pôsobivú reportáž o diskriminácii, terore a hrubom násilí, ktoré v tom čase existovali v Československu. Obsahovo tieto články zahŕňali viac okruhov a sú akousi osobnou svedčbou človeka s trpkou životnou skúsenosťou.⁽¹³⁹⁾

V prvom článku sa William N. Oatis zaoberal najmä vykreslením svojho zatknutia, priebehu vyšetrovania a súdneho konania. Pritom zdôrazňoval, že celé pojednávanie malo propagandistický charakter. Svoje priznanie a prijatie rozsudku odôvodnil tým, že jeho právny zástupca a vyšetrovatelia z radov ŠtB ho presvedčili, že len takto si môže najmenej ublížiť a pritom mať nádej, že sa skoro dostane na slobodu. Pod tlakom týchto okolností na hlavnom pojednávaní odrecitoval vopred pripravené a naučené doznanie. Podľa neho Československá republika v tom čase bola ako stvorená na politické procesy tohto druhu. Až po svojom prepustení vraj dospel k poznaniu, že v celej východnej Európe nebolo pre západného korešpondenta nebezpečnejšieho miesta ako Praha. Československo vnímal ako krajinu, kde v tomto období

⁽¹³⁸⁾ AMZV ČR, f. TOO 1945 – 1959, USA, č. kart. 30, *New York Times*, 24. mája 1953.

⁽¹³⁹⁾ Českí historici Karel Kaplan a Pavel Paleček v knihe *Komunistický režim a politické procesy v Československu v rokoch 1948 – 1989* (Praha 2001) venujú prípadu Oatis necelú stranu. Nesprávne uvádzajú, že William N. Oatis bol odsúdený na 7 rokov väzenia. Zároveň nie je pravdou, že William N. Oatis po návrate do USA spísal svoje zážitky z Prahy v knihe *Byl jsem v rudém vězení* (s.114 citovanej knihy oboch autorov). Jediným publikovaným materiálom W. N. Oatisa z Prahy bol seriál článkov zo septembra 1953, ktorý uvádzam v samostatnej kapitole pod názvom *Ako to videl on – William Nathan Oatis*.

vrcholil vnútorný boj komunistov proti domácej opozícii. Aj v rámci medzinárodných vzťahov sa zostroval bipolárny boj medzi USA a ZSSR o prvenstvo vo svete a Československo charakterizoval ako „hraničné územie“, na ktorom sa tento boj nevyhnutne premietal.⁽¹⁴⁰⁾

V ďalšej časti svojho príbehu sa Oatis zamerl na otázku kontroly a cenzúry novinárskej činnosti západných dopisovateľov. Osvetlil podstatu neoficiálneho spravodajstva, ktoré čerpalo správy priamo zo života a neodrážalo sa v oficiálnych správach ministerstiev a tlače. Práve toto neoficiálne spravodajstvo bolo podľa neho dôvodom, že západní novinári boli nútení opúšťať krajinu v dôsledku neobnovenia novinárskych licencií československými komunistickými úradmi. Ak aj niektorí jednotlivci obstáli, čoskoro ich sledovala tajná polícia a ľahko sa mohli ocitnúť vo väzení. Oatis na to doplatil exemplárne. Po zatknutí mal pri svojej obhajobe dve nevýhody – jednak to bola elasticnosť československého zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky a jeho možnosť interpretovať ho podľa potreby, a jednak absolútna moc Štátnej bezpečnosti, ktorá spoľahlivo vyrobila dostatok falošných obvinení a dôkazových materiálov.

Doznanie bolo, podľa Oatisa, vynútené nenásilne, presvedčovaním. Iste sa stali aj prípady dobrovoľného doznanie, no veľká väčšina doznaní sa dosahovala fyzickým, nielen psychickým terorom. Sám Oatis v stave bezmocnosti uveril, že akékoľvek bude jeho doznanie a on ho podpíše, určite sa jeho situácia zlepší.

Zaujímavo pôsobí iný Oatisov postreh – jeho prvé stretnutie s občanmi Prahy, ich veselé tváre z júna 1950. O dva roky to videl ako klam.

V poslednom článku sa venoval životu v ruzyňskej väznici, kde sa vraj cítil ako pochovaný zaživa. Neboli tam odsúdenci, ale zatknutí politickí nepriatelia režimu, čakajúci na rozsudok „vinný“. Celý opisuje ako chladné, zatuchlé a nevlúdne.⁽¹⁴¹⁾

Príbeh Williama Nathana Oatisa z československého komunistického väzenia publikovala významná celoamerická denná a periodická tlač, medzi inými *New York Times*, *New York Herald Tribune*, *Washington Post*, *Washington Evening Star*, *Chicago Tribune*, *Life*, *Time* i *Newsweek*. Aj západoeurópske denníky, najmä francúzske *Fi-*

⁽¹⁴⁰⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 - 1954, USA, č. kart. 19, č. j. 145.844/53-ABO/1. Tajná informačná správa... zo dňa 20. novembra 1953, s. 3.

⁽¹⁴¹⁾ AMZV ČR, tamže, s. 5.

garo a *Le Monde*, britský *Times*, či taliansky *Corriere della Sera* opublikovali v plnom znení Oatisovu životnú skúsenosť, ako to videl on. Trochu exoticky však asi pôsobil jeho príbeh z komunistického Československa pre čitateľov peruánskeho *El Comercio*.

Súčasne s uverejňovaním Oatisovej reportáže v tlači sa jej úryvky vysielali spolu s komentármi aj v západoeurópskom a americkom rozhlase v českom a slovenskom vysielaní. *Parížsky rozhlas*, *BBC* i *Hlas Ameriky* sa zameriavali na dva aspekty tohto príbehu – na spôsob Oatisovho doznania a na pokusy ŠtB získať Oatisa za komunistického agenta a špióna.

Okrem reportáže, resp. spomienok Billa Oatisa, sa americká tlač podrobne zaoberala aj hodnotením celého prípadu. Svoje názory a komentáre pochopiteľne stavala na obmedzenom množstve faktov a informácií a viac využívala všeobecne známe pravdy. *New York Times*, *New York Herald Tribune*, *Newsweek*, *Time* či *Life* svorne predkladali „*temné motívy i metódy*“ práce československého komunistického režimu, československý „*červený teror*“ a „*intrigy*“, ktoré nie sú lekciou iba pre Williama N. Oatisa, ale aj pre milióny Američanov.

Hoci Oatisa všeobecne považovali za hrdinu, ktorý si veľa vytrpel, našli sa aj hlasy, ktoré k jeho osobe pristupovali kriticky. Napríklad *Washington Sunday Star* 20. septembra 1953 priniesol analýzu pod názvom *Aké je ponaučenie pre slobodný svet od Billa Oatisa?*. Táto analýza uvádzala skutočnosti, ktoré mohol Oatis robiť inak. Napríklad nemusel plytvať priznaniami a svedkami. Ako šéf *Associated Press* v Prahe mal mať toľko skúseností s ľuďmi, aby sa nestal ľahkou obeťou sľubov, láskavých slov či hračkou v rukách komunistickej polície. Takmer neveriteľné, podľa analýzy, bolo to, že vágne priezračné sľuby prinútili Oatisa k toľkým priznaniam o špiónaži, ktorú nikdy nerobil. Williama N. Oatisa táto analýza v podstate vykreslila ako šťastného človeka, lebo komunistická ŠtB s ním v Prahe zaobchádzala slušne, fyzicky ho nemučili, ako deväťdesiatdeväť ľudí zo sto.

Azda mal tiež porozumieť tomu, že komunisti o neho ako západného špióna záujem nemali, bol pre nich len súčiastkou v stavebnici domáceho protištátneho sprisahania. Nemal sa tiež stykať s ľuďmi, o ktorých tušil, že sú agentmi ŠtB. Na druhej strane analýza *Washington Sunday Star* hodnotila kladne inú stránku prípadu – Bill Oatis sa vyhol lákavému pokušeniu hrať sa na amerického hrdinu (známeho z mnohých gýčovitých filmov) vtedy, keď jeho osobné nebezpečenstvo pomínulo.⁽¹⁴²⁾

Mediálna vlna okolo Williama Nathana Oatisa v USA utíchla do konca roku 1953. Pre neho samotného to bol určite pozitívny vývoj. Zostal žiť v New Yorku. S manželkou Laurabellou mali dvoch synov, Jonathana a Jeremyho. Svoj profesionálny život naďalej spojil s agentúrou *Associated Press*, stal sa jej dopisovateľom pri OSN. Takmer tridsať rokov zachytával vo svojich reportážach svetové dianie, hlavne otázky týkajúce sa rokovania o odzbrojení, kubánsku krízu, Blízky východ, Čínu, vietnamskú vojnu a podobne. Posledných desať rokov svojho života bojoval s Alzheimerovou chorobou. Zomrel 16. septembra 1997.

⁽¹⁴²⁾ AMZV ČR, tamže, s. 7 - 8.

Slovenský Oatis – Jan Hvasta

8. kapitola

William Nathan Oatis nebol v Československej republike jediný Američan, ktorý bol na začiatku 50. rokov väznený za protištátnu špio-náž. V skutočnosti ho „chronologicky“ predstihol John (Jan) Hvasta. Faktom však je aj to, že Hvasta na rozdiel od Oatisa nebol nijakou vý-znamnou osobnosťou, nedosahoval funkčnú úroveň Oatisovho kalibru a preto mu, pochopiteľne, československé úrady venovali oveľa men-šiu pozornosť. Rovnako aj v USA Hvastu zatienil Oatis, hoci americ-ká verejnosť, diplomati či politická špička, medzi nimi nerozlišovali. Predovšetkým obaja boli americkí štátni občania, ktorých záujmy treba obhajovať rovnako energicky a podľa rovnakých amerických pravidiel a zákonov.

Jan Hvasta sa narodil 2. júna 1927 v Miglešove na východnom Slovensku. V roku 1938 sa vysťahoval s bratom a matkou za otcom do USA, kde žili v Hillside, v štáte New Jersey. Koncom druhej sveto-vej vojny v roku 1945 nastúpil Jan Hvasta ako naturalizovaný Ameri-čan do amerického námorníctva a zúčastnil sa bojov v Tichomorí. Po vojne študoval filozofiu na univerzite v East Orange. V januári 1948 sa vrátil do Československa so zámerom študovať na bratislavskej univerzite. Popri štúdiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského pracoval krátko ako úradník na pasovom a vízovom oddelení bra-tislavského amerického generálneho konzulátu. Dňa 16. októbra 1948 ho zatkli a obvinili z protištátnej špionáže. Podľa obvinenia robil ne-priateľskú spravodajskú službu tým, že fotografoval priemyselné pod-niky dôležité na obranu štátu. Štátny súd v Bratislave ho dňa 1. júna 1949 (hlavné pojednávanie sa konalo 27. mája 1949, predbiehalo mu vyšetrovanie pod vedením vyšetrovacieho sudcu Pavla Kešiara, počas ktorého Hvasta odmietal akúkoľvek špionáž) odsúdil na tri roky väze-nia. Spolu s Hvastom boli odsúdení aj jeho „spoločníci“ Róbert Du-šek (3,5 roka) a František Sporcka (4 roky). Podľa rozsudku boli všetci

traja odsúdení na nútené práce v jáchymovských uránových baniach v západných Čechách. Jan Hvasta však ako americký štátny občan 14. júna 1949 nastúpil výkon trestu v Trestnom ústave pre mužov v Leopoldove.

Zaujímavé bolo, že Hvasta mal byť, podľa predbežného trestného oznámenia Odbočky štátnej bezpečnosti v Bratislave zo dňa 17. novembra 1948, ako aj podľa obžaloby štátnej prokuratúry v Bratislave z 25. marca 1949, odsúdený v zmysle zákona na ochranu republiky č. 50 z roku 1923 v rozsahu 1 až 5 rokov. Avšak rozsudok bol vynešený až na začiatku júna 1949, a v tom čase bol pôvodný Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. nahradený Zákonom na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb., s účinnosťou od 24. októbra 1948. Keďže obžaloba štátneho viceprokurátora Juraja Šujana bola postavená na základe zákona z roku 1923, aj rozsudok sa opieral o jeho paragrafy. Jan Hvasta bol vinný, lebo ako zamestnanec zastupiteľského úradu jednej veľmoci v Bratislave prevzal úlohu pracovať spravodajsky v prospech tejto veľmoci. Od mája do júla 1948 odfoťtil dva dôležité priemyselné podniky na Považí (zbrojovky v Dubnici a Považskej Bystrici) a novopostavený objekt pri Bratislave (letisko). Fotografie odovzdal spravodajským orgánom istej cudzej mocnosti v Linci za odmenu 200 dolárov, „spáchal zločin vojenskej zrady“, teda „vzvedal skutočnosť, opatrenia a predmety, ktoré majú zostať utajené pre obranu republiky a na tieto úlohy sa spolčil a vstúpil do priameho styku s cudzou mocou... čím spáchal zločin vojenskej zrady... a odsudzuje sa podľa § 6 č. 1, ods. 3, sadzba prvá zák. č. 50/23 Zb. (v znení § 1 zák. č. 130/36 Zb.) za použitia § 92 Tr. z., s ohľadom na ustanovenia § 2 Tr. z. a s ohľadom na § 2 č. 5, 6 zák. č. 284/20 Zb. na tri roky väzenia.“⁽¹⁴³⁾ Odsúdenci Hvasta, Dušek i Sporka v zmysle rozsudku Štátneho súdu ďalej stratili čestné občianske práva, boli povinní nahradiť súdne trovy a trovy spojené s výkonom trestu. Do trestu sa im započítavala predbežná i vyšetrovacía väzba.

Vo vynesennom rozsudku predseda senátu Dr. Václav Hamák (členovia senátu Dr. Karol Hochel, Dr. Mstislav Dub – sudcovia z povolania,

⁽¹⁴³⁾ Štátny archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ŠAMV SR), Bratislava, f. Štátny súd v Bratislave, Jan Hvasta, Rozsudok v mene republiky z 1. júna 1949, č. Or III. 20/48/124 alebo Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (AZVJS MS SR), Leopoldov, f. Osobné spisy, Jan Hvasta, A/OS-1/52.

Jozef Sluka, Jozef Kubliha – sudcovia z ľudu) uviedol, že Jan Hvasta robil špionáž pre „*istú cudziu mocnosť*“. Aj preto americký veľvyslanec v Prahe Joseph E. Jacobs 26. júna 1949 požiadal československé štátne orgány o bližšie informácie o vyšetrovaní a odsúdení obžalovaného, nakoľko sa veľvyslanectvo cítilo dotknuté výrokom Štátneho súdu. Vo svojej nóte ďalej dôrazne odmietol podozrenie, že by americká vláda bola do celej akcie zapletená.⁽¹⁴⁴⁾ Avšak československé ministerstvo spravodlivosti odmietlo americkému zastupiteľskému úradu v Prahe poskytnúť požadovanú dokumentáciu (text žaloby, protokol o pojednávaní, rozsudok). Preto v decembri 1949 veľvyslanectvo v Prahe žiadalo, aby generálny konzul v Bratislave Clairborne Pell mohol navštíviť väzňa Jana Hvastu. Aj túto americkú žiadosť ministerstvo spravodlivosti odmietlo.

Rozsudok Štátneho súdu v Bratislave z 1. júna 1949 Jan Hvasta, Róbert Dušek i František Sporka odmietli a odvolali sa k Najvyššiemu súdu Československej republiky. Ten na neverejnom zasadnutí zamietol odvolanie obžalovaných, bratislavský rozsudok 26. apríla 1950 zrušil a rozhodol inak, bohužiaľ v ich neprospech. Vo svojom rozhodnutí použil rovnaké paragrafy trestného zákona z roku 1923 s jednou podstatnou výnimkou – namiesto § 92 použil § 91 citovaného zákona a zvýšil im trest na 10 rokov väzenia. Zároveň im udelil peňažný trest 10 tisíc Kčs, ktoré v prípade že neuhradia, odsedia si mesiac navyše.⁽¹⁴⁵⁾

Na rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR reagovalo opäť nesúhlasne americké veľvyslanectvo v Prahe. V protestnej nóte žiadalo, aby bol Hvastovi zmenený trest na vyhostenie. Lenže odpoveď ministra spravodlivosti z 15. januára 1951 bola jednoznačná a jasná – nenašiel sa jediný dôvod na upustenie od výkonu trestu za účelom jeho vypovedania z Československa.⁽¹⁴⁶⁾

Prvý osobný kontakt Hvastu s americkým veľvyslanectvom v Prahe umožnili československé orgány až po viac ako dvoch rokoch väzenia, dňa 25. augusta 1951. Tohto rozhovoru, ktorý sa konal v budove štátnej prokuratúry v Bratislave, sa zúčastnil za americký diplomatický zbor pražský vicekonzul Richard Johnson. Okruh povolených otázok bol zúžený na Hvastov zdravotný stav, informáciu o tom, ako sa majú

⁽¹⁴⁴⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 20, bez sign.

⁽¹⁴⁵⁾ AZVJS MS SR, f. Osobné spisy, Jan Hvasta, Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR v Prahe z 26. apríla 1950, č. To 185/49/4.

⁽¹⁴⁶⁾ AMZV ČR, f. TOT 1945 – 1954, USA, č. kart. 20, č. j. T-18/51-III/3.

jeho rodičia a manželka, postup ktorý možno použiť na prepustenie, udelenie milosti, vyhostenie alebo výmenu.⁽¹⁴⁷⁾

V lete 1951, uprostred kriku za prepustenie Williama Nathana Oatisa, sa Biely dom dozvedel, že v komunistickom Československu je väznený ďalší americký občan. Kongresman Peter W. Rodino za štát New Jersey odovzdal 4. septembra 1951 prezidentovi Trumanovi list, v ktorom načrtol históriu Hvastovho zatknutia, obžaloby i rozsudku.⁽¹⁴⁸⁾ Charakter politických i hospodárskych krokov, ktoré podnikla americká administratíva na dosiahnutie prepustenia Billa Oatisa, tak mohol pomôcť aj Janovi Hvastovi.

Pokus o oslobodenie Jana Hvastu, vo forme písomnej žiadosti o milosť, adresovanej prezidentovi republiky Klementovi Gottwaldovi, urobila jeho manželka Gabriela Hvastová, rod. Danišová, krátko po svadbe v marci 1949 (svadba s Gabrielou Danišovou sa konala v Leopoldovskej väznici 4. februára 1949) i jeho rodičia z Ameriky v decembri 1949.⁽¹⁴⁹⁾ Rodičia Michael a Elizabeth opakovali svoju žiadosť prezidentovi republiky aj 8. októbra 1951 k dátumu 16. októbra 1951, keď končil pôvodný trojročný trest ich syna. Avšak Jan Hvasta prezidentskú milosť nedostal.

Doslova neveriteľný a neskutočný obrat nastal v prípade Jana Hvastu na začiatku roku 1952. Americké veľvyslanectvo v Prahe nótami č. 128 zo 6. februára 1952 a č. 335 z 5. mája 1952 žiadalo oficiálne od ministerstva zahraničných vecí pomoc na získanie povolenia návštevy Hvastu úradníkom veľvyslanectva vo väznici v Leopoldove. Pražské ministerstvo zahraničných vecí na tieto nóty nereagovalo. Až keď 4. augusta 1952 rokoval na ministerstve americký veľvyslanec radca Nathan B. King s Jánom Pudlák, československé úrady vyšli s farbou von. Radca King sa od Pudláka dozvedel, že Jan Hvasta z väzenia v Leopoldove utiekol už 2. januára 1952 spolu s ďalšími piatimi väzňami pripraveným tajným otvorom v múre okolo väznice. Táto senzačná správa vyvolávala mnoho otázok. Na jednu z mnohých, ktoré položil bezprostredne veľvyslanec radca King, ako je možné, že zastupiteľský úrad krajiny, ktorej občan je v cudzine väznený a z väzenia utečie, nie je o udalosti informovaný, odpovedala československá stra-

⁽¹⁴⁷⁾ ŠAMV SR, f. Štátny súd v Bratislave, Jan Hvasta, č. PST III. 65/51.

⁽¹⁴⁸⁾ SCHMIDT, D. A.: c. d., s. 48.

⁽¹⁴⁹⁾ ŠAMV SR, f. Štátny súd v Bratislave, Jan Hvasta, č. Or III. 20/48/111 a 113291/49.

na pochopiteľne podráždene – československé úrady nie sú povinné informovať americké veľvyslanectvo o úteku väzňa.⁽¹⁵⁰⁾

Stala sa neslýchaná, nevidaná, ba priam neuveriteľná vec a blamáž československého komunistického režimu. Utielkol väzeň – vraj americký špión – a Československo cudne mlčí. Prečo asi?

O úteku Jana Hvastu z Leopoldova sa americké úrady dozvedeli pôvodne zo správy protikomunistickej Slobodnej československej informačnej služby (Free Czechoslovak Information Service) so sídlom v Londýne 27. júna 1952. Túto správu získala na základe svedectva Hvastovho spoluväzňa Jaroslava Bureša, ktorému sa podarilo utiecť do zahraničia.⁽¹⁵¹⁾ Avšak Štátnemu departmentu oficiálne túto správu potvrdil až rozhovor Pudláka s Kingom zo začiatku augusta 1952.

Československé úrady v Prahe vedeli o úteku Jana Hvastu z 2. januára 1952 až po dvoch týždňoch. Dňa 16. januára 1952 totiž o tom oficiálne informovalo poverenie vnútra. Podľa správy ministerstva národnej bezpečnosti zo 16. apríla 1952 bol Hvasta stále nezvestný. Československé úrady tak vedeli veľmi presne, kedy sa im Hvasta stratil, situáciu monitorovali, nepochybne po ňom od začiatku aj intenzívne pátrali, no držali to stále v tajnosti. Potvrďuje to okrem iného aj správa, resp. protokol Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave už zo 4. januára 1952, v ktorom sa ostatným krajským veliteľstvám ŠtB na Slovensku oznamovalo, že Jan Hvasta je na úteku, vyhlásili po ňom celoštátne pátranie a treba ho zatknúť.⁽¹⁵²⁾

Ako som už uviedol, prípad Hvastu mal svoju publicitu v amerických vládných a politických kruhoch už v lete 1951, no podobný osud Williama Oatisa Hvastovu skúsenosť s československým komunistickým režimom a jeho justíciou, držal v pozadí. Ak bol kongresman Rodino tým americkým politikom, ktorý na Hvastu upozornil Biely dom, tak o rok neskôr to na pôde Kongresu zopakoval neslávne slávny senátor Joseph McCarthy. Dňa 10. júna 1952 podal v zahraničnom výbore Senátu návrh rezolúcie, v ktorej žiadal prerušenie hospodárskych a ob-

⁽¹⁵⁰⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 20, č. j. 126.818/52 alebo f. TOO, 1945 – 1959, USA, č. kart. 2A, Diplomatická korešpondencia medzi Československom a USA za rok 1952, č. j. 421.672/51.

⁽¹⁵¹⁾ SUA ČR, Praha, f. Politický sekretariát ÚVKŠČ 1951 – 1954, zv. 73, a. j. 192, Informačná správa o Janovi Hvastovi zo 14. januára 1954.

⁽¹⁵²⁾ Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (AMV SR), Levoča, f. A-7, Protokol Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave zo 4. januára 1952.

chodných stykov s Československom, ak do 90 dní nebude Jan Hvasta prepustený. Išlo o rezolúciu č. 336 predloženú na druhom zasadnutí 82. Kongresu. Podal v nej krátku genézu Hvastovho prípadu, zatknutie, súd, odsúdenie, nový rozsudok Najvyššieho súdu. Okrem prerušenia obchodných stykov s Československom McCarthy navrhol, aby Štátny departament evakuoval z Československa všetkých amerických občanov za účelom prerušenia hoci aj diplomatických stykov s československou vládou.⁽¹⁵³⁾

Takto ostro formulovanú rezolúciu americký Kongres neprijal, lebo prevládla obava, že úplné prerušenie diplomatických stykov môže vyvolať zmrazenie stavu, ktorý nepomôže Oatisovi ani Hvastovi. Na tejto rezolúcii je však zaujímavá, resp. signifikantná, iná skutočnosť – americký senátor (ale rovnako aj diplomatické kruhy prostredníctvom veľvyslanectva) bojuje za svojho občana uväzneného v komunistickej cudzine, pričom ten už niekoľko mesiacov uniká tamojším represívnym orgánom.

Novú diplomatickú aktivitu okolo osoby Jana Hvastu rozvinulo americké veľvyslanectvo v Prahe na začiatku roka 1953. Dňa 11. februára 1953 v nóte č. 266 žiadalo československé ministerstvo zahraničných vecí, aby ich informovalo, kde sa Hvasta nachádza. Ministerstvo zahraničných vecí na konci apríla oznamovalo, že „československé úrady nemajú o menovanom žiadne správy“.⁽¹⁵⁴⁾ V ďalšom dokumente – aide-memoire – americké veľvyslanectvo 23. júna 1953 oznámilo, že v tento deň navštívil veľvyslanec Wadsworth ministra zahraničných vecí V. Širokého a snažil sa získať súhlas československej strany s odpustením zvyšku Hvastovho trestu. Československá odpoveď bola zamietavá. Ako zdôvodnenie svojho kroku označila československá strana v oficiálnej nóte 2. septembra 1953 to, že konanie vo veci odpustenia trestu bolo po Hvastovom úteku zastavené, nemá o ňom žiadne informácie, preto podmienky na obnovenie konania odpustenia trestu neboli dané.⁽¹⁵⁵⁾

Lenže už nasledujúci mesiac Jan Hvasta všetkých opäť doslova šokoval. Objavil sa, živý a zdravý, v budove amerického veľvyslanectva v Prahe. Preto veľvyslanec informoval 5. októbra 1953 ministerstvo zahraničných vecí, že Hvasta požiadal osobne americký zastupiteľský

⁽¹⁵³⁾ AMZV ČR, f. TOT, 1945 – 1954, USA, č. kart. 20, č. j. 119.080/53/ABO/1.

⁽¹⁵⁴⁾ SUA ČR, Praha, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605.

⁽¹⁵⁵⁾ SUA ČR, tamže.

úrad o vystavenie nového amerického pasu. Táto žiadosť bola vybavená kladne na základe pokynov americkej vlády. Keďže Hvasta sa chcel vrátiť do USA, veľvyslanectvo požiadalo ministerstvo, aby poverilo príslušné orgány vystaviť výjazdnú doložku do pasu a aby pas potom veľvyslanectvu vrátili. Aide-memoire československého ministerstva zahraničných vecí z 15. októbra 1953, ako odpoveď na túto žiadosť, bolo pochopiteľne zamietavé. Vyjadrovalo sa v ňom počudovanie, že v rozpore s československými zákonnými predpismi a pravidlami medzinárodného práva sa na americkom veľvyslanectve skrýva utečený trestanec, odsúdený Najvyšším súdom za zločin podľa § 6 č. 2, odst. 2,3, zákona č. 50/1923 Zb. na 10 rokov (ide o správne znenie dokumentu, hoci sa zdá, že to tak nie je. Hvastova obžaloba i odsúdenie boli postavené na znení paragrafov zákona na ochranu republiky z roku 1923, preto odvolací Najvyšší súd použil vo svojom rozsudku opäť paragrafy zákona z roku 1923). Keďže príslušnosť československej jurisdikcie, pokračovalo aide-memoire, bola v tomto prípade mimo akejkolvek pochybnosti, ministerstvo zahraničných vecí žiadalo, aby americké veľvyslanectvo tohto trestanca okamžite vydalo československým orgánom na odpykanie trestu. Zároveň oznámilo, že po návrate Jana Hvastu do nápravného zariadenia odporučí prezidentovi republiky, aby vyhovel žiadosti rodičov odsúdeného a udelil mu milosť.⁽¹⁵⁶⁾

Kto bol autorom takto zvoleného postupu na ministerstve zahraničných vecí, resp. kto konkrétne vypracoval uvedené aide-memoire, dnes nevieme posúdiť, nakoľko sa spolu nachádzajú dve identické jazykové verzie, česká a ruská. Vypracoval text ruský poradca na ministerstve zahraničných vecí, alebo išlo o kolektívny výtvor na ktorom sa poradca podieľal? Tretia možnosť je, že ho len informovali v rodnom jazyku, aby československé stanovisko správne pochopil.

Odpoveď na otázku, prečo zrazu obe strany, československá i americká, prejavili o Jana Hvastu taký enormný záujem, nie je bez relevantných dokumentov jednoduchá. Môžeme sa však domnievať, že vyše rok a pol stratený Hvasta mal pre obe krajiny, USA i Československo, diametrálne iný význam, ako v čase jeho zatknutia či väznenia. Jan Hvasta totiž z čista-jasna predstavoval úžasný informačný kapitál. Získal cenné skúsenosti a informácie, kontaktoval mnohé osoby na Slovensku, ktoré mu pomáhali a bez ktorých by neprežil, rôznych

⁽¹⁵⁶⁾ SUA ČR, tamže.

oponentov režimu. Jeho poznatky tak predstavovali sumu informácií, ktoré československé úrady dôsledne tajili. Hvastove skúsenosti boli pre americkú stranu nepochybne rovnako dôležité, ak aj nie dôležitejšie. Aj preto okamžite na druhý deň odpovedala nótou na československé aide-memoire. Podľa nej odmietla obvinenia z ukrývania trestanca v budove amerického veľvyslanectva a výjazdné povolenie žiadala pre neho bezprostredne po tom, ako sa na veľvyslanectve objavil. Zároveň odmietla odovzdať Hvastu československým úradom, pretože ju k tomu, podľa nóty, vedú skúsenosti z minulosti, keď československé úrady opakovane odmietli oficiálnym zástupcom USA v Československu výkon zvyčajných práv ochrany občanov USA, nachádzajúcich sa vo väzbe československých úradov.⁽¹⁵⁷⁾

Pre československý komunistický režim bola situácia okolo Hvastu z medzinárodného hľadiska, resp. z hľadiska riešenia československo-amerických vzťahov oveľa nepríjemnejšia, lebo práve v tomto období mala záujem na vyriešení amerického odblokovania a odpredaja širokopásovej valcovne Argentíne. Na to potrebovala súhlas americkej vlády, išlo o zisk z odpredaja valcovne v hodnote 9 miliónov dolárov, a preto nemohla spor okolo Hvastu vyhrotiť. Predpokladalo sa, že československá strana Hvastu pustí, jednoducho ho vymení za valcovňu. V tajnej správe ministerstva zahraničných vecí z 2. novembra 1953 na porade u predsedu vlády Viliama Širokého sa záležitosť analyzovala tak, že konflikt treba najprv vyostriť a potom ako zmierlivé gesto povoliť. Keďže koncom októbra 1953 bol odvolaný z Prahy vtedajší americký veľvyslanec, spomínaná porada rozhodla, že bude vhodné počkať na príchod nového veľvyslanca, ktorý určite príde s iniciatívou a novými návrhmi. Samozrejme, pre československú stranu bolo nemysliteľné vtrhnúť na pôdu amerického veľvyslanectva v Prahe a Hvastu jednoducho uniesť a opäť uväzniť. Rovnako bolo jasné, že jeho pobyt na veľvyslanectve sa môže neúmerne predlžovať, môže trvať neurčito i viac rokov, pričom spomínaná správa upozorňuje na príklad bývalého, prevratom zvrhnutého, peruánskeho ministra zahraničných vecí Naya de la Torre, ktorý sa už 5 rokov ukrýval na prísne stráženom kolumbijskom veľvyslanectve v Lime, kde mu bol poskytnutý politický azyl.⁽¹⁵⁸⁾ Navyše, valcovňa so ziskom 9 miliónov dolárov bola pre Československo oveľa dôležitejšia.

⁽¹⁵⁷⁾ SUA ČR, tamže.

⁽¹⁵⁸⁾ SUA ČR, tamže, č. j. 143.066/53.

Prijateľné riešenie sa našlo veľmi rýchlo. Obe strany chceli vec urovnať pri vhodnej príležitosti. Tá sa naskytna v podobe audiencie nového amerického veľvyslanca v Prahe Alexisa U. Johnsona 31. decembra 1953 u prezidenta Zápotockého. Veľvyslanec Johnson vyslovil najprv obavy, že ak Hvastov prípad rozpitve americká tlač, bude to mať negatívny dopad na československo-americké vzťahy. Oficiálna odpoveď československého prezidenta bola, že každý štát má právo trestať na svojom území priestupky proti spoločnosti i proti vlastnej bezpečnosti, čo sa stalo aj v prípade Hvastu. Nechceme pripustiť opakovanie zločinu, chceme vec vyriešiť, čoho príkladom je aj omilostenie a vyhostenie Oatisa. Po oficiálnej časti pozval prezident amerického veľvyslanca na krátky súkromný rozhovor. Oznamil mu, že z československej strany niet prekážok na ukončenie prípadu Jan Hvasta.⁽¹⁵⁹⁾ Tento krok oficiálne schválil prezident listom 30. januára 1954.⁽¹⁶⁰⁾ Dňa 4. februára 1954 bol Jan Hvasta predvolaný na ministerstvo vnútra, kde mu oznámili milosť a vyhostenie. Tajne a v tichosti.

Hvastov „československý“ príbeh publikovali významné americké denníky *New York Times*, *Washington Post*, *Saturday Evening Post* a ďalšie. Po návrate do USA pracoval ako asistent pre republikánskych kongresmanov.

Jan Hvasta sa v materiáloch ŠtB na Slovensku objavil ešte raz, v rokoch 1966 – 1967. Išlo o akciu „Novinár“, ktorú pripravila Krajská správa ŠtB v Košiciach. Podľa získaných informácií poslal Hvasta v roku 1966 bratrancovi Gamrátovi do Sečoviec 700 dolárov, ktoré mal použiť na podplatenie príslušníka Zboru národnej bezpečnosti (ZNB), ktorý by Gamrátovi vybavil doklady na vycestovanie do USA, kam chcel tiež emigrovať. Akciu ŠtB naplánovala tak, že vycestovanie Gamráta do USA sprostredkuje dôverník ŠtB s krycím menom „Michal“, čím by sa vytvorili vhodné podmienky na „podstavenie“ (podsunutie) spolupracovníka ŠtB americkej rozviedke.⁽¹⁶¹⁾ Ako v skutočnosti akcia košickej odbočky ŠtB dopadla archívny materiál nehovorí.

Možno konštatovať, že rekonštrukcia sledovaného „príbehu“ Jana Hvastu nemôže byť skutočne plnohodnotná, nakoľko „sa stratila“ pod-

⁽¹⁵⁹⁾ SUA ČR, f. Politický sekretariát ÚVKŠČ 1951 – 1954, zv. 73, a. j. 192, Informačná správa o Janovi Hvastovi zo 14. januára 1954.

⁽¹⁶⁰⁾ SUA ČR, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605, č. j. 951/53.

⁽¹⁶¹⁾ AMV SR, Levoča, f. A-7, Operatívna činnosť KS ŠtB Košice za rok 1966 a Plán práce KS ŠtB Košice na rok 1967, inv. jed. č. 57 a 51.

statná časť relevantného archívneho materiálu.⁽¹⁶²⁾ Tu však vyvstáva otázka, kto mal na tejto „strate“ záujem. Akákoľvek odpoveď môže byť len hypotetická.

Už len pri letmom porovnaní oboch prípadov – Oatis a Hvasta – nachádzame niekoľko zhodných i odlišných skutočností. Medzi zhodné patrí najmä fakt, že oba vykonštruovali československé komunistické bezpečnostné orgány a oba skončili morálnou i faktickou prehrou československého komunistického režimu. V oboch sa tiež potvrdilo, že trpezlivá diplomacia s dôsledným ekonomickým tlakom v pozadí, bola na komunistický režim účinnejšia, než akékoľvek iné metódy či kroky. Medzi rozdielne charakteristiky oboch prípadov patrilo napr. to, že Jan Hvasta sa na rozdiel od Williama N. Oatisa ani pod psychickým nátlakom vyšetrovateľov ŠtB nepriznal k činom, ktoré nespáchal. Ako podstatnejší, resp. závažnejší moment rozdielnej charakteristiky oboch prípadov vnímam fakt, že prípad Oatis mal z československej strany cielene širší rozmer – mal ukázať prepojenie domáceho protištátneho sprisahaneckého centra a imperialistického nepriateľského Západu. Tento rozmer v Hvastovom prípade absentoval.

⁽¹⁶²⁾ Archív Ústavu pamäti národa (AÚPN), Bratislava, f. Krajská správa ZNB – Správa ŠtB Košice, reg. č. 114, arch. j. 2. Osobný 290-stránkový spis Jana Hvastu „sa stratil“. Zachoval sa len spisový obal, zoznam dokumentov a menný register.

Dozvuky prípadu Oatis

9. kapitola

Prípádóm Oatis sa československá justícia zaoberala niekoľkokrát aj v nasledujúcich desaťročiach. Hoci pre hlavného aktéra – Williama Nathan Oatisa – to nakoniec znamenalo verejné očistenie mena a osobnú satisfakciu, falošné obvinenie, odsúdenie i väzenie, ako aj s tým spojené ľudské utrpenie, zmyť či vymazať nemohlo.

Paradoxne, iniciátorom osobnej rehabilitácie nebol sám Bill Oatis, koniec koncov z hľadiska súdovej reality v ČSSR ani nemohol byť, ale jeho českí spolupracovníci z *Associated Press*, Tomáš Svoboda a Pavel Woydinek.

Obvinený Pavel Woydinek bol rehabilitovaný v samostatnom súdnom konaní, ktoré sa skončilo 17. januára 1969. Ostatní traja – Oatis, Svoboda, Münz – 25. apríla 1969. Rozsudok zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe z tohto dňa (č. 19 Tr 10/69) zrušil rozsudok Štátneho súdu zo 4. júla 1951 vo výroku o vine a treste u troch menovaných obvinených. Zároveň ich zbavil žaloby štátneho prokurátora z 23. júna 1951 pre trestný čin vyzvedačstva, ktorého sa mali dopustiť tým, že až do svojho zatknutia vyzvedali štátne tajomstvo v úmysle vyzradiť ho cudzej moci, čo vraj úmyselne, priamo i nepriamo urobili. V zdôvodnení tohto rozsudku zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe sa uvádzalo, že predmetom na začatie rehabilitačného konania bolo podanie Tomáša Svobodu, podľa ktorého nevykonával trestnú činnosť. Pracoval v agentúre *Associated Press* tak, že prekladal, preberal a overoval správy z československej tlače, pričom sa odvolával aj na rozhodnutie Mestského súdu v Prahe ohľadne nevinu Woydinka z januára 1969, svedčiaceho tiež v jeho prospech, najmä pokiaľ išlo o vykonštruovanie celého prípadu Štátnou bezpečnosťou s nedostatkom dôkazov a vynútených priznaní v prípravných konaniach.

Zvláštny senát Mestského súdu v Prahe preskúmal napadnutý rozsudok Štátneho súdu z roku 1951 a na základe dôkazov a Svobodovej

výpovede zistil, že pobočka *Associated Press* v Prahe nevykonávala špiónážnu činnosť, že Svobodova „trestná činnosť bola umelo vykonávaná, pričom obvinenie sa opieralo o podvrhnuté a sfalšované dôkazy, že v konaní došlo k hrubému porušeniu procesných predpisov, najmä k vynúteniu priznania nedovolenými spôsobmi a konečne v dôsledku týchto závad bol skutok uznaný za trestný čin v rozpore s trestným zákonom. Nezostalo preto iné, než napadnuté rozhodnutie, pokiaľ ide o osobu obvineného Tomáša Svobodu zrušiť podľa ustanovenia § 15/1 písm. a, b, d, zák. č. 82/1968 Zb.“⁽¹⁶³⁾

Súd sa zaoberal aj otázkou viny a najmä objektívnymi dôkazmi o vine ďalších obvinených – Münza a Oatisa. Vychádzal jednak z podrobnej Svobodovej výpovede, ako aj zo *Správy Krajskej prokuratúry v Prahe* pre Generálnu prokuratúru z 3. decembra 1956. V nej sa uvádzalo, že prešetrenie veci inšpekciou ministerstva vnútra odhalilo mnoho závažných nových okolností prípadu, ktoré neboli známe súdu v čase rozhodovania. Ak by sa tieto nové okolnosti zohľadnili, mali by podstatný vplyv na zúženie skutkových zistení, ktoré boli základom výroku o vine, a tým aj na výrok o treste v prospech obvinených. Skupina Williama Nathana Oatisa vznikla na priamy príkaz vtedajšieho ministra národnej bezpečnosti Kopřivu. Hoci dôkazy o trestnej činnosti Oatisa a spol. neexistovali, československá Štátna bezpečnosť ich vyrobila (spomínaná fotografia kolodějského zámku s textom o intervaní Clementisa, upravovanie výpovedí obvinených a výroba protokolov šéfom odboru vyšetrovania na Veliteľstve ŠtB Milanom Moučkom, psychický nátlak na obvinených, sľuby, vyhrážanie vyšetrovateľov a pod.). V záverečnom hodnotení tejto správy z 3. decembra 1956 sa uvádzalo, že niet sporu o tom, že William Nathan Oatis špiónáž v prospech USA na území Československa ako šéf *Associated Press* skutočne konal. Rovnako jeho spolupracovníci sa dopustili trestného činu vyzvedačstva, no nepochybné bolo podľa uvedenej správy to, že:

a/ trestná činnosť odsúdených W. Oatisa, T. Svobodu, P. Woydinka a P. Münza mala podstatne obmedzenejší rozsah;

b/ mnoho skutkových zistení štátneho súdu bolo založených na čiastočne vymyslených a zveličených protokoloch a na ovplyvnených výpovediach obvinených na hlavnom pojednávaní;

⁽¹⁶³⁾ SUA ČR, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605, Rozsudok menom republiky zo dňa 25. apríla 1969.

c/ niektoré zo správ, ktoré odsúdení poslali Oatisovi, sa nesprávne označili za štátne tajomstvo;

d/ výrok súdu o vine, pokiaľ išlo o jej rozsah bol v rozpore s dôkazovým materiálom, ktorý súd nezistil, a teda bol nesprávny, čo podstatne ovplyvnilo aj výrok o treste.⁽¹⁶⁴⁾

Na základe týchto zistení Mestský súd v Prahe dospel k rozhodnutiu, že Oatisovo a Münzovo priznanie bolo vynútené rovnakým spôsobom ako u Woydinka a Svobodu a že aj v ich prípade došlo k hrubému porušeniu procesných predpisov, pričom ich trestná činnosť bola umelo vykonštruovaná. V dôsledku toho Mestský súd zrušil v plnom rozsahu rozsudok bývalého Štátneho súdu v Prahe i ohľadne obvineného Oatisa a Münza. Súd ďalej zistil, že ich trestná činnosť nebola preukázaná a že niet dôkazov, že by sa inkriminovaných skutkov dopustili. Keďže ani Krajská prokuratúra v Prahe žiadne dôkazy o vine obvinených neponúkla, súd ich zbavil obžaloby štátneho prokurátora pre trestný čin vyzvedačstva v plnom rozsahu.⁽¹⁶⁵⁾ Z dostupných archívnych materiálov dnes vieme, že citovaná správa Krajskej prokuratúry v Prahe sa zakladala na dodatočnom prešetrovaní procesu v júni 1956. Táto správa sa opierala aj o už spomínaný protokol o výpovedi z 8. júna 1956, v ktorom Milan Moučka uviedol, že „*v záujme úspešného preverenia verejného procesu a na základe vtedy vžitej praxe sme ja i moji podriadení pracovníci vyšetrowanie prípadu Oatis viedli neobjektívne, niektoré fakty zveličili a niektoré okolnosti umelo spájali, takže nakoniec vznikol dojem, že sa jednalo o závažnú, nesmierne nebezpečnú špionážnu a rozvratnú činnosť. Chcel by som však podotknúť, že takmer všetci obvinení v tomto prípade skutočne Oatisovi správy dávajú a k ľudovodemokratickému zriadeniu kladný pomer nemali, že teda ich nemožno podľa môjho názoru pokladať za nevinných, avšak že ich vina bola vyšetrovaním zväčšená, a v dôsledku k tomu pristupujúceho povrchného prejednávania veci na súde, boli odsúdení k trestom nezodpovedajúcim ich vine.*“⁽¹⁶⁶⁾ Ak teda akceptujeme fakt, že pražská Krajská prokuratúra v roku 1956 vychádzala aj z tohto Moučkovho „priznania“, prečo sa v jej správe nenachádzala ani len zmienka o tom,

⁽¹⁶⁴⁾ SUA ČR, f. Generálna prokuratúra Praha, RK 567/56, Odsúdený William N. Oatis a spol. – správa o preskúmaní trestnej veci, Krajská prokuratúra v Prahe, 3. decembra 1956.

⁽¹⁶⁵⁾ SUA ČR, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605.

⁽¹⁶⁶⁾ AMV ČR, f. A6/2, inv. č. 83, č. j. IM-033/56.

že Moučka s Lédlom viedli vyšetrovanie týmto spôsobom po „inštruktáži“ sovietskych poradcov?

Súdna rehabilitácia osôb odsúdených v politických procesoch na začiatku 50. rokov minulého storočia v Československu bola možná len vďaka všeobecnému obrodnému procesu v spoločnosti v roku 1968. Zastavenie tohto „pohybu“ vojskami piatich štátov Varšavskej zmluvy a nástup normalizácie znamenali uvrhnutie krajiny takmer do metód a praxe 50. rokov. Pre Williama Nathana Oatisa (ako aj Tomáša Svobodu, Pavla Woydina a Petra Münza) to bol, obrazne povedané, doslova návrat do súdnej siene pankráckej väznice zo 4. júla 1951. Prečo takéto kategórické vyjadrenie?

Dňa 1. júna 1971 Najvyšší súd Československej socialistickej republiky v Prahe prerokoval na verejnom zasadnutí senátu zloženého z predsedu Dr. Františka Sedláčka a sudcov Dr. Emila Motúza a Dr. Zdeňka Bestu sťažnosť pre porušenie zákona, ktorú podal generálny prokurátor ČSSR v trestnej veci proti Williamovi N. Oatisovi, Tomášovi Svobodovi, Pavlovi Woydinkovi a Petrovi Münzovi. Rozhodol, že rozsudkami zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe zo 17. januára a 25. apríla 1969 bol porušený zákon v ustanovení § 2 odst. 5, 6, Tr. poriadku vo vzťahu k ustanoveniu § 15 odst. 1, písm. a, b, d, zákona č. 82/1968 Zb. Tieto rozsudky zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe sa preto rušia. Zároveň sa rušia jeho ďalšie rozhodnutia na zrušené rozsudky a Mestskému súdu v Prahe sa prikazuje, aby trestnú vec ohľadne obvinených znova prerokoval a rozhodol. Súčasťou rozsiahleho zdôvodnenia tohto kroku Najvyššieho súdu ČSSR je faktografická genéza celého prípadu, ako aj dôvodová argumentácia rozsudkov z roku 1951 a z roku 1969. Najvyšší súd tiež poukázal na to, že generálny prokurátor ČSSR vidí porušenie zákona v tom, že zvláštny senát Mestského súdu v Prahe si v roku 1969 nezabezpečil všetky potrebné dôkazy, keď neopakoval a pri hodnotení dôkazov neprihliadal na všetky dôkazy z pôvodného konania a tieto primerane nezhodnotil. Rovnako tak vraj pri zrušení pôvodného odsudzujúceho rozsudku použil súčasne zrušovacie dôvody, ktoré sa navzájom vylučujú. Tieto sťažnosti generálneho prokurátora Najvyšší súd ČSSR uznal za dôvodné, keď poukázal na to, že použitie zrušovacieho dôvodu podľa písm. a, citovaného zákonného ustanovenia predpokladá, že pôvodné rozhodnutie je chybné preto, lebo bolo urobené na podklade nesprávnych zistení ohľadne žalované-

ho skutku. Naproti tomu použitie zrušovacieho dôvodu podľa písm. d, citovaného ustanovenia predpokladá, že skutok bol v pôvodnom konaní správne zistený a v rozpore s trestným zákonom bol uznaný za trestný čin. Podľa ďalšieho zdôvodnenia rozsudku Najvyššieho súdu ČSSR z 1. júna 1971 majú orgány činné v trestnom konaní zhodnotiť dôkazy podľa svojho vnútorného presvedčenia, založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne. Preto bol zvláštny senát Mestského súdu v Prahe povinný v prieskumnom konaní podľa zák. č. 82/1968 Zb. o súdnej rehabilitácii vysporiadať sa so všetkými dôkazmi, ktoré sa zhromaždili v pôvodnom konaní pred štátnym súdom, a nemôže prihliadať len na dôkazy z prieskumného konania. Je povinný pokúsiť sa odhalené rozpory odstrániť získaním ďalších dosiahnuteľných dôkazov. Z protokolácie činnosti zvláštneho senátu pražského Mestského súdu v januári a apríli 1969 sa podľa Najvyššieho súdu ČSSR nedalo zistiť, ktoré dôkazy a skutočnosti z pôvodného konania vzal zvláštny senát do úvahy a či sa zaoberal všetkými dôkazmi, alebo nie. Posúdenie správnosti uskutočneného konania zvláštneho senátu sa tak podľa Najvyššieho súdu ČSSR stalo nepreskúmateľné.⁽¹⁶⁷⁾

Argumentácia Najvyššieho súdu z 1. júna 1971 bola síce postavená na znení a výklade paragrafov, no, akoby náhodou, ignorovala spôsoby a metódy práce Štátneho súdu z roku 1951, ktorými sa k „dôkazom“ o protištátnej špionážnej činnosti Oatisa a spol. dopracoval. Zvláštny senát vraj nezistil skutočné okolnosti výsluchu, či sa obvinení priznali z donútenia, či išlo o umelo vykonštruované obvinenia, alebo o hrubé porušenie procesných predpisov. Mal vypočúť tých, čo robili výsluchy s obvinenými. Výpoveď Milana Moučku, náčelníka odboru vyšetrovania na Veliteľstve ŠtB nebola pre Najvyšší súd v roku 1971 usvedčujúcim dôkazom, lebo si na protokoly o výsluchu obvinených po 17 rokoch nespomínal (spomenul si len na protokol s Oatisom). Najvyšší súd ČSSR rovnako neuznal za dôkazový materiál ani správu pražskej Krajskej prokuratúry z decembra 1956 a preto „*nezabezpečenie všetkých potrebných dôkazov zbavuje hodnotiace závery rozsudkov zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe presvedčivosti*“.⁽¹⁶⁸⁾ Mestskému súdu v Prahe nariadil, aby vec znova prešetril a rozhodol.

⁽¹⁶⁷⁾ SUA ČR, f. 100/3, zv. 179, a. j. 605.

⁽¹⁶⁸⁾ SUA ČR, tamže.

Mestský súd v Prahe na verejnom zasadnutí 11. októbra 1974 o návrhu Tomáša Svobodu a Pavla Woydinka na preskúmanie rozsudku bývalého Štátneho súdu v Prahe zo 4. júla 1951 v uznesení podľa § 15 odst. 3 zák. č. 82/1968 Zb. v znení zákona č. 70/1970 Zb. rozhodol, že návrhy oboch menovaných sa ako neodôvodnené zamietajú. V odôvodnení tohto nového stanoviska sa uvádza, že Svoboda bol z výkonu trestu prepustený 10. mája 1960, Woydinek 2. apríla 1957, obaja na základe prezidentskej amnestie. Ďalej sa v ňom sumarizuje argumentácia Štátneho súdu v Prahe z roku 1951 a poukazuje sa na to, že William Nathan Oatis, nielen v administratívnom konaní, ale aj na hlavnom pojednávaní pred bývalým Štátnym súdom, sa k svojej trestnej činnosti plne doznal. Rovnako tak sa vraj priznali aj Svoboda, Woydinek a Münz. No všetci štyria tak urobili pod psychickým nátlakom. To podľa Najvyššieho súdu ČSSR v roku 1971 nebolo dokázané, v dôsledku čoho tento Najvyšší súd zrušil rehabilitačné rozsudky zvláštneho senátu Mestského súdu v Prahe z roku 1969. Priznanie sa pod psychickým nátlakom nepovažoval za závažný a usvedčujúci dôkaz ani Mestský súd v októbri 1974. Naopak, podľa odôvodnenia svojho nového stanoviska „*zhodnotil všetky získané dôkazy jednotlivito i v ich súhrne a zistil, že nie je daný ani jeden z dôvodov, pre ktorý by malo byť preskúmané rozhodnutie bývalého Štátneho súdu ohľadne Pavla Woydinka a Tomáša Svobodu zrušené ako chybné. Treba totiž vychádzať,*“ hovorí sa ďalej v tomto uznesení, „*z prezumpcie správnosti pôvodných právomocných rozhodnutí, to znamená, že preskúmané rozsudky je nutné považovať za správne potiaľ, pokiaľ ich chybnosť nie je spoľahlivo preukázaná*“.⁽¹⁶⁹⁾ Výpovede svedkov – Milana Moučku či vyšetrovateľa Josefa Nového podľa uznesenia Mestského súdu v Prahe z októbra 1974 nepotvrdili, že bol na Woydinka páchaný nátlak či sľubované výhody. Naopak, potvrdila sa vraj spolupráca Woydinka a Svobodu so západným agentom Komárkom, ako aj to, že obaja – Svoboda i Woydinek – boli agenti ŠtB a niektoré správy odovzdávali do určenej schránky. Naproti tomu sa plne nepreukázalo, či Svoboda s Woydinkom oznámili československým orgánom skutočnosti, ktoré sa týkali záškodníckej činnosti Williama Nathana Oatisa a jeho predchodcov v *Associated Press*. Uznesenie súdu tiež konštatovalo, že hoci

⁽¹⁶⁹⁾ SUA ČR, tamže, Uznesenie Mestského súdu v Prahe zo dňa 11. októbra 1974.

v priebehu vyšetrovania skutočne došlo k procesným chybám vo forme sľubov o skorom prepustení z väzby, alebo k psychickému nátlaku iného druhu, táto okolnosť sama o sebe ešte neznamenala, že výpovede obvinených v pôvodnom konaní boli nepravdivé. Na druhej strane bolo podľa tohto súdu mimo pochybnosti, že išlo o výzvednú činnosť pre cudziu spravodajskú službu, ako aj sám Oatis priznal. Ďalšie zdôvodnenie súdu sa opieralo o pôvodný znalecký posudok Drahomíra Hromádku z 3. júla 1951, podľa ktorého bol Oatis do Československa vyslaný nielen ako novinár, ale aj ako odborne vyškolený agent, poverený špiónážnymi úlohami. Zároveň si súd vyžiadal nový znalecký posudok od Federálneho ministerstva vnútra a ten sa obsahovo plne stotožnil s posudkom Hromádku. Znalecký posudok z odboru utajovaných skutočností vojenského charakteru z 15. mája 1974 hovoril, že v inkriminovanom čase mohlo ísť o služobné i štátne tajomstvo. Za také sa považovali všetky vojenské údaje, ktoré boli utajované pred verejnosťou. Po zhodnotení všetkých dôkazov sa podľa Mestského súdu v Prahe „*bezpečne dokázalo, že v inkriminovanom čase sa agentúra Associated Press v Prahe, konkrétne jej vedúci, najmä potom Oatis, nezaoberali len zahraničným spravodajstvom, ale tiež získavaním správ špiónážnej povahy, a to práve v čase, keď sa intenzívne prejavovala tzv. studená vojna proti krajinám ľudovej demokracie, vrátane Československej republiky*“.⁽¹⁷⁰⁾

Zamietnutie návrhu, resp. sťažnosti Woydinka a Svobodu proti uzneseniu Mestského súdu v Prahe 11. októbra 1974 ako neodôvodnenej potvrdil odvolací Najvyšší súd Českej republiky pod vedením Dr. Jindřicha Háža 26. marca 1975. V podstate tak potvrdil obvinenia z roku 1951 na ďalších 15 rokov.

K náprave a k úplnej občianskej rehabilitácii hlavných obvinených v prípade Oatis, azda už k definitívnej, došlo až po páde komunistického režimu v Československu na jeseň 1989. Senát Mestského súdu v Prahe za predsedníctva Dr. Jiřího Lněničku, opäť na neverejnom zasadnutí 9. júla 1990 vo veci rehabilitácie Williama Nathana Oatisa, Tomáša Svobodu, Pavla Woydinka a Petra Münza, rozhodol tak, že zrušil rozsudok Štátneho súdu v Prahe z roku 1951, ako aj všetky ďalšie rozhodnutia v tej istej trestnej veci a podľa § 2 odst. 2 zákona č. 119/1990 Zb. o súdnej rehabilitácii zastavil trestné stíhanie proti týmto odsúdeným osobám.

⁽¹⁷⁰⁾ SUA ČR, tamže.

Ako to videl on – William Nathan Oatis

10. kapitola

New York Times

13. september 1953

Oatis rozpráva príbeh svojho uväznenia v Československu. Tento dopisovateľ Associated Press spomína, že komunisti považovali spravodajstvo za výzvednú činnosť

Keď som ešte žil doma, v Marion v Indiane, mal som veľmi rád náš národný sviatok 4. júl. V Prahe mi však tento sviatok zhorkol, keďže v tento deň roku 1951 som sa dozvedel o svojom odsúdení.

Pred súdom sme stáli štyria, všetko zamestnanci *Associated Press* v Československu, z ktorých ja jediný som bol Američan. Zvyšní traja boli tlmočníci a prekladatelia. Bol som zahraničným dopisovateľom a šéfom tohto úradu.

V ten slnečný štvrtkový deň ráno nás priviedli do priestrannej svetlej súdnej siene s vysokým stropom v pražskej Pankráckej väznici. Posadili nás na dlhú drevenú lavicu, ktorá sa podobala kostolnej lavici a z nás by bola podarená štvorica návštevníkov chrámu. Boli sme slušne oblečení, oholení a tichí, veľmi tichí. Avšak tu sa podobnosť končila, lebo sme sedeli, každý osobitne, medzi vysokými policajnými strážnikmi oblečenými v rovnošatách olivovej farby s červenými výložkami a s nabitými zbraňami.

Boli sme ich väzni, boli sme obvinení z vyzvedačstva namiereného proti, ako sa komunisti vyjadrujú, ľudovodemokratickej republike Československej, v prospech tzv. amerických imperialistov. A čakal nás tretí a posledný deň pojednávania pred senátom Štátneho súdu v Prahe.

Za nami sedeli v dvoch radách československí a zahraniční spravodajcovia, píšuci do komunistických novín a pre komunistické novinárske agentúry. Za nimi potom súdnu sieň naplnili československí občania.

Nemohol som si toto zhromaždenie dobre prezrieť, pretože povinnosťou obžalovaného je hľadiť priamo pred seba, smerom k sudcom. Avšak necelých sedem mesiacov predtým som bol ako spravodajca sám prítomný na pojednávaní so skupinou rímskokatolíckych duchovných a študoval som prítomné obecenstvo, ktoré určite muselo byť podobné tomuto. A tak som vedel, čo by som asi videl, keby som sa mohol obrátiť a poobzerať sa. Dva rady farebných škvŕn, ako záhony kvetín, hore i dole – tváre a odev davu: pracovné košele živých farieb, domáce šaty žien, triezve vlnené obleky úradníkov. Bledé tváre, sčervené tváre, nevyspytateľné tváre i nudné tváre. To boli ľudia, ktorým úrady vydali vstupenky do súdnej siene ako zvláštnu odmenu. Niektorí z týchto prísediacich boli priatelia alebo príbuzní nás obžalovaných. Vtedy som však o ich prítomnosti nevedel a trvalo mi celé dva roky, než som sa to dozvedel. Boli to pozorovatelia z veľvyslanectva Spojených štátov v Prahe – vicekonzul Richard G. Johnson a sekretárka Mary Horáková.

Avšak väčšina prítomných patrila k príslušníkom továrenského robotníctva, jednotných poľnohospodárskych družstiev, štátnych úradov, ktorí dostali pracovné voľno na návštevu súdu. Boli tu iba na zábavu, a táto zábava sa chýľila ku koncu. Čakali oni aj my. Onedlho nám oznámia výsledok – rozsudok.

V starovekom Ríme sa ľudia chodili pozerat' na to, ako levy v aréne trhali kresťanov. V Londýne za starých čias na to, ako vešali zlodejov. V modernej Prahe sa ľudia chodia pozerat' na propagandistické procesy.

Mohol by som spomenúť ešte iné príklady z iných miest. Nie je to však potrebné, lebo vo všeobecnosti zábava je všade takmer rovnaká, diváci sa zabávajú na utrpení ľudí, je to niečo, čo by bolo možné bez veľkých zveličení označiť za najväčšiu zábavu sveta.

Táto zábava sa chýľila ku koncu. V deň môjho zatknutia pred 72 dňami mi tajná polícia povedala: „*Ak sa nám niekto postaví na odpor, zničíme ho.*“ V tomto smere proti nám urobili už mnoho. A teraz mal súd toto dielo dokončiť.

Sedeli sme a pozerali sme sa na pripravenú scénu. Pred nami bolo kruhové miesto pre svedkov, kde sme stáli aj my, jeden po druhom, aby sme sa sami obžalovali. Po mojej pravici sedelo pekne oblečené dievča s ružovou tvárou, ktoré robilo tlmočníčku medzi mnou a sudcami.

Za nami bolo veľké priestranstvo, siahajúce až k druhému koncu súdnej siene. Tu a tam sa v pozadí otvorili dvere, ktorými vošiel súdny úradník, aby položil nejaké listiny na stôl. Konečne začali prichádzať

sudcovia. Všetci štyria obhajcovia, zastupujúci nás obžalovaných, sedeli spolu v jednej lóži, umiestnenej vpravo. Mali ľstivé tváre, boli oblečení v ošumelých oblekoch a vôbec nevyzerali na porotcov, skôr pôsobili ako naráchlo pozbieraná partia poval'ačov na schodoch súdu.

Konečne vstúpil generálny prokurátor Dr. Urválek. Bol to mladistvo vyzerajúci muž, čierne vlasy, pekná tvár a vysoké široké čelo. Mal na sebe dlhý čierny talár a ako sa zdalo, rád sa s ním pohrával, pričom z neho rýchlo vystrkoval ruku, ukazujúc na svoju budúcu obeť. Nakoniec vstúpilo ďalších päť sudcov, ťahajúc za sebou svoje čierne taláre. Nariadili nám, aby sme povstali. Počuli sme, ako aj ostatní prítomní za nami vstávajú. Zostali sme stáť, kým sa sudcovia usadili.

V prostriedku sedel predseda súdu Dr. Jaroslav Novák. Bol to rozložitý holohlavý muž so zažltnutou pleťou a huňatým obočím. Jeho prísny pohľad ma privádzal do rozpakov. Nikdy som nevedel, či sa Dr. Novák pozerá na mňa alebo nie, pretože škúľil. Na'avo od neho sedeli dvaja profesionálni sudcovia. Prvý z nich mal vráskavú tvár a bol neustále hnevľivo zamračený, akoby bol práve prekonal „opicu“. Druhý z nich bol tučný, rozložitý chlapík, s odutou širokou tvárou, na ktorej sa zračil len pokoj – akýsi slovanský Budha.

Napravo od Dr. Nováka sedeli ďalší dvaja tzv. sudcovia z ľudu – muž s vpadnutými ústami podobajúci sa na škriatka a rozložitá žena s hustými hnedými vlasmi. Obaja vyzerali, akoby väčšinu svojho života strávili predávaním známok na pošte.

Zrazu sudca Novák odkiaľsi vytiahol čiernu sudcovskú čiapku a oboma rukami si ju nasadil na hlavu. To isté urobili aj ostatní sudcovia. Vedel som, čo to znamená: súd vynesie rozsudok.

„*Obžalovaní*,“ prehovoril sudca Novák, pozerajúc sa na nás alebo cez nás, „*sa postavia*“.

Dvaja policajti, ktorí ma strážili, rýchlym pohybom uchopili moje ruky tak pevne, že sa mi zastavila krv v žilách. Nemohli síce zabrániť tomu, aby sme neomdleli, ale mohli zachovať dekórum súdu tým, že nám zabránia, aby sme padli na tvár.

Keď začal sudca Novák hovoriť, dozvedel som sa od prekladateľky, že sme všetci odsúdení. Očakával som to. Zbieral som odvahu, aby som sa dozvedel, čo to pre mňa znamená. Vedel som dosť dobre po česky, aby som porozumel tomu, čo sudca Novák povedal, ešte skôr, než mi to preložila prekladateľka. – William Nathan Oatis – desať rokov. Desať rokov – preložil som si do svojej materčiny – desať rokov budem teda zbavený slobody, čo mi potvrdila aj prekladateľka. Desať

rokov vo väzení – desať rokov čakania, desať rokov namáhavého boja s časom, zasypaný nekonečnými dňami, týždňami, mesiacmi, rokmi.

Snažil som sa predstaviť si túto hrozivú záplavu, ale nepodarilo sa mi to. Bolo to, akoby som si mal predstaviť, že nejaká hviezda, potrebuje miliardy rokov než doletí k zemi. Toto číslo sa vymykalo mojim predstavám. Jedno som si však uvedomil: práve som stratil značnú časť svojho života. Táto myšlienka ma zarazila ako ľadová ruka a takmer som zamdlel. Moje vnútornosti zľadovateli a súdna sieň sa zahalila do hmly. Strácal som vedomie, avšak než som ho stratil úplne, opäť sa vrátilo. To všetko trvalo iba zlomok sekundy. Potom som začul ostatné rozsudky: Tomáš Svoboda – dvadsať rokov, Pavel Woydinek – osemnásť rokov, Petr Münz – šesťnásť rokov. Majetok nás všetkých prepadol v prospech štátu. Ja, ako cudzinec, som mal byť po odpykaní trestu vyhostený z krajiny.

Sudca Novák nám potom dovolil, aby sme sa posadili, zatiaľ čo bude čítať dôvody rozsudku tohto procesu.

Nakoniec nám oznámil, že rozsudok môžeme prijať alebo podať odvolanie. Pokiaľ ide o cudzinca, pokračoval sudca, bude mať možnosť svojím dobrým správaním skrátiť si trest na polovicu, ak už si túto odpykal.

Potom prerušil zasadnutie súdu a nás strážcovia vyviedli bočnými dverami zo súdnej siene a umiestnili v oddelených celách. Keď som tak chodil sem a tam po dlážke úzkej cely, prišiel ku mne uhladený muž stredných rokov, oblečený v šedom vychádzkovom obleku. Bol to chlapík so živými pohybmi, s nepreniknuteľnou tvárou a s uhybavým pohľadom prestrašeného zajaca. Pred týždňom mi ho predstavili ako môjho právneho zástupcu Dr. Bartoša a keďže nehovoril po anglicky, priviedol so sebou policajného tlmočníka. Prišiel mi poradiť, čo mám podniknúť. „*Desať rokov*,“ podotkol som, „*to je veľmi kruté, že áno?*“. „*Myslel som si, že dostanete pätnásť rokov*,“ odpovedal mi na to. „*A čo myslíte, že by som mal podniknúť*,“ spýtal som sa ho. Na to mi odpovedal, že podľa neho mám rozsudok prijať, veď som sa priznal k vine, 15 svedkov vypovedalo proti mne, a preto tvrdenie o mojej nevine by ma nikam nepriviedlo. Nemalo zmysel sa odvolávať.

Dostal som najnižší trest, aký zákon stanovuje pre trestné činy podobné môjmu. Preto nemalo zmysel odvolávať sa ani ohľadom dĺžky odsúdenia. Mal som nádej, že ma po piatich rokoch, alebo možno aj skôr prepustia na slobodu. Túto nádej by som stratil, keby som sa odvolal a znepriatelil si sudcu alebo políciu. Odvolanie by mi neprospeľo,

skôr uškodilo, preto som súhlasil s návrhom môjho právneho zástupcu. Prijmem rozsudok.

Spýtal som sa ho, ako to bude s mojimi osobnými vecami, lebo policajti mi povedali, že ich odovzdali zástupcom veľvyslanectva Spojených štátov v Prahe, pričom v rozsudku sa hovorilo o prepadnutí nášho majetku v prospech štátu. Chcel som vedieť, či tieto moje veci odovzdajú úradom. Právny zástupca len mávol rukou a povedal, že to platí iba pre verejnosť. Chytil som sa jeho sľubu, že v priebehu niekoľkých dní požiada prezidenta Gottwalda, aby mi udelil milosť. Dal som mu adresu svojej ženy Laurabelle, bývajúcej v St. Paul, v štáte Minnesota, a poprosil som ho, aby jej poslal telegram, v ktorom by napísal, že ma síce odsúdili na desať rokov, ale, ak sa budem dobre správať, prepustia ma skôr, alebo mi na základe podanej žiadosti vymerajú nižší trest. Sľúbil mi, že tak urobí. Povedal mi ešte, že keby som s ním chcel hovoriť, mám to oznámiť strážcovi, ktorý ma k nemu priviedie. Potom odišiel.

Po nejakom čase nás štyroch odsúdených opäť priviedli naspäť do súdnej siene. Sudca Novák sa ma opýtal: „*Ako ste sa rozhodli?*“ Svoju reč som si pripravil už v cele a teraz som ju teda povedal: „*Prijímam rozsudok súdu a prosím, aby som bol poslaný niekam, kde by som mohol konať užitočnú prácu.*“ Dúfal som, že ma pošlú do nejakého trestaneckého tábora, kde by som mal dostatok slnka, čistého vzduchu a možnosť pohybovať sa, a predovšetkým nejaké zamestnanie, ktoré by mi krátilo čas.

Avšak, vrátil som sa do cely a zostal som vo väzení celých 24 mesiacov a 23 dní, keď mi udelili milosť. Ak Dr. Bartoš skutočne požiadal o moju milosť, nikdy som sa to nedozvedel. Ak poslal telegram mojej manželke, nikdy ho neobdržala. A ak skutočne veril, že moji strážcovia ma s ním nechajú hovoriť, kedykoľvek o to požiadam, tak potom bol rojkom. Nikdy som s ním už nehovoril. A myslím si, že mi to ani nechýbalo. Zapamätal som si dobre, čo mi naposledy povedal.

Jeden po druhom sme oznamovali, že prijímame trest, a opäť sme sa posadili na lavicu.

Štátny obhajca v dlhom čiernom talári sa zdvihol a silným hlasom predniesol: „*Odvolávam sa.*“

Pozrel som sa na Dr. Bartoša a naše pohľady sa stretli. Iste cítil môj zmätok a zamával rukou, akoby chcel povedať, „*to je pre obecenstvo*“.

Dobre som si zapamätal výraz muža – diváka, ktorého som zahliadol, keď som kráčal zo súdnej siene v sprievode svojho strážcu, už ako

odsúdený. Bol to umastený chlapík s krátkymi rukávmi, pokrčenými nohavicami, na ktorého tvári sa zračil široký úsmev, keď sa na mňa od zábradlia pozeral. Zjavne neskryval radosť nad tým, čo sa stalo. Myslím si, že viem, čo cítil. Bol to práve onen pocit, ktorý si komunistická strana želala, aby mal. Cítil sa chránený, jeho strana stála za ním, priviedla robotníctvo k moci. A teraz opäť túto moc posilnila, lebo uväznila vyzvedača. A cítil sa tiež dôležitým, lebo ako malý človek bol svedkom poníženia a zakopnutia vzdelaného človeka. Zosobňoval malé Československo fackujúce po tvári mocné Spojené štáty a robotnícku triedu triumfujúcu nad padlým protivníkom a tešiacu sa z toho.

Divadlo sa skončilo. Pre onoho diváka to bola vzrušujúca melodráma so šťastným koncom. Pre mňa a mojich priateľov to bola tragédia. Už som ich viac nevidel. A to sa mi stalo práve 4. júla 1951. Prečo? Z akých príčin? V nasledujúcich mesiacoch som mal dosť času, ba viac než mi bolo milé, premýšľať nad tým všetkým. V samote svojej cely som sa tým až chorobne zaoberal a dospel som k týmto záverom:

Atmosféra v Československu v čase môjho pobytu bola ako stvorená na proces tohto druhu. Teraz si uvedomujem to, čo som si nikdy predtým neuvedomil. V celej východnej Európe nebolo nebezpečnejšieho miesta pre západného dopisovateľa, než môj post v Prahe. Keď sa niekto pripletie k bojujúcim, je veľmi pravdepodobné, že ho tiež zrania. V Československu sa naplno rozhorel boj o moc, komunistická kampaň sa snažila potrieť opozíciu, dokončiť revolúciu. Aj v ostatnom svete sa viedol boj, boj Spojených štátov a Sovietskeho zväzu o prvenstvo medzi mocenskými oblasťami. Západná hranica Československa bola súčasťou línie, deliacej tieto dve sféry. Táto hranica bola síce dobre strážená, avšak nie neprekročiteľná. Mnoho ľudí, a pravdepodobne aj vyzvedačov, prešlo hranicu oboma smermi. Československo sa stalo nebezpečnou hraničnou krajinou. Revolúcia, ktorá tu prebiehala, bola navonok celkom pokojná. V uliciach sa nestrielať, ale mizli z nich jednoducho ľudia. Niektorí sa objavili v propagandistických súdnych sporoch, iní, keď sa sami pred súdmi obvinili zo zločinov spáchaných proti štátu, skončili na šibenici. Iste tu bolo dosť dôvodov na to, aby bol každý ostražitý. Bolo tu však ešte mnoho iných dôvodov, prečo som aj ja nebol ostražitý, napríklad skutočnosť, že takéto veci sa cudzincom zriedkakedy stávali.

Do Prahy som prišiel z Londýna 23. júna 1950. Bedřich Runge, člen tlačového odboru československého ministerstva zahraničných vecí mi odovzdal knižku s nadpisom *Novinársky preukaz totožnosti* na

rok 1950. Vnútri bolo napísané moje meno, opis a pasová fotografia. V malých štvorčekoch, označených ako druhý štvrt'rok, tretí štvrt'rok, boli razítka ministerstva. To znamenalo, že mi ako novinárovi povolili pobyt na jún, júl, august a september. Aby som mohol pokračovať vo svojej práci, muselo mi ministerstvo toto povolenie obnoviť novým razítkom. Takto ministerstvo kontrolovalo novinárov. Ich články síce v Československu necenzurovali, ale vládni tlačoví činitelia ich čítali v zahraničných periodikách. Keď sa im niektorý článok nepáčil, ministerstvo odmietlo novinárovi obnoviť povolenie k pobytu. Po uplynutí platnosti tohto povolenia musel novinár opustiť krajinu. V priebehu šiestich mesiacov pred mojím príchodom do Prahy sa československé úrady takto zbavili dvoch dopisovateľov *Associated Press* a niekoľkých ďalších novinárov, väčšinou preto, lebo sa venovali, podľa vládnych činiteľov „*neobjektívnemu spravodajstvu*“.

Bol to záludný systém, lebo dopisovateľ nikdy nevedel, na čom je. Dopisovatelia zo Spojených štátov mali iba jedno obmedzenie. Okrem cesty do inej krajiny sa nemohli priblížiť k pomerne úzkemu pohraničnému pásnu. Inak sa mohli voľne pohybovať po celej krajine a tiež hovoriť s kýmkoľvek, kto mal o to záujem.

Za týchto okolností som si mohol prezrieť a dozvedieť sa mnoho. Ako Američanovi mi nerobilo problém nájsť si medzi Čechmi priateľov. Boli to živí, inteligentní ľudia, poznajúci dianie vo svojej krajine a ochotní o ňom hovoriť. Na vlastné oči a uši som mohol vidieť a počuť to, čo nebolo napísané v oficiálnej československej tlači, ani nebolo počuť z informačných prehľadov ministerstva zahraničných vecí či ministerstva informácií alebo oficiálnej tlačovej agentúry.

Informácie, ktoré poskytovala vláda, sa označovali za úradné spravodajstvo a správy získané z iných zdrojov sa označovali za „*neoficiálne spravodajstvo*“.

Vedel som, že to, čo prichádzalo z oficiálnych prameňov, bolo to, čo si vláda želala, aby ľud vedel. Rovnako som však mohol vedieť, že úradné kruhy budú proti neoficiálnemu spravodajstvu, hoci v tejto súvislosti neexistovali žiadne oficiálne nariadenia. Navyše, aj iní spravodajcovia podávali neoficiálne správy a prešlo im to. Moji nadriadení z tlačovej agentúry ma niekedy žiadali o „neoficiálne“ správy, ktoré už priniesli iní spravodajcovia, alebo už boli publikované v zahraničných časopisoch. Keď sa to však znepáčilo oficiálnym československým kruhom, dotknutých spravodajcov jednoducho vypovedali. Až prišiel rad na mňa. Zatkli ma.

Bolo to azda preto, že som zabudol na tých, čo prichádzali do úvahy. Neboli to úradníci z ministerstva informácií ani zahraničných vecí, a neboli to ani tí Česi, ktorí majú radi Američanov. Boli to tí Česi, ktorí nemajú radi Američanov, ak nie sú práve komunisti alebo s komunistami sympatizujúci. Bola to tajná polícia.

Bol som ich väzňom viac ako dva roky. Preto z vlastných skúseností alebo ich vlastnými výrokmí môžem dokázať všetko, čo o nich uvádzam.

Tajná polícia o sebe hovorí, že je „*strážkyňou našej republiky*“ a „*našej strany*“. Snaží sa odstrániť akúkoľvek opozíciu a robí tak hlavne za pomoci zákonov, pojednávajúcich o zrade, vyzvedačstve a sabotáži.

Sú to ľudia, ktorí majú plné ruky práce s prípravou politických propagandistických súdnych procesov. Zatýkajú podozrivých ľudí a tak dlho ich vypočúvajú, až majú dostatok dôkazov, aby ich mohli odovzdať na súdne pojednávanie. Potom úlohu preberá štátny prokurátor a vzápätí nasleduje proces. V každom procese je uplatňovaný zákon a dôkazy. Dôkazový materiál musí dokázať, že obvinený porušil zákon. V tom má tajná polícia dve výhody: zákon je ohybný a ich moc nad väzňami im umožňuje získať dostatok dôkazového materiálu a dokonca ho i sfaľšovať. Z jednej strany môžu naťahovať zákon, z druhej dôkazový materiál, až sa im podarí tieto dve zložky spojiť, práve tak, ako to robí námorník, keď chce zviazať dohromady povraz. A súd toto scelenie príliš podrobne neskúma.

Podozrievali ma už od prvého dňa môjho príchodu do Československa. Celkom nevinný, avšak neopatrný čin ich podozrenie len a len upevnil. Preto mi v septembri odmietli udeliť ďalšie pracovné povolenie, ale nepovedali mi príčinu a ja som si to nedokázal vysvetliť. Pýtal som sa prečo mi povolili zostať v krajine, avšak bez povolenia pracovať. O dva týždne ma pozvali na dôverný rozhovor s funkcionárom tajnej polície. Pri tejto príležitosti sa mi istý policajný agent predstavil ako úradník ministerstva a začal ma pozývať na večere. Snažil som sa vypátrať pôvod tohto človeka, ktorý sa tak veľmi zaujímal o informácie z veľvyslanectva Spojených štátov. Navrhoval mi, aby som cez veľvyslanectvo odosielať svoje novinárske správy. A nakoniec sa ma snažil získať na spoluprácu. Ak bolo jeho úmyslom vyprovokovať ma, aby som porušil zákon a potom ma pri tom pristihnúť, rozhodne sa mu zámer nepodaril. Ak mal v úmysle urobiť zo mňa policajného vyzvedača, potom sa tiež sklamal. Poskytol mi však isté „neoficiálne informácie“, ktoré neskôr

v súdnom konaní použili proti mne. Urobil pre mňa tiež niečo, čo sa mi vtedy zdalo veľmi ústretové, lebo sa zasadil o to, aby mi opäť udelili pracovné povolenie. Dostal som ho vo februári 1951, keď v Prahe zastrelili agenta tajnej polície. Krátko nato začala polícia zatýkať mojich priateľov. Boli to priatelia ďalšieho tajomného muža, o ktorom som síce počul, ale nikdy som sa s ním nestretol. Išlo o československého utečenca, ktorý, pre mňa z neznámych dôvodov, chodil zo západného Nemecka do Československa a naopak. A práve známeho tohto muža, ktorého som nepoznal, obvinili zo zabitia onoho agenta tajnej polície. Troch mojich zamestnancov, ktorí poznali tohto utečenca, postupne zatkli, najprv Svobodu, potom Woydinka a nakoniec Münza. Dňa 23. apríla 1951 zatkla polícia aj mňa, prehľadali mi kanceláriu, zabavili poznámky, články, telegramy a iný materiál. Následne začali zatýkať aj našich spoločných priateľov. Všetkých podrobili prísnemu výsluchu. Zatknutých donútili, aby sa priznali k najneuveriteľnejším činom. Takéto priznania boli potom stĺpom propagandistických súdnych procesov. Priznania dosahovali ani nie tak fyzickým násilím, hoci nevylučujem, že sa v československých väzniciach neprihodilo aj to. Avšak mne sa to počas môjho dvojročného pobytu vo väzení nestalo, ani som nestretol väzňa, ktorý by priznal že ho tĺkli, alebo na ktorom by to bolo vidieť. Pokiaľ ide o tajomné injekcie, ktoré vraj údajne vstrekovali väzňom v komunistických krajinách, môžem povedať, že som injekčne dostával iba glukózu a vitamíny na zlepšenie zdravotného stavu. Nepočul som o tom, že by nejakého väzňa omamovali injekciami.

Väzni sa niekedy priznali k neuveriteľným veciam v nádeji, že sa zachránia, alebo zo strachu pred vyšetrovateľmi. Robili to aj preto, lebo si mysleli, že polícia si to želá, a ak to neurobia, sú stratení. A polícia im dala jasne najavo, čo si želala počuť. V tomto ohľade bol systém takmer neomylný. Polícia im jednoducho priznanie napísala a oni ho podpísali a potom pred súdom odrecitovali. Bolo to zúfale gesto, chytanie sa stebľa trávy.

Na lavici svedkov, kde sa usilovali zachrániť si časť svojho života, ak nie život celý, mohli iba opakovať po Martinovi Lutherovi, ktorého predvolali pred cirkevnú radu, aby sa zodpovedal za svoje učenie: „*Tu som, nemôžem robiť inak. Boh mi pomáhaj. Amen.*“

V mojom prípade sa polícia veľmi ľahko dozvedela, že som podával neoficiálne správy. Dokonca ma konfrontovala s iným zatknutým, ktorý tvrdil, že som sa od neho snažil dozvedieť neoficiálne, t. j. vyzvedačské správy.

V očiach polície bolo akékoľvek neoficiálne spravodajstvo vyzvedačstvom. A ak som sa chcel zachrániť, musel som sa na vec pozeráť očami polície, pretože môj osud bol v ich rukách. Preto som podpísal vyhlásenie, že som zbieral v Československu vojenské správy, a tým som sa dopustil vyzvedačstva. Išlo o vyzvedačstvo nižšieho stupňa, za ktoré sa udeľoval trest vo výške troch mesiacov až troch rokov väzenia. Aby ma mohli obviňovať z vyzvedačstva vysokého stupňa, museli mi dokázať, že som sa snažil získať „štátne tajomstvá s úmyslom vyradiť ich cudzej veľmoci“.

V januári 1951 som sa stretol s plukovníkom Attwoodom, ktorý bol v tom čase menovaný za vojenského pridelenca amerického veľvyslanectva v Prahe. Počas nášho rozhovoru som sa dozvedel, že ku koncu vojny navštevoval kurz japonského jazyka vojenskej výzvednej služby pri Michiganskej univerzite v Ann Arbor. Tento kurz som navštevoval aj ja, keď som bol v armáde. Hoci sme tam boli v rovnakom čase, vôbec sme sa nestretli.

Medzi mojimi osobnými vecami našla polícia aj neblahú spomienku, legitimáciu, ktorú mi vydala škola vo Fort Snelling v Minnesote, kde som pobudol krátky čas predtým, ako som odišiel do Ann Arbor. Takéto školy nemali nič spoločné s mierovými vyzvedačskými aktivitami. Obe školy boli určené na to, aby sa v nich cvičili prekladatelia a tlmočníci, ktorí mali vypočúvať zajatcov a vyhodnocovať zabraný listinný materiál vo vojne s Japonskom. Avšak pre políciu „vojenská výzvedná služba“, a bolo to tu predsa napísané čierne na bielom, znamenala iba jedno: výzvednú činnosť. Podľa nich to bola súčasť sprisahania. Ja som bol vyzvedačom, plukovník Attwood tiež a spolupracovali sme. Nemalo žiadny zmysel im vysvetlovať, že som nikdy nebol vo vojenskej výzvednej službe a že už šesť rokov nemám žiadne spojenie s armádou.

Keď sa ma opýtali na niektoré poznámky v notese, povedal som, že jedného dňa som sa na indickom veľvyslanectve v Prahe dozvedel, že vojenské úrady zabavujú byty v jednej pražskej štvrti, a že som sa plukovníka Attwooda opýtal, či o tom niečo nevie. Do notesa som si túto príhodu poznamenal len preto, aby som si urobil predstavu o pomeroch v krajine, v ktorej som pracoval, a nie preto, aby som o tom napísal správu. Ukázalo sa, že Attwood o tejto správe počul, avšak políciu som tým nepresvedčil. Vzala si z toho to, čo potrebovala. Napísali vyhlásenie, že som plukovníkovi Attwoodovi podával vojenské informácie a dali mi to podpísať, avšak až potom, keď som vyhlásenie trochu po-

zmenil. Aj v tej pozmenenej forme to však bolo pre mňa priťažujúce. Bolo to v čase, keď som bol po výsluchoch, pri ktorých som nemohol ani oko zažmúriť, úplne vyčerpaný. Neskôr sami zostavili nehorázne vyhlásenie z výpovedí. Vyplývalo z neho, že som dával plukovníkovi Attwoodovi informácie, pričom som vedel, že je vyzvedačom. Raz, neskoro v noci, keď ma vypočúvali, mi zdvorilý policajný úradník predložil toto vyhlásenie s poznámkou, že keď to podpíšem, nebudem sa musieť už ničoho obávať. Bolo to také neskutočné, že keď som to čítal, musel som sa mimovoľne usmievať. Bol som zmätený a zničený, preto som nerozpoznal, že je to pasca. Myslel som si, že im ide o propagandistický čin a že chcu plukovníka Attwooda a možno aj mňa vypovedať z krajiny. Až keď som vyhlásenie podpísal, moje predchádzajúce vyhlásenia prepracovali, pričom skutočnosť zmiešali s výmyslami, aby som sa javil v čo najhoršom svetle. Bol som však už bezmocný a presvedčený, že sa môžem zachrániť iba vtedy, keď budem po vôli ich príkazom. Preto som na každú stránku podľa inštrukcií napísal, že som ju prečítal. Podpisom svojho celého mena som napokon potvrdil, že súhlasím s obsahom. A neskôr pred súdom som toto vyhlásenie recitoval tak, ako si to želali. Tak ma teda polícia dostala do väzenia.

New York Times

14. september 1953

Prvý dojem z Prahy Oatisa oklamal. Slnčná krajina v ňom vyvolávala iluzórny pocit bezpečnosti. Návšteva polície však predznamenovala budúce udalosti

(druhé pokračovanie)

Ťažkosti sa začali v skutočnosti už v deň môjho príchodu do Prahy, pretože toto mesto na mňa pôsobilo záhadným dojmom. Vyzeralo bezpečne a predsa bolo na míle vzdialené od akejkoľvek bezpečnosti. Prišiel som sem z Londýna 23. júna 1950. Mal som 36 rokov, novinárstvom som sa zaoberal od roku 1932 a zamestnancom *Associated Press* som bol od roku 1937. Mal som sa stať šéfom pražskej pobočky *Associated Press*.

Lietadlo letelo pokojne jasnou modrou oblohou. Dlhé, úzke políčka českej krajiny vyzerali tak žiarivo, ako nová vyšívaná prikrývka. Keď sme pristáli o pol piatej popoludní, letisko sa roztopalo v teplom slnečnom svete.

Stewardka Československých aerolínií sa usmievala a ochotne mi

pomáhala radami. Uniformovaný colný úradník len zbežne nahliadol do jednej z mojich šiestich batožín. To bol môj prvý dojem z Československa: slnečná krajina a usmievajúci sa ľudia. Bol to však iba povrch. Pod týmto povrchom sa skrývali temné a desivé hlbiny.

Vpravo od letiska na vzdialenosť asi pol míle stála štvorhranná budova so sivými múrmi a oknami, pripomínajúcimi oči ustrašeného človeka. Bolo to väzenie – a než sa rok s rokom zišiel, bol som v ňom. Toto väzenie, podobne ako letisko, sa nazývalo po obci Ruzyň pri Prahe. Je to tajné väzenie, a azda nijako nezveličím tvrdenie, že milióny ľudí v Československu a dokonca ani tisíce samých Pražanov netušili o jeho existencii.

Jediná väznica, o ktorej som počul, bola pankrácká väznica, nachádzajúca sa v juhovýchodnej časti Prahy. Tam konal komunistický režim svoje najväčšie propagandistické procesy.

Ruzyňská väznica je zároveň dielňou súdnych procesov. Nešťastné duše všetkých vekových stupňov a povolání, muži i ženy, starí i mladí – úradníci, robotníci, duchovní, politici a dokonca i policajti, sú tu zaživa pochovaní. Sú to politickí väzni, podozriví zo zrady, vyzvedačstva či sabotáže. Ich osudy ukazujú, čo v týchto podmienkach znamená dokázať im trestný čin, predovšetkým ako ich možno donútiť priznať sa k niečomu, čo nikdy neurobili.

Chodia sem a tam po úzkych celách, bezmocní a osamotení, netušiac či zomrú alebo budú žiť a či život za takýchto podmienok vôbec má nejakú cenu.

Strážcovia ich so zaviazanými očami odvádzali z cieľ – príznaky oblečené v neforemných svetlohnedých trestaneckých uniformách, potkávajúcích a predierajúcich sa temnotou tichých chodieb. Stáli v strohých kanceláriách a bledí sa vracali do svojich cieľ, aby tu čakali a premýšľali o tom, ako dlho toto utrpenie potrvá a aký to bude mať všetko koniec.

Avšak pri príchode do tejto krajiny som o týchto veciach nemal ani tušenia.

Bedřich Runge z ministerstva zahraničných vecí mi vydal preukaz, v ktorom bolo napísané, že mám akreditáciu ako „riadny zahraničný novinár“.

Nathan Polowetzky, ktorý bol mojím predchodcom, stratil svoje povolenie a musel po uplynutí dvoch mesiacov opustiť krajinu. Pán Runge sa mi sťažoval, že pán Polowetzky podnikal neustále výpady proti vládnym činiteľom. Povedal však, že proti mne ani proti Associated

Press nič nemajú. „Uvedomujeme si nevyhnutnosť týchto agentúr a nežiadame, aby ste písal len dobré veci, ktoré tu uvidíte, vieme, že sú tu aj veci zlé. Žiadame iba, aby ste referovali o dobrom i zlom.“ To sa mi zdalo rozumné. Bol som tu predsa preto, aby som, ako to navrhoval, podával objektívne správy.

Avšak predzvest' toho, čo malo prísť, prišla už v druhú noc môjho pražského pobytu. Zobudilo ma klopanie na dvere hotelovej izby. Šiesti muži vo vychádzkových civilných oblekoch vtrhli dnu a jeden z nich sa mi snažil niečo vysvetliť. Stál som pred nimi len v pyžame a ničomu som nerozumel, lebo tento muž hovoril po česky. Telefonoval som preto na recepciu, načo mi poslali poslička, ktorý hovoril po anglicky. Vysvetľoval mi, že títo ľudia sú policajti a že by radi videli, koľko mám pri sebe peňazí. Šéf skupiny mužov potom prepočítal moje doláre a libry, a preveril, či ich počet súhlasí s mojím valutovým vyhlásením, ktoré som urobil pri prekročení hraníc Československa. Nešlo o žiadny čierny obchod s valutami. Muži odišli a ja som opäť zaspal. Tak som sa prvýkrát stretol s tajnou políciou. Tento zážitok negatívne ovplyvnil môj duševný stav v nasledujúcich mesiacoch, keď som si spomenul na ich výhražnú prítomnosť. Desať mesiacov po tomto stretnutí ma tajná polícia zatkla.

New York Times

15. september 1953

Oatisa varovali pred neoficiálnymi správami. Istý Čech ho vystríhal pred uverejnením správ z počutia. Povolenie k pobytu mu obnovili
(tretie pokračovanie)

V jeden novembrový deň roku 1950 som dostal korešpondenčný lístok s predvolaním na pražský úrad, vydávajúci povolenia k pobytu cudzincov v Československu. Uvádžalo sa v ňom, že sa mám dostať za účelom rozhovoru o mojej poslednej žiadosti o udelenie tohto povolenia. Keď mi koncom septembra 1950 odmietli udeliť oficiálnu akreditáciu, svoju prácu zahraničného korešpondenta som vykonával na základe takýchto povolení.

Šiel som teda na tento úrad. Prijal ma človek, ktorý bol veľmi zvláštny. Mal oceľovo chladné bledomodré oči, skryté za okuliarmi s kovovým rámom, za ktorými bolo zreteľne vidieť očné vačky. Jeho vlasy mali farbu vyblednutej slamy a bledá tvár, ktorá sa škerila a sťahovala

do silného úsmevu, pripomínala mŕtvu rybu.

Ponúkol mi stoličku, načo sa sám opäť posadil a s úsmevom sa na mňa pozeral niekoľko trápnych sekúnd. Potom vošiel do miestnosti druhý muž. Odložil si kabát a aktovku a posadil sa vedľa mňa, aby mi robil tlmočníka.

„*Musíme sa ospravedlniť za obrazy na stenách,*“ povedal prvý muž po česky. Pozrel som sa na stenu a videl som slnkom zaliatu krajinu a Stalina vo vojenskej uniforme. Čudoval som sa, prečo by sa mal komunistický policajný úradník ospravedlňovať za obraz Stalina. Avšak môj nový známy už pokračoval v rozprávaní o „*našej strane*“ a „*politickej obrane*“. Naša strana verí v kritiku a sebakritiku. „*Sebakritika,*“ pokračoval, „*je podobná cirkevnej spovedi. Keď má človek niečo na svedomí, zverí sa s tým niekomu a hneď sa cíti lepšie.*“ Netušil som, na čo vlastne narážal.

Potom zrazu povedal: „*Istý československý občan, ktorý bol zatknutý, sa zmienil o vás.*“ Bol som prekvapený a povedal som, že nemám tušenia, kto by to mohol byť. Vytiahol čosi zo spisov, nachádzajúcich sa na jeho stole, podržal to vo vzduchu a opýtal sa: „*Poznáte to?*“ Bol to zažltnutý list papiera so strojopisným textom, ktorý bol na kusy roztrhaný a opäť zlepený. Odpovedal som, že to vyzerá ako list, ktorý v mojej kancelárii písal istý Jan Stránsky v jednu augustovú nedeľu.

Potom som porozprával, ako k tomu došlo. Pán Stránsky, ktorý pracoval v tábore nútených prác, dostal na nedeľu povolenie vzdialiť sa a prišiel do mojej kancelárie, kde sa vypytoval po svojom bývalom zamestnávateľovi Russelovi Jonesovi, ktorého vraj chcel požiadať o prácu, keď ho z pracovného tábora prepustia.

Keďže pán Stránsky nemohol pána Jonesa osobne navštíviť, napísal list v mojej pracovni a ja som ho nasledujúci deň pánovi Jonesovi na študentskom zjazde odovzdal. Pán Jones však list ihneď roztrhal a odhodil. „*A viete čo bolo v tomto liste?*“, spýtal sa ma vypočúvajúci úradník. „*Nie,*“ odpovedal som, „*nečítal som ho*“. Vypočúvajúci úradník si prestal robiť poznámky a zaoberal sa inými témami. Radil mi, aby som nepodával neoficiálne správy, čím myslel prijímanie správ z iných zdrojov, než z oficiálnych prameňov.

Keď som sa ho opýtal, s kým som hovoril, opäť sa na mňa tak odporne usmial a povedal, že so „šéfom“. Spýtal som sa: „*Myslíte si, že dostanem svoje povolenie naspäť?*“ Opäť sa usmial a povedal, že áno.

Keď som odchádzal po mrazivej chodbe, dohonal ma tlmočník. Povedal, že ide na obed a opýtal sa, či chcem ísť s ním. Šiel som teda.

Prešli sme na druhú stranu ulice do Obecného domu, kde sú priestorné miestnosti v secesnom slohu.

Podotkol, že nie je policajt, ale pracuje na tlačovom odbore ministerského predsedu Zápotockého a že sa volá Antonín Kratochvíl. V nasledujúcich troch mesiacoch ma tento muž skoro každých štrnásť dní pozýval a málokedy som jeho pozvanie odmietol. Bol pre mňa zaujímavou hádankou.

Raz mi povedal, že istého slovenského biskupa budú súdiť v Košiciach (neskôr to boli traja slovenskí biskupi, ktorých súdili v Bratislave). Na nasledujúcom stretnutí sa ma opýtal, či som o tom napísal správu. Povedal som, že nie. „*Chcel som vám tým pomôcť*“, pokračoval, načo som mu odpovedal, „*že si nemyslím, že by s tým úradné kruhy súhlasili*“. Smejúc sa prikývol, že si myslí to isté.

Inokedy mi Kratochvíl povedal, že ma považujú za vyzvedača a že údajne „*moja záležitosť vyzerá sľubnejšie odkedy sme sa spolu zoznámili*“.

Na konci februára mi telefonoval, aby som sa s ním stretol v istej kaviarni, že mi chce čosi povedať o mojom povolení. Vraj mi ho čoskoro znova udelia a tak sa aj stalo. Myslel som si, že som presvedčil tajnú políciu, že nie som vyzvedač, ale len celkom obyčajný zahraničný dopisovateľ. Zabudol som však na Kratochvílov výrok hneď v prvý deň, keď sme sa spolu zoznámili. „*Ak vás nebudú potrebovať na propagandistický proces, nemôžu proti vám nič namietať*.“

New York Times

16. september 1953

Oatis spomína na deň svojho zatknutia. Šesť členov Štátnej bezpečnosti ho odviedlo na ústredie polície, kde ho vyzvali, aby „hovoriť“

(druhá verzia štvrtého pokračovania)

Pondelok 23. apríla 1951 bol pre mňa nešťastným dňom. V priebehu mesiaca sa personálny stav pobočky *Associated Press* znížil na polovicu, keďže troch úradníkov, jedného po druhom, zatkli.

Viedol som tento úrad sám, iba za pomoci dvoch prekladateľov, ktorí mi 18 hodín denne prekladali správy, vydané oficiálnou Československou tlačovou kanceláriou, časopismi a rozhlasom.

Musel som zastúpiť prácu troch chýbajúcich úradníkov, viesť knihy, písať listy, zabezpečiť opravu defektu pneumatiky na služobnom aute a vykonať sľúbenú návštevu Tylera Thompsona, veľvyslanckého

radcu Spojených štátov, s ktorým som sa chcel porozprávať o mojej osobnej bezpečnosti. Celé dopoludnie ma plne zamestnávala kancelárska práca, o štrnástej hodine popoludní som sa chystal na spomínanú návštevu amerického veľvyslanectva.

Práve vtedy však prišiel nečakaný návštevník. Bol ním Miroslav (Mike) Husták, Čech, ktorý stratil zamestnanie u spoločnosti PanAmerican Airways, keď táto predchádzajúcu jeseň zastavila lety do Prahy. Už pred mesiacom ma žiadal o zamestnanie. No niektoré veci o ňom mi neboli celkom jasné a preto som ho nemienil prijať, hoci som nevyhnutne potreboval ďalšieho prekladateľa a jeho angličtina bola veľmi dobrá. Napriek tomu ma navštevoval ďalej.

Hoci v ten aprílový deň bolo veľmi chladno, Husták, ktorý bol silný mladý muž s nízkym čelom a s hustým zrasteným obočím, bol bez kabáta, iba v košeli a bez klobúka. Povedal, že má pre mňa správu a ukázal mi fotografiu. Bolo na nej priečelie starého zámku, obohnaného mrežami a hliadkujúcimi psami. Husták povedal, že je to zámok v Kolodějoch, nachádzajúci sa severovýchodne od Prahy. Jedno zamrežované okno bolo označené zeleným atramentom. Na druhej strane fotografie bola strojom napísaná poznámka, ktorú mi Husták preložil. Až donedávna bol v označenej izbe väznený Dr. Clementis, bývalý československý minister zahraničných vecí. Informácia pochádzala od akéhosi Jana, príslušníka milície. Husták mi povedal, že fotografiu dostal od jedného známeho, ktorý vie veľa o výsluchu Dr. Clementisa, obžalovaného z vyzvedačstva, a že tento by rád túto informáciu predal. Odpovedal som mu, že žiadne novinárske správy nekupujem. Nato mi Husták povedal, že sa pokúsi overiť túto správu zadarmo a chystal sa odísť.

„Zabudli ste tu vašu fotografiu,“ volal som na neho. „Môžete si ju ponechať,“ odpovedal a rýchlo sa ponáhlal z dverí. Položil som teda fotografiu do zásuvky v stole, zobral som si klobúk a kabát, aby som odišiel na veľvyslanectvo.

Než som však prišiel k dverám, tieto sa prudko otvorili a do kancelárie vstúpili neznámi muži v pršiplášťoch. Pokiaľ si pamätám, boli šiesti. Obklopili ma.

Malý svetlovlasý chlap v okuliaroch s pehavou, nepreniknuteľnou tvárou vytiahol z vrečka modrú legitimáciu. Vyzeral ako malý chlapec, ktorý s obľubou rozbija okná a píše neslušné slová na stenu. Legitimácia ma však poučila, že je členom Štátnej bezpečnosti, najobávanejšej komunistickej štátnej polície v Československu.

Tento malý muž, ako sa zdalo jediný, čo vedel po anglicky, mi pri-

kázal, aby som vysypal na stôl obsah svojich vreciek. Druhý neuniformovaný policajt, pravdepodobne šéf skupiny, vzal do ruky malý čierny zápisník a začal v ňom listovať. „*Pavel*,“ začal sa smiať, citujúc z notesu. „*Veselý*,“ ha, ha, „*Pokorný*,“ ha, ha, ha.

Boli to mená vysokých bezpečnostných úradníkov, o ktorých sa tvrdilo, že ich zatkli pri čistke minulý rok v októbri, ktorá začala zadržaním brnenského komunistického vodcu Otta Šlinga.

Tretí muž podišiel k môjmu stolu, vzal do ruky fotografiu, ktorú tu nechal Husták, prezeral si ju a potom mi ju pridržal pred nosom a vykrikol „*špionáž*“. Vedel som, čo to znamená v mojej materčine.

Snažil som sa dostať k diaľnopisu. Keby sa mi podarilo na ňom napísať správu, ihneď by ju obdržala pobočka *Associated Press* vo Frankfurte nad Mohanom. Jeden z tajných mi však v tom zabránil.

Nakoniec mi tlmočník povedal, že musím s nimi ísť na policajnú stanicu, že si tam so mnou chcú iba pohovoriť a že budem naspäť v priebehu jednej hodiny.

Neveril som tomu ani na chvíľu, ale nemohol som nič iné robiť. Traja z týchto mužov ma viedli dolu k veľkému čiernemu Tatraplánu, československému autu, ktoré výhradne používala tajná polícia. Za volantom sedel prostovlasý vodič. Jeden z tajných si sadol vedľa neho. Ostatní dvaja si ma vzadu posadili medzi seba. Bral som veci tak, ako prišli, a veľa som o nich nepremýšľal. Nezúčastnene som pozoroval ľudí na Václavskom námestí, keď sme cezeň prechádzali. Potom sme zabočili do zadných uličiek, až sme prišli k starej hnedej budove v Bartolomejskej ulici. Auto nechali stát' pred budovou a išli sme dolu ulicou, ja stále uprostred svojich troch strážcov, k novej, asi šesťposchodovej budove. Mala hladké kamenné priečelie a vyzerala ako nemocnica. Vstúpili sme dnu – a pokračovali sme okolo uniformovaných policajtov, obrovských fotografií kabinetných ministrov, propagačných plagátov a vystúpili sme na prvé poschodie, kde sa nachádzala pohodlne zariadená kancelária s oknami na ulicu. Tam sme sa posadili a čakali.

Bolo už takmer šero, keď začali prichádzať detektívi. Posledný z nich bol štíhly muž v okuliaroch, oblečený v svetlohnedom príšplášti. Mal svetlé vlasy, dlhú, bledú tvár a neskutočne modré oči s očnými väčkami, podobné jašteričím.

Zamračil sa na mňa a prostredníctvom tlmočníka povedal: „*Už sme sa spolu stretli, pri šťastnejšej príležitosti.*“ Pamätal som sa naňho. Tento muž, ktorý sa sám nazýval „šéfom“, so mnou hovoril v novem-

bri minulého roka v pražskej úradovni na vydávanie povolení k pobytu cudzincom a rozhodoval o tom, či zostanem v Československu. „*Sľúbil ste mi vtedy,*“ hovoril, „*že sa zdržíte podávania neoficiálnych správ. Tento sľub ste však porušili.*“

Nepamätal som sa, že by som vyslovene sľúbil, že sa budem držať oficiálnych spravodajských prameňov. Povedal som mu to. Uvádza pramene neoficiálnych správ, ktoré sa mohol dozvedieť iba od mojich zadržaných zamestnancov.

Hovoril niečo o „*našej strane*“, o čom som vedel, že to znamená „*our party*“. Tlmočník túto vetu síce nepreložil, ale nasledujúcu vetu mi tlmočil nesprávnou angličtinou takto: „*Ak sa nám niekto stavia na odpor, zničíme ho.*“

Opýtal som sa: mohol by som navštíviť konzula Spojených štátov? (nie) Bude mi pridelený dobre anglicky hovoriaci právny zástupca v prípade, že by som bol hnaný pred súd? (áno).

Ak nebudete hovoriť, povedal „šéf“, budeme musieť použiť iné metódy, načo odišiel.

Potom sa ma ujali dvaja tlmočníci, ktorí svojimi malými postavami pripomínali súdnych škriatkov. Jeden z nich sa ma pýtal, prečo som napísal správu, v ktorej som predpovedal nehody na študentskom svetovom kongrese ovládanom komunistami, ktorý sa minulého augusta konal v Prahe. Odpovedal som, že som si myslel, že to bude čitateľov zaujímať. „*To nie je pravý dôvod, prečo ste napísali tento článok,*“ podotkol tlmočník. „*Napísali ste ho, aby ste porušil jednotu kongresu.*“ Druhý tlmočník dodal: „*Budete hovoriť. Tu prehovorí každý.*“

Načo som povedal, že biskup Stanislav Zela na pražskom procese pre zradu a vyzvedačstvo tiež „hovoril“ a napriek tomu ho odsúdili na 25 rokov väzenia. „*To preto, lebo hovoril pri súde, a nie u nás,*“ odpovedal mi tento mužiček s ľstivým úsmevom.

New York Times

17. september 1953

Oatis pred súdom, ktorý bol presvedčený o jeho „vine“. Sudca mu už vopred povedal, že úlohou jeho obhajcu bude usilovať sa o čo najnižší trest

(piate pokračovanie)

Štíhly muž s očnými vačkami, ktorý mi vždy pripomínal jaštericu, sa nahol cez stôl a povedal: „*Toto je to najlepší väzenie v Európe.*“

Bol členom československej komunistickej tajnej polície. Zatkli ma pred šiestimi dňami pre podozrenie, že ja, dopisovateľ pražskej pobočky *Associated Press*, som vyzvedačom. Deň za dňom mi kládli otázky, až som sa nakoniec vyčerpaný 24 hodín trvajúcimi výsluchmi zrútil. Do ruzyňskej väznice ma priviezli s okovami na rukách a zaviazanými očami v zadnej časti auta. Keď mi sňali pásku z očí, zistil som, že sa nachádzam v sporo zariadenej kancelárii v šere nedeľného rána – 29. apríla 1951. Cez okno som videl na dvor, kde sa stavala nová budova. Po celý deň ma muži od polície vypočúvali. Väčšina otázok sa točila okolo príhody, ktorá sa stala pred niekoľkými týždňami: istý indický diplomat sa totiž dozvedel, že byty v jeho okolí zabavujú pre dôstojníkov armády. Pýtal som sa plukovníka Georgea L. Attwooda, vojenského ataše Spojených štátov, či o tom tiež počul. Odpovedal kladne a dokonca uviedol miesta, kde v meste a v jeho okolí majú byť vojenské rezervácie. Polícia už mala môj podpis na vyhlásení, že takýmto získavaním „vojenských informácií“ som sa dopustil vyzvedačstva. Teraz napísali ďalšie vyhlásenie, ktoré som mal tiež podpísať. Podľa neho som podával vojenské informácie plukovníkovi Attwoodovi čím som sa dopustil vyzvedačstva. To som však podpísať odmietol. „*Rád by som išiel spať,*“ podotkol som. „*Napište nám to svojimi slovami a potom môžete ísť spať,*“ povedal muž s jašteričou tvárou.

Prepísal som to teda. Oni to však opäť zmenili a žiadali, aby som to znovu podpísal. Nespál som 42 hodín a zúfalo som potreboval odpočinku. Tak som to podpísal. Potom mi opäť zaviazali oči a odvedli dolu. Keď som si sňal pásku z očí, bol som v cele.

Nasledujúci deň predpoludním a popoludní ma muži z policajného ústredia opäť vypočúvali v kancelárii na poschodí, pričom vegetariánsky obed i večeru som zjedol vo svojej cele. Po večeri ma zasa predvedli na výsluch. Tentokrát sa osadenstvo kancelárie zmenilo, až na tlmočníka, obtlstlého malého mužička s kučeravými vlasmi. Za stolom sedel neznámy muž. Keby nebol oblečený v olivovozelenej uniforme s červenými výložkami policajného poručíka, mohol byť aj násilníkom z predmestia. Prevzal teda môj výsluch.

V tomto väzení je každému väzňovi pridelený jeden „referent“, ktorý ho vypočúva a pripravuje na súdne pojednávanie. Tento „referent“ sedel vzpriamene a vážne sa díval pred seba. Tlmočník prekladal jeho slová: „*Nemýľte sa, vaše americké štátne občianstvo vám tu nepomôže.*“ Tak som sa teda stretol s poručíkom Josefom Lédlom, ktorého meno som sa dozvedel neskôr z podpisu na listine. Nasledujúci deň

skoro ráno ma nechal doviest' z cely a začal spisovať moje výpovede. Tento dokument nazýval protokolom. Čas od času mi predkladal napísané strany, na ktoré som mal vlastnoručne napísať: „*Prečítal a schválil. William Nathan Oatis.*“ Ochoťne som sa podpisoval, pokiaľ sa protokol aspoň približne pridržoval skutočnosťami. Potom však referent a tlmočník začali moje výpovede prepisovať. „*To nie je správne,*“ poukázal som jedného dňa na nepresnosť. „*A čo na tom záleží,*“ odvetil podráždene referent. Medzitým som sa snažil dozvedieť, čo sa asi so mnou stane. Vypočúvali ma teraz štyria ľudia – referent a traja tlmočníci, ktorí sa striedali. Jedna z prekladateľiek sa ma opýtala: „*A čo by ste na to povedali, keby ste 4. júla mohli ísť domov.*“ Iný prekladateľ, obratný mužiček, ktorého nazývali Vilda, mi povedal že neuplynie ani desať nediel' a budem na slobode. Odpovedal som mu, že mu neverím. Tvrdil však, že vie o čom hovorí. Podľa neho cudzinca môžu buď odsúdiť, alebo vypovedať z krajiny.

Vedel som, že moja žena, ktorá žila v St. Paul v Minnesote, si určite robí starosti a tak som ich požiadal, či by som jej nemohol napísať. Odmietli to. Jedného dňa mi Vilda povedal, aby som svoju žiadosť zopakoval. Referent sa ma spýtal, čo chcem v liste manželke napísať. Keď som mu to povedal, odišiel z miestnosti. Čoskoro sa vrátil a priniesol akýsi list, napísaný v češtine. Prekladateľ mi ho preložil. Bolo to neskutočné. Referent za mňa napísal list mojej žene. V liste stálo, že ma odhalili pri vyzvedačstve, že som sa priznal a teraz chcem začať nový, čistý život. „*Nestrácaj nádej,*“ končil sa list „*a ver v spravodlivosť československého ľudu, ktorý pracuje za mier*“.

Oponoval som: „*Keď si moja žena prečíta tento list, bude si myslieť, že som zošalel.*“ No podľa Vildu je moja žena múdra a tomu listu porozumie. Referent trval na svojom, buď odíde tento list, alebo žiadny. Tak som ho teda prepísal a on tento list odoslal. To bolo prvé vyhlásenie, ktoré som podpísal, vymyslené a podvodné. Keď už ma raz prinútili, aby som sa podpísal, s ostatnými vyhláseniami už nemali takú prácu. Tá zmienka o „*nádeji a novom čistom živote*“ bola povzbudzujúca, priam optimistická. Optimistický bol aj Vilda. Povedal mi, aby som sa nebál súdneho pojednávania.

Niekoľko dní potom, asi mesiac po mojom zatknutí, si k známemu stolu zasadol kapitán uniformovanej polície a ja oproti nemu na stoličku. Usmieval sa, začal hovoriť zdvorilo a plynule. Pýtal sa ma, akú spojitosť má *Associated Press* s vládou Spojených štátov, na čo som mu odpovedal, že žiadnu. „*Ale Oatis,*“ pozastavil sa nad mojou

odpoveďou tento kapitán. Potom sa ma pomaly vypytoval na legitimačiu nájdenú v mojich osobných veciach. Bol to preukaz zo školy japonského jazyka pri vojenskej výzvednej službe vo Fort Snelling v Minnesote.

Hoci škola patrila k vojenskej výzvednej službe, nikdy som sa ňou nezaoberal. Bol som v škole ako desiatnik v zálohe. Keď som skončil jazykový kurz, z armády ma prepustili. Pri výsluchu nasledujúci deň sa ukázalo, že v tej istej škole v tom istom čase bol aj plukovník Attwood, hoci sme sa tam nikdy nestretli.

Asi po 24 hodinách mi predložil veliteľ dlhý dokument a povedal: „*Podpíšte to a nemusíte si robiť žiadne starosti.*“

Prvá časť dokumentu pozostávala z prekrútených výpovedí o jazykovej škole. Druhá časť však bola pre mňa nóvum, lebo podľa nej bol plukovník Attwood mojim dlhoročným spolužiakom, ktorému som dával informácie, lebo bol vyzvedačom a zaujímal sa o správy všetkého druhu. Bolo to také neuveriteľné, až som sa tomu zasmial. Myslel som si, že je to namierené proti Attwoodovi a že ak ho vyhostia, možno vypovedia aj mňa bez súdneho konania. Podpísal som to, a tým som vlastne spečatil svoj osud. Nešlo im o vyhostenie Attwooda, ale o to, aby ma dostali do väzenia. Podpísal som už toľko listín, že som sa nečudoval ani tým najdivokejším výmyslom. Podpisoval som ich automaticky.

Ako väčšina väzňov v tomto väzení som dospel k záveru, že sa nachádzam v moci tajnej polície a z jej rúk sa nedostanem, ak nebudem robiť to, čo si želajú. Keď moju vôľu takto zlomili, referent mohol so mnou robiť, čo sa mu zachcelo. Prepísal všetky so mnou spísané protokoly, pekne od začiatku a tu a tam ich zmenil.

Konečne ma odviedli do kancelárie väzenia, kde sedela nervózna tlmočnica s nejakým holohlavým škuľavým mužom bez saka s motýlikom na krku. „*Som sudca Novák, predseda senátu Štátneho súdu v Prahe. Dobre ste sa tu chovali. Ak sa budete tak dobre správať aj pred súdom, nemusíte sa ničoho obávať,*“ povedal muž.

Ako často som túto vetu počul. Sudca potom prečítal niečo, čo označil za obžalobu. Nikde nebola zmienka o paragrafoch, podľa ktorých som bol obžalovaný, bol som jednoducho obžalovaný z vyzvedačstva pre Spojené štáty a ich vládu.

Sudca Novák mi povedal, že mi prideliť právneho obhajcu. „*Povinnosťou právneho obhajcu,*“ podľa sudcu Nováka „*nie je pomáhať obžalovanému, aby sa vyhol odsúdeniu, ale dopomôcť mu k menšiemu*

treštu“. Naznačil tak, že ma odsúdili ešte skôr, než ma postavili pred súd. A to mi oznamoval sám predseda súdu.

O štyri dni som sa stretol so zajačím mužičkom s nepreniknuteľnou tvárou, ktorého tlmočník predstavil ako Dr. Bartoša, môjho právneho zástupcu. Dr. Bartoš mi povedal, že mám nádej vrátiť sa domov ešte tohto roku. Radil mi, aby som vypovedal podľa znenia protokolu a on ma bude obhajovať tvrdením, že som sa nedopustil vyzvedačstva úmyselne, ale nechtiac.

Nasledujúci týždeň ma volal referent do svojej kancelárie takmer denne, kde so mnou cvičil prednes obsahu protokolu. Kládol mi otázky a ja som na ne odpovedal viac-menej podľa protokolu. Kde boli výpovede dlhšie, robil som si tesnopisecké poznámky.

V pondelok, 2. júla, v pankráckej väznici sme ja a traja moji zamestnanci predstúpili pred súdny dvor sudcu Nováka.

New York Times

18. september 1953

České väzenie je hrobkou, v ktorej sa možno zbláznit'. Oatis opisuje všetky strasti a muky dlhých dní odlúčenosti od sveta

(šieste pokračovanie)

Vo väzení v Československej republike som bol dlhšie než dva roky a môžem vám povedať iba jedno: život v tomto väzení sa podobá pochovaniu zaživa. Tamojšie cely sú podobné hrobke, väzeň je ako človek v očistci, čaká a jeho hlavným problémom je prebojovať sa časom.

Väznica sa nazýva „ruzyňská“ podľa dedinky, ležiacej na vzdialenosť piatich míľ od Prahy. Túto väznicu som opustil 16. mája tohto roku na základe milosti, ktorú mi udelil prezident Antonín Zápotocký, keď som si odpykal 24 mesiacov a 23 dní z celkového trestu desať rokov (údajne túto milosť udelil na žiadosť mojej ženy, avšak nie som si istý, prečo vlastne takto konal).

Z celého tohto obdobia som šesť dní strávil v policajnom ústredí v Prahe a zvyšok vo väzení v Ruzyni. Počas procesu v pankráckej väznici ma ráno vozili na Pankrác a večer naspäť do Ruzyne. Ruzyň, na rozdiel od iných, nie je veľkou väznicou. V čase môjho pobytu spre-vádzkovali novú časť, kde bolo možné umiestniť ďalších tisíc väzňov.

Zvláštnosťou tejto väznice bolo, že všetci väzni, až na niekoľko výnimiek, čakali na súd, ani jeden nebol odsúdený a dokonca po celé dlhé mesiace ani obžalovaný, iba podozriví. Neboli povolené návštevy

príbuzných a až do doby obžaloby bol zakázaný prístup k akémukoľvek právnenému zástupcovi.

Postupne som žil v 11 celách, z ktorých najväčšia mala 15 štvorcových stôp s 10 stôp vysokým stropom a najmenšia asi 6 x 10 stôp s 8 stôp vysokým stropom.

Lepšie cely sa nachádzali v starej budove. Boli väčšie, vzdušnejšie a tiež teplejšie. Každá z nich mala drevenú dlážku, jedno alebo dve veľké okná, latrínu, umývadlo a malý drevený stolček s dvomi sedadlami, pripevnenými k stene a slamníkom s poduškou na spanie. Bolo tu tiež ústredné kúrenie. V novej budove, kam ma presťahovali, boli cely oveľa menšie. Obyčajná cela bola veľká 6 x 10 stôp a mala jedno malé okno. Na umývanie slúžil len kohútik z vodovodu, ktorý splachoval aj latrínu.

Dlážky boli cementové a nábytok väčšinou z kovaného železa sa musel prirážať k stenám. Cez deň sme rozkladali sedačku a stolček, v noci lehátko.

Vzduch v týchto celách bol taký zatuchnutý, že keď strážcovia vstupovali do cely, zapchávali si nosy. Keďže toto väzenie je postavené z armobetónu, je veľmi studené. Slniečko sem zablúdilo iba málokedy, ani kúrenie nebolo pravidelné.

V januári 1952 mi počas jednej noci zmodreli chodidlá až po členky, pretože okno nedoliehalo a fúkal sychravý západný vietor. V novembri sa obyčajne v cele kúrilo 20 – 30 minút, v čase od raňajok do spánku, no prežil som aj ne jeden studený deň, keď sa vôbec nekúrilo. V noci bývalo obyčajne trochu teplejšie, ale pamätám si na jednu noc, keď ja ani môj spoluväzeň, sme od zimy nemohli spať. Všetky okná sú zamrežované a je v nich mliečne sklo, takže väzni nemôžu pozorovať čo sa vonku deje. Tieto okná charakterizujú stav, v ktorom sa väzeň nachádza: prísna izolácia a vynútená nevedomosť.

Neraz som zostal v cele aj celých štrnásť dní bez toho, že by som prekročil jej prah a dokonca som sa nemohol ani osprchovať dolu na chodbe. Stalo sa, že štyri mesiace som nemohol vyjsť von na prechádzku na čerstvý vzduch a viem o väzňovi, ktorý nebol vonku celých deväť mesiacov.

Nečudo, že väzni sa neraz z tejto odlúčenosti a neistoty zbláznili. Jeden, blízko mojej cely, vykrikoval jačavou hantýrkou celý deň, až ho konečne strážcovia dali pod sprchu. Iný, pravdepodobne trpiaci klaustrofóbiou, celú noc vzdychal a volal o pomoc. Ďalší vraj pomätene mumlal, že telefonuje svojej manželke.

V prvých týždňoch som chodil po cele sem a tam, ako zatvorené zviera, pričom sa mi točila hlava i žalúdok a mal som pocit, že zomriem, ak sa odtiaľto nedostanem. Až po dlhých mesiacoch sa mi podarilo aspoň priblížiť sa k rezignácii. Ako keby som sníval sen, tak vzdialený od skutočnosti.

Všetci väzni v Ruzyni mali zakázané čítať noviny a počúvať rozhlas. Mohol som však čítať knihy. Dozvedel som sa toľko noviniek, že by sa pokojne vošli do špendlíkovej hlavičky. Väzni, ktorí prišli po mne, mi povedali, že Winston Churchill je opäť ministerským predsedom, Alžbeta je kráľovnou a Rudolfa Slánskeho, bývalého generálneho tajomníka komunistickej strany zatkli (až po prepustení na slobodu som sa dozvedel, že ho obesili).

Každých šesť týždňov mi dovolili napísať list manželke a listy od nej som dostával niekedy dva až tri naraz. No mnohé moje listy sa stratili a manželka nemala aj rok o mne žiadne správy.

Vo svojich listoch sa múdro vyhýbala akejkoľvek zmienke o politických novostiach, ktoré by neboli prešli väzenskou cenzúrou, no predsa mi len oznámila, že Harold Ross, Mildred Baileyová a John Dewey zomreli a že Ingrid Bergman-Roselliniová má dvojčičky.

Keď ma v novembri minulého roka predvolal policajný úradník, aby som napísal list manželke, spýtal som sa ho, kto vyhral voľby v Spojených štátoch. Odmietol mi odpovedať. O dva mesiace mi povedal, že generál Douglas McArthur.

Päť dní predtým, ako ma prepustili na slobodu, som dostal od manželky obrázky a básne vystrihnuté z novín. Na zadnej strane jedného výstrižku boli správy zo spoločnosti, kde sa písalo, že na akejsi slávnosti sa zúčastnil aj „*prezident Eisenhower s manželkou*“, pričom im hudba zahrala „*Hail to the Chief*“. Tak som sa dozvedel, že prezidentom je naozaj generál.

Výber z dokumentov prípadu Oatis

Protokol o hlavnom pojednávaní

Č.j. 7 Ts I 32/51

Štátny súd v Prahe, odd. VII, dňa 2. - 4. júla 1951 o hod. 8

Trestná vec proti: William N. Oatis a spol.

Pre: zločiny podľa Zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky.

Prítomní:

Predseda senátu: JUDr. Jaroslav Novák

Sudcovia: JUDr. Zdeněk Kaláb

Karel Bautz

Karel Hybš

Anna Součková

Zapisovateľ: Vyhnalová, Trčková

Štátny prokurátor: JUDr. Urválek

Obvinení: 1. William N. Oatis

2. Tomáš Svoboda

3. Pavel Woydinek

4. Petr Münz

Všetci obvinení boli predvedení z väzby.

Obhajcovia:

1. za obv. Oatisa – Dr. Vl. Bartoš, adv. Praha, ex offio

2. za obv. T. Svobodu – Dr. Vl. Fáček, adv. Praha, ex offio

3. za obv. P. Woydinka – Dr. Jiří Vízek, adv. Praha, ex offio

4. za obv. P. Münza – Dr. Fr. Vorel, adv. Praha, ex offio

Predseda senátu otvára hlavné pojednávanie a pýta sa obvinených, či bola zachovaná lehota k príprave (§ 140 tr. p.)

Obvinení uvádzajú, že žalobu i pozvánku k hlavnému pojednávaniu v lehote obdržali.

Pojednávanie je verejné.

Predseda senátu zisťuje totožnosť predvolaných osôb a nariaďuje svedkom a znalcom, aby sa odobrali do miestností ním vyhradených, aby sa svedkovia medzi sebou nemohli dohovárať.

Z predvolaných osôb sa nedostavili

Prokurátor prednáša žalobu.

Predseda senátu vyzýva obvinených, aby sa k žalobe podrobne vyjadrili, súvislo vykreslili skutočnosti, ktoré sú predmetom žaloby, uviedli okolnosti, ktoré zoslabujú alebo vyvracajú podozrenie voči nim, aby hovorili pravdu a upozorňuje ich na poľahčujúcu okolnosť doznania. Predseda robí opatrenie, aby sa výsluch obvinených konal oddelene. Tlmočníkom dané poučenie v zmysle ustanovenia § 58 odst. 3 a odst. 4 tr.p.

Obvinený William N. Oatis

Cítim sa vinný tým, že som prevádzal v ČSR špionáž.

Nato predkladá štátny prokurátor doklad č. 2256, legitimáciu zo spravodajskej vojenskej školy a žiada, aby obvinený bol vypočutý k tomuto dokumentu.

K predloženému dokladu obvinený udáva, že sa jedná o legitimáciu, ktorá mu bola vydaná v jazykovej škole a že ju vlastnoručne podpísal. Nato udáva generálie ako na č. l. 166 svojho administratívneho protokolu, k veci vypovedá ako na č. l. 166-216 s týmito doplnkami, prípadne zmenami:

Do školy, dokument ktorej je tu predložený, som bol vyslaný ako vojak americkej armády, pretože som sa už predtým učil japončinu a do tejto školy vysielali vojakov, ktorí sa mali neskôr zaoberať špionážnou činnosťou. V tejto škole som bol však iba dva mesiace. Po tejto dobe som bol preložený do inej školy, ktorá sa nachádzala v Ann Arbore v Michigane. Všetci americkí dôstojníci a učitelia boli Američania japonského pôvodu. Túto školu som opustil v decembri 1945, prepustili ma z armády a začal som pôsobiť v Associated Press. V armáde som bol od roku 1942, keď tesne pred vstupom do tejto školy urobil so mnou poručík spravodajskej služby interviu. Ďalej by som chcel povedať, že do tejto školy som sa dostal potom, keď som na univerzite študoval rok japončinu podľa takzvaného armádneho výcviku. Po spomínanom interviu ma neprijali do školy okamžite. Poslali ma do tábora, kde som prevádzal výcvik pre rôznu vojenskú špionáž a čakal som, ako so mnou naložia. V roku 1944 som bol poslaný do školy, kde mi bol vydaný tu predložený preukaz. Túto školu viedli Američania japonského pôvodu,

poslucháči tejto školy sa tu učili rôznym technikám, ako vypočítavanie vojnových zajatcov, prekladanie dokladov ktoré boli ukoristené a pod. a ďalej základným bodom spravodajskej techniky. Škola v Michigane bola pre vojakov a dôstojníkov bielej rasy. Vojaci tu študovali japonský jazyk. Viedli ju dôstojníci špionážnej služby. Učiteľia boli Američania. V tejto škole som bol do decembra 1945.

V oboch školách, o ktorých som hovoril, poslucháčov pripravovali na špionážnu činnosť.

Účastníci môjho ročníka potom odišli do civilných zamestnaní. V čase, keď som bol v tejto škole, tam bol aj plukovník Attwood, ktorý je vojenským pridelencom na americkom veľvyslanectve v Prahe. Vtedy som ho ešte nepoznal, pretože bol o ročník vyššie než ja. Zišiel som sa s ním v januári 1951, až keď som túto skutočnosť, teda že bol v tej istej škole ako ja, zistil. Stretol som sa s ním na americkom veľvyslanectve. Naše schôdzky boli časté a mali špionážny charakter. Stretávali sme sa každé dva týždne. Odovzdával som mu špionážny materiál a on mne zase špionážne poznatky, ktoré získal. Pri prvej schôdzke, bolo to vo februári tohto roku, mi povedal, že počul o tom, že niekde v Prahe sa chystajú nové ubytovacie priestory pre armádu a podotkol, že je viac takých miest a že je to spojené s budovaním nových vojenských objektov na bezpečnosť republiky. Attwood mi dal veľkú mapu Československej republiky, ukázal mi jednotlivé miesta a požiadal ma, aby som si overil skutočnosť, týkajúce sa týchto miest.

K otázke prokurátora:

Miesta, ktoré mi Attwood ukazoval, som si poznamenal.

Štátny prokurátor predkladá zväčšenú fotokópiu, týkajúcu sa týchto poznámok. Predseda konštatuje, že bola predložená zväčšená fotokópia poznámok obvineného, a to stránka č. 58 poznámkového zošitu, označeného „A“. Štátny prokurátor podotýka, že originál týchto poznámok predloží na konci hlavného pojednávania.

Obvinený k predloženému dokladu uvádza:

Áno, to sú tie miesta a poznámky, ktoré som si urobil.

Ďalej obvinený vypovedá:

Úlohy, ktoré mi Attwood dal, som úplne nesplnil. Zašiel som na jedno miesto, ktoré mi označil, a zistil som, že poznatky, ktoré som obdržal, sú správne. O ďalších som sa neinformoval. V tejto záležitosti som nemal možnosť podávať špionážne správy. Špionážny materiál som získaval z vlastného pozorovania a časť som získal od Tomáša Svobodu, Pavla Woydinka, Petra Münza a Jiřího Muchu.

Štátny prokurátor predkladá fotografiu Jiřího Muchu, ktorý mu dodával správy. *Pokyny k špionážnej práci som dostával z Londýna a New Yorku.*

Štátny prokurátor predkladá dokument, ktorý nesie názov *New York – Clementis 3*. Po predložení tohto dokumentu obvinený udáva:

Je to príkaz z Londýna, kde mám overiť, či boli zatknutí traja úradníci Štátnej bezpečnosti v súvislosti s prípadom Clementisa. Tieto správy som si overil u Jiřího Muchu, s ktorým som sa zoznámil minulý rok na priateľskom večierku, usporiadanom v dome Petra Swana, tajomníka veľvyslanectva. V priebehu rozhovoru s ním som usúdil, že ide o nepriateľa ľudovodemokratického zriadenia, a dospel som k záveru, že by som ho mohol použiť na svoju špionážnu činnosť. Niekedy v apríli tohto roku som sa s ním stretol v hotelovej kaviarni a pri tejto príležitosti mi oznámil počet úradníkov bezpečnosti, ktorí, ako hovoril, boli zatknutí. Keďže však nevedel podrobnosti, pozval ma do svojho bytu a dal mi svoje telefónne číslo. Toto číslo som si poznačil do svojho zápisníka. Nepamätám si naň presne. Vedľa tohto čísla som mal poznamenané meno Blacke.

Predseda konštatuje predložený doklad štátnym prokurátorom a udáva, že na ďalšej stránke zápisníka „A“ je meno uvedeného Muchu s telefónnym číslom a s ďalším menom Blacke. Obvinený hovorí:

S Muchom som sa zišiel niekoľkokrát v jeho byte. Pri tejto príležitosti uviedol 10 – 12 mien úradníkov bezpečnosti v Prahe, o ktorých hovoril, že boli zatknutí. Urobil som si o tom poznámky, aby som to mohol poslať do Londýna.

Nato štátny prokurátor predkladá súdu k nahliadnutiu poznámky. Predseda ukazuje štyri stránky zápisníka č. l. 40-44, kde sú uvedené mená určitých osôb z bezpečnostných a vojenských úradov. Potom predseda žiada vysvetliť červenou farbou podčiarknuté meno na strane 44. Obvinený udáva, že ide o generála Dulandra a že je pravda, že mu Mucha oznámil, že tento mal utiecť do Anglicka. Na otázku, čo robil obvinený s týmito správami, odpovedá, že ich odovzdal na preverenie plukovníkovi.

Vedel som o tom, že plukovník sa schádzal s vojenským atašé anglického a francúzskeho veľvyslanectva, aby si s nimi vymieňal informácie. Ďalej som zistil, že plukovník má záujem ešte o iné krajiny a o ďalšie stretnutia.

Predseda predkladá poznámky o týchto veciach a obvinený uvádza, že súhlasí.

Je pravda, že som videl v kancelárii plukovníka Attwooda kartotéku mien dôstojníkov a orgánov bezpečnostnej služby. Pri jednej príležitosti som sa presvedčil, že v kartotéke sú uvedené podrobnosti o osobách a tiež ich politická spoľahlivosť. Bol som si vedomý toho, že už predchodca plukovníka mal založenú túto kartotéku. Vedel som tiež o tom, že sú tu okrem nás aj iné špiónážne siete.

K otázke štátneho prokurátora:

Touto špiónážnou činnosťou som bol poverený, resp. poslaný, z Londýna v roku 1950. Predtým, než som nastúpil, hovoril som o tejto službe so svojim predchodcom, a potom som odišiel do Prahy. Informoval ma tiež, aká práca ma tu čaká. Uviedol mi tiež, že časť získaných správ sa získava z neoficiálnych kruhov. Tým mám však na mysli špiónážne správy. Pri jednej príležitosti mi povedal meno jedného československého príslušníka, ktorý sa pohyboval cez hranice ČSR do západného Nemecka. V tom čase som ešte nevedel, že ide o Komárka. Toto som sa dozvedel neskôr. Polowetzky sa mi nezmielil konkrétne o tom, že by Komárek prevádzal ľudí cez hranice. Tiež mi bolo jasné, že Associated Press sa zameriava výlučne na protištátne živly.

Je pravdou, že Polowetzky ma podrobne informoval, no ja som sa choval čiastočne aj podľa príkazov z Londýna. Svojich zamestnancov som si preveroval sám, a to tak, že som im dával úlohy. Prvú úlohu som im zadal v auguste 1950. Tieto úlohy plnili tajným pozorovaním, alebo mali svojich vlastných informátorov. Sieť informátorov som neurčoval. Je pravdou, že som dostával pokyny z New Yorku a z Londýna. Správy, ktoré som potom obdržal od informátorov, som posielal sám alebo prostredníctvom veľvyslanectva.

K otázke, akého druhu správy to boli, Oatis odpovedá:

Išlo o správy hospodárskeho a vojenského rázu, o správy o oslavách rôznych významných osôb v ČSR, správy o bezpečnostných opatreniach, správy ktoré sa týkali zásobovacej situácie obyvateľstva. Boli to všetko správy neoficiálneho charakteru, ale také, ktoré ČSR považuje za tajné. Ako som už uviedol, získaval som ich vlastným pozorovaním, alebo od informátorov a ich pomáhačov. Okrem mojich zamestnancov, ktorí mi podávali správy, tu boli ďalšie osoby, od ktorých som mal správy, a síce: Pánková, Kratochvíl, Ing. Havelka, Husták, KučEROVÁ, Burdová a Kubík, ktorí boli z hotela Alcron, a Votavová, telefonistka z hotelu Pupp v Karlových Varoch. Všetci títo ľudia boli nepriatelia ľudovodemokratického zriadenia, ale okrem toho som mal kontakt s niektorými osobami z ministerstva informácií. Všeobecne povedané,

mal som styky len s ľuďmi, ktorí mali nepriateľský postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu.

Je pravda, že asi v júli alebo v auguste som mal zistiť, či sa konajú tajné porady československých funkcionárov s funkcionármi ZSSR. Tieto porady sa mali konať v istom meste ČSR. Poslal som tam Münza a ten mi oznámil, že muž o ktorého mám záujem je tu. S touto správou som nebol spokojný a tak som tam poslal Woydinka, avšak ten mi oznámil, že onen muž odišiel skôr, než Woydinek do mesta prišiel. Pri tejto príležitosti mi Woydinek oznámil, že informáciu má od Votavovej.

Ešte si pamätám na podrobnú príhodu z januára 1951, keď som dostal pokyn, aby som zistil, či sa konajú porady vysokých hodnostárov spriatelenej mocnosti.

Predseda senátu konštatuje, že ide o doklad č. 1902 a že ide o správu, ktorá bola odoslaná do Londýna. Obvinený uvádza, že sám túto správu koncipoval. Uvádza ďalej: *Je tiež pravda, že správy, ktoré som odosielať do Londýna, som značil OA (začiatkové písmená môjho mena).*

Správy, resp. pokyny z Londýna som dostával pravidelne. Správy od Ing. Poláka som dostal viackrát, oznámil mi správu o príchode významných osôb do Československa (správa špiónážna). Ďalej mi oznámil, že istú časť ťažkého priemyslu presťahovali z jedného miesta na druhé. Túto správu som považoval za veľmi dôležitú.

Nato štátny prokurátor predkladá obvinenému isté meno, o ktorom obvinený Oatis hovorí, že súvisí s uránovou rudou.

Začiatkom roku 1951 som získal materiál ohľadne Šlinga a Švermovej. V súvislosti s tým som dostával správy z Londýna, a to preto, aby som sa mohol orientovať a zameriavať svoju činnosť na siete, ktoré ešte neboli odhalené.

Štátny prokurátor predkladá doklad, o ktorom obvinený tvrdí, že tento má spojitosť s Clementisom.

K tomuto zisťovaniu som si vybral Woydinka a Münza. Správy, ktoré som o tom získal, som poslal do Londýna. Je pravdou, že o Clementisovi som poslal do Londýna celý rad správ. Tiež som zisťoval miesto, kde je Clementis internovaný.

Konštatovaný dokument č. 260.

Je pravdou, že som mal získať obrázok miesta, kde je Clementis internovaný.

Nato štátny prokurátor predkladá obrázok miesta, kde mal byť internovaný Clementis. Obvinený uvádza, že skôr, než mohol obrázok

odoslať do Londýna, bol zatknutý.

Je pravda, že Husták prišiel za mnou do kancelárie a žiadal ma, aby som mu zohnal miesto. Overoval som si jeho politickú spoľahlivosť, ale nedarilo sa mi to. Overoval som si to u Ing. Poláka. Tak som ho zatiaľ neprijal, pretože som si ním nebol istý, ale požiadal som ho o špiónážne správy. Dal som mu tajné telefónne číslo. Celkovo sme mali dve telefónne linky a jedna bola tajná. Tajná linka mala číslo 25929 a v telefónnom zozname bola uvedená pod menom Ing. Jan Knetl, ktorý mal vedľa kanceláriu.

Konštatovaný telefónny zoznam z roku 1950 – telefónna linka súhlasí.

Z korešpondencie Associated Press som zistil, že o tejto linke sa v tomto čase jednalo v New Yorku a žiadalo sa povoliť obnos pre túto linku. Tento obnos sme obdržali. Linku sme používali na rozhovory, o ktorých sme nechceli, aby boli odpočúvané. Dozvedel som sa to od ľudí, ktorí hovorili, že telefónne rozhovory sú odpočúvané.

Prvá úloha, ktorú som dal Hustákovi, bola, aby zistil isté informácie o jednom úradníkovi, dátum jeho príchodu. Ďalej som ho žiadal, aby mi zistil pobyt a miesto zatknutia Clementisa, všetky tieto úlohy Husták splnil. Výsledok bol potom ten, že od Hustáka som dostal fotografie a doklady. Priniesol mi pôvodnú českú správu a v mojej kancelárii sme túto správu preložili do angličtiny. O rovnakom objekte som obdržal správu od Petra Münza, to bolo ešte predtým, než mi ju dal Husták. Túto správu som sa pokúšal overiť. Za overené som považoval také správy, ku ktorým som mal buď originálne dokumenty, alebo správy, ktoré som si overil, alebo správy, ktoré som mal overené od niekoľkých informátorov či od informátorov, ktorých som pokladal za úplne spoľahlivých.

Od Hustáka som dostal jednu správu o tom, že sa konajú isté opatrenia, pokiaľ ide o československé železnice, aerolinie a bane. Túto správu som do Londýna neodoslal, pretože som jej nedôveroval. Týmto skončilo moje spojenie s Hustákom, s ktorým som pracoval asi dva mesiace.

S Vlastou Pánkovou som sa stretol minulý rok v októbri. Poznám ju z Londýna, kde žila v rokoch 1948 – 1950. V tom čase pracovala s istým Schwarzom, ktorý bol prednostom československej obchodnej komory v Londýne. S týmto som sa rovnako poznal a preto ma Pánková pri našom stretnutí v Prahe žiadala, aby som mu ilegálnou cestou doručil list. Zo spôsobu jej reči som zistil, že je to osoba, ktorá má

nenávistný postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu. Rozhodol som sa preto, že ju použijem na svoju špiónážnu činnosť a zapojil som ju do špiónážnej siete.

Prvá správa, ktorú mi dala, sa týkala zatknutia Šlinga, to bolo v októbri minulého roku, keď táto správa nebola ešte uverejnená. Hovorila mi vtedy niečo o činnosti, ktorú robil Šling a rovnako mi hovorila o jeho spojení s Anglickom. Neskôr mi oznámila, že Švermová bola v spojení so Slánskym. Žiadal som ju, aby mi podávala o tomto prípade ďalšie informácie. Informácie, ktoré mi dávala, som zbieral a neskôr som ich odoslal do Londýna, avšak okrem správ, ktoré boli publikované v dennej tlači.

Antonín Kratochvíl mi dodával správy, a to, že istá významná osoba na ministerstve zahraničia bola zatknutá v súvislosti s prípadom Šlinga. Hovoril, že tento úradník si budoval pozície na ministerstve s pomocou istého bývalého krajského tajomníka KSČ, ktorý bol tiež v spojení so Šlingom. Tieto správy som poslal do Londýna.

Štátny prokurátor predkladá dokument, týkajúci sa týchto správ. Po predložení tohto dokumentu udáva obvinený:

Toto je časť správ, ktorú som poslal do Londýna na základe správy, ktorú som získal od Kratochvíla.

Predseda konštatuje, že ide o správu – doklad č. 135, ktorú do Londýna poslal obvinený Oatis, týkajúcu sa okrem prípadu Šlinga a Švermovej osôb, ktoré boli s nimi v blízkom spojení. Okrem tejto správy mi dodal informácie, týkajúce sa opatrení, ktoré podnikla československá strana vo veci cirkvi a o situácii rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku. Správy, ktoré som od neho získal neboli oficiálne a ja som si myslel, keďže išlo o úradníka tlačového oddelenia na predsedníctve vlády, že to sú správy oficiálne. Bol som s ním v spojení asi päť mesiacov a naposledy som ho videl koncom marca tohto roku.

K otázke prokurátora:

Kratochvíl mi priamo nepovedal, že ide o správy oficiálne, ale ja som ich za také pokladal, vzhľadom na jeho miesto. On sa o tom nezmenil, že by išlo o oficiálne správy.

K otázke prokurátora ohľadne Pánkovej:

Žiadal som, aby mi overila správy, ktoré som dostal z iného prameňa, a to že Československo posielala autá s dôležitým nákladom do Číny. Ja sám som sa zaujímal o tento náklad, avšak Pánková mi nemohla túto správu overiť. Ďalej som sa zaujímal o existenciu ilegálnej organizácie na Slovensku, o ktorej ma sama informovala. Pýtal som

sa ďalej, či sú na ministerstve zahraničných vecí sovietski odborníci, o čom jedajú a akým spôsobom.

Štátny prokurátor predkladá doklad č. 2255.

Obvinený po predložení tohto dokladu uvádza, že ide o doklad spojený s vysokými úradníkmi.

Predseda konštatuje, že sa jedná o doklad č. 2255, obvinený jeho obsah poslal do Londýna, nadväzujúci na okolnosti týkajúce sa Oatisa a oznamujúci, že sa pokračuje v zatýkaní ďalších osôb.

Ďalšou osobou, ktorá so mnou spolupracovala, bola Helena Kučerová, ktorá bola úradníčkou istého stavebného podniku v Prahe. Pri rozhovore, ktorý bol v kaviarni Šroubek, som zistil jej politické názory, že je nepriateľom ľudovodemokratického zriadenia a že je možnosť použiť ju na moju špiónážnu činnosť. Dal som jej našu tajnú linku. Ona mi dodala správy o jednom veľkom chemickom ústave v Čechách a o spôsobe transportovania osôb do tejto továrne. V októbri mi odovzdala správy týkajúce sa vysokých dôstojníkov a uviedla, že jeden generál zomrel za podmienok, ktoré mi opísala.

Štátny prokurátor predkladá obvinenému k nahliadnutiu fotokópiu z jeho zápisníka, označenú písmenom F - 46. Po prezretí tejto fotografie obvinený udáva:

Ide o poznámky, ktoré som si urobil v rozhovore s Kučerovou.

Predseda konštatuje, že ide o dokument č. 46 - F, fotografiu stránky 46 zo zápisníka obvineného, kde sú poznámky obvineného o istom generálovi a ďalších zatknutých vojenských osobách.

Obvinený udáva, že túto správu odovzdal plukovníkovi Georgeovi Attwoodovi, vojenskému atašé amerického veľvyslanectva. Obaja javili o túto správu záujem, neboli si však istí, či je táto správa dostatočne dôveryhodná.

Štátny prokurátor predkladá ďalší doklad, a to fotografiu č. 35 zo zápisníka „A“, a žiada, aby sa obvinený vyjadril, na akom podklade čerpal tieto poznatky. Obvinený udáva, že ide o poznámky, ktoré si urobil v rozhovore s Havelkom, týkajúce sa zatknutia úradníka z odboru poľnohospodárstva.

Predseda konštatuje, že sa jedná o dokument č. 35, obsahujúci rôzne zápisky obvineného v jeho zošite a správy o tom, že bola zatknutá vynikajúca osobnosť z poľnohospodárskeho odboru. Obvinený udáva, že túto správu mu dodal Havelka, s ktorým sa zoznámil prostredníctvom istého Poláka.

Štátny prokurátor žiada, aby bol obvinenému predložený doklad

č. 135. Po predložení tohto dokladu obvinený udáva:

Toto je správa, ktorú som si overil a týka sa zatknutia štyroch dôstojníkov z bezpečnostného odboru. Správu som dostal od pána Kubíka, ktorý pre mňa zistil okolnosti zatknutia istého úradníka z ministerstva a na moju žiadosť vypočul rozhovor dvoch šoférov, z ktorých jeden bol z ministerstva poľnohospodárstva. Túto správu som odoslal do cudziny.

Po predložení správy udáva: *Áno, je to tá správa, sám som ju zostavil.*

Predseda konštatuje, že ide o dokument č. 1815, týkajúci sa zatknutia istého činiteľa z poľnohospodárskeho odboru. Štátny prokurátor žiada, aby obvinený podal vysvetlenie k svojim poznámkam na strane č. 37, ktorej fotokópiu predkladá. Po prezretí dokumentu obvinený udáva:

Tieto poznámky sa týkajú dvoch manželiek československých veľvyslancov, ktorí boli odvolaní zo západných štátov a boli v hoteli Ambassador, kde bola čašníčkou Viera Burdová. Požiadal som Vieru Burdovú, aby mi podala správu v tom prípade, keď sa manželky veľvyslancov vrátia do Prahy. Keďže som nechcel, aby o tom vedeli ostatní zamestnanci, vymyslel som pre tieto ženy krycie mená, ktoré sa nachádzajú v mojej poznámkovej knižke. Išlo mi hlavne o zistenie dôvodov, pre ktoré boli títo diplomati odvolaní. Burdová mi telefonovala do kancelárie, nebol som však prítomný. Správy mi preto odovzdala až pri našom stretnutí.

K otázke prokurátora:

Münz bol veľmi dobre informovaný o mojej špionážnej činnosti. Tiež mi dodával správy. Pamätám si, že prvé správy, ktoré mi dodal, sa týkali hlavného tajného pojednávania, ktoré sa konalo práve tu.

Štátny prokurátor podáva správu o tomto tajnom pojednávaní s letcami. Obvinený Oatis uvádza, že je to ona správa, ktorú mu podal Münz a že súhlasí. Ďalej štátny prokurátor predkladá doklad A 37, sú to fotografie dvoch stránok zápisníka s dvoma krycímimi menami pre špionážne spojenie s Burdovou. Ďalej predkladá dokumenty č. 144 a 145, ktoré boli poslané do Londýna a týkajú sa správ z tajného pojednávania Štátneho súdu s letcami.

Je pravda, že Svoboda mi podal správu o prehliadke písacieho stola jedného vysokého úradníka, ale s touto správou som nerobil nič. Ďalej mi Svoboda podal správu o výcviku závodných milícií v blízkosti jeho bydliska. On sám toto cvičenie považoval za slabé.

Na to, či i ja som bol pri tomto cvičení, sa nepamätám.

Woydinek mi podal správy o ministerstve zahraničného obchodu, išlo o zmeny v obsadzovaní jednotlivých funkcií. Ďalej ma informoval o obchodnej výmene medzi Československom a ZSSR.

Správa o doprave auta súhlasí a nechal som si ju overiť Münzom a Pánkovou. Vedel som tiež o tom, že Votavová pomáhala Woydinkovi a spoločne mi podali správu o obrnených prostriedkoch na západných hraniciach československého územia, resp. o opatreniach proti ilegálnym prechodom štátnych hraníc. Všetky tieto správy som odovzdal plukovníkovi Attwoodovi.

Od Woydinka som sa neskôr dozvedel, že zatkli rodinu Libenských. Podľa oznámenia Woydinka cez Polowetzkeho som sa dozvedel, že títo mali byť v spojení s Komárkom. Polowetzky nazýval Komárka „Joe“, ja osobne som ho poznal tiež pod týmto menom a to, že sa volal Komárek, som sa dozvedel až vo väzbe. Woydinek ma informoval o tom, že Komárkovi spolupracovníci zabili istého dôstojníka. Ďalej mi Woydinek oznamoval, že Komárek má odísť do Paríža, resp. že už odišiel, a chcel ho tiež informovať o všetkých udalostiach, ktoré sa tu zbehli.

Aj článok o zatknutí Svobodu som poslal do Londýna. Neskôr som si zistil, že tento článok bol publikovaný v tlači. Napriek tomu, že som vedel, že Komárek pracuje so špiónmi, myslel som si, že by bolo dôležité, aby bol Komárek informovaný o zatknutí ostatných spolupracovníkov.

Woydinek, pokiaľ išlo o jeho vlastnú osobu, sa obával zatknutia. Rovnako Thompson bol informovaný o zatknutí mojich spolupracovníkov a ja som ho informoval o tom, že Svoboda bol zatknutý v súvislosti s vraždou vysokého dôstojníka československej armády. Dnes už neviem, či som ho informoval o podrobnostiach vraždy, myslím si, že som nezachádzal do podrobností. Keď bol zatknutý Münz, tak som žiadal Thompsona, aby sa staral o moju osobnú bezpečnosť.

Na otázku, prečo toto všetko nehlásil našim orgánom ZNB, obvinený Oatis odpovedá, že vec nehlásil, lebo chcel zachrániť Münza a Woydinka.

K otázke obhajcu Dr. Bartoša:

Prvý prípad mojej špiónážnej činnosti bol v čase, keď som zisťoval tajné porady významných činiteľov cudzích mocností v Československu. Počas svojho pobytu v ČSR som zistil, že väčšina tunajších príslušníkov západných mocností tu prevádza špiónážnu činnosť, a bolo to pre mňa dosť ťažké, aby som to aj ja nerobil. Bol som za túto svoju činnosť platený.

K otázke predsedu:

Moji zamestnanci dostávali plat a okrem toho som im dával poukážky do DAREXu, cigarety a podobne.

K otázke štátneho prokurátora:

Americký veľvyslanec Briggs mi podal špionážnu správu o tom, že Clementis sa presťahoval z Bratislavy do Prahy. Pravdou je tiež to, že som Thompsona informoval o situácii po zatknutí Woydinka a Münza. Thompson mi pri tej príležitosti povedal, že zistil, že Clementis zmizol a podľa tejto správy som vedel, že aj on robí špionáž. Pýtal som sa ho, ako získal túto správu a on mi odpovedal, že od človeka, ktorý telefonoval na americké veľvyslanectvo a ktorý sa predstavil ako príslušník ZNB. Ďalej som si tiež u tajomníka veľvyslanectva zistil, že má, podobne ako Attwood, založení kartotéku, o ktorej som sa už zmienil, ale z civilných osôb. Je pravdou, že na britskom veľvyslanectve sú podobné kartotéky.

Vedel som tiež o tom, že aj George Attwood robí špionáž, pretože som od neho dostal odhad o sile československej armády. Rovnako na britskom veľvyslanectve robili špionáž. Okrem iných to boli Hockey a Kirk. Vedel som aj o tom, že britský atašé Snellgrove prevádza špionáž a bol som s ním v styku. Špeciálne sa zaujímal o situáciu v rímskokatolíckej cirkvi a mal veľmi podrobné správy, videl som u neho celý spis. Na britskom veľvyslanectve mali záujem o Švermovú a Šlinga, respektíve som chcel povedať, že všetky veľvyslanectvá mali záujem. Okrem Šlinga a Švermovej bola pozornosť zameraná aj na Slovensko.

Štátny prokurátor predkladá dokument, o ktorom obvinený hovorí, že nebol nájdený v jeho kancelárii, ale že tento list mu odovzdal nejaký Jan Stránsky. Ďalej uvádza, že v liste bolo napísané, že istá osoba z jeho kancelárie spolupracuje s ŠtB.

Konštatovaný dokument č. 261, k tomuto obvinený uvádza, že mu Stránsky povedal, že bol v pracovnom tábore, takže sa ho vypytaval na rôzne podrobnosti, ale nikdy ich nepoužil.

Mal som tiež spojenie s Clewsom, ktorý bol podpredsedom medzinárodného zväzu študentsťa. Zoznámil som sa s ním na študentskom kongrese, ktorého sa zúčastnil ako delegát. Jeho úlohy boli také, aké prislúchali americkej delegácii. Bol proti vylúčeniu juhoslovanských študentov z kongresu. Podával mi názory rôznych delegátov. Ja sám som robil špionáž proti pokrokovým delegátom.

Vedúceho francúzskej tlačovej kancelárie som poznal veľmi málo, ale jeho činnosť bola podobná mojej.

Urobil som plné doznanie a ľutujem svojich činov.

K otázke obhajcu Dr. Bartoša:

Proti československému ľudu nie som zaujatý. Túto svoju činnosť som vykonával na rozkaz Londýna a na popud západných diplomatov. Sám pochádzam z robotníckej rodiny. Môj otec pracoval priamo v továrni. Sám kapitalistom nie som.

Obvinený Tomáš Svoboda

Udáva generálie ako na č. l. 271.

Vo veci vypovedá ako na č. l. 271 – 285 svojho administratívneho protokolu s týmito doplnkami, prípadne zmenami:

Cítim sa vinný podľa žaloby. Páchal som špionáž proti Československej republike na prospech amerických imperialistov. Do zamestnania v Associated Press som sa dostal prostredníctvom otcovho známeho, ktorý poznal moje protiludodemokratické zmýšľanie. Do Associated Press som prišiel v októbri 1947, kde som bol zamestnaný až do svojho zatknutia. Hlavnú činnosť tejto kancelárie som zistil krátko potom, ako som nastúpil. Všetci ostatní zamestnanci boli tiež proti demokratickému zriadeniu. Z troch obvinených som bol zamestnaný v Associated Press ako prvý. Špionážnu činnosť organizovali vedúci tejto kancelárie a ja sám som viedol túto kanceláriu od apríla do júna 1950.

Špionáž som vykonával podľa príkazov vedúcich. Získaval som správy od informátorov, alebo vypytovaním sa rôznych osôb či vlastným pozorovaním. Ako prvý príkaz som dostal za úlohu získať správy politického, hospodárskeho a bezpečnostného charakteru. Rovnako v čase februárových udalostí so mnou Goldberg niekoľko krát viedol rozhovor a žiadal ma, aby som mu zabezpečil informácie špionážneho rázu, čo som mu prisľúbil. V tom čase som informátorov nemal, neskôr som už mal niekoľko stálych informátorov. Začiatkom leta 1948 som mu odovzdal správu o cirkevnej politickej situácii Československa a pripojil som k nej list arcibiskupa Berana.

K otázke prokurátora:

List arcibiskupa Berana bol síce list, avšak bol rozširovaný vo forme protištátného letáku. Počas XI. všesokolského zletu ma Goldberg žiadal, aby som mu podával správy o chovaní účastníkov v sprievode jednotlivých krajov a o ich politickom zameraní. Touto správou si chcel overiť správanie obyvateľstva v jednotlivých krajoch republiky. Ďalej som mu odovzdal Pastiersky list, ktorý som získal u farára z kostola Sv. Juraja. Goldberg ma sám vyzval, aby som obstaral pastierske listy, aby ďalšia správa, ktorú odo mňa žiadal, bola utajená a z odboru politického a hospodárskeho.

Nástupcom Goldberga bol Richard Kasishke, ktorého Goldberg zoznánil so svojimi špiónážnymi prameňmi. Goldberg, ktorý so mnou hovoril pred svojím odchodom, mi povedal, že dúfa, že budem s Kasishkeom spolupracovať rovnako ako s ním, čo som prisľúbil. Kasishke bol s mojou budúcou spoluprácou spokojný. Mal záujem o dôležité správy, ako o zatýkanie osôb, o ich zaradovaní do TNP a snažil sa našu špiónážnu činnosť zintenzívniť. Príkazy na špiónážnu činnosť sme dostávali priamo z New Yorku a Londýna a bolo nutné ich plniť. Dostal som rozkaz zistiť nálady obyvateľstva v jednotlivých krajoch v súvislosti s budovaním JRD. Kasishke mal spojenie s tlačovým atašé amerického veľvyslanectva Pollakom. Kasishke bol pre svoju špiónážnu činnosť vypovedaný a jeho nástupcom bol Polowetzky, ktorý prišiel z Londýna. Polowetzky bol ešte zdatnejší v špiónážnej činnosti, stále rozširoval sieť agentov. Poveril ma, aby som zistil dôvody zatknutia Eugena Löbla a potom smrť istého úradníka predsedníctva vlády. Tento príkaz som zistil tak, že Polowetzky ma odkázal na svojho agenta, ktorého mal na ministerstve. Z vlastnej iniciatívy som mu odovzdal správu, týkajúcu sa budovania JRD, ktorú som získal z rozhovorov s poľnohospodármi. Polowetzky mal veľký záujem na správach, ktoré sa týkali práce bezpečnostných orgánov. Vedel, že mám možnosť dozvedieť sa určité správy o pripravovaných súdnych procesoch. V marci 1950 som mu odovzdal správy o tajnom pojednávaní s pravicovými sociálnymi demokratmi. Tieto som získal od svojho informátora Loulu.

Po vypovedaní Polowetzkeho som bol poverený vedením Associated Press ja, až do príchodu W. Oatisa. Jeho príchodom sa naša špiónážna činnosť obnovila a zosilnila. Oatis po svojom príchode pokračoval v činnosti Polowetzkeho, ktorý ho pravdepodobne informoval v Londýne. Po svojom príchode prišiel Oatis za mnou do kancelárie a povedal, že má záujem o správy rázu špiónážneho, teda také, ktoré sú tajné. Nabádal nás, aby sme boli opatrní.

Podľa môjho názoru robil Oatis špiónážnu činnosť a túto jeho činnosť mala kryť činnosť novinárska.

V čase keď, Oatis prišiel, už boli v Associated Press zamestnaní aj Woydinek a Münz. Vo februári 1951 som odovzdal správu o prehladaní pracovného stola istého ministra orgánmi ŠtB. Túto správu som získal od svojho informátora Loulu, ktorý má nepriateľský postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu. Oatis prejavil o túto správu veľký záujem a poznamenal si ju do svojho poznámkového bloku. O dotyčného ministra mal veľký záujem Londýn a stále chcel o ňom správy.

K otázke prokurátora udáva obvinený Oatis:

Pamätám si, že mi Svoboda odovzdal správu týkajúcu sa istého ministra. Túto správu som považoval za veľmi dôležitú.

Svoboda ďalej vypovedá:

Pri jednej vychádzke autom som informoval Oatisa o ľudových milíciách a ten bol veľmi spokojný s touto správou.

Na otázku prokurátora, či môže potvrdiť, že on informoval Oatisa o ľudových milíciách, odpovedal, že je to tak.

Niekedy sme robili určité veci spoločne s Münzom. Münz informoval Oatisa o neverejných procesoch a to hlavne o jednom, ktorý sa konal proti letcom. Oatis posielal Münza za špiónážnymi správami svojim autom do rôznych miest republiky a ten mu výsledok svojich ciest referoval v kancelárii, pričom niektoré časti nám zostali utajené. Oatis si overoval správy pomocou svojej špiónážnej siete. Často sa stýkal s Burdovou a Pánkovou a keďže sa zameriaval iba na špiónáž, domnievam sa, že tieto styky boli iba z týchto pohnutí.

Pri získavaní správ používal Oatis rôznu taktiku. Do kancelárie sme mali zavedené dve telefónne linky, ale Oatis používal tajnú linku, keďže sa domnieval, že naše hovory sú odpočúvané. Používal telefónnu linku Ing. Knetla, ktorý mal kanceláriu vedľa nás. Aj s americkým veľvyslanectvom hovorieval Oatis tajne, a to tak, že sa vždy zatvoril do kancelárie. Tajnú telefónnu linku používali už aj jeho predchodcovia Goldberg, Kasishke a Polowetzky.

Oatis nám dával smernice, ako máme pokračovať v špiónážnej činnosti. Napríklad, aby sme vystupovali ako pokrokoví novinári. Sám nám hovoril, že on to tiež tak robí.

Komárka som poznal, stretal som sa s ním od novembra 1949, vedel som o ňom, že ilegálne prechádza hranice, že je ozbrojený a že tu na území ČSR pracuje protištátne. Komárek dodával dôležité špiónážne správy, napr. správu o novom nálezisku uránovej rudy. Pomer Komárka a Polowetzkeho bol iste veľmi dobrý, vídaval som, ako sa spolu zotvárajú na celé hodiny do kancelárie.

Keď Polowetzky odišiel a na jeho miesto prišiel Oatis, chcel som ho zoznámiť s Komárkom, ale videl som, že sa už poznajú. Svedkom toho, že by Oatis niekedy hovoril s Komárkom, som nikdy nebol.

U Komárka som videl zbraň a myslím, že by dokázal použiť zbrane k vraždeniu. Je pravdou, že som videl, že je schopný vraždy a napriek tomu som s ním udržiaval styky. Bolo to v čase, keď som vedel, že po ňom pátrajú naše orgány ŠtB. Schádzal som sa s ním azda preto, lebo

pracoval proti ľudovodemokratickému zriadeniu ČSR.

Z Komárkovej protištátnej skupiny som poznal bratov Libenských, Štočkovú, Kalivodovú. Okrem týchto mal Komárek aj ďalších ľudí, ktorých pred nami tajil. O onej vražde ma informovala Štočková v kancelárii, ale podotýkala, že Komárek ešte pred vraždou odišiel do zahraničia. Išlo pravdepodobne o vraždu bezpečnostného orgánu. O tomto som informoval Woydinka a ten informoval Oatisa. Mali sme v úmysle informovať o vražde aj v zahraničí a po tomto všetkom som plánoval odísť za hranice aj ja.

Keď Polowetzky odišiel do zahraničia, tak sme prezerali jeho trezor a našli sme tam gombiky k manžetám a revolver. Münz hovoril o revolvi s Komárkom a Komárek potom pištol odniesol. Pištol sme nechceli odovzdať orgánom ZNB, aby títo nevedeli, že Polowetzky mal pri sebe zbraň. Myslím, že Polowetzky nemal povolenie nosiť zbraň.

Za cenné správy sme boli odmeňovaní kupónmi do DAREXu, cigaretami a podobne.

Dnes som sa presvedčil, kde je pravda a skutočnosť.

Obvinený Oatis uvádza, že výpoveď Svobodu je správna, len by chcel podotknúť, že s Komárkom nemal nič spoločné a tiež sa s ním nikdy nestretol v kancelárii. Nepamätá si tiež na to, že by sa so Svobodou zúčastnil cvičenia ľudových milícií, pamätá si len na to, že o tom preberal správu.

Obvinený Svoboda trvá na svojej výpovedi.

Obvinený Oatis uvádza, že je to možné, že Svoboda má lepšiu pamäť. On že tu robil veľa vecí, takže na niektoré už zabudol.

Obvinený Svoboda ďalej uvádza, že pochádza z rodiny buržoázneho novinára. *Študoval som na filozofickej fakulte. Nesnažil som sa študovať a preto, keď mi bolo ponúknuté miesto v Associated Press, tak som ho prijal. Mal som plat hrubých 8 000.- Kčs. Darčeky k tomu robili asi 100.- Kčs mesačne.*

K otázke Dr. Fáčka:

Do Associated Press som vstupoval ako žurnalista. Je pravda, že som mal v úmysle písať proštátne články, ale potom som začal pracovať protištátne.

Oatisovi som odmietol vybudovať protištátnu sieť v ČSR. O teroristických činoch Komárkovej skupiny som vopred nevedel. Dnes skutočne svoje činy ľutujem.

K otázke štátneho prokurátora:

Obvinený Oatis uvádza, že Svobodova výpoveď je inak správna.

Obvinený Pavel Woydinek

Generálie č. I. 305 s tým, že je slobodný, českej národnosti, českej štátnej príslušnosti, päť tried obecných, šesť reálneho gymnázia, otec Karel a matka Pavla, rod. Řepová, mesačný príjem 4 235.- Kčs, v roku 1938 školák, v roku 1945 správny komisár v Střiměrove na Šumave.

Vo veci samej udáva ako vo svojom administratívnom protokole a dodáva:

Cítim sa vinný v plnom rozsahu žaloby.

Do Associated Press som prišiel v júli 1948, a to na odporúčanie Svobodu. Bol som v styku s Komárkom. Keď som nastúpil, vedúcim bol Goldberg, potom Kasishke a potom Polowetzky a nakoniec Oatis. Títo vedúci mali svojich informátorov, ktorí im dodávali správy. Ja sám som mal podávať správy tiež a to správy špiónážneho charakteru. Správy som mal podávať priamo Goldbergovi. Išlo o správy vojenského a hospodárskeho rázu. Je pravda, že som choval nepriateľstvo k ľudovodemokratickému zriadeniu a pracoval som pre americkú demokraciu.

Je možné to, že už predtým o mojej spoľahlivosti podal Svoboda posudok.

Ďalej som mal Goldbergovi podávať správy o priemyselnej výrobe a o náladách obyvateľstva. Všetky jeho príkazy som plnil. A ako som pozoroval, Goldberg bol so mnou spokojný. Do tejto činnosti bol podľa mňa zapojený aj Svoboda. Goldbergovi som podával správy do polovice roku 1949, potom na jeho miesto nastúpil Kasishke a ja som v podávaní správ pokračoval. Odmeňovaný som bol podobne ako Svoboda a tiež som podával rôzne správy o „šepkande“. Kasishke tu bol asi do januára 1950. Potom nastúpil Polowetzky a to isté, čo sa vzťahuje na Goldberga a Kasishkeho, sa vzťahuje aj na Polowetzkeho. Polowetzke mu som overoval rôzne správy, napr. to, že jedna osoba, ktorá sa vrátila zo ZSSR, bola zatknutá.

Pamätám si na to, že k Polowetzke mu prichádzal Komárek a odovzdával mu veľmi cenné správy. Polowetzky chcel Komárka priamo zamestnať v kancelárii, ale nešlo to, pretože on tu bol ilegálne. Polowetzky tu bol do začiatku apríla 1950, Oatis prišiel až v júni. V tom čase viedol kanceláriu dva mesiace Svoboda. Keď Oatis nastúpil, tak nás informoval o tom, že sa tu musí chovať veľmi opatrne, aby tu mohol byť čo najdlhšie vzhľadom na medzinárodnú situáciu. Oatisove príkazy som plnil veľmi aktívne až do môjho zatknutia dňa 2. apríla 1951.

K získavaniu správ podotýkam, že Oatis ma v januári 1951 vyzval,

aby som zistil isté porady v jednom meste, išlo o porady vysokých funkcionárov. Vtedy som prizval na spoluprácu Votavovú a potom som zistil, že porady sa nekonali. Druhá úloha bola, aby som spoločne so Svobodom zistil zatknutie istého významného politického funkcionára. Oatis žiadal, aby som zistil, či došlo na ministerstve zahraničného obchodu k personálnej výmene. Vedel, že toto môžem zistiť prostredníctvom svojho informátora Kratochvíla. Ten mi prisľúbil, že mi žiadajú správu dodá a za niekoľko dní mi ju priniesol. Bola napísaná po česky.

K otázke prokurátora:

Správa obsahovala podrobné údaje o personálnych zmenách na ministerstve zahraničného obchodu, ďalej o dovoze a vývoze zbraní z Československa do cudzích štátov a o potrebách surovín, ktoré v záujme hospodárstva musí ČSR doviezť z kapitalistických krajín. Bola to dokonalá špionážna správa. Oatis bol s ňou plne spokojný a dostal som za ňu americké cigarety a poukážky do DAREXu.

O mesiac neskôr som získal správu, týkajúcu sa procesu so sabotérmi, túto správu si Oatis overil a odoslal do zahraničia. O. Zelenka je môj dlhoročný priateľ. S jeho pomocou sa k nám dostala dôležitá správa. Pred Veľkonočnými sviatkami prišiel Zelenka s ešte jedným mužom do kancelárie Associated Press. Pri rozhovore sa onen muž zmienil, že sa zúčastnil transportu istého dôležitého materiálu do zahraničia a povedal o aký materiál sa jednalo, na čo mal slúžiť. Bola to veľmi dôležitá správa. Po ich odchode som túto správu oznámil Oatisovi, ktorého prekvapila a veľmi mi za ňu ďakoval. Túto správu poslal do zahraničia prostredníctvom diplomatických zástupcov amerického veľvyslanectva.

Okrem týchto správ som mu dodával ešte štvavé a skreslené správy, ktoré boli takého charakteru, že mohli slúžiť k štvavej kampani amerického rozhlasu.

K otázke prokurátora:

Oatis nás podrobne informoval o overovaní a získavaní takýchto správ. On nás nabádal, aby sme pri overovaní správ postupovali podľa potrieb a situácie, aby sme sa vydávali za pokrokových novinárov ak hovoríme s pokrokovými ľuďmi a zasa naopak. Napríklad v roku 1951 som mal zistiť nálady ľudí súvisiacich so zásobovaním.

Myslím si, že Oatis dával také inštrukcie všetkým zamestnancom. Usúdil som, že je školeným a rafinovaným špiónom, lepším než boli jeho predchodcovia. Správy som mu dával celkom podľa jeho rozka-

zov. Oatis mal, možno povedať, sieť informátorov ktorí pre neho získavali rôzne informácie. S týmito ľuďmi si telefonicky dojednával schôdzky, používal na to telefón, ktorý bol vedený na meno Ing. Knetla. Kedy presne dochádzalo k používaniu tohto telefónu neviem, používali ho však i predchádzajúci vedúci Associated Press. O tomto telefóne vedelo aj americké veľvyslanectvo, pretože na to číslo volávalo.

Túto tajnú linku sme mali preto, aby neboli naše rozhovory odpočúvané. Z troch telefónov sa najčastejšie používala práve táto tajná linka – telefón Ing. Knetla.

S Komárkom som sa zoznámil na začiatku roku 1951, hovoril dobre po anglicky a viem, že sa po území republiky pohyboval pod rôznymi menami. Polowetzky o ňom hovoril ako o Joe. Komárek nosil pri sebe stále strelnú zbraň. Organizoval ilegálne prechody osôb cez hranice a v roku 1950 previedla jeho skupina cez hranice bývalého zamestnanca Associated Press Jana Španidla. Tejto činnosti sa zúčastnil aj Goldberg.

Členmi Komárkovej skupiny boli bratia Libenský, Kalivodová a Štočková. Táto skupina zavraždila československého dôstojníka a po vražde prišla Štočková do Associated Press, aby nás informovala, že Libenský boli zatknutí, a aby sme s tým tiež ráтали.

Švagrovi som vtedy povedal, keď som sa dozvedel, že má doma nehlásenú zbraň, aby sa jej nezbavoval, že sa mu ešte hodí. Zatknutie sme očakávali my, ja aj Svoboda. Hovorili sme o ilegálnom úteku, nedohodli sme sa však na ničom, pretože Svobodu zatkli. Po jeho zatknutí som sám pripravoval ilegálny útek. Keď som Oatisovi oznámil, že sa stala vražda, vyslovene mi vtedy povedal: „To nebolo múdre, že Libenský chodil k nám, to je nebezpečné i pre nás.“ Oatis sa obával, že týmto by sa mohlo vyzradiť jeho spojenie s Komárkom a jeho skupinou. Nemôžem však potvrdiť ani vyvrátiť, či spolu hovorili.

Po vyhostení Polowetzkeho sme našli v trezore, od ktorého nám dal kľúče, pištoľ ráže 7.65. Poslal som Münza na americké veľvyslanectvo, neviem však, či ju odovzdal priamo, alebo či ju prevzal Komárek. K celkovej charakteristike by som chcel ešte dodať, že Associated Press bola tlačová agentúra. Pokiaľ sa zaoberala touto oficiálnou činnosťou, boli tieto správy štylizované tak, aby na čitateľov pôsobili zosmiešňujúcim spôsobom. Hlavnou činnosťou bola špionáž oveľa škodlivejšieho charakteru. Som si plne vedomý, že som sa spolčil proti vlastnému národu s americkou špionážou, hlboko to ľutujem. Bol som tiež v styku s ľuďmi Komárkovej skupiny a pomáhal som im.

K otázke obhajoby:

Pri nástupe do služieb Associated Press som mal 22 rokov. Prvýkrát som bol zamestnaný v železiarskom obchode od roku 1942 ako učeň. Potom som prešiel niekoľkými podnikmi ako skladník. V roku 1946 som študoval, chvíľu som bol u otca v obchode a potom som nastúpil k Associated Press.

Obvinený Oatis k výpovedi Woydinka:

Výpoveď Woydinka je správna. Myslím si však, že sa mýli vo svojej výpovedi keď hovorí, že som poznal Komárka. Je správne čo hovorím ja a čo uviedol vo svojej výpovedi Svoboda. Ja som Komárka vôbec nepoznal.

Obvinený Woydinek:

Trvám na svojej výpovedi, nemôžem však potvrdiť, či Oatis poznal Komárka alebo nie.

Obvinený Svoboda k výpovedi Woydinka:

Výpoveď Woydinka je správna – pravdivá a súhlasí.

Obvinený Petr Münz

Generálie č. I. 349 s tým, že manželka sa menuje Drahomila, stará sa o trojročné dieťa, národnosť česká, štátna príslušnosť ČSR, päť tried obecných, štyri triedy reálneho gymnázia, vojak v zálohe, otec Eduard, matka Markéta, rod. Kyncová, majiteľom jednej polovice domu, mesačný príjem 8 000.- Kčs, raz trestaný, bez verejných funkcií, 1938 školák, 1945 študujúci.

Bol som potrestaný za devízové machinácie v roku 1947 šiestimi mesiacmi väzenia a pokutou 670 000.- Kčs, trest som si odpykával až v roku 1948.

Vo veci samej udáva ako vo svojom administratívnom protokole a dodáva:

Do Associated Press som nastúpil, keď bol vedúcim Kasishke. Je pravdou, že som plnil rôzne príkazy, ktoré nesúviseli s prekladateľskou činnosťou. To, že budem musieť robiť protištátnu činnosť, som pochopil na jeseň roku 1949, keď ma Kasishke informoval o tom, že budem musieť získavať neoficiálne správy hospodárskeho, vojenského a priemyselného rázu, čiže správy špionážne. Do tejto činnosti som sa zapojil preto, lebo som nemal kladný pomer k ľudovodemokratickému zriadeniu a bolo mi v podstate jedno, čo budem robiť.

Vedel som o tom, že Polowetzky je v spojení s Komárkom. Ich spojenie som nepovažoval za náhodné, ale bolo mi jasné, že ide o organizovanú špionáž.

Vedel som tiež o tom, že Komárek sa volal inak. Dochádzal do As-

sociated Press a úzko spolupracoval s Polowetzky.

O Komárkovi som vedel, že dodáva závažné špionážne správy, napr. o Kladne.

Za Polowetzkého sa často využívala tajná telefónna linka Ing. Knetla. Keď som ja nastúpil, tak táto linka už bola v prevádzke. Sám som tajnú linku používal len na osobné rozhovory. Pokiaľ sa pamätám, tak tajnú telefónnu linku okrem zamestnancov nikto nepoužíval.

Za Polowetzkeho sa prevádzala rovnaká špionážna činnosť, ako za Kasishkeho.

Komárek u nás navštevoval Svobodu, avšak hlavne vždy prichádzal za Polowetzky. Vedel som o tom, že Komárek je agent špionážnej služby. Nevyvíjal len špionážnu činnosť, ale prevádzal tiež ľudí cez hranice ČSR.

Oatisa som spoznal hneď po jeho príchode, bol som mu vtedy na-proti na letisku spolu s Woydinkom. Keď Oatis nastupoval, v kancelárii boli prítomní títo zamestnanci: Svoboda, Woydinek, Tornová, Burrian a ja. Neskôr som sa dozvedel, že Oatis bol o nás všetkých už pri svojom nástupe dobre informovaný.

Raz som bol pozvaný k Oatisovi na večeru, kde ma žiadal, aby som mu osvetlil rôzne účtovnícke práce z kancelárie. Vtedy som sa jasne dozvedel, že Oatis zachováva jasne negatívne stanovisko k ľudovo-demokratickému zriadeniu Československej republiky. Podotýkal, že naša práca v Československu pôjde teraz ľahšie. Hneď som spoznal, že Oatis si bude počínať oveľa opatrnejšie a rafinovanejšie, než jeho predchodcovia. Všimol som si, že Oatis nikdy nezoznamoval informátorov.

To bol myslím začiatok mojej špionážnej práce. Potom som už začal dodávať správy podľa jeho pokynov a inštrukcií.

Prvú špionážnu správu som mu podal ohľadne premiestňovania istej vojenskej jednotky. Túto správu si poznamenal do svojho notesa. Asi za 14 dní potom som mu podal správu o zaistení jednej veľkej protištátnej skupiny. Oatis však nebol spokojný. Ako ďalšiu som mu podal správu o úteku významných politických funkcionárov za hranice. Niekedy v septembri 1950 sa obrátil na mňa a na Votavovú, aby sme zistili, kde sa koná tajná porada vysokých politických funkcionárov v jednom meste v Čechách. Špeciálne som mal za úlohu zistiť, či sa tejto porady zúčastní jedna politická osobnosť nám spriateľených ľudovodemokratických štátov. Podrobnosti som zistil a odovzdal Oatisovi. V marci 1951 som mu podal ďalšiu správu, že jeden môj známy sa zúčastnil tajného

pojednávania pred Štátnym súdom v Prahe. Pozval som ho a zoznámil s Oatisom. V správe o tajnom pojednávaní som uviedol zoznam osôb, pre aké trestné činy boli odsúdení a výšku trestov.

Je pravdou, že Oatis mi vždy vyhovel v mojich želaniach, napr. dával mi ako ostatným poukážky do DAREXu, cigarety a podobne. Vedel som o tom, že všetky správy odosiela do Londýna cez americké veľvyslanectvo v Prahe.

Ďalej som už žiadne správy nepodával. Vedel som o tom, že tak ako ja, spolupracujú aj Svoboda s Woydinkom. Je pravdou, že som niektoré správy iba overoval.

K otázke štátneho prokurátora:

Nebolo mi nič známe o tom, že Komárek vytvoril protištátnu skupinu. Vedel som o tom, že Komárek posielal správy do zahraničia tiež pomocou vysielacky.

Po predostretí č. 1. 7 uvádza obvinený Oatis, že toto sa vzťahuje na Münza. Münz odpovedá:

Vedel som, že Woydinek hlásil prípad zatknutia Svobodu Oatisovi. Sám som ale pri tom prítomný nebol.

Komárka som tiež videl v spoločnosti Woydinka a bratov Libenských. K nám do kancelárie dochádzal Komárek pravidelne. O varovaní Komárka som nevedel nič.

Sám som sa s Komárkom nestýkal. Nevedel som ani to, že Komárek sa pohybuje na území republiky ako zločinec. O tom, že ilegálne prechádza hranice som vedel, ale to že bol ozbrojený som nevedel.

Pamätám si na to, že po odchode Polowetzkeho bola v jeho kancelárii v jeho stole nájdená pištoľ. Našli sme ju spolu s Woydinkom, ale ja som si vzal auto a zaniесol som ju na americké veľvyslanectvo. O tom, že Polowetzky nemal povolenie nosiť zbraň som vedel. Bol som si vedomý tiež toho, že som ju mal odovzdať na ZNB.

K otázke predsedu:

Pištoľ na veľvyslanectvo, ako som už uviedol, som odniesol sám.

Obvinený Svoboda udáva:

Viem o tom, že odovzdanie zbrane zariad'oval Münz a pripúšťam, že je to tak ako udáva.

K otázke Dr. Vorla:

Z amerického veľvyslanectva som bol prepustený. O činnosti Kacevovskej som nevedel nič. Keď nastúpil Oatis, tak mi znížil plat a preto som podal výpoveď a chcel som Oatisa hlásiť. Celkovo som dal Oatisovi štyri správy, Kasishkemu a Polowetzkemu som nedával žiadne správy.

Obvinený Oatis k tomu uvádza:

Výpoveď obvineného Münza súhlasí, ale nepamätám si na to, že by ma chcel hlásiť polícii alebo nejako tak podobne. Pamätám si, že hovoril o jednom ministerstve.

K otázke štátneho prokurátora Oatis uvádza:

Neprevzal som žiadneho z agentov Polowetzkeho, až na zamestnancov Associated Press. Polowetzky ma informoval o pomeroch v Československu a o svojom vyhostení a preto som žiadne informácie od Münza nepotreboval.

Obvinený Oatis udáva k výpovedi obvineného Münza:

Výpoveď Münza pokiaľ sa týka mojej osoby je správna. Všetko je v poriadku.

Obvinený Woydinek k výpovedi obvineného Münza udáva:

Nemám nič proti tejto výpovedi.

Štátny prokurátor prednáša návrhy.

Navrhuje, aby boli vypočutí ako svedkovia pri tomto hlavnom pojednávaní: Jiří Mucha, Helena Kučerová, Miroslav Havelka, Vlasta Pánková, Matěj Kubík, Jan Stránský, Jan Knetl, Lýdia Votavová, Jindřich Kratochvíl, Karel Loula, Josef Pavelka, ďalej, aby bola prečítaná výpoveď Miroslava Hustáka, ktorý je pripútaný na lôžko a preto sa nemôže zúčastniť osobne na hlavnom pojednávaní.

Ďalej navrhuje, aby boli prečítané ďalšie prílohy a písomný materiál. *Dokumenty ktoré predkladám, hlavne aby bol zadokumentovaný obsah zápisníka obvineného Oatisa a to najmä tie miesta, ktorých fotokópie som už predložil, ďalej navrhujem, aby bol vyžiadany posudok znalcov z odboru vojenského spravodajstva a tento posudok prednesený na verejnom zasadnutí, lebo si to vyžadujú záujmy republiky a je potrebné tajiť skutočnosti, o ktorých znalci podajú podrobný rozbor a posudok.*

Obhajoba nemá námietky proti týmto návrhom.

Nato predseda prerušuje o 18.05 hod. hlavné pojednávanie s tým, že o predložených návrhoch bude rozhodnuté na porade a že hlavné pojednávanie bude pokračovať nasledujúci deň o 8.00 hod.

Pokračovanie v hlavnom pojednávaní nasledujúci deň o 8.00 hod. za prítomnosti tých istých súdnych osôb a štátneho prokurátora.

Predseda vyhlasuje, že pokračovanie v hlavnom pojednávaní bude dôkazovým konaním, t. j. výsluchom svedkov.

Svedkovia po zákonom napomenutí a poučení k udaniu pravdy, vypočutí za súhlasu strán, k veci uvádzajú:

Svedok Jiří Mucha

Po napomenutí a poučení udáva, že má 36 rokov, nar. v Prahe, posledne bytom Praha IV, Hradčanské nám. 6, ženatý.

V roku 1945, keď som sa vrátil z Anglicka, stretol som sa v Prahe s osobami z britského veľvyslanectva. Oatis mi bol predstavený až v roku 1951. Pri tomto rozhovore sme hovorili len o novinároch a ja som sa ho pýtal, či sú niektorí tu v Československu, resp. v Európe. Už vtedy Oatis prejavoval svoje politické názory, ktoré nesúhlasili s ľudovodemokratickým zriadením ČSR. Takisto moje názory neboli naklone né ľudovodemokratickému zriadeniu a Oatis ich prijímal s vďakou.

*Druhýkrát som sa stretol s Oatisom v hoteli Palace, kde sa ma vy-
pytoval, či nemám nejaké správy ohľadne zatknutia Šlinga a Švermo-
vej. Na tejto schôdzke mi Oatis ukazoval zoznam osôb, z ktorých som
niektoré poznal, potom sme sa rozišli. Asi tri dni potom mi Oatis te-
lefonoval a prišiel ku mne. Chcel odo mňa ďalšie správy o osobách,
ktorých zoznam mi už ukazoval v hoteli Palace. Pokiaľ som o týchto
osobách niečo vedel, tak som mu správy dal. Znovu sa zaujímal o vedú-
cu osobu špionáže v ČSR. O tejto osobe som mu žiadnu správu nedal.
Ďalej sme spolu hovorili o činnosti jednotlivých osôb. Rozhovor trval
asi hodinu, všetky správy som oznamoval ústne. Oatis si ich pozna-
menával. Bol som si vedomý toho, že sú to špionážne správy. Od tejto
schôdzky som už Oatisa nevidel.*

Obvinený Oatis k tomu uvádza:

*Výpoveď svedka Jiřího Muchu je správna. Ona význačná osoba,
o ktorej hovoril svedok, mala byť vedúcou osobou československej pro-
tišpionážnej služby, ale nemôžem povedať, že by som mal o ňu nejaký
zvláštny záujem. O túto osobu som sa zaujímal len preto, že bola tiež
zapojená v špionážnej činnosti, inak som o ňu záujem nemal.*

Svedkyňa Helena Kučerová

Po poučení súdu uvádza, že má 22 rokov, nar. v Dobroměřiciach pri Lounoch, zamestnaná v nár. podniku MIRA, posledne bytom Praha II, Smečky č. 26, bez pomeru.

*Oatisa poznám osobne a zoznámila som sa s ním prostredníctvom
telefonického rozhovoru, keď ma moja priateľka požiadala, aby som do
Associated Press zavolať. Moja priateľka sa totiž veľmi dobre poznala
s jeho predchodcom Polowetzky. Oatis ma hneď pri tomto rozhovore
požiadal o schôdzku a ja som na to pristúpila. Predtým som ho nikdy
nevidela a tak sme si dohodli poznávacie znamenie, že každý budeme
držať v ruke noviny. Oatisovi som telefonovala preto, lebo moja pria-*

teľka nevedela dobre po anglicky a Oatis hovoril iba po anglicky.

S Oatisom som najprv hovorila o tlači, ale dobre som spoznala, že nemá kladný pomer k nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu. Tak tiež môj postoj bol záporný. Pri tejto schôdzke mi dal Oatis adresu jeho bytu a telefónne číslo jeho tajnej linky.

Druhá schôdzka s Oatisom bola hneď na druhý deň, keď sme odišli na Barrandovské terasy. Počas rozhovoru som mu podala veľmi cennú správu o veľkej chemickej továrni. Tieto správy som podávala zo svojho zamestnania. Podávala som mu ešte ďalšie iné správy, ktoré som získala od svojich dobrých známych.

Môžem povedať, že správ bolo veľké množstvo a išlo o správy politického, vojenského a hospodárskeho rázu.

Koncom júla 1950 som mu podala ďalšie správy. Oatis si ich vždy poznamenával do svojho čierneho notesa. V podstate išlo o tieto správy:

1. správa o onej veľkej chemickej továrni, ktorá bola veľmi dôležitá na obranu štátu, udala som mu počet zamestnancov, ich dovoz a odvoz z práce.

2. správa o jednom veľmi dôležitom priemyselnom podniku v ČSR.

3. správa o jednom veľmi dôležitom podniku v Prahe, o týchto podnikoch som udala údaje o výrobe, počte ľudí a iné údaje, ktoré ho zaujímali.

4. ďalej to bola správa vojenského charakteru, išlo o zatknutie jedného generála, ktorý mal byť popravený, potom to boli správy o zatknutí rôznych vysokých vojenských osôb.

5. potom som mu podávala zoznam mien a funkcií jednotlivých úradníkov jedného ministerstva, zoznam osôb súdu a prokuratúry. Tieto správy som podávala až do decembra 1950.

Obvinený Oatis k tomu uvádza:

Všeobecne povedané, výpoveď Kučerovej je správna.

Svedok Miroslav Havelka

Po zákonnom napomenutí a poučení uvádza, že má 30 rokov, nar. v Prahe, úradník, posledne bytom Praha XII, Chodská č. 9, ženatý.

Môj postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu nebol kladný. A tiež som tento režim všade podľa možnosti ohováral. Je pravdou, že môj otec bol v období protektorátu ministrom. Veľký vplyv mal na mňa v tomto smere môj mladší brat, ktorý bol v roku 1946 hlásateľom BBC v Londýne.

Niekedy v marci 1948 mi môj brat Jiří povedal, že plánuje útek do

západného Nemecka. Útek sa mal uskutočniť lietadlom. A to tak, že pri lete by bol pilot prinútený zmeniť kurz miesto do Bratislavy cez štátnu hranicu. Brat ma volal, aby som sa zúčastnil tohto letu. Sám som mu odporučil tri osoby, ktoré s ním poletia a síce Jana Koláča, Kříža a Čejku. Koláč sa ma pýtal, či by som mu nevedel povedať o nejakej ilegálnej ceste cez hranice do cudziny. Vysvetlil som mu plán môjho brata. Koláč hovoril, že chce so sebou zobrať Kříža. Čejku som informoval o rovnakej možnosti. Druhýkrát som im vyložil bratov plán a poradil som im, aby si zakúpili letenku, keď som sa dozvedel, že odlet bude asi 6. – 8. apríla.

Okrem tejto pomoci k ilegálnemu úteku som ohováral pri rôznych príležitostiach naše ľudovodemokratické zriadenie. Na večierku riaditeľa spoločnosti PanAmerican Airways, ktorého som sa zúčastnil, mi bol predstavený Oatis, ktorý sa ma vypytoval na vnútropolitické udalosti. Povedal som mu, že z cudziny sa vrátil jeden vysoko postavený politický činiteľ a oznámil som mu svoj vlastný názor týkajúci sa osobnosti k medzinárodnej politickej situácii. Tento názor som získal od dcéry tohto politického činiteľa.

Zo začiatku som si neuvedomil, že Oatis takto zbiera špionážne správy, až v priebehu ďalšieho kontaktu som spoznal, že je to vlastne špión, ktorý tu pod rúškom novinárstva zbiera špionážne správy.

Pri jednej jeho návšteve u Poláka, ma Oatis zavolať do kancelárie, kde sa ma pýtal, čo viem o zatknutí istej vysokopostavenej osoby. Povedal som mu, že bola zatvorená v kancelárii, no on chcel poznať podrobnosti, tieto som však nevedel. Oatis si niekedy z nášho rozhovoru robil poznámky. Ešte v ten istý deň som mu povedal o ďalších dvoch prípadoch zatknutia a zbavenia funkcií. Tieto správy som vedel od svojho otca, ktorý je prekladateľ a tak má styk s ministerstvami. Správy som Oatisovi dával z toho dôvodu, že mám nepriateľský vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu. S Oatisom som sa zišiel ešte asi trikrát. Chcel, aby som mu zistil, akou činnosťou sa zaoberajú dve osobnosti, reprezentujúce v zahraničí, ktoré sa teraz nenachádzajú v ČSR. Bol som o tom informovaný opäť od otca a preto som mu aj túto správu oznámil a mohol som mu ju overiť. O tomto prípade si Oatis robil poznámky do svojho bloku, avšak nemôžem to tvrdiť určite.

S Oatisom som sa zišiel potom znova tento rok a opäť ma žiadal, aby som mu podával špionážne správy z odboru letectva. Prisľúbil som mu podávať správy o príletoch a odletoch cudzích štátnych príslušníkov. Pokiaľ išlo o vysokých vládnych činiteľov, zaistoval som mu správy

o ich odlete. Polák zasa informoval Oatisa o tom, že nebol povolený odlet jednej vysokopostavenej osobnosti do Paríža.

Za správy, ktoré som odovzdával Oatisovi, som nebol odmeňovaný. Nemám už nič čo by som dodal k Oatisovej osobe, naposledy som ho videl v marci 1951.

Obvinený Oatis dodáva k výpovedi M. Havelku:

Všetko, čo o mne povedal, je správne. Rovnako je správne, že niektoré správy som si poznamenával do notesa. Správu o tom, že bol zatknutý vysoký úradník z poľnohospodárskeho odboru som si poznamenal.

Svedkyňa Vlasta Pánková

Po zákonnom poučení a napomenutí k udaniu pravdy vypovedá, že má 27 rokov, zamestnaná je u firmy Chemapol ako úradníčka, posledná adresa Praha XV, Braník, bez pomeru.

Z týchto obvinených poznám osobne iba Oatisa, ostatných z videnia. Oatisa som spoznala v Anglicku, kde ma na neho upozornil bývalý zamestnávateľ. Do Československa som prišla v septembri 1950. V Prahe som Oatisa vyhládala, chcela som, aby mi vybavil osobné veci v Londýne, kým si nevybavím nový cestovný pas. Stýkali sme sa v neurčitých intervaloch až do Oatisovho zatknutia.

Počas rozhovoru zaviedol Oatis tému na záležitosť, ktorá bola aktuálna na Morave – na Šlinga. Pýtal sa ma, či nemám nejaké správy, povedala som mu, že ho poznám, že bol vedúcim funkcionárom KSČ na Morave, ale žiadne podrobnejšie správy, čo sa s ním stalo, som nepoznala. Oatis hovoril, že má nejaké správy, že Šling sa pokúšal o ilegálny útek za hranice, že snáď bol zatknutý, alebo že sa mu útek podaril. Celkovo som sa na túto správu pozerala s nedôverou, nemala som v úmysle akékoľvek správy zabezpečovať. Náhodou som sa stretla so svojim bývalým zamestnávateľom z Brna, ktorý ma informoval o Šlingovi, že nebol sám, že s ním tiež pracovala Švermová. Túto správu som odovzdala Oatisovi a to ústne. Nevidela som, či si robil poznámky.

Oatis odo mňa chcel, aby som pre neho správy nielen získavala, chcel tiež, aby som mu určité správy aj overovala. Ako v prípade istých dodávok sa ma Oatis pýtal, či som o tom niečo nepočula a vyzoomela som, že nejaké bližšie informácie v tejto veci už má.

Pri ďalšej návšteve sa ma pýtal, či nie som informovaná o existencii partizánskych skupín v Brdoch. Na to som povedala, že som nič nepočula, ale že viem o existencii ilegálnej skupiny na Slovensku a uviedla som jej meno. On prejavil záujem o túto skupinu. Chcel vedieť bližšie informácie, no to som však nespĺnila.

K otázke prokurátora:

Predpokladám, že Oatis získaval tieto správy takým spôsobom ako u mňa. Mal známych, s ktorými sa stýkal a u nich si správy overoval. O svojich informátoroch so mnou nehovoril. Vedela som, že o nich nerád hovorí, a preto som sa ho na nič nevypytovala.

Oatis sa tiež vypytoval na záležitosti týkajúce sa Clementisa a na jeho pobyt. O tom mi nebolo nič známe. Pýtal sa ma na neho vo februári 1951.

Oatis hovoril aj o ostatných ľudových demokraciách, Poľsku a Bulharsku, kde jeho agentúra ešte nemala priameho zástupcu, prejavil o ne záujem. Ďalej javil záujem o ZSSR, hlavne o miesto pobytu diplomatických zástupcov. Zmienil sa o tom, že nebývajú v hoteli Ambassador, ani Esplanade, že miesto ich pobytu je tajné.

Myslím si, že Oatis všetky tieto správy odovzdával svojim centrálam v Londýne a v New Yorku. Bol v spojení s Frankfurtom a dostával príkazy od vyšších centrál. S ostatnými tromi obvinenými som hovorila iba pri návštevách ich kancelárií, a to sa obmedzilo len na otázky, či je Oatis prítomný alebo nie.

Obvinený Oatis dodáva k výpovedi Pánkovej:

Vlasta Pánková patrila do mojej špionážnej siete. Získavala mi správy, alebo mi určité správy overovala. Jej výpoveď je správna a súhlasím s ňou.

Svedok Matěj Kubík

Po zákonom poučení a napomenutí k pravde udáva, že má 58 rokov, nar. v Dolnom Rakúsku, zamestnaný je v hoteli Alcron ako miešač liekových nápojov, slobodný, naposledy bytom Praha XII, Anglická č. 4, bez pomeru.

Z prítomných obvinených poznám Oatisa, ktorého mi predstavil generálny tajomník Brain, ktorý je dnes konzulom. Náš styk bol priateľskejšieho rázu neskôr. Postupne som spoznal, že Oatis sa nezaobera len novinárskou činnosťou, ale že koná aj službu vyzvedačskú. Oatis ma žiadal, aby som ho informoval o hosťoch, ktorí sú u nás v hoteli ubytovaní, o ich postoji k našej republike. V decembri 1950 sa ma pýtal, či som nepočul nič o zatknutí istých vysokých osobností, išlo o Šlinga a jeho spoločníkov. Na to som mu nemohol povedať nič. Oatis ma nepoužíval iba ako informátora, ale aj ako tlmočníka, čo svedčí o jeho špionážnej skúsenosti. Do hotela k nám prišli dvaja šoféri vládnych aut, sadli si ku mne, bavili sa nahlas a jeden z nich sa zmienil o vysokej politickej osobnosti z verejného života. Oatis mi prikázal, aby som ten-

to rozhovor sledoval a keď odišli, odpovedal som mu na jeho otázku, za akým účelom bola oná osobnosť zatknutá. Oatis si to poznamenal do svojho zápisníka. Zdôraznil som mu, že ide o dôveryhodnú správu, lebo jeden šofér to počul od vysoko postavenej osobnosti, s ktorou jazdí služobným autom.

Začiatkom apríla prišiel k nám opäť a pýtal sa na istú významnú politickú osobnosť z cudziny a na to som mu nemohol povedať, že s onou osobou je zle. Táto osobnosť bývala u nás. Týchto skúseností s Oatisom som mal dosť a preto som mu povedal, že sú niektoré veci, ktoré si ani za peniaze nemôže kúpiť a Oatis sa už nikdy k nám nedostavil.

Obvinený Oatis k výpovedi Kubíka:

Výpoveď Kubíka je správna. Nepamätám si však, že by som si robil nejaké poznámky z rozhovoru s Kubíkom. Poznámky, ktoré mám v zošite, sú z rozhovoru s Havelkom, pokiaľ viem, nemám vo svojom zošite žiadne poznámky z rozhovoru s Kubíkom.

K otázke predsedu svedok Kubík udáva:

Často som videl Oatisa v spoločnosti Amálie Burdovej, ktorá bola servírkou v našom hoteli.

Svedok Jan Stránsky

Po zákonomnom poučení a napomenutí k pravde udáva, že má 22 rokov, nar. v Prahe, administratívny úradník a prekladateľ, naposledy bytom Praha XIX, Sušická č. 11, bez pomeru.

K veci samej udáva ako vo svojom svedeckom protokole a dodáva:

Z tu prítomných obvinených poznám Oatisa, ostatných len zbežne. Bol som v tábore nútených prác vo Sv. Jane pod Skalou za nedovolené prekročenie hraníc. Keď som obdržal priepustku na návštevu príbuzných, išiel som do Prahy pozrieť sa na svojho bývalého zamestnávateľa Russela Jonesa. Hľadal som ho v hoteli Esplanade a doma. Nikde som ho nenašiel a tak som sa obrátil na Associated Press, telefonoval som tam a pri telefóne bol muž, ktorý hovoril po anglicky. Povedal som mu, koho hľadám a on mi odpovedal, že Russel Jones nie je v Prahe. Oatis ma požiadal, či by som sa s ním nestretol a ja som súhlasil. Tak sa stalo, že som sa stretol s Oatisom. Svojmu bývalému zamestnávateľovi som chcel oznámiť, že jedna kancelárska sila v United Press spolupracuje s ŠtB. Keď ale môj šéf nebol prítomný, tak som toto oznámil Oatisovi. Oatis ma vyzval, aby som túto správu napísal na stroji, čo som tiež urobil. Ďalej sa ma Oatis vypytoval na pomery v tábore nútených prác, a na výsluchy na ŠtB a ja som rovnako aj túto správu napísal. Toto všetko sa udialo koncom augusta 1950 a odvtedy som Oatisa nevidel.

Konštatuje sa fotokópia správy, ktorú svedok Stránsky priniesol Oatisovi. Obvinený Oatis k tomu udáva:

Výpoveď svedka Stránskeho je všeobecne správna. Ako už pán predseda poznamenal, mám špatnú pamäť, ale snažím sa, aby som objasnil pravdu a nechcem nič zakrývať. To, čo vtedy svedok Stránsky napísal, som nečítal, a to z toho dôvodu, že to bol osobný list Stránskeho Russelovi Jonesovi.

Svedok Ing. Jan Knetl

Po zákonomnom napomenutí a poučení hovoriť pravdu, udáva, že má 63 rokov, nar. v Cachove, okr. Chrudim, lesný inžinier, posledná adresa Praha XVIII, Východná 4, ženatý, bez pomeru. Vo veci samej udáva ako vo svojom svedeckom protokole a dodáva:

Obvineného Oatisa som poznal len z videnia a dokonca som s ním nikdy nehovoril. Je pravda, že číslo mojej telefónnej linky používala kancelária Associated Press od roku 1949. Najprv ma požiadal Goldberg, resp. jeho sekretárka Wildmanová, aby som im umožnil používanie tejto linky. Vyhovela jej a oni si tiež telefónne účty platili sami. Aparát v mojej kancelárii bol zariadený na prepínanie, takže keď som bol v kancelárii, tak ich hovory som prepínal a keď som bol mimo svojej kancelárie, tak bol telefón prepnutý. Niekedy v apríli 1949, keď som išiel do svojej kancelárie, som sa od správcu domu dozvedel, že niektorých zamestnancov Associated Press zatkli, do kancelárie som teda už nešiel a vrátil som sa. Vrátil som sa azda preto, aby na mňa nepadlo podozrenie, že som bol s nimi v spojení.

K otázke predsedu:

O tom, že moju telefónnu linku používa Associated Press som nikomu nikdy nepovedal.

Svedkyňa Lydia Votavová

Po zákonomnom napomenutí a poučení k pravde uvádza, že má 22 rokov, toho času úradníčka v hoteli Pupp v Karlových Varoch, slobodná, bez pomeru. Vo veci samej uvádza ako vo svojom svedeckom protokole a dodáva:

Tu prítomných obvinených poznám všetkých. V hoteli Pupp v Karlových Varoch som zamestnaná od roku 1950, predtým som bola ako diaľnopisárka a telefonistka Associated Press, asi od roku 1948. V Associated Press som zastihla ako vedúceho Goldberga, Kasishkeho a Polowetzkeho. Oatisa som nepoznala.

S Oatisom som sa stretla niekedy v auguste 1950, keď som prišla do Prahy navštíviť svojich známych v Associated Press. Do Prahy som jazdila často, keďže som sa tu liečila. Nejakú dobu aj každý týždeň. Pri

tejto príležitosti ma Oatis vyzval, aby som s ním išla na obed. Spoznala som, že je ostro zameraný proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Celkovo som sa s Oatisom stretla asi šesťkrát.

Na jeseň 1950, keď som sa stretla s Oatisom, vyzval ma, aby som mu získala správy o zásobovacej situácii a náladách obyvateľstva v Karlových Varoch. Túto správu som mu získala.

Ďalšia schôdzka bola v marci 1951. Vtedy som mu podala správu o bezpečnostných opatreniach v pohraničí. Táto správa bola veľmi podrobná a sama by som ju kvalifikovala ako správu čisto špionážnu. Pri tejto správe si Oatis robil poznámky do svojho čierneho notesa.

Je pravda, že Oatis poslal za mnou do Karlových Varov Woydinka, aby sme overili správu, že v jednom meste v Čechách sa zúčastňuje porady istá vysoká politická osobnosť zo štátov nám spriateľených. Je pravda, že už predtým som túto správu zháňala s Münzom. Podarilo sa nám zistiť, že táto osoba sa skutočne nachádza v ČSR.

Je pravda, že svoju špionážnu činnosť som robila ešte za Kasishkeho a Polowetzkeho, aj týmto som oznamovala správy vojenského, politického a hospodárskeho rázu a správy o zásobovacej situácii. Vedela som o tom, že také správy ako ja, podáva i Svoboda a Münz.

Obvinený Oatis:

Výpoveď Votavovej je správna. Je pravda, že spolupracovala špionážne. Je tiež pravda, že som za ňou poslal Woydinka a Münza. Keď som bol vedúcim ja, už u nás nepracovala.

Svedok Jindřich Kratochvíl:

Po zákonomnom napomenutí a počení k udaniu pravdy, uvádza, že má 24 rokov, nar. v Prahe, úradník, naposledy bytom Praha II Ječná č. 32, bez pomeru. Vo veci samej udáva, ako vo svojom svedeckom protokole a dodáva:

Z tu prítomných obvinených poznám všetky, je pravda, že mi bol zabavený zápisník, do ktorého som si poznamenával rôzne poznámky, všetky namierené proti ľudovodemokratickému zriadeniu v ČSR. Vyjadroval som v nich tiež nepriateľské stanovisko k ZSSR, ČSR a KSČ.

Od polovice roku 1950 som špionážne spolupracoval s Woydinkom z Associated Press. S Woydinkom som sa poznal už zo štúdií a vedel som, že aj on je ostro zameraný proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Spoločne s Woydinkom sme ohovárali ľudovodemokratické zriadenie v Československej republike a chceli sme sa zapojiť do akejkoľvek špionážnej činnosti, resp. do akéhokoľvek boja proti ľudovodemokratickému zriadeniu.

Prvá príležitosť nastala, keď som sa dozvedel, že Woydinek je zamestnaný v Associated Press a bolo to niekedy začiatkom roku 1950. Woydinek ma raz sám požiadal, aby som mu podával akékoľvek tajné špionážne správy hospodárskeho, politického a vojenského rázu. Spoluprácu som mu sľúbil a pracoval som s ním až do marca 1951. Je pravdou, že som mu zaobstaral väčší počet politických a hospodárskych správ. Ďalej je pravda aj to, že som dostával často špionážne príkazy. Všetky špionážne správy, tak ako sú uvedené v mojom protokole, súhlasia a mohol by som len konštatovať, že Woydinek bol vždy spokojný. Napr. v marci 1951 som podal Woydinkovi správu o procese so sabotérmi národného hospodárstva, to bola správa špionážna. Predtým, v októbri 1950, som ho informoval o školení, ktorým som prešiel aj ja. Uvádza som náladu, počet a miesto, kde sa školenie konalo.

Písomne som mu podal len správu, kde sa hovorilo o ministerstve zahraničného obchodu, inak všetky ostatné som podával ústne a Oatis si ich vždy zapisoval do svojho notesa.

Pracovali sme podľa príkazov, ktoré sme dostávali z Londýna a New Yorku. Je pravda, že niektoré správy sme len overovali.

Obvinený Woydinek:

Výpoveď svedka Kratochvíla súhlasí.

Pojednávanie prerušené na 15 minút.

Pokračované po prestávke.

Svedok JUDr. Karel Loula

Po zákonom poučení a napomenutí udať pravdu, dodáva, že má 26 rokov, nar. v Boskovicích, úradník n.p. Drevona, bytom Praha XVII, Dobříšska 345, slobodný, bez pomeru.

Môj postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu bol nepriateľský. Pramenil z môjho buržoázneho pôvodu a z malomeštiackej výchovy, ktorej sa mi dostalo ako štátnemu zamestnancovi. Otec bol ešte v roku 1948 na ministerstve spravodlivosti a po februári bol vyakčnený. Dopustil som sa nepriateľskej činnosti, ktorá mala špionážny charakter. Do marca tohto roku som spolupracoval s Tomášom Svobodom. Tomáš Svoboda sa mi netajil tým, že správy idú do zahraničia. Vedel som, že správy odosiela. V máji 1950 som mu povedal, že sa začne pred Štátnym súdom v Prahe proces s bývalými pravicovými sociálnymi demokratmi, uviedol som dve mená, ktoré som sa dozvedel. Tieto správy mi dodával Dr. Lindner, ktorý bol obhajcom pri Štátnom súde a ktorý mal kanceláriu vedľa mňa. Pri ďalšej schôdzke som mu povedal o Čepelovi, ktorý sa vrátil z Nemecka, a že majú možnosť spoločne s man-

želkou legálne odísť. Čepela mal byť spolupracovníkom ŠtB a ja som poukazoval na to, aby bolo informované jeho okolie. Ďalšiu správu, ktorú som mu dodal, bolo, že bezpečnostné orgány urobili prehliadku v stole bývalého ministra. Tieto správy som odovzdával Svobodovi vo svojej kancelárii ústne a bolo mi jasné, že Svoboda ich potrebuje pre agentúru Associated Press. V kancelárii Asociated Press som bol raz a pri odchode mi Svoboda predstavil Oatisa. Medzi mnou a Svobodom neboli tajné schôdzky, ale vždy keď sme hovorili spolu sami dvaja, obsah rozhovoru som nikomu nezverejnil.

Obvinený Svoboda k výpovedi svedka Loulu:

Táto výpoveď je úplne pravdivá a chcel by som k tomu dodať, že jedna správa, ktorú mi odovzdal, bola v marci 1950. Išlo o správu Lindnerovi, ktorú som odovzdal Polowetzkemu. Správu o Čepelovi som nepodával, pretože Loula mi hovoril, aby som bol opatrný, že to môže byť chyták.

K otázke prokurátora:

Hovoril mi priamo, aby som bol pri tejto správe opatrný.

Obvinený Oatis udáva:

Táto výpoveď je pravdivá, pamätám sa na to, že som sa s Loulom stretol v čase, keď mi ho Svoboda predstavil. Pamätám sa ešte na to, že sme sa stretli ešte raz na chodbe pred našou kanceláriou a pamätám si ešte aj na jedno stretnutie na chodníku pred budovou našej kancelárie. Pokiaľ si pamätám, hovoril som s ním trikrát.

Svedok Loula:

S Oatisom som sa stretol trikrát alebo ešte viac, avšak žiadny rozhovor som s ním nevedol.

Obvinený Oatis udáva:

Pri druhej schôdzke na chodbe našej kancelárie, mi Dr. Loula oznámil niečo o úradníkovi ministerstva spravodlivosti.

Svedok Josef Pavelka

28-ročný, nar. v Prahe, technický úradník Hutnej predajne Praha II, Černá č. 5, ženatý, bez pomeru. Po poučení a napomenutí hovoriť pravdu, udáva:

S nikým z týchto obvinených som nebol v spojení. Jednal som s Komárkom, od ktorého som dostal zbraň, pracoval som s ním od roku 1949 a bol vedúcim našej ilegálnej skupiny.

K otázke prokurátora:

Pištol, ktorú som dostal od Vladimíra Komárka, bola vyrobená v západnom Nemecku.

Komárek mi dal v roku 1949 pokyn, aby som založil ilegálnu skupinu, ktorá by získavala špionážne správy a pripravovala ilegálne prechody. Do tejto skupiny som získal svojho brata Radomíra, Vebra, Schořa, Hájka. Používali sme krycie mená, samu skupinu nazval Komárek „Nelson“, čo nám potvrdila zo zahraničia americká špionážna služba. Komárka do Československa vyslali zo zahraničia, bol americkým agentom.

K otázke prokurátora:

Komárek používal rôzne krycie mená ako Tenký, Kulhavý, Rajman i meno John, to som však nepočul. Kto riadil Komárkovu činnosť neviem, on to tajil. V Prahe chodil do agentúry Associated Press, v januári alebo februári som ho tam sprevádzal, napriek tomu, že to bolo v neskorých hodinách, bol tam očakávaný. Na rokovanie ma so sebou nevzal. Druhýkrát v decembri minulého roka mi dal telefónne číslo, aby som zavolať do tejto agentúry, lebo jeho by spoznali po hlase. Ozval sa mi Tomáš, odovzdal som teda sluchátko Komárkovi a počul som iba to, ako Komárek žiada, aby mu poslal dievčatko. Nevie, čo to znamenalo.

K otázke prokurátora:

Všetci členovia skupiny boli ozbrojení. Komárek sám bol ozbrojený americkým koltom. Mne a môjmu bratovi priniesol dve pištoly, obe značky Mauser a asi 35 nábojov. Tieto pištoly sme mali použiť, akonáhle by sa naskytla príležitosť, teda v tom prípade, keby naša špionáž a prevádzka bola prezradená. Komárek mal na mysli, aby sme ju použili v prípade vraždy. Túto pištol som tiež použil začiatkom tohto roku, keď som zavraždil jedného dôstojníka, zatiaľ čo mi pomáhali zaisťovať situáciu brat Radomír, Vebř, Schoř a Hájek, ktorí boli tiež ozbrojení. Boli rozostavení tak, aby mi mohli pomôcť za akejkoľvek situácie, ktorá by mohla nastať. Po vražde sa mi podarilo utiecť a až neskôr ma zatkli na hraniciach so západným Nemeckom, kam som chcel utiecť za Komárkom, ktorý už predtým ilegálne odišiel do Nemecka.

Od Komárka sme dostávali finančné prostriedky. Ja sám som dostal 80 000.- Kčs a za sprostredkovanie výmeny amerických dolárov som dostával za 500-dolárovú bankovku 4 000.- Kčs odmeny. Inak sme dostávali peniaze prostredníctvom tzv. schránky, ktorú predstavoval Zdeněk Libenský, tam nám prichádzali obnosy vo výške 5 – 10 000.- Kčs. Od koho boli tieto peniaze mi nie je známe.

Štátny prokurátor predkladá protokol spísaný s Miroslavom Hustá-

kom a súčasne predkladá úradné lekárske potvrdenie o tom, že Miroslav Husták sa nemôže pre chorobu dostaviť osobne na hlavné pojednávanie. Navrhuje, aby bol protokol prečítaný.

Obhajca obvineného Oatisa Dr. Bartoš udáva, že obvinený by rád doplnil svoju včerajšiu výpoveď.

Predstupuje obvinený William N. Oatis, ktorý žiada, aby mohol doplniť svoju včerajšiu výpoveď.

Chcel by som vám povedať niečo o skupine ľudí, s ktorou som bol v tajnom spojení. Túto skupinu som ešte vo svojej výpovedi neuviedol. Svedkovia tu podali jasný obraz o tom, s akými ľuďmi som sa tu stýkal a s akými ľuďmi som tu špionážne spolupracoval. Mám pritom na mysli československých štátnych príslušníkov s reakčným zameraním. Rád by som povedal ešte niečo o ďalšej skupine ľudí, s ktorými som jednal v tejto záležitosti, myslím pritom na západných korešpondentov a západných diplomatov tu v Prahe. Uviedol som už, že západní korešpondenti tu zbierajú správy a chcel by som uviesť nejaké príklady.

Plukovník Attwood, vojenský atašé amerického veľvyslanectva mi pri jednej príležitosti povedal, že získal správy od pána Jonesa, amerického dopisovateľa United Press. Prvá správa tohto druhu bola, že v istom meste v Čechách sa konalo tajné rokovanie, kde sa prejednávala otázka budúceho ministra národnej obrany.

Druhý prípad sa udial v marci alebo apríli tohto roku, keď mi plukovník Attwood oznámil niekoľko mien niektorých dôstojníkov a úradníkov, ktorých mali zatknúť v súvislosti so Šlingom a Švermovou a uviedol, že mená získal od Roberta Bigio, korešpondenta kancelárie Reuters. Špionážne správy odovzdal americkému veľvyslancovi Briggsovi, pričom som bol prítomný, keď Bigio odovzdával správu, že na istom ministerstve prepustili istý počet úradníkov.

Francúzsky dopisovateľ dodával správy o zaistení istého úradníka z poľnohospodárskeho odboru, ktorú som neskôr dostal od neho aj ja. Moja činnosť sa často vzťahovala na články týchto korešpondentov, na ich špionážne správy, ktoré som podľa nich overoval.

Obvyklý postup bol taký, že ak zaslali korešpondenti istých agentúr určitú správu, dostal som príkaz z Londýna alebo New Yorku, že mám túto správu overiť. Americké veľvyslanectvo v Prahe dostávalo špionážne správy aj z ostatných západných veľvyslanectiev, ako anglického, talianskeho, francúzskeho veľvyslanectva v Prahe.

Najviac správ som dostal od amerického veľvyslanectva v Prahe, napr. Tyler Thompson mi dal správu týkajúcu sa pracovných táborov,

boli tu uvedené miesta a mená tovární kde trestanci v týchto táboroch pracujú. Tyler Thompson je veľvyslanec radca amerického veľvyslanectva a bol to on, kto mi dal správu že zmizol Clementis.

Kancelár britského veľvyslanectva mi odovzdal informáciu, že Švermovú prepustili z miesta námestníčky generálneho tajomníka KSČ, a to preto, že bola v spojení so Šlingom. Hovoril tiež, že manželka jednej vysokej politickej osobnosti bola zatknutá v uvedenom prípade, že ju vypočúvali a neskôr prepustili. Vedúci tlačového odboru veľvyslanectva mi dával rôzne ohováračské správy o Československej republike. Týmto správam som neprisoval veľký význam.

V januári tohto roku som dostal z amerického veľvyslanectva správu, že v rôznych mestách prepustili určité množstvo ľudí a uviedli podrobné čísla. Ako som už povedal, toto veľvyslanectvo zbieralo špionážny materiál vojenskej, prípadne civilnej povahy, ktorý si zaznamenávali na kartotekových listoch. Plukovník Attwood mal kartotéku, týkajúcu sa vojenských osôb a Schnee mal kartotéku týkajúcu sa politických osôb. Aj na britskom veľvyslanectve boli takéto kartotéky. To je všetko o mojom spojení s diplomatmi.

Správy som dostával od Čechov i od západných diplomatov. Na druhej strane som také správy potreboval, dostával som stále príkazy, moja agentúra pracuje pre Západ a podáva články v ohováračskom zmysle proti ZSSR a ľudovým demokraciám. Bol som pod tlakom, aby som dodával také správy a zasielal ich našim agentúram. Niekedy správy, ktoré som získal z prvého prameňa, som odovzdal inej agentúre, teda som stál uprostred. Eutujem, že som sa k takým úlohám prepožičal.

K otázke prokurátora:

Správy, ktoré som dostával od cudzích agentúr, uľahčovali moju činnosť.

Štátny prokurátor predkladá niekoľko takých správ zo zápisníka obvineného, kde sú zachytené záznamy, ktoré obvinený Oatis urobil na základe informácií, ktoré mu dodali niektorí diplomatickí zástupcovia a predkladá ich súdu k nahliadnutiu.

Štátny prokurátor žiada, aby boli predložené doklady obvineného konštatované.

Predseda konštatuje, že ide o doklady č. A 46 - 52, B 20 - 34, ktoré súd predkladá obvinenému Oatisovi k nahliadnutiu.

Obvinený Oatis udáva:

Poznámky z mojej poznámkovej knižky č. l. 46 - 52 sú poznámky, ktoré som si urobil v rozhovore s plukovníkom Attwoodom.

Ďalej sú tu poznámky, týkajúce sa príkazu, ktorý som dostal z Londýna, či istý dôstojník spáchal samovraždu. Zo svojej kartotéky mi dal plukovník Attwood meno tohto dôstojníka, ďalej jeho hodnosť a miesto jeho jednotky, u ktorej slúžil. Vtedy som podal správy o ďalších dôstojníkoch, o ktorých som sa dozvedel, že boli zatknutí. To sú informácie, ktoré som od neho obdržal v apríli tohto roku.

Predseda konštatuje, že svedok Miroslav Husták sa nachádza v oblasti nemocnici na Bulovke, podľa ktorej svedectva je nutné, aby bol v pokoji na lôžku, preto nie je možná jeho prítomnosť na hlavnom pojednávaní. Preto podľa § 177 tr. poriadku konštatuje protokol o výpovedi svedka Miroslava Hustáka.

Obvinený Oatis k výpovedi Hustáka uvádza, že väčšinou je správna. *Všetko čo som mu dal, bolo len 500.- Kčs. Viac som mu nedal.*

Konštatuje sa sedem stránok zápisníka obvineného Oatisa č. 46 - 62 zn. „A“. Konštatujú sa ďalšie stránky č. 20 - 24 zn. „B“. Konštatuje sa obsah zápisníkov zn. „A-G“.

Obvinený Oatis k tomu uvádza, že toto sú jeho zápisníky, do ktorých si robil poznámky. Tiež fotokópie súhlasia.

Štátny prokurátor predkladá ďalšiu časť dokladov obvineného Oatisa. Ide o ďalšie fotokópie jeho zápisníka. Obvinený Oatis k tomu uvádza, že sa jedná o záznamy označené zn. „A-B“.

Konštatuje sa obsah trestného oznámenia z júna 1951.

Štátny prokurátor navrhuje vyžiadanie posudkov znalcov z odboru vojenského a štátno-bezpečnostného spravodajstva, a vzhľadom na to, že ide o správy, ktoré zakladajú štátne tajomstvo, navrhuje, aby sa hlavné pojednávanie po dobu podávania znaleckého posudku konalo neverejne. Obhajcovia proti tomuto návrhu nemajú námietky.

Vzhľadom na návrh štátneho prokurátora, pokiaľ ide o podávanie posudkov znalcov z odboru vojenského a štátno-bezpečnostného spravodajstva, po tichej porade predseda vyhlasuje uznesenie, že hlavné pojednávanie sa podľa § 143 odst. 3 tr. poriadku po dobu podávania posudku vyhlasuje za tajné.

Potom predseda všetkých prítomných upozorňuje na to, že všetko, o čom sa bude rokovať počas tajného pojednávania je štátne tajomstvo a skutočnosti o tom nemôžu byť nikdy vyzradené.

Hlavné pojednávanie bolo prerušené o 13.00 hod. s tým, že pokračovanie bude o 15.00 hod.

Pokračované v hlavnom pojednávaní o 15.00 hod.

Predseda udeľuje slovo štátnemu prokurátorovi na záverečnú reč.

Prokurátor navrhuje odsúdenie obvinených podľa písomnej žaloby.

Predseda udeľuje slovo obhajcom. Obhajcovia navrhujú mierne odsúdenie obvinených.

Obvinení, súc poučení o práve posledného slova, dodávajú na svoju obhajobu:

Obvinený William Nathan Oatis:

„Lutujem toho, že som sa dopustil špionáže v tejto krajine. Neurobil som to preto, že by som bol nepriateľom robotníckej triedy, ja sám som pôvodu robotníckeho, urobil som to len preto, že som počúval nesprávnych ľudí tu v Československu. Sám som si tým uškodil. Uškodil som svojim priateľom, uškodil som republike, uškodil som ceste mieru a pomáhal som ceste vojny. Opakujem ešte raz, že všetko, čo som tu urobil, ľutujem, a to ľutujem hlboko. Vaše bezpečnostné orgány ma zatkli pri čine, viete všetko, čo som urobil. Povedal som o tom všetko. Povedal som tu i také veci, ktoré mi možno uškodia, až túto krajinu raz opustím. Myslím však, že to bolo to najlepšie, čo som mohol urobiť. Vaše bezpečnostné orgány zaobchádzali so mnou láskavo, hoci som si to nezaslúžil. Váš súd so mnou zaobchádzal spravodlivo. Viem, že som jednal nepriateľsky, chcem už navždy nechať špionáže. Som pripravený na váš rozsudok. Ďakujem vám.“

Obvinený Tomáš Svoboda:

„Slávny Štátny súd, uvedomujem si dnes činnosť, ktorej som sa dopustil. Viem, že som vo svojej špinavej činnosti pomáhal americkým imperialistom v ich vojnových prácach, ktoré chcú viesť k rozpútaniu novej vojny. Som si vedomý toho, že som mal pred sebou skutočnosti, ktoré mi mohli otvoriť oči skôr, než som sa dostal na lavicu obžalovaných. Život v ľudovodemokratickom štáte je istejší a iný, než život v americkej demokracii, ktorej pozlátko som obdivoval. Viem, že Štátny súd odsúdi moju činnosť spravodlivo, viem, že mi bude daná možnosť, aby som sa opäť zapojil do budovateľskej činnosti v našom štáte, aby som tak dosvedčil, že moje priznanie a ľútosť je úprimná, že ľutujem zločiny, ktorých som sa dopustil proti vlastnému národu, proti vlastnému pracujúcemu ľudu.“

Obvinený Pavel Woydinek:

„Slávny súd. Ja viem do akej morálnej priepasti som sa dostal, že som zradil svoj národ za materiálne výhody, za balíček cigariet. Ťažko sa niečo nájde na ospravedlnenie. Myslím to úprimne, keď hovorím, že sa vynasnažím, aby som vo svojom budúcom živote napravil to, čo som spáchal a dúfam, že k tomu mi bude daná príležitosť.“

Obvinený Petr Münz:

„Chcel by som povedať, že ľutujem svojej činnosti a myslím to úprimne keď hovorím že sa vynasnažím aby som napravil ťažkú škodu, ktorú som touto činnosťou spôsobil.“

Predseda uzatvára rokovanie o 17.40 hod. s tým, že rozsudok bude vyhlásený nasledujúci deň o 8.00 hod. Súd nato odchádza na záverečnú poradu.

Pokračované, nasledujúci deň za prítomnosti tých istých súdnych osôb a štátneho prokurátora.

Predseda senátu verejne vyhlasuje rozsudky i s podstatnými dôvodmi a informuje obvinených o odvolaní.

Všetci obvinení trest prijímajú.

Štátny prokurátor podáva odvolanie v celom rozsahu, tak do viny, ako aj do trestu a za účelom odvolania žiada o doručenie písomného vyhotovenia rozsudkov aj so spismi.

Pojednávanie skončené o 9.10 hod. s tým, že obvinených odviedli späť do väzby.

Dr. Novák v. r.

Závěrečná reč štátneho prokurátora Josefa Urválka

Štátny súd!

Logika vecí vedie k tomu, že takmer každý proces prejednáváný pred týmto Štátnym súdom spočíva podstatou veci na boji dvoch táborov sveta, tábora vojny a tábora mieru.

Ani tento proces netvorí výnimku. Dnes je už u našich občanov všeobecne známa skutočnosť, že západní imperialisti sa dali cestou Hitlera, že vedú barbarským spôsobom útočné vojny, pri ktorých svojimi ukrutnosťami prekonávajú svojho majstra. Je všeobecne známe nášmu ľudu, že pripravujú novú, ešte ničivejšiu a zhubnejšiu vojnu, než bola vojna posledná, aby zničili krajiny socializmu. A náš ľud dal takmer sto percentnou účasťou pri mierovom hlasovaní pádnu odpoveď na tieto prípravy vojny. Súčasťou týchto vojnových príprav je sústavná a priam v masovom merítku robená špionáž, smerujúca k tomu, aby boli zistené všetky tie skutočnosti, ktoré vo svojom celku tvoria obrannú schopnosť republiky, či už ide o poznatky vojenského rázu, alebo iné, vládou tajné skutočnosti rázu hospodárskeho a politického, ako sa o tom ešte zmienim. Spôsob overovania týchto špionážnych správ je úplne v súlade s celou politickou praxou imperialistických štátov.

Politika imperialistických štátov a predovšetkým Spojených štátov amerických sa vyznačuje bezohľadnosťou k nosným zásadám medzinárodného práva, je popretím medzinárodného práva vôbec. Je to politika zvole a násilia. Mnohé príklady, najmä brutálne vojny nimi vedené, sú toho dôkazom. Tie isté rysy zvole prejavujú imperialistické štáty i voči našej republike. Uznané zásady mierového spolužitia medzi národmi cynicky šliapu na prach. Celou radou procesov u tohto Štátneho súdu bolo preukázané, že cudzie špionážne ústredie k nám vysielajú zvlášť vycvičených teroristov a špiónov plne vyzbrojených, aby u nás vraždili a aby vytvárali rozvratné a špionážne siete z príslušníkov porazených tried a odpadkov našej spoločnosti. Vedľa teroristov a často ruku v ruke s nimi plnia u nás špionážne úlohy tiež zamestnanci niektorých zastupiteľských úradov imperialistických štátov. Špionážna činnosť je hlavným a niekedy dokonca jediným zamestnaním týchto úradníkov, ktorí zneužívajú svoje úradné postavenie a diplomatickú imunitu a porušujú bezohľadne medzinárodné právo. Práve tak robia u nás špionáž úradníci rôznych misií a agentúr, ktorým Československá republika poskytla pohostinnosť za predpokladu, že budú pôsobiť

v záujme mierového spolužitia medzi národmi. A tak pri masovo robenej špionáži odhaľujeme pri našich procesoch špionáž počínajúc najvyššími úradníkmi veľvyslanectiev kapitalistických štátov a končiac vraždiami teroristami.

Rozsiahla špionážna činnosť, zistená počas tohto procesu, je len súčasťou masovo robenej špionáže, mnohokrát už preukázanej. Predsa sa však tento proces vyznačuje niektorými pozoruhodnými javmi, ktoré z neho robia proces mimoriadnej závažnosti. Predovšetkým je to tá skutočnosť, že sa nám podarilo odhaliť a zneškodniť zvlášť nebezpečné hniezdo špionáže, skryté pod strechou tzv. novinárskej agentúry Associated Press. Bola to centrála s bohatou špionážnou tradíciou, ktorá pôsobila u nás od roku 1945. Jej špionážne úlohy sa rozvinuli zvlášť po víťaznom februári 1948, kedy vyschol bezpečný zdroj špionážnych správ, poskytovaných ochotne reakcionármi, sediacimi priamo vo vláde republiky. V tejto dobe však súčasne narastá v súvislosti so stupňovaním vojnových príprav tiež úsilie o vystupňovanie špionáže u nás. To sa prejavuje aj v činnosti agentúry Associated Press. V jej vedení sa striedajú Goldberg, Kasishke, Polowetzky, jeden špión za druhým. Naposledy obžalovaný William Oatis. Jeho predchodca Polowetzky bol vyhostený z územia republiky, pretože jeho činnosť bola vtedy krajne podozrelá. Tí, ktorí pracovali v žolde tejto agentúry, ešte dnes osvetľujú špionážnu činnosť nielen Oatisa, ale aj jeho predchodcov.

Tomáš Svoboda tu vykreslil, ako už Goldberg sa zháňal po všetkých správach špionážneho rázu, ako si dojednával tajnú telefónnu linku, o ktorej sa ešte zmienim, schôdzky s druhými osobami, ako sám Svoboda mu také správy dodával, ako mu zabezpečoval protištátne letáky arcibiskupa Berana a špionážne správy o cirkevno politických otázkach, ktoré získaval za pomoci svojho informátora z ministerstva školstva, vykreslil, ako Goldberg odovzdal svoje špionážne pramene svojmu nástupcovi Kasishkemu. Vykreslil, ako tiež Kasishkemu dodával správy špionážneho rázu o rozsahu bezpečnostných opatrení proti zradnej cirkevnej hierarchii, o osobách zaradených do TNP a iné. Vykreslil, ako po Kasishkem prišiel Polowetzky, pre ktorého overoval správy o dôvodoch zatknutia významného politického činiteľa z ministerstva zahraničného obchodu, o okolnostiach sprevádzajúcich úmrtie jedného verejného činiteľa z úradu predsedníctva vlády. Pre Polowetzkeho zabezpečil špionážne správy o pripravovanom odhalení protištátnych živlov z radov pravicových sociálnych demokratov.

Práve tak dosvedčuje túto špionážnu tradíciu Associated Press ďalší

spoluobžalovaný Pavel Woydinek, že ihneď pri nástupe služby ho Goldberg vyzval, aby mu podával správy rázu politického, hospodárskeho a vojenského a to také, ktoré do tlače neprichádzajú a ktoré československé úrady taja v záujme bezpečnosti republiky a obrany štátu. Už Goldbergovi podal celý rad špiónážnych správ, z ktorých ako najzávažnejšie uvádzam správy pojednávajúce o mieste, kde sa budú konať veľké manévry vojsk, ktoré jednotky sa ich zúčastnia, akého druhu zbrani a podobne. Neobyčajnej závažnosti bola i správa o priebehu a okolnostiach sabotáže v jednom z dôležitých podnikov v Čechách, správa o dôvodoch zatknutia jednej významnej osoby ministerstva zahraničného obchodu. Neskôr pre Polowetzkeho spoločne s Tomášom Svobodom overoval príčiny bezpečnostných opatrení dotýkajúcich sa jednej významnej osobnosti verejného života u príbuzných tejto osoby. Petr Münz vypovedá, že Kasishke mu hneď po prijatí do služieb Associated Press vyhlásil, že je nutné, aby získaval správy neoficiálne rázu hospodárskeho, politického a vojenského, a to také, ktoré naše úrady v záujme bezpečnosti republiky taja. Münz dosvedčuje zhodne s Tomášom Svobodom, že jedným z najlepších špiónov napojených na centrálu Associated Press bol Vladimír Komárek, terorista, ktorého úloha bude ešte bližšie osvetlená.

Je teda zrejme z obsahu týchto správ, že agentúra AP prevádzala rozsiahlu špiónážnu činnosť už pred nastúpením žalovaného do vedenia tejto agentúry Oatisa. Oatis potom prichádza do Prahy v júni 1950 s príkazom, že si v Československu musí počínať opatrnejšie a obozretnejšie než jeho predchodcovia, pretože záujem jeho zamestnávateľov vyžaduje, aby za danej politickej situácie čo najdlhšie v Československu vydržal a získal čo najviac špiónážneho materiálu. Touto svojou úlohou sa tiež netajil pred ostatnými zamestnancami AP o ktorých bol podrobne informovaný už Polowetzky v Londýne. Svoboda, Woydinek i Münz sa zhodujú v tom, že po príchode Oatisa bola špiónážna činnosť AP ďalej vystupňovaná. Snaží sa obsiahnuť svojou špiónážnou sieťou čo najviac úsekov verejného života. Vedením AP je tu poverený muž, ktorý absolvoval vojenskú špiónážnu školu v USA a preto tiež jeho činnosť vykazuje všetky znaky odborného školenia. Jeho špiónážne úsilie bolo zamerané hlavne na fakty o bande Šlinga, Švermovej, Clementisa a spol. Snaží sa získať podrobné informácie o mieste väzenia a stráženia Clementisa, o priebehu jeho vyšetrovania, o zatknutí a vyšetrovaní ďalších odhalených zradcov a špiónov, pokúša sa získať i o týchto skutočnostiach aj fotografické snímky, usilovne

pátra prostredníctvom niekoľkých svojich informátorov súčasne po tom, ktoré spojenia tejto zradcovskej bandy boli pretrhnuté, ktorý zo sprisahancov bol zatknutý, kde je väznený, zo všetkých úsekov verejného života i štátneho aparátu. Tu mu pomáhajú Antonín Kratochvíl, Helena Kučerová, Miroslav Havelka, Jiří Mucha, okrem jeho stálych platených agentov, spoluobžalovaných Svobodu, Woydinka a Müntza. Oatis tak koná na vyslovené príkazy svojich riadiacich orgánov.

Ďalší smer jeho úsilia je zameraný na získanie špiónážnych správ o skutočnostiach dôležitých pre obranu republiky. Tu na príkaz vojenského ataše amerického veľvyslanectva Attwooda overoval miesta v Československej republike, kde sú podľa predbežných správ americkej špiónáže pripravované ubytovacie priestory pre vojsko, získava správy o bezpečnostných a obranných opatreniach na hraniciach Československej republiky, pátra po zložení výcviku a výzbroje ľudových milícií. Pátra po tom, ako bude riešená otázka vrchného veliteľa československej armády.

Nemenšiu pozornosť venuje československému hospodárstvu. Získava špiónážne správy o premiestnení časti ťažkého priemyslu, o našom vývoze do spriatelенých krajín, o našej potrebe surovín, nutných k plánovanej výstavbe republiky.

Usilovne pátra po podrobnostiach týkajúcich sa rokovaní a porád štátnikov z krajín ľudových demokracií, ktorí navštívili Československo. V tomto smere má tykadlá na letisku, v hoteli, v kúpeľoch a inde.

Všetci obžalovaní získali takto celý rad najrozmanitejších správ, mnohé z nich povahy ohováračskej, ktoré mali slúžiť len novonacistickej propagande západných imperialistov, mnoho správ však vážneho dosahu, z ktorých v žalobe sú zachytené len tie, ktoré majú nepochybne a na prvý pohľad špiónážny charakter. Mám za to, že aj keby nebolo jednoznačného znaleckého posudku, že by nik nemohol pochybovať o tom, že správy tohto druhu, o ktorých som hovoril, sú správy vyložené špiónážnej povahy, ktoré každý štát na svete dôsledne chráni pred nepriateľskou špiónážou. Nikto nemôže pochybovať, že tu ide o správy zvlášť dôležité.

Venujte prosím pozornosť tomu, aké ciele sledovala americká špiónážna služba získavaním správ toho druhu, ktoré boli predmetom tohto procesu.

Prečo získavali špiónážne správy o skutočnostiach dôležitých pre obranu republiky? Prečo Oatis z príkazu vojenského ataše Attwooda zisťuje ubytovacie priestory pre vojsko? Prečo, ako bolo zistené výpo-

ved'ou Oatisa, Attwood vedie podrobnú kartotéku československých dôstojníkov a ich služobného zaradenia, prečo sa snažil, aby táto kartotéka bola čo najúplnejšia? Prečo Oatis získaval správy o obranných opatreniach na hraniciach republiky, prečo pátra po zložení výcviku a výzbroje ľudových milícií? Je to azda preto, že sa vláda Spojených štátov severoamerických obáva, že Spojené štáty budú jedného dňa napadnuté československou pechotou, československým letectvom, československým ľudstvom z vojenských základní, ktoré Československo získalo na dosah Ameriky? Takú otázku nemožno vážne položiť. Pre špionáž v uvedenom smere je jediné vysvetlenie! Vysvetlenie také, že je to vláda Spojených štátov severoamerických, ktorá pripravuje proti krajinám socializmu útočnú vojnu, ktorá pripravuje útočnú vojnu tiež proti našej republike zo svojej vojenskej základne v západnom Nemecku a že súčasťou tejto prípravy je tiež stupňovaná špionáž.

Prečo získava Oatis správy o československom hospodárstve? Je pre to jediné vysvetlenie. Pretože mohutný vzostup nášho priemyslu, pretože stále postupujúce oslobodenie nášho hospodárstva od závislosti na kapitalistickom západe, znamená súčasne posilnenie obrannej schopnosti republiky i zmar všetkých nádejí na hospodárske ovládnutie republiky.

Prečo získavajú špionážne správy o poradách so štátnikmi z krajín ľudových demokracií a zo Sovietskeho zväzu? Pretože sú im trnóm v oku naše bratské spojenecké zväzky, pretože hlavne dobre vedia, že spojenectvo so Sovietskym zväzom, s touto pevnou oporou všetkých mierových síl sveta robí našu republikou nepremožiteľnú.

Nakoniec prečo stredom ich špionážneho úsilia je zisťovanie faktov o bande Šlinga, Švermovej a Clementisa a spol. Už dnes po februárovom zasadnutí Ústredného výboru našej strany je jasné, že tu bola odhalená taká karta v rukách imperialistov, ktorú považovali za najväčší triumf vo svojej podlej hre. Preto je pre nich nesmierne cenné zistiť do akej miery je odhalená ich sieť v Československu, aké zostatky, aké výhonky tejto siete zostali pre nich u nás ešte zachované, aké opatrenia je potrebné urobiť na záchranu zostávajúcich pozícií. Tento dôvod je tak priezračný, že ani Oatis to nemohol nepriznať.

Avšak proti ich starostiam a obavám, proti ich neistote, stavíme my naše zadost'učinenie z dosiahnutého víťazstva, náš pokoj a istotu z presvedčenia, že táto prekliata banda bude vyhubená. To sú teda v hlavných rysoch dôvody ich špionážnej činnosti.

Povaha získavaných správ, ciele tým sledované, celkom určite

preukazujú oprávnenosť obžaloby, obviňujúcej všetkých žalovaných z trestného činu vyzvedačstva. Pre úplnosť a na dokreslenie tejto zločinnej činnosti chcem však upútať vašu pozornosť ešte na ďalšiu stránku ich činnosti, a to na spôsob, ako správy získavali, na metódu ich špionážnej práce.

Oatis sa snaží, aby jeho špionážne poznatky boli vždy ucelené a preverené. Sám o tom vypovedal, že sa snažil získavať pokiaľ možno originálne dokumenty, že tú istú skutočnosť overoval niekoľkými svojimi informátormi, skúmal či jeho informátor sám bezprostredne správy získal a tiež špionážne poznatky sám overoval. Vidíme, akú váhu kladie Oatis na to, aby jeho poznatky boli presné, pravdivé, jedná ako skúsený, odborne vyškolený, vyzvedač.

Oatis dáva príkazy svojim podriadeným ako postupovať pri plnení špionážnych úloh, dáva im takú inštrukciu, aby pri styku s pracujúcimi vystupovali ako pokrokoví novinári – ráta totiž s bratským zväzkom československých pracujúcich so všetkými pokrokovými ľuďmi na svete a naopak, dáva im pokyn, aby v styku s reakcionármi vystupovali proste ako novinári Associated Press – tu si uvedomoval spriaznenosť našej reakcie so západnými imperialistami a ich špiónmi.

Spoluobžalovaní i svedkovia ho usvedčujú, že inštruoval tak, aby získavali hlavne také poznatky, ktoré sú československými úradmi tajené a odporúčal im pri práci obozretnosť pred prezradením.

Vidíme, ako si je Oatis plne vedomý rizika svojho počínania a ako sa snažil obratne zastierať skutočný charakter svojej „novinárskej činnosti“.

Príznačné je, ako sa Oatis obáva, aby naše bezpečnostné úrady nezistili, aké správy do cudziny odoslal. Charakteristická je i tak na prvý pohľad podružná udalosť, že Jan Stránsky v dohode s Oatisom píše vedúcemu centrály v Londýne správu o tom, že podozrieva jednu zamestnankyňu Associated Press zo spolupráce so štátnou bezpečnosťou. Prečo by sa obával, že niekto oznámi našim bezpečnostným orgánom čo sa deje v Associated Press, keby to bolo v súlade s našimi zákonmi?

Alebo si povšimnime ďalšiu pozoruhodnú skutočnosť, zistenú v priebehu tohto procesu. Associated Press má celkom päť zamestnancov a k tomu dve telefónne linky. Na počudovanie, tieto dve telefónne linky nestačia. Už Goldberg dohodol s Ing. Knetlom, ktorý býval v susedstve AP, používanie Knetlovho telefónu. Bolo to zariadené jednoducho. Ing. Knetl proste prepol telefón do kancelárie AP a AP mala tak

k dispozícii telefónnu linku. Prečo také opatrenie? Všetci obžalovaní podávajú jediné vysvetlenie, ktoré je za tejto situácie vôbec možné. Báli sa, aby ich rozhovory neboli odpočúvané nejakými bezpečnostnými orgánmi, v Amerike je to asi zvykom. Ako sme videli v priebehu procesu, telefonické rozhovory Associated Press neboli práve vhodné pre uši bezpečnostných orgánov a preto si teda zabezpečili ďalšiu tajnú telefónnu linku. To bola taká telefónna linka, ktorá sa používala najčastejšie. Táto skutočnosť veľmi prenikavo osvetľuje celú náplň činnosti Associated Press.

A ešte s kým vykonáva William Oatis špionážnu činnosť? Kto sú jeho spolupracovníci, o koho sa opiera? Na jednej strane sú to zamestnanci Associated Press a jeho tzv. informátori o ktorých sám Oatis vyhlásil: „Všetci moji informátori a spolupracovníci boli nepriateľmi ČSR, najmä nepriatelia takej republiky, aká bola vytvorená po februári 1948.“ Pochopiteľne, na koho iného sa mohol obracať než na ľudí zameraných, či už pre svoju triednu príslušnosť alebo pre svoju neuvedomelosť, proti ľudovodemokratickému zriadeniu republiky. A tak nachádzame medzi jeho informátormi syna bývalého protektorátneho ministra Miroslava Havelku a vedľa neho barmana z hotela Alcron Matěja Kubíka a servírku Amáliu Burdovú, neskúsené dievča, ktoré si dokonca nahovoril, aby ju bližšie pripútal k plneniu špionážnych úloh. Výhradne odporcovia režimu boli jeho spolupracovníci. Keby mu išlo o plnenie novinárskych úloh a nie špionážnych, určite by volil svojich informátorov a svojich spolupracovníkov inak. Áno, na odpadky našej spoločnosti sa orientoval, tak ako všetci naši nepriatelia za hranicami.

A na druhej strane o koho sa opiera? Je to predovšetkým vojenský atašé amerického veľvyslanectva Attwood, ktorého špionážnu činnosť tu veľmi presne vykreslil sám obžalovaný Oatis. Pán Attwood je v špionáži skutočne rodným bratom nášho obžalovaného Oatisa. Ved' obaja navštevovali tú istú špionážnu školu len s rozdielom jedného roku. Preto tiež ich vzájomná spolupráca bola taká úzka. Pán Attwood, ako sme spoznali, bol uznávanou autoritou medzi špiónmi s diplomatickým pasom, lebo u neho si vymieňali správy tiež francúzsky a britský vojenský atašé. Práve tak ako Oatis s Attwoodom mali však aj Oatisovi predchodcovia najužšie styky s Attwoodovým predchodcom Gindrom. To bol proste štýl práce. Oatis sa stýkal nielen s Attwoodom, ale s celou galériou západných diplomatov a novinárov, o ktorých je sám nútený priznať, že sa zaoberali špionážnou činnosťou, čo dokonca uvádza na svoju obhajobu, lebo vraj „za takejto situácie bolo pre neho ako

pre amerického novinára ťažké špionážou sa nezaoberať⁴⁴. Americké veľvyslanectvo istotne ochotne sprostredkovalo dodanie špionážneho materiálu diplomatickou poštou do cudziny.

A tak tiež tento spôsob získavania správ, tiež tieto metódy práce, jasne dokazujú, že išlo o plánovanú, hlboko založenú a nebezpečnú vyzvedačskú činnosť.

Aká je dôkazná situácia pre obžalobu? Predovšetkým všetci obžalovaní plne doznávajú, že trestnú činnosť uvedenú v žalobe vykonávali a že si tiež boli vedomí trestnosti takého konania. Toto plné doзнание obvinených nie je však v tomto procese izolované, naopak logicky nadväzuje na zaistený dokumentárny materiál. Boli zachytené a Oatisovi predložené k nahliadnutiu a k vyjadreniu našimi bezpečnostnými orgánmi príkazy, ktoré dostával pre svoju špionážnu činnosť zo zahraničia i niektoré ním odoslané správy. Oatisovi nezostávalo za takej situácie nič iné, než urobiť obsiahle doзнание. Týmto dokumentárnym materiálom boli usvedčení aj ostatní obžalovaní. Nakoniec vďaka usilovnej práci bezpečnostných orgánov boli zistení i Oatisovi informátori, ktorí boli za tohto procesu vypočutí ako svedkovia.

Doзнание obvinených, ktorí sa navzájom usvedčujú, svedecké výpovede, dokumentárny materiál, vzájomné súvislosti jednotlivých, už uvedených faktov, tvoria navzájom pevne skĺbený dôkazový celok, ktorým je preukázaná vina obžalovaných ako po objektívnej, tak po subjektívnej stránke.

Ak tomuto procesu je možné čokoľvek po dôkaznej stránke vytýkať, potom je to jedine to, že sa nám podarilo zachytiť len zlomok skutočnej špionážnej činnosti obžalovaných, že si nerobíme ilúzie o tom, že obžalovaní po roky prevádzajúci špionáž, medzi nimi odborne školený vyzvedač Oatis, doznali v plnom rozsahu svoju zločineckú činnosť. Avšak obžaloba nemôže budovať na dohadoch, čo aj najpravdepodobnejších a ráta obžalovaným len to, čo bolo bezpečne preukázané.

Pristupujem k právnemu zhodnoteniu tejto veci.

Po tom, čo som uviedol, niet určite pochýb o tom, že činnosť všetkých obvinených celkovo napĺňa skutkovú podstatu vyzvedania štátneho tajomstva v úmysle vyraziť ho cudzej moci, jej úmyselné vyzradenie tajomstva cudzej moci. Veď išlo všetko o skutočnosti, ktoré podľa výkladu pojmu štátneho tajomstva podľa § 75 odst. 5 tr.z. mali zostať utajené pred nepovolanými osobami v dôležitom záujme republiky, najmä v záujme politicko-vojenského alebo hospodárskeho. Všetci obžalovaní konali vo vzájomnej dohode navzájom i s osobami

d'alšími, čo plne zodpovedá pojmu spolku, pokiaľ ide o kvalifikáciu tohto trestného činu podľa § 86 odst. 3 tr.z. Týmto procesom bolo preukázané, že Associated Press je organizáciou ktorej úlohou u nás bolo vyzvedať štátne tajomstvo. A to organizáciou zvlášť nebezpečnou, obratne maskovanou, tzv. novinárskou činnosťou. O organizácii môžeme plným právom hovoriť preto, lebo vykazovala všetky znaky organizovanej plánovanej činnosti, vykonávanej celým radom osôb. Všetci obvinení boli členmi tejto organizácie, čo vyplýva už z toho, že boli organizáciou platení a súvisí s ďalšou kvalifikáciou podľa § 86 písm. e/, že totiž svoju trestnú činnosť vykonávali dlhšiu dobu a zárobkovo. Veď ich špionážna činnosť poskytovala im úplne pravidelný zdroj príjmov. Pokiaľ potom ide o kvalifikáciu podľa § 86 písm. d/, vnútorná hodnota správ, ktoré dodávali a ktorých závažnosť bola už zhodnotená, plne odôvodňujú tiež túto kvalifikáciu jej trestnej činnosti.

Mám za to, že činnosť obžalovaných bola bezpečne preukázaná i v obžalobe správne kvalifikovaná.

Občania – sudcovia, je možné pri tak obsiahlej, plánovanej a zámernej činnosti špionážnej vôbec spájať takúto činnosť s činnosťou novinára? Určite nie. A keď, tak len potiaľ, že dnes stojí pred týmto štátnym súdom. William Oatis, americký občan, tzv. novinár, v skutočnosti špión, ktorý obdržal od našej vlády akreditáciu na novinársku činnosť, zdôrazňujem na novinársku činnosť, v žiadnom prípade na činnosť špionážnu. Túto akreditáciu dostal s tým predpokladom a v tej dôvere, že bude u nás vykonávať skutočne novinársku činnosť. Poslanie novinára je poslanie vznešené. Len si predstavme, že by Oatis, že by Associated Press, skutočne zodpovedne plnili svoju úlohu, že by podávali objektívne správy – a podávať objektívne správy, to má byť svätou povinnosťou každého novinára – o budovateľskom úsilí nášho ľudu, o našej rozkvitajúcej kultúre, o našej nadšenej mládeži, o našich najmladších pionieroch, o vrelej túžbe nášho ľudu po mieri. A takisto aj o našich chybách a nedostatkoch. Myslíte, že by tieto správy nezaújmali americký ľud? Predstavme si to! A predstavme si, že by také správy boli dokonca uverejňované v americkej tlači. To by bola služba veci mieru. To by bola česť byť novinárom, to by bol Oatis radostne pozdravovaný našim ľuďom. Taký by mal byť William Oatis, keby bol skutočne novinárom svojho ľudu. Lenže Oatis nie je novinárom svojho ľudu, ale novinárom amerických monopolistov, Oatis totiž vôbec nie je novinárom! Oatis je v skutočnosti školeným špiónom v službách amerických paličov novej vojny. Dokiaľ bude vládnuť v Spojených štátoch

známych 60 rodín kapitalistov, dotiaľ k nám budú chodiť miesto novinárov špióni. Dotiaľ bude patriť do ríše fantázie predstavovať si inak týchto tzv. novinárov Oatisovho druhu, než akými skutočne sú. Dotiaľ bude nutné náš ľud pred nimi varovať ako pred jeho najväčšími nepriateľmi, hoc vystupujú v akejkolvek maske. Taká je skutočnosť.

Povšimnime si to, že Oatisovi bola udelená akreditácia našim ministerstvom zahraničných vecí. Právna povaha tohto aktu podľa medzinárodného práva neznamena nič viac, než že československá vláda poskytla práva pobytu cudzincovi na našom území za účelom spravodajskej a novinárskej činnosti. Dôsledkom tejto akreditácie nie je teda žiadne vyňatie z právomocí našich úradov. Naopak, William Oatis podliehal a podlieha všetkým zákonom vydaným na ochranu našej spoločnosti a je povinný sa nimi riadiť ako ktorýkoľvek iný občan či cudzinec, nachádzajúci sa na území tohto štátu a samozrejme je trestne zodpovedný za každé porušenie týchto zákonov. A práve tak, ako dnes Oatisovi, tak priškrípeme nos každému cudzincovi, ktorý by ho strkal do našich vecí, hoc aj s akreditáciou alebo bez akreditácie.

Naša vláda pozýva do našej vlasti pokrokových ľudí bez rozdielu politického presvedčenia zo všetkých krajín a dáva im plnú možnosť, aby slobodne spoznávali náš nový život, aby hovorili kdekoľvek o tom, čo u nás videli. A bolo u nás nespočetne delegácií i jednotlivcov z najrôznejších krajín. Avšak nech vezme každý na vedomie, že naša vláda poskytuje každému slobodu informácií o našej krajine a nie slobodu špionáže proti našej krajine.

Musím sa ešte zmieniť o jednej tragickej udalosti, ktorá vrhá ostré svetlo na celé to prostredie špionáže, Associated Press a diplomatické kruhy a ktorá vrhá tiež ostré svetlo do vnútra obžalovaných, ukazuje ich myslenie, ukazuje ako sú postihnutí malomocenstvom kapitalistického sveta.

Mám na mysli vraždu československého dôstojníka, ktorú vykonal špión a terorista Josef Pavelka. Čo tomu predchádzalo? Josef Pavelka podľa jeho výpovede, ktorá plne zodpovedá aj výpovediam ostatných obžalovaných v tomto procese, založil na pokyn Vladimíra Komárka v roku 1949 ilegálnu organizáciu, ktorá sa zaoberala špionážou a organizáciou prechodu cez hranice a nakoniec prešla k otvorenému teroru. Členovia organizácie používali krycie mená a organizácia ako celok bola pojatá do siete americkej špionážnej služby. Bola riadená Komárkom. Tento Komárek je veľmi nebezpečným teroristom v službách americkej špionáže. Už od roku 1949 sa s ním stykal dôverne To-

máš Svoboda, hoci vedel, že ide o nebezpečného zločinca, ktorý vždy ozbrojený prechádza ilegálne hranice. Zoznámil Komárka s Polowetzky, vtedy vedúcim agentúry AP, ktorému Komárek prinášal veľmi cenné správy, napr. o nových náleziskách uránovej rudy, o výbuchu vysokej pece na Kladne a iné. Komárek ale jednal vždy s Polowetzky za zatvorenými dverami. Je isté, že Polowetzky mal s Komárkom, ako špiónom najlepšie skúsenosti. Oatis doznáva, že Polowetzky predávajúc mu špiónážnu sieť Associated Press zvlášť pochvalne sa zmieňoval o Komárkovi. Od Pavelku vieme, že Komárek dochádzal pravidelne do AP. To isté potvrdzuje Tomáš Svoboda. Münz potvrdzuje, že videl v hostinci v druhej zábave Komárka, Woydinka a Svobodu a bratov Libenských, členov Pavelkovej teroristickej skupiny. Woydinek i Svoboda dozňavajú, že Komárek chodil do AP aj v dobe, keď vedenie tejto agentúry mal už Oatis. Tento Komárek, tento vítaný hosť AP dal však popud nielen k založeniu Pavelkovej teroristickej skupiny. Tento Komárek tiež Pavelkovu skupinu vyzbrojil pištolami, tento Komárek bohato financoval Pavelkovu skupinu v dolároch. Pavelka sám doznáva, že od neho dostali 25 000 Kčs.

Také sú výsledky hlavného pojednávania pokiaľ ide o styky Pavelka – Komárek – Associated Press. Kto môže pochybovať, že Pavelkova teroristická skupina bola prostredníctvom Vladimíra Komárka priamo napojená na AP? Kto môže o tom pochybovať, zvlášť ak uvážime tiež ďalší beh udalostí?

Pavelkova skupina a predovšetkým sám Pavelka, keď im hrozilo prezradenie, rozhodli sa previesť vraždu jedného československého dôstojníka. Pavelka skutočne cynicky zavraždil nášho občana pri plnení jeho povinností. Z miesta činu sa mu podarilo utiecť, bol však chytený pri pokuse o prekročenie hraníc a tak postupne odhalená jeho skupina. Po vykonaní vraždy sa dostavila do kancelárie AP Štočková a povedala Svobodovi, že bola prevedená vražda a že bratia Libenský už boli zatknutí. Varovala Woydinka a Svobodu, že musia tiež so zatknutím počítať. Krátko potom bol zatknutý Svoboda. Na to Woydinek informoval Oatisa o vykonaní vraždy a obaja začali uvažovať, ako by mohli upovedomiť Komárka, ktorý bol vtedy na Západe, o tom, čo sa stalo s jeho skupinou. Nakoniec sa dohodli, že pošlú článok do západnej tlače o zatknutí Svobodu, aby z tohto článku Komárek spoznal, čo sa stalo. To tiež skutočne urobili a týmto spôsobom Komárka, americkú špiónážnu centrálu a tým i jej sieť v Československu, varovali.

Povšimnime si, ako Oatis reagoval na správu o prevedení vraždy.

Vyhlásil: „To nebolo múdre, že Libenský a ostatní dochádzali k nám, lebo je to nebezpečné i pre nás.“ Cítite už z týchto slov, ako si Oatis priznáva, že predsa len neurobil všetko, aby utajil styky AP s Komárkom?

A čo ďalej urobil Oatis? Druhý deň potom, keď sa dozvedel o vražde, vyhľadal prvého sekretára amerického veľvyslanectva Alexandra Schnee, ktorého o veci informoval a od ktorého sa dozvedel, že správu o zmiznutí Svobodu už vysielala rozhlasová stanica Hlas Ameriky. A pán prvý sekretár amerického veľvyslanectva vyslovil poľutovanie – nie však nad tým, že došlo k vražde, ale nad tým, že sa sťaží celková situácia a že by bol zabránil vysielaniu takej správy, keby bol o tom vedel. Rovnako pána veľvyslaneckého radcu Thompsona informoval o vykonaní vraždy. Nie je známe v akom smere vyslovil poľutovanie pán veľvyslanecký radca Thompson.

Za tejto dôkazovej situácie, ktorá presne zodpovedá výsledkom hlavného pojednávania, odvažuje sa Oatis pred týmto súdom tvrdiť, že Komárka nepozná. Možno tomu uveriť? V žiadnom prípade. Uvážme len tieto dva fakty: Oatis bol informovaný Polowetzky o vynikajúcich vlastnostiach Komárka ako skúseného špióna. Komárek chodil do AP, hovoril so Svobodou a pritom sa vraj Svoboda ani slovom Oatisovi o týchto návštevách nezmiene! Avšak Oatis popiera, že poznal Komárka. Svoboda popiera, že sa Oatisovi o Komárkovi zmienil a ja nemôžem donútiť Oatisa ani Svobodu, aby hovorili pravdu. Nech akokoľvek je podozrivé ich zapieranie, nemôžem ich usvedčiť, že s Komárkom a Pavelkom boli už pri prevedení vraždy v priamom styku. Avšak celkom iná je dôkazová situácia pre obžalobu pokiaľ ide o priebeh vecí po prevedení vraždy. Pavelka tu vykreslil, jak odporným zákerným spôsobom bola vražda vykonaná, ako bola starostlivo plánovito pripravená. O vražde sa dozvedel Svoboda, Woydinek, Oatis, Münz. A teraz sme pri tom, na čo chceme zamerať vašu pozornosť. Čo hovorili na to, že tu bol zavraždený človek? Zhrozili sa z toho čo bolo vykonané? Reagovali ako normálni ľudia? Spomenuli si na mladého muža, ktorý padol rukou zákerného vraha pri plnení svojich povinností? Preblesklo im hlavou, že na neho čaká doma jeho žena, že na jeho návrat sa tešia jeho dve malé deti, s ktorými sa už nikdy nebude hrať ich otec? Vystali im v hlave také myšlienky? Prebudil sa v nich pocit hrôzy nad tou odpornou vraždou, ovládol ich prirodzený ľudský cit solidarity, pocit povinnosti zneškodniť šelmu nebezpečnú ľudskej spoločnosti? Nie, tisíckrát nie! Pretože sú to ľudia bezcitní, otrlí, ľu-

dia nemorálni, úpadkoví, ľudia ktorí sa takých zločinov neštítia, ľudia ktorí také zločiny schvaľujú. Akoby bolo vôbec možné chcieť na Oatisovi a jeho spoločníkoch – na pánovi Schneeeovi, pánovi Thompsonovi, aby sa pozastavili nad jednou jedinou ľudskou tragédiou? Veď dnes a už nekonečne dlhý rad mesiacov hynú desaťtisíce mužov, žien a detí, sú upaľovaní a mučení v hrdinskej Kórey a inde, ba aj v samotnej Amerike, odohrávajú sa desaťtisíce takých tragédií a to vinou tých medzinárodných zločincov, s ktorými spojili svoje úsilie a tiež svoj osud Pavelka, Komárek, Oatis, Svoboda, Woydinek, Münz a ostatní. Nie, nemožno sa čudovať, že Oatis a ostatní vraždu spáchanú Pavelkom neodsúdili, a že naopak, s touto vraždou sa stotožnili, radili sa ako celej teroristickej skupine pomôcť, ako dať najmä správu Komárkovi, ktorý bol za hranicami a že tak aj urobili.

Takí cynickí ľudia sú teda obžalovaní a pod zorným uhlom tohto cynizmu musíme vidieť aj ich rozsiahlu protištátnu činnosť, hodnotiť spoločenskú nebezpečnosť ich trestných činov. Na otázku ich spoločenskej nebezpečnosti nadväzuje potom zhodnotenie, aké tresty sú primerané ich vine. Žaloba kvalifikuje plným právom ich trestnú činnosť podľa § 86 odst. 3, ktorý stanoví na takú trestnú činnosť absolútny trest, § 29 odst. 2 tr. z. umožňuje zmiernenie tohto trestu na trest odňatia slobody.

Občania sudcovia!

My u nás, rozhodujúc o otázke života a smrti, pristupujeme k tejto otázke s najväčšou zodpovednosťou. Naša justícia je pravým protikladom justície odsudzujúcej k smrti na elektrickom kresle nevinného MacGeeho a 8 nevinných mučeníkov z Maneswillu. My k trestu smrti siahame len v krajných prípadoch, keď naša vlasť bola vážne poškodená. A považujem za svoju povinnosť aby som i ako prokurátor zaujal s plnou zodpovednosťou stanovisko k otázke života obžalovaných. A tu vychádzam z týchto úvah: Obžalovaní síce po dlhú dobu a remeselné získavali závažné špionážne správy. Mne, súdu i obžalovaným je známy presný obsah týchto správ, ktoré pri verejnom pojednávaní nebolo možné do všetkých podrobností reprodukovať s ohľadom na bezpečnosť republiky. Mám za to, že vďaka bdelosti nášho ľudu a pohotovosti našich bezpečnostných orgánov, špionážne správy získané žalovanými a ďalej dodané a škoda tým republike spôsobená nebola takej závažnosti, aby trestná činnosť obžalovaných neúprosne vyžadovala trest najprísnejší. Prihliadam tiež k závažnej okolnosti poľahčujúcej, k ich doznaniu, hoci ako som presvedčený, len čiastočnému.

Domnievam sa preto, že v tomto prípade nie je nevyhnutné voliť trest najprísnejší. Ak sa potom súd rozhodne zmierniť trest na trest odňatia slobody, bude nutné zaoberať sa výškou trestu. Tak na prvý pohľad odlišujú sa od seba na jednej strane Oatis, na druhej strane ostatní. Oatis bol nepochybne organizátorom celej špionážnej siete. Avšak Oatis je cudzinec, ktorý prišiel k nám na príkaz svojich chlebodarcov, prišiel v úmysle za plat škodiť tejto krajine, je ochotný konať za peniaze špinavú prácu. Túto krajinu ani jej ľud nepoznal, žil u nás ako cudzinec. Avšak občania sudcovia, druhí žalovaní, to sú ľudia u nás, to sú ľudia ktorí s nami dýchali dych nového života, ktorí vnímali všetko to nové a krásne, čo sa denne rodí a narastá, ktorí mali možnosť porovnávať a denne sa presvedčať, že naša vlasť, socialistický poriadok, dáva ľuďom nevídané možnosti, krásny bohatý a radostný život, pred nimi sa tiež otvárali ďaleké perspektívy vývoja. Pred nimi boli tiež otvorené všetky možnosti priložiť ruku k dielu pri budovaní vlasti. A predsa sami vylúčili z radu pracujúcich ľudí, predsa slúžili tým, ktorí vraždia, predsa zapredali svoju vlasť, predsa zradili. Mám za to, že si zaslúžia prísnejší trest než Oatis.

Končím občania sudcovia svoju záverečnú reč pripomienkou tým, ktorí dnes ešte nesedia na lavici obžalovaných.

Márne sa pripravujete na novú vojnu, márne vydávate milióny dolárov špiónom a rozvratníkom. Vidíte ako deň zo dňa rastú sily socializmu, ako oslobodená ľudská práca akoby zázrakom mení ľudí i krajinu. A beda vám, ak sa odvážite najväčšieho zločinu všetkých vekov. Ľud našej i vašej krajiny, s ktorým ste nikdy nepočítali, vás zmetie spoločne do priepasti na večné časy.

A my všetci voláme s naším básnikom:

„Ať tlampač z Wall Streetu vyráží dál svoje smrtonosné skřeky,
nevysuší to naše řeky!

Zpívám si, stoje na stráži, zpívám zpěv míru!“

Rozsudok. V mene republiky!

7 Ts I 32/51

Štátny súd v Prahe, oddel. VII, uznal po hlavnom pojednávaní, uskutočnenom v dňoch 2. - 4. júla 1951 a dňa 4. júla 1951 skončenom, takto právom:

Obvinení:

1./ William N. O a t i s ,

nar. dňa 7. januára 1914 v Marion, štát Indiana, Spojené štáty americké, dopisovateľ a vedúci agentúry Associated Press v Prahe, národnosti americkej, štátnej príslušnosti americkej, naposledy bytom v Prahe II, hotel Ambassador,

2./ Tomáš S v o b o d a ,

nar. 24. septembra 1924 v Prahe, prekladateľ agentúry Associated Press v Prahe, národnosti českej, štátnej príslušnosti československej, naposledy bytom v Prahe II, Štěpánská 1,

3./ Pavel W o y d i n e k ,

nar. dňa 10. apríla 1926 v Prahe, úradník agentúry Associated Press v Prahe, národnosti českej, štátnej príslušnosti československej, naposledy bytom v Prahe II, Malá Štěpánská 9,

4./ Petr M ü n z ,

nar. 27. júna 1924 v Brne, úradník agentúry Associated Press v Prahe, národnosti českej, štátnej príslušnosti československej, naposledy bytom v Prahe II, Poříč 42,

v š e t c i toho času vo väzbe,

s ú v i n n í ,

že všetci v Prahe i na iných miestach republiky v čase:

William N. Oatis od júna 1950,

Tomáš Svoboda a Pavel Woydinek od roku 1948 a Petr Münz od roku 1949 až do dňa svojho zatknutia v roku 1951 vyzvedali štátne tajomstvo v úmysle vyzradiť ho cudzej moci, štátne tajomstvo cudzej moci úmyselne priamo i nepriamo vyzradili a k týmto činom sa jednak navzájom, jednak s osobami ďalšími spojili a vošli do styku s cudzími činiteľmi,

č í m s p á c h a l i

všetci trestný čin vyzvedačstva podľa § 86 odst. 1, odst. 2 písm. a/ a písm. b/ tr. z. a

o d s u d z u j ú s a

za to všetci podľa § 86 odst. 1 tr. z. na trest odňatia slobody a to:

- 1./ William N. Oatis na dobu 10 (desať) rokov,
- 2./ Tomáš Svoboda na dobu 20 (dvadsať) rokov,
- 3./ Pavel Woydinek na dobu 18 (osemnásť) rokov,
- 4./ Petr Münz na dobu 16 (šesťnásť) rokov.

Podľa § 23 tr. z. započítava sa obvineným do trestu odňatia slobody doba, ktorú pre zhora uvedený skutok strávili vo väzbe, a to:

- 1./ Williamovi N. Oatisovi odo dňa 23. apríla 1951 od 14.00
- 2./ Tomášovi Svobodovi odo dňa 24. marca 1951 od 11 hodiny,
- 3./ Pavlovi Woydinkovi odo dňa 2. apríla 1951 od 6 hodiny a
- 4./ Petrovi Münzovi odo dňa 20. apríla 1951 od 8 hodiny.

Podľa § 47 tr. z. a § 86 odst. 4 tr. z. vyslovuje sa u všetkých obvinených prepadnutie celého ich majetku.

Podľa § 43 tr. z. vyslovuje súd u všetkých obvinených stratu čestných práv občianskych pričom doba nespôsobilosti k opätovnému nadobudnutiu týchto práv stanovuje sa u všetkých obvinených podľa § 44 odst. 3 tr. z. na 10 rokov.

Pod § 52 tr. z. ukladá sa obvinenému Williamovi N. Oatisovi trest vyhodenia z územia Československej republiky.

O d ô v o d n e n i e

Súd na základe doznania obvinených tak v prípravnom konaní, ako aj pri hlavnom pojednávaní, na základe ich vzájomného usvedčovania, výpovedí svedkov Jiřího Muchu, Heleny Kučerovej, Miroslava Havelku, Vlasty Pánkovej, Matěja Kubíka, Jana Stránskeho, Ing. Jana Knetla, Lydie Votavovej, Jindřicha Kratochvíla, JUDr. Karla Loulu, Josefa Pavelku a Miroslava Hustáka, ďalej na základe štátnym prokurátorom pri hlavnom pojednávaní predložených dokumentov a listinného materiálu, ako aj obsahom znaleckého dobrozdania znalcov z odboru vojenského a politického spravodajstva vzal za zistené a preukázané toto:

Západní imperialisti pripravujú, ako je všeobecne známe, tretiu útočnú svetovú vojnu. Súčasťou ich vojnových príprav sú stupňované špiónážne akcie proti krajinám ľudovej demokracie a teda tiež proti Československej republike.

Špiónážne služby imperialistických štátov používajú preto všetky možné prostriedky na získavanie špiónážnych správ. Za tým účelom vysielajú špiónážne ústredne do Československej republiky zvlášť vycvičených špiónov, ktorí z príslušníkov porazených tried a rôznych zločineckých indivíduí budujú v republike špiónážne siete.

Avšak špionáž prevádzajú u nás aj zamestnanci niektorých zastupiteľských úradov západných imperialistických štátov. Špionážna činnosť je hlavným a niekedy dokonca jediným zamestnaním týchto úradníkov. Zneužívajú pritom svoje úradné postavenie a diplomatickú imunitu a porušujú medzinárodné právo a platné medzištátne dohody.

Okrem takýchto osôb prevádzajú u nás špionáž aj úradníci rôznych misií a agentúr, ktorým Československá republika poskytuje pohostinstvo za predpokladu, že budú pôsobiť v záujme mierového spolužitia medzi národmi.

Jednou z významných špionážnych centrál v Československej republike bola i tzv. novinárska agentúra Associated Press v Prahe, ktorá pod rúškom novinárstva po roky prevádzala špionáž vo všetkých smeroch a získavala špionážne správy rázu hospodárskeho, politického i vojenského.

Členovia tejto agentúry túto svoju zločinnú činnosť zakrývali činnosťou novinárskou. Zneužívali práva slobodného spravodajstva v Československej republike a hrubo porušovali základné zásady slobody informácií. Vo vedení tejto agentúry sa vystriedali v maske novinárov skúsení a školení špióni Goldberg, Kasishke a Polowetzky, ktorým bola už pred časom pre ich krajne podozrivú činnosť odňatá akreditácia. V júni 1950 prevzal vedenie tejto špionážnej centrály vyšškolený vyzvedáč William N. Oatis. Pod jeho vedením bola dobudovaná špionážna sieť tejto centrály, ktorej jadrom boli sami zamestnanci agentúry, obvinení Tomáš Svoboda, Pavel Woydinek a Petr Münz, všetko ľudia naplnení nepriateľstvom k našej republike a k jej spoločenskému zriadeniu.

Títo špióni v amerických službách neváhali počas svojej činnosti v Československej republike siahnúť aj k vraždám československých štátnych príslušníkov, akonáhle zistili, že je im narušované plnenie ich špinavých úloh.

Za takýchto okolností plánovito a cynicky zavraždil Josef Pavelka, člen teroristickej a špionážnej bandy, súc v spojení s niektorými členmi zmienenej agentúry, československého dôstojníka. Vražednú zbraň mu dodal Vladimír Komárek, ktorý už s jedným z vedúcich agentúry Polowetzky špionážne spolupracoval a dodával mu závažný špionážny materiál ako napríklad správy o nových náleziskách rúd, o rôznych vojenských objektoch, o situácii v ťažkom priemysle a podobné špionážne poznatky.

Polowetzky, ešte keď odovzdával v Londýne obvinenému Oatiso-

vi pokyny na špionážnu činnosť v Československu sa zmieňoval so zvláštnym obdivom o menovanom Komárkovi a jeho špionážnych službách pre Associated Press v Prahe. Preto sa tiež po prevedení vraždy československého dôstojníka obvinený Oatis snažil poskytnúť nepriamo pomoc skupine zákerných vrahov tým spôsobom, že spoločne s obvineným Woydinkom zaslal do Londýna na uverejnenie v západnej tlači článok, ktorým bol zastretou formou informovaný Vladimír Komárek, pobývajúci vtedy v cudzine, o kritickej situácii teroristickej a špionážnej skupiny, ktorú na jeho popud a podľa jeho príkazov vytvoril Josef Pavelka.

Špionážna centrála Associated Press úzko spolupracovala aj s oficiálnymi diplomatickými zástupcami Spojených štátov amerických v Prahe. Tak zvlášť obvinený Oatis nadviazal najužšiu spoluprácu pri plnení svojich špionážnych úloh s vojenským atašé amerického veľvyslanectva v Prahe, prijímal od tohto atašé pokyny a dodával mu špionážny materiál zvlášť povahy vojenskej. U tohto vojenského atašé sa sústreďovala aj špionáž západných imperialistických štátov, namierená proti Československej republike, a u neho si ostatní špióni vymieňali svoje skúsenosti a poznatky.

O metódach špionážnej činnosti agentúry Associated Press svedčia okrem iného aj príkazy, ktoré obvinený Oatis dával svojim podriadeným. Inštruoval ich totiž, aby pri získavaní špionážnych správ v styku s pracujúcimi vystupovali ako pokrokoví novinári, kým v styku s reakcionármi mali vystupovať jednoducho ako novinári Associated Press. V prvom smere zrejme obvinený Oatis počítal s bratským vzťahom československých pracujúcich so všetkými pokrokovými ľuďmi na svete, v druhom smere si dobre uvedomoval spriaznenosť československej reakcie so západnými imperialistami a špiónmi.

Že v celej protištátnej činnosti obvinených išlo zrejme o správy špionážneho charakteru, vyplýva jasne z ďalších inštrukcií, ktoré dával obvinený Oatis zamestnancom Associated Press. Vyhlásil, že má záujem na získavaní hlavne takých poznatkov, ktoré sú československými úradmi tajené a odporúčal pri plnení tohto pokynu obozretnosť pred prezradením.

Obvinený Oatis pokračoval potom len v línii špionážnej práce Associated Press, lebo v tom zmysle mu dával podobné inštrukcie jeho predchodca Polowetzky a pred ním Kasishke.

O konšpiratívnej povahe špionážnej činnosti agentúry Associated Press svedčí aj to, že jej vedúci, počínajúc Goldbergom a končiac ob-

viným Oatisom, používali tajnú telefónnu linku, totiž telefón znejúci na meno Ing. Jana Knetla a tajne prepínaného do kancelárie Associated Press na telefónny aparát.

Povahu špiónážnej agentúry Associated Press konečne dokresľuje aj to, že jej vedľajšou úlohou bolo zabezpečovanie skreslených a ohováračských správ pre zahraničnú západnú tlač a rozhlas, čím táto agentúra zásobovala nepriateľskú propagandu proti Československej republike.

Výsledkami hlavného pojednávania o trestnej činnosti jednotlivých obvinených bolo zistené a preukázané toto:

1./ William N. O a t i s

bol vyškolený pre špiónážne úlohy už v lete 1944 až 1945 v špiónážnej škole Spojených štátov amerických, vedenej spravodajskými dôstojníkmi americkej armády. Keď opustil vojenskú službu, stal sa členom agentúry Associated Press v Londýne a v júni 1950 bol poverený vedením agentúry Associated Press v Prahe. Túto agentúru i špiónážnu sieť tejto agentúry prevzal od svojho predchodcu Polowetzkeho. Jednotlivých zamestnancov agentúry i ďalšie osoby, ktoré získal pre spoluprácu, poverovali konkrétnymi špiónážnymi úlohami, pričom sa riadil inštrukciami a pokynmi, ktoré dostával jednak z centrály v Londýne a jednak z ústredia v New Yorku.

Pri plnení špiónážnych úloh v Československej republike sa vždy snažil, i napriek niektorým neúspechom, aby jeho špiónážne poznatky boli ucelené a preverené. Za preverené poznatky pokladal také, keď obdržal k určitej správe špiónážneho charakteru nejaký originálny dokument, ako napríklad fotografiu tajného objektu, alebo keď ten ktorý poznatok bol overený niekoľkými informátormi. Sám si tiež osobne niektoré správy a poznatky overoval.

Zrejme tu ide o špiónáž, ktorá vykazuje všetky znaky odborného školenia.

Samotné zameranie špiónážnej činnosti obvineného Oatisa bolo mnohostranné.

Veľmi aktívnu špiónážnu činnosť vyvíjal hlavne na základe príkazov z Londýna a New Yorku pri sústreďovaní a získavaní konkrétnych správ o odhalení a zneškodnení amerických špiónov bezpečnostnými orgánmi Československej republiky. Jeho špiónážne úsilie bolo zamerané hlavne na fakty o bande Šlinga, Švermovej, Clementisa a spoločníkov. Cenu takýchto špiónážnych správ pre americkú špiónážnu službu charakterizoval sám obvinený Oatis, lebo výslovne uviedol, že špiónážne poznatky tohto smeru boli pre americkú špiónážnu službu

veľmi dôležité, hlavne preto, že táto služba sa mohla na základe zistených faktov orientovať o tom, do akej miery je jej sieť v Československej republike odhalená a aké opatrenia je nutné urobiť na záchranu pozícií, ktoré zostali v Československej republike ešte neodkryté.

Obvinený Oatis získaval za pomoci svojej špionážnej siete podrobné informácie o mieste väzenia a stráženia Clementisa, o priebehu jeho vyšetrovania, o zatknutí a vyšetrovaní ďalších odhalených zradcov a špiónov, ktorým sa podarilo preniknúť na zodpovedné miesta. Podarilo sa mu dokonca získať fotografiu objektu, v ktorom boli zradcovia strážení, ale nepodarilo sa mu tento dokument dopraviť za hranice, pretože bol zatknutý.

Členke svojej špionážnej siete Vlaste Pánkovej už koncom októbra 1950 dával špionážne úlohy na získanie podrobných informácií o tom, ako došlo k odhaleniu a k zatknutiu Šlinga, akú nepriateľskú činnosť proti Československu Šling prevádzal, s kým bol z radov priemyselného a hospodárskeho života vo svojej špionážnej činnosti v spojení. Pomocou tej istej Vlasty Pánkovej si obvinený Oatis overoval čo je odhalené zo Šlingovho spojenia s Anglickom.

V súvislosti s odhalením Šlinga a Švermovej získal prostredníctvom ďalšieho člena svojej špionážnej siete Antonína Kratochvíla špionážne správy o zatknutí jednej významnej osobnosti z ministerstva zahraničných vecí, hlavne potom správu o tom, ako tento vysoký úradník budoval pozície nepriateľov ľudu na ministerstve zahraničných vecí, o jeho spojení s jedným bývalým krajským tajomníkom Komunistickej strany Československa, s ktorého pomocou prevádzal tento zradca záškodnícku činnosť proti vlastnému národu.

Helena Kučerová, ďalší člen jeho špionážnej siete, získavala obvinenému Oatisovi špionážne správy o bezpečnostných opatreniach v súvislosti s odhalením zradných významných činiteľov verejného života na Slovensku a vyšších dôstojníkov československej armády.

Prostredníctvom Miroslava Havelku, rovnako člena jeho siete, získaval obvinený Oatis správy o zatknutí jednej bývalej vedúcej osobnosti z poľnohospodárskeho úseku, ktorú si overoval prostredníctvom ďalšieho člena svojej siete Matěja Kubíka.

Jeho ďalší informátor Jiří Mucha overoval obvinenému Oatisovi jeho špionážne poznatky o zatknutí a činnosti niekoľkých významných osobností československého bezpečnostného a vojenského aparátu, pričom tieto skutočnosti v záujme bezpečnosti a obrany štátu boli tajené.

Špionážna činnosť obvineného Oatisa bola ďalej zameraná na získanie špionážnych správ o skutočnostiach, dôležitých pre obranu Československej republiky. Obvinený Oatis v tomto smere prijal od vojenského atašé amerického veľvyslanectva v Prahe úlohu, aby overil miesta v Československej republike, kde sú podľa predbežných správ americkej špionážnej služby pripravované ubytovacie priestory pre armádu. Obvinený Oatis skutočne začal s týmto overovaním a podarilo sa mu získať jednu správu o určitom mieste, ktoré mu bolo zmieneným vojenským atašé označené.

V auguste 1950 na pokyn z Londýna zisťoval obvinený Oatis, či sa v jednom meste v Československej republike konala tajná porada vedúcich politických činiteľov, dôležitá pre zaistenie a upevnenie bezpečnosti štátu. Túto správu overoval a ďalšie podrobnosti o tejto porade sa snažil zistiť pomocou svojich zamestnancov, obvineného Woydinka a obvineného Münza.

V januári 1951 s pomocou obvineného Woydinka zisťoval na príkaz z Londýna, či sa konajú v určitom mieste na území republiky porady vysokých vojenských dôstojníkov a ako bude riešená otázka vrchného veliteľa československej armády.

Ďalšia osoba, ktorá spolupracovala v špionážnej činnosti s obvineným Oatisom, bola Lydie Votavová, bývalá zamestnankyňa agentúry Associated Press v Prahe. Táto jeho spolupracovníčka získavala pre neho správy o bezpečnostných a obranných opatreniach na hraniciach Československej republiky.

Špionážne úsilie obvineného Oatisa sa zameralo tiež na ľudové milície. S pomocou svojho zamestnanca, obvineného Tomáša Svobodu, získal od tohto informácie o zložení, výcviku a výzbroje ľudových milícií. Okrem toho spoločne s obvineným Svobodou sledoval priebeh cvičení ľudových milícií a svoje poznatky si zaznamenal.

Jasným svedectvom o tomto vojenskom smere špionážneho úsilia obvineného Oatisa sú jeho vlastnoručne písané poznámky v siedmich zošitoch, predložených súdu štátnym prokurátorom, v ktorých má okrem iného obvinený Oatis zaznamenané niektoré údaje tak o československej armáde, ako aj o bezpečnostných zboroch.

Obvinený Oatis venoval tiež mimoriadnu pozornosť skutočnostiam, ktoré sa týkajú upevňovania a rozvíjania našich spojeneckých vzťahov so Sovietskym zväzom a krajinami ľudovej demokracie. Robil tak na základe pokynov jednak z Londýna, jednak z New Yorku, lebo práve tieto vzťahy sú trňom v oku západným imperialistickým mocnos-

tiam a najväčšou prekážkou k uskutočneniu ich vojnových plánov na podmanenie Československej republiky. Preto dával obvinený Oatis svojim informátorom i spoluobvineným pokyny, aby zisťovali podrobnosti o rokovaniach a poradách, ktoré sa týkali týchto medzinárodných vzťahov.

O všestrannosti špionážnych záujmov obvineného Oatisa svedčia ďalšie zistené a preukázané skutočnosti, týkajúce sa jeho zamerania na hospodárske a priemyselné sektory nášho štátu. V priebehu svojej špionážnej činnosti v Československej republike obvinený Oatis získal alebo sa snažil získať špionážne správy o premiestnení časti ťažkého priemyslu z jedného miesta do iného priestoru v Čechách, o druhu a spôsobe nášho vývozu do spriatelенých krajín, o organizačných a hospodárskych opatreniach, ktoré sa týkajú aerolínii, železníc a baní. Obvinený Oatis získal prostredníctvom obvineného Petra Münza podrobnú správu o jednom tajnom súdnom pojednávaní s velezradcami a prostredníctvom obvineného Pavla Woydinka získal podrobnú správu o personálnych zmenách na ministerstve zahraničného obchodu, o našej potrebe surovín, potrebných k plánovanej výstavbe republiky, o dovoze a vývoze určitých tovarov a pod.

Zhora uvedené zistené a preukázané skutočnosti doznal obvinený Oatis plne tak pri prvom výsluchu u štátnej bezpečnosti, ako aj pri svojom výsluchu na hlavnom pojednávaní. Toto jeho doznanie však nie je osamotené, ale je potvrdené jednak výpoveďami obvinených Tomáša Svobodu, Pavla Woydinka a Petra Münza, zamestnancov agentúry Associated Press v Prahe, jednak aj výpoveďami svedkov, ktorí s ním spolupracovali, a to Jiřího Muchu, Heleny Kučerovej, Miroslava Havelku, Vlasty Pánkovej, Matěja Kubíka, Jana Stránskeho a Lydie Votavovej, ako aj výpoveďou Miroslava Hustáka, jednak ďalej zachytenými a súdu predloženými dokumentmi a najmä obsahom siedmich zápisníkov obvineného, do ktorých si obvinený Oatis vlastnoručne zaznamenával poznatky, ktoré získal buď sám, alebo prostredníctvom svojich informátorov, ako aj obsahom trestného oznámenia. Uvedenými dôkazovými prostriedkami bolo plne potvrdené doznanie obvineného Oatisa.

2./ Tomáš S v o b o d a

ako syn buržoázneho novinára vyrastal v hojnosti a blahobyte. Po vychodení obecnej školy a gymnázia s maturitou v roku 1943 bol totálne nasadený v Letove ako pomocný robotník až do konca vojny. V lete 1945 nastúpil na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe, ale

zložil iba niekoľko predbežných úsekových skúšok, žiadnu štátnicu, lebo sa štúdiu príliš nevenoval. V októbri 1947 bol prijatý do agentúry Associated Press v Prahe ako prekladateľ a športový redaktor a u tejto agentúry pracoval až do svojho zatknutia. Pokiaľ sa týka jeho politického zamerania, treba podotknúť, že od roku 1946 až do februára 1948 bol členom bez funkcie strany národne socialistickej.

Obvinený Svoboda bol síce zamestnaný v agentúre Associated Press ako prekladateľ a športový redaktor, avšak väčšiu časť z doby svojho zamestnania venoval získavaniu a overovaniu špionážnych správ a informácií. Ako nepriateľsky zameraný proti ľudovodemokratickému zriadeniu v Československej republike našiel v uvedenej agentúre prostredie, kde mohol svoje zameranie prakticky uplatniť v nepriateľskej činnosti proti republike, lebo v krátkej dobe po svojom nastúpení spoznal, že zamestnanci tejto agentúry ako nepriatelia dnešného štátneho zriadenia pracujú proti nemu jednak rozširovaním ohováračských a nepravdivých správ o tunajších pomeroch, jednak špionážnou činnosťou pre Ameriku.

Do tejto špionážnej činnosti sa zapojil aj obvinený Svoboda a od februára 1948 začal vtedajšiemu vedúcemu agentúry Goldbergovi podávať špionážne správy a informácie.

Okrem iných podal začiatkom leta 1948 Goldbergovi správu o cirkevnepolitických otázkach a pripojil k správe protištátny leták arcibiskupa Berana. Správa obsahovala podrobné údaje o pomere katolíckych veriach a kňazoch k ľudovodemokratickému zriadeniu a o spôsobe boja vysokej cirkevnej hierarchie proti vláde republiky.

Na žiadosť Goldberga získal obvinený Svoboda v dobe XI. všesokolského zletu podrobnosti o chovaní účastníkov zletu z jednotlivých krajov, ich politické názory, o chystaných provokáciach pri zletovom sprievode a podobne.

Pokračujúc v svojej protištátnej činnosti zabezpečil obvinený Svoboda Goldbergovi začiatkom roku 1949 dva protištátne pastierske listy, keď ho Goldberg predtým upozornil, že listy tohto druhu budú vhodným nástrojom na nepriateľskú propagandu západných imperialistických štátov proti Československej republike. Tu je potrebné tiež podotknúť, že obvinený Svoboda dodával Goldbergovi aj správy vymyslené, najmä pokiaľ sa týkalo politických nálad obyvateľstva, aby ich mohol Goldberg, resp. ústredie, použiť na uvedenie nepriateľskú propagandu.

Keď bol v lete 1949 Goldberg vystriedaný ďalším vedúcim agen-

túry Associated Press Kasishkeom, obvinený Svoboda pokračoval vo svojej špionážnej činnosti a Kasishkemu dával špionážne správy rôzneho druhu ako správy o zatýkaní niektorých osôb a ich odosielaní do TNP. Obvinený Svoboda vedel dobre o tom, že pokyny a príkazy k špionážnej činnosti agentúry dochádzajú zo zahraničia, lebo sám videl niektoré také príkazy a pokyny, dané jednak z Londýna a jednak z New Yorku.

V lete 1949 na príkaz zo zahraničia a ďalší príkaz Kasishkeho zisťoval obvinený Svoboda špionážne informácie o nálade obyvateľstva poľnohospodárskych krajov v súvislosti s budovaním jednotných roľníckych družstiev.

Keď v januári 1950 za vyhosteného Kasishkeho nastúpil ďalší vedúci agentúry Associated Press v Prahe Polowetzky, pracoval obvinený Svoboda aj pre neho. Tak mu na začiatku roku 1950 overoval správu o dôvodoch zatknutia námestníka ministra zahraničného obchodu a o okolnostiach úmrtia jedného úradného činiteľa z predsedníctva vlády. Následne v uvedenom prípade bol poslaný Polowetzky m na uvedené ministerstvo, pričom mu Polowetzky priamo označil osobu, na ktorú sa má obrátiť so svojou žiadosťou o špionážne informácie. Z toho je jasné, že táto agentúra mala svojich špiónov aj na centrálnych úradoch republiky.

Začiatkom mája 1950 dodal obvinený Svoboda Polowetzke dôležitú správu o pripravovanom procese s protištátnymi živlami z radov pravicových sociálnych demokratov. Túto špionážnu správu získal obvinený Svoboda od svojho informátora dr. Karla Loulu.

Rovnako tak poslednému vedúcemu agentúry Associated Press v Prahe, obvinenému Oatisovi, dodával obvinený Svoboda špionážne správy až do svojho zatknutia. Na príkaz obvineného Oatisa získaval správy rázu politického, hospodárskeho, bezpečnostného i vojenského, na ktorých mal obvinený Oatis zvlášť záujem, pričom podľa pokynov obvineného Oatisa mal byť zvlášť obozretný, aby sa neprezradil.

Tak v lete 1950 oznámil obvinenému Oatisovi svoje poznatky o výcviku, zložení a výzbroje ľudových milícií, keď predtým s obvineným Oatisom pozoroval neďaleko Prahy priebeh cvičenia ľudových milícií.

Asi v januári 1951 dostal za úlohu od obvineného Oatisa overiť správu, ktorú už obvinený Oatis mal, o tom, za akých okolností bol zatknutý Šling, s kým bol v spojení, a ďalšiu správu o Švermovej, čo bolo ešte v čase, keď o Šlingovom prípade nebolo verejnosti nič zná-

me a keď celý prípad z dôvodov bezpečnosti štátu bol tajený.

Vo februári 1951 odovzdal obvinený Svoboda obvinenému Oatisovi správu o prehliadke v pracovnom stole jedného bývalého ministra, vykonanej bezpečnostnými orgánmi. Táto správa sa týkala osoby, o ktorú mal Londýn obzvlášť záujem a o ktorej si žiadal stále ďalšie a ďalšie správy a informácie. Túto správu získal obvinený Svoboda od svojho už uvedeného informátora Dr. Karla Loulu.

Okrem ďalších špionážnych úloh dostal obvinený Svoboda od obvineného Oatisa úlohu zisťovať miesta pobytu jedného významného činiteľa, aby tak mohli postupne získať ďalšie špionážne podrobnosti o rokovaniach a poradách tohto činiteľa, dôležitých v záujme republiky.

Obvinený Svoboda dobre vedel o tom, že vedúci agentúry pri svojich telefonických stykoch so svojimi informátormi nepoužíval dva kancelárske aparáty, ale ďalší aparát zapojený na aparát v kancelárii Ing. Jana Knetla. Išlo teda zrejme o tajnú telefónnu linku.

Zhora uvedené zistené a preukázané skutočnosti doznal Tomáš Svoboda plne, tak pri svojom výsluchu štátnou bezpečnosťou, ako aj pri svojom výsluchu na hlavnom pojednávaní. Jeho doznanie je potom potvrdzované nielen výpoveďami spoluobvinených Williama N. Oatisa, Pavla Woydinka a Petra Münza, ale tiež výpoveďou svedka JUDr. Karla Loulu, obsahom súdu predložených dokumentov, písomného materiálu a obsahom trestného oznámenia. Doznanie obvineného Tomáša Svobodu tak bolo plne potvrdené dôkazovými prostriedkami hlavného pojednávania.

3./ Pavel W o y d i n e k

pochádza z obchodníckej rodiny, jeho otec mal obchod s porcelánom. Obvinený Woydinek vychodil obecnú školu a šesť tried reálneho gymnázia. V roku 1942 nastúpil do učenia ako železiarsky učeň, potom absolvoval kurz pre technických kresličov v roku 1943 bol zamestnaný ako technický kreslič u firmy Junkers v Prahe. Ďalšie roky okupácie pracoval jednak ako pomocný robotník, jednak ako figurant zememeračského úradu a ako skladník. Od júna 1945 do októbra 1946 vykonával funkciu správneho komisára v obci Skříněřov, okres Prachatice. Potom pracoval u svojho otca v obchode, navštevoval kurzy angličtiny a večerné učebné kurzy k maturite. V roku 1947 zložil univerzitnú skúšku z angličtiny a na jar 1948 predbežné skúšky k maturite, ktorú však neurobil. Obvinený Woydinek nebol nikdy politicky organizovaný.

Obvinený Woydinek bol prijatý v roku 1948 ako úradník agentúry Associated Press v Prahe. Goldberg, vtedajší vedúci tejto agentúry, ho vyzval hneď pri nástupe, aby mu podával správy rázu politického, hospodárskeho i vojenského a takého charakteru, v ktorom neprichádzajú správy do tlače, ktoré československé úrady taja v záujme bezpečnosti republiky a obrany štátu. Obvinený Woydinek zaujatý proti ľudovodemokratickému zriadeniu a vo svojom obdive pre takzvanú americkú demokraciu, prijal túto zradcovskú a špionážnu úlohu a po dobu svojho zamestnania v agentúre Associated Press v Prahe podával správy žiadaného druhu všetkým vedúcim tejto agentúry, počínajúc Goldbergom a končiac obvineným Oatisom.

V októbri 1948 dodal Goldbergovi pre potreby americkej špionáže špionážnu správu o mieste, kde sa budú konať manévry československej armády, ktoré jednotky sa ich zúčastnia, akého druhu zbraní a podobne. Vedel o tom, že správy tieto sú zasielané vedúcimi agentúry do zahraničia pre potrebu americkej špionáže.

Tak ako slúžil špionážne Goldbergovi, slúžil aj jeho nástupcovi Kasishkemu, ktorému rovnako podával podľa jeho inštrukcii špionážne správy rôzneho charakteru. Okrem iných mu podal koncom roku 1949 správu o priebehu a okolnostiach sabotáže v jednom dôležitom podniku v Čechách, ďalej o dôvodoch zatknutia jednej významnej osoby z ministerstva zahraničného obchodu.

Ďalšiemu vedúcemu agentúry Associated Press v Prahe Polowetzke mu rovnako obvinený Woydinek zabezpečoval špionážne správy toho istého charakteru, ako podával predchodcom Polowetzkeho. Okrem toho na príkaz Polowetzkeho overoval spoločne s obvineným Svobodom príčiny bezpečnostných opatrení, týkajúcich sa jednej významnej verejnej osobnosti. Spoločne preverovali príbuzných a styky tejto osobnosti a podali potom Polowetzkemu výsledok svojho zisťovania.

Obvinený Woydinek vedel o tom, že Polowetzky bol vo veľmi dobrom styku s Vladimírom Komárkom, ktorý Polowetzke mu na jeho pokyny podával špionážne správy informácie zvlášť dôležité, napríklad, veľmi dôležitú správu o podrobnostiach bohatého náleziska rudy v jednom mieste v Čechách, ktoré mu menoval, ďalej špionážnu správu o budovaní a mieste vojenských objektov, informoval ho o ich zriadení z hľadiska obrany štátu a o ich účeloch.

Zvýšenú špionážnu aktivitu prejavoval obvinený Woydinek pri plnení úloh, ktoré mu dával posledný vedúci agentúry Associated Press v Prahe obvinený Oatis. V januári 1951 poveril obvinený Oatis obvi-

neného Woydinka na príkaz z New Yorku úlohou, aby preveril správu, či sa na istom mieste konajú porady vysokých vojenských dôstojníkov. Obvinený Woydinek spoločne s informátorkou Lydiou Votavovou vyzvedal tieto skutočnosti, najmä mená oných dôstojníkov a príčiny porád.

Keď začiatkom februára 1951 prišiel do agentúry príkaz z New Yorku, aby bola overená správa o príčinách zatknutia jednej významnej osobnosti v Československu a o nálade obyvateľstva v súvislosti s týmto zatknutím, odobral sa obvinený Woydinek spoločne s obvinenými Oatisom a Svobodom do bytu zatknutej osobnosti, kde zistili iba to, že byt je strážený bezpečnostnými orgánmi, z čoho obvinený Oatis usúdil, že ona osoba je zatknutá. O tom podal ihneď správu do New Yorku.

Na ďalší príkaz z New Yorku bol obvinený Woydinek poverený obvineným Oatisom úlohou, aby overil správu o personálnych zmenách na ministerstve zahraničného obchodu a o príčinách týchto zmien. Obvinený Woydinek prostredníctvom svojho informátora Jindřicha Kratochvíla skutočne onu správu overil, zistil príslušné skutočnosti a písomne vypracovanú správu o splnení svojej úlohy odovzdal obvinenému Oatisovi.

Asi v marci 1951 oznámil obvinenému Oatisovi správy o príprave veľkého procesu so sabotérmi nášho hospodárstva, ktorú získal od svojho informátora, už zmieneneho Jindřicha Kratochvíla. Túto správu poslal obvinený Oatis do zahraničia.

Pred veľkonočnými sviatkami 1951 získal obvinený Woydinek od ďalšieho svojho informátora správu o transporte veľmi dôležitých dodávok do istého štátu a podrobné informácie o tomto transporte. Keďže išlo o správu závažnú, zaslal ju obvinený Oatis do zahraničia prostredníctvom vojenského ataše amerického veľvyslanectva v Prahe. Obvinený Woydinek vedel tiež o tajnom telefóne, ktorý bol hlásený na meno Ing. Jana Knetla a ktorý používali všetci vedúci agentúry Associated Press v Prahe na dojednávanie si schôdzok so svojimi informátormi. Treba sa ešte zmieniť o styku obvineného Woydinka s už menovaným agentom Vladimírom Komárkom. S týmto Komárkom sa obvinený Woydinek zoznámil začiatkom roku 1950 v agentúre Associated Press v Prahe, kam dochádzal Komárek k tedajšiemu vedúcemu agentúry Polowetzkemu. Komárek dodával Polowetzkemu špionážne správy, ktorých obsah však obvinený Woydinek nepoznal. Komárek mal svoju špionážnu a teroristickú skupinu, z ktorej niektorí jej členo-

via chodievali do agentúry. Boli to najmä bratia Libenský, Kalivodová a Štočková. Od tejto Štočkovej sa potom obvinený Svoboda dozvedel, ktorý bol v styku s niektorými členmi Komárkovej skupiny, že skupina spáchala vraždu československého dôstojníka a že treba počítať so zatknutím. Obvinený Svoboda hovoril o tom s obvineným Woydinkom a ďalej s obvineným Oatisom a vtedy obvinený Oatis vyhlásil: „To nebolo múdre, že Libenský a ostatní chodievali k nám, lebo je to nebezpečné aj pre nás.“ Preto obvinený Woydinek navrhol, aby bol o veci upovedomený Komárek, ktorý ešte pred spáchaním vraždy odišiel do zahraničia, a to zaslaním článku do západnej tlače o zatknutí obvineného Svobodu, ktorý bol medzitým zatknutý. Tento článok tiež skutočne obvinený Oatis do zahraničia poslal.

Zhora uvedené zistené a preukázané skutočnosti doznal obvinený Pavel Woydinek nielen pri svojom výsluchu Štátnou bezpečnosťou, ale aj pri svojom výsluchu na hlavnom pojednávaní. Jeho doznanie je potom potvrdzované nielen výpoveďami spoluobvinených Oatisa, Svobodu a Münza, ale tiež aj výpoveďou svedka Jindřicha Kratochvíla, dokumentmi a písomným materiálom predloženým súdu štátnym prokurátorom, ako aj obsahom trestného oznámenia. Doznanie obvineného Pavla Woydinka teda bolo plne potvrdené dôkazovými prostriedkami pri hlavnom pojednávaní.

4./ Petr M ü n z

je synom bankového úradníka a vyrastal v dobrých pomeroch. Po vychodení obecnej školy a štyroch tried reálneho gymnázia emigroval z rasových dôvodov v roku 1939 do Anglicka, kde pracoval v niekoľkých fabrikách ako robotník. Dňa 14. augusta 1944 bol odvedený do československej zahraničnej armády a odoslaný do výcvikového tábora. Do republiky sa vrátil koncom roku 1945 ako príslušník československej zahraničnej armády a dňa 9. januára 1946 bol demobilizovaný. Začal študovať k maturite, ale štúdiá nedokončil a živil sa vyučovaním angličtiny. Koncom roku 1946 nastúpil miesto úradníka u exportnej firmy, kde bol zamestnaný do mája 1948. Vtedy si chcel opatriť peniaze pohodlným spôsobom bez práce, čo viedlo k tomu, že spáchal devízový delikt a bol odsúdený na tri mesiace väzenia, ktoré si odpykal a na pokutu cez 600 000.- Kčs, ktorú nezaplatil. Po odpykaní trestu sa stal zástupcom reklamnej firmy až do augusta 1949, keď nastúpil miesto ako osobný šofér na americkom veľvyslanectve v Prahe. Po tomto päťtýždňovom zamestnaní nastúpil ako prekladateľ a šofér v agentúre Associated Press v Prahe, kde bol zamestnaný až do svojho zatknutia.

Do agentúry Associated Press v Prahe bol prijatý obvinený Petr Münz v novembri 1949 na odporúčenie známej špiónky Kacerovskej, odsúdenej už štátnym súdom pre špionáž, prevádzanú v spojení s tlačovým atašé amerického veľvyslanectva v Prahe Kolarekom, s ktorým úzko spolupracoval aj jeden z vedúcich zmienenej agentúry Polowetzky. Obvinený Münz ihneď po svojom nástupe k agentúre Associated Press prijal ako svoju služobnú povinnosť zabezpečovanie špionážnych správ. Vtedy bol vedúcim tejto agentúry Kasishke, ktorý obvinenému Münzovi pri jeho nástupe vysvetlil, že pri získavaní správ nemá na mysli správy, dodávané agentúre od československých oficiálnych miest, pretože na získavanie týchto správ nepotrebuje zvláštnych zamestnancov. Uviedol mu, že bude nutné, aby obvinený Münz získaval správy neoficiálne, a to charakteru hospodárskeho, politického i vojenského, a síce také, ktoré československé úrady taja v záujme bezpečnosti štátu. Z týchto slov vedúceho Kasishkeho spoznal obvinený Münz, že ide o správy špionážne, a ochotne sa zapojil do špionážnej spolupráce, pretože nikdy nemal kladný pomer k poctivej práci a nenávidel ľudovodemokratické zriadenie, takže mu bolo ľahostajné, či bude dostávať peniaze za preklady správ oficiálnych alebo za získavanie správ špionážnych. Obvinenému Münzovi išlo hlavne o to, ako sám doznáva, aby vyťažil pre seba čo možno najviac.

V priebehu svojho zamestnania v agentúre Associated Press v Prahe obvinený Münz spoznal, že prevažnou úlohou tejto agentúry je získavanie špionážnych správ pre Ameriku, že do tejto špionážnej činnosti boli zapojení i zamestnanci agentúry, obvinení Tomáš Svoboda a Pavel Woydinek, že jak vedúci, tak aj zamestnanci do špionáže zapojení, mali svojich informátorov a agentov aj v najdôležitejších úradoch a podnikoch a že k svojej špionážnej činnosti používali tajnú telefónnu linku, znejúcu na meno Ing. Jana Knetla. V januári 1951 sa obvinený Münz zoznámil s Vladimírom Komárkom, ktorý mu bol predstavený obvineným Svobodou. Münz sa dozvedel, že tento Komárek používa krycie meno Kulhánek, že pracuje pre tedajšieho vedúceho agentúry Polowetzkeho, ktorému dodával rôzne špionážne správy, ktoré potom Polowetzky posielal za hranice.

Keď potom v júni 1950 prevzal vedenie agentúry Associated Press v Prahe obvinený Oatis, prevzal tiež celú špionážnu sieť, vytvorenú svojimi predchodcami vrátane zamestnancov agentúry, obvinených Tomáša Svobodu, Pavla Woydinka a Petra Münza.

Obvinenému Oatisovi odovzdal obvinený Münz správu o presune

určitých vojenských jednotiek a ich počtu do jedného miesta v Čechách a ďalšiu správu o výkone bezpečnostných opatrení v súvislosti s úlohami na zaisťovanie obrany a bezpečnosti republiky. Krátko nato dodal obvinený Münz obvinenému Oatisovi správu, v ktorej boli uvedené osoby, zaistené v súvislosti s odhalením rozsiahlej špionážnej a záškodníckej skupiny, ktorá to správa obsahovala i podrobné charakteristiky zaistených osôb, funkcie ktoré tieto osoby zastávali vo verejnom živote a podobne.

Na pokyn obvineného Oatisa v januári 1951 vyzvedel a odovzdal obvinenému Oatisovi správu o príprave a organizovaní ilegálneho úteku jednej vysokopostavenej osobnosti zo Slovenska. Vtedy sa tiež pokúšal zistiť istý dôležitý objekt, ktorý z hľadiska obrany štátu mal značný význam.

Na pokyn z New Yorku a na príkaz obvineného Oatisa a za pomoci Oatisovej informátorky Lydie Votavovej zisťoval v jednom mieste v Čechách priebeh rokovaní a porád určitých politických činiteľov, pričom mal za úlohu tieto podrobnosti z týchto porád a rokovaní, tiež overiť. To bolo v septembri 1950. Výsledok svojho zisťovania a overovania oznámil obvinenému Oatisovi tajnou telefónnou linkou.

V marci 1951 vypracoval podľa správy jedného zo svojich informátorov pre obvineného Oatisa písomnú správu o priebehu istého tajného pojednávania pred Štátnym súdom, ktorá to správa obsahovala najmä fakty o trestnej činnosti obvinených.

Obvinený si bol vedomý toho, že správy ním obvinenému Oatisovi sú posielané obvineným Oatisom za hranice pre potreby cudzej spravodajskej služby. Obvinený Münz tiež vedel o tom, že obvinený Oatis zasiela dôležité správy do Londýna alebo do New Yorku prostredníctvom amerického veľvyslanectva v Prahe.

Zhora uvedené zistené a preukázané skutočnosti doznal plne obvinený Petr Münz tak pri svojom výsluchu Štátnou bezpečnosťou, ako aj pri svojom výsluchu na hlavnom pojednávaní. Jeho doznanie však nie je osamotené, lebo je potvrdzované jak výpoveďami spoluobvinených Williama N. Oatisa, Tomáša Svobodu a Pavla Woydinka, tak aj výpoveďami svedkyne Lydie Votavovej, ktorá plne potvrdila doznanie obvineného Münza pokiaľ sa týka získavania špionážnych správ a informácií. Okrem toho je doznanie obvineného Münza potvrdené aj dokumentmi a listinným materiálom, predloženým súdu štátnym prokurátorom, ako aj obsahom trestného oznámenia. Doznanie obvineného Münza je teda potvrdené dôkazovými prostriedkami pri hlavnom pojednávaní.

Na základe zhora zistených a preukázaných skutočností, týkajúcich sa všetkých obvinených, dochádza súd k záveru, že všetci obvinení jednak v Prahe, jednak aj na iných miestach republiky od roku 1948, pokiaľ sa týka od roku 1949 a 1950 až do svojho zatknutia v roku 1951, vo vzájomnom sprisahaní vyzvedali štátne tajomstvo, pričom postupne sa zapájali do špionážnej siete, vedenej agentúrou Associated Press v Prahe a podliehajúcej pokynom a inštrukciám americkej špionážnej služby. Obvinený Oatis ako vedúci spomínanej agentúry bol riadiacim orgánom špionážnej siete a okrem svojich zamestnancov, ktorým dával príkazy a pokyny, mal svojich ďalších informátorov, pomocou ktorých získaval špionážne správy rázu hospodárskeho, politického i vojenského. Takým istým spôsobom postupovali ostatní obvinení Tomáš Svoboda, Pavel Woydinek a Petr Münz, ktorí rovnako získavali správy jednak sami svojím pozorovaním a rozhovormi s rôznymi ľuďmi, jednak prostredníctvom svojich informátorov, podobne ako obvinený Oatis. Úmysel všetkých obvinených sa niesol k tomu, aby sa vyzvedené štátne tajomstvá vyrazili cudzej moci, totiž Amerike, v ktorej službách celá agentúra Associated Press v Prahe stála, a to buď priamo, totiž orgánom tejto cudzej moci, ako to robil obvinený Oatis, ktorý dôležité štátne tajomstvá zveroval vojenskému atašé amerického veľvyslanectva v Prahe, alebo nepriamo, totiž osobám, ktoré špionážne správy úradom alebo orgánom cudzej moci ďalej odovzdávajú, ako to robili obvinení Svoboda, Woydinek a Münz, ktorí získané špionážne správy odovzdávali svojmu nadriadenému obvinenému Oatisovi, súc si vedomí toho, že obvinený Oatis tie správy skutočne cudzej moci odovzdá. Obvinení postupne jeden s druhým, teda navzájom, i s osobami cudzími, sa spojili na vyzvedanie práve štátneho tajomstva, aby ho vyrazili cudzej moci, a vošli tak do styku s cudzími činiteľmi, ako hlavne obvinený Oatis.

Všetci obvinení si boli vedomí svojej protištátnej činnosti, boli si vedomí toho, že vyzvedajú skutočnosti a opatrenia, ktoré vláda tají v záujme bezpečnosti a obrany štátu, boli si tiež vedomí toho, že tieto štátne tajomstvá sa dostanú do rúk cudzej, Československej republike nepriateľskej, špionážnej služby a teda do rúk cudzej moci, ktorá pripravuje novú zhubnú svetovú vojnu.

Že išlo o štátne tajomstvo, ktoré všetci obvinení vyzvedali v úmysle vyraziť ho cudzej moci, jasne plynie z obsahu jednotlivých skutočností, ktoré obvinení vyzvedali a vyzrádzali, ako aj zo znaleckého posudku znalcov z odboru vojenského a politického spravodajstva. Išlo

o štátne tajomstvo rázu politického, hospodárskeho i vojenského, ako ich má na mysli ustanovenie § 75 odst. 6 a 7 tr.z.

Súd potom, zhodnotiac celú zistenú a dokázanú špionážnu činnosť všetkých obvinených dochádza k presvedčeniu, že všetci obvinení v dobe zhora uvedenej i na miestach zhora menovaných, vyzvedali štátne tajomstvo v úmysle vyzradiť ho cudzej moci, že štátne tajomstvo cudzej moci úmyselne priamo i nepriamo vyzradili a že sa k týmto činom jednak navzájom, jednak s osobami ďalšími, spojili a vošli do styku s cudzími činiteľmi.

V zistenom a preukázanom konaní obvinených vidí potom súd všetky skutkové i právne znaky trestného činu vyzvedačstva podľa § 86 odst. 1 a odst. 2 písm. a/ a písm. b/ tr.z a to ako po stránke objektívnej, tak aj po stránke subjektívnej, ako už zvrchu bolo dôvodené. Preto boli obvinení uznaní vinnými uvedeným trestným činom.

U všetkých obvinených bol vymeraný trest podľa ustanovenia § 86 odst. 1 tr.z.

Pri výmere trestu súd prihliadal u jednotlivých obvinených v zmysle ustanovení § 19 tr.z jednak ku stupňu nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť, jednak k miere zavinenia, ďalej k osobe jednotlivého páchatel'a, najmä pokiaľ sa týka možnosti jeho nápravy, a nakoniec aj k okolnostiam prít'ahujúcim a poľahčujúcim.

Je zrejmé, že stupeň nebezpečnosti vyzvedačstva spáchaného obvinenými, bol u všetkých obvinených približne rovnaký, pretože svojim trestným činom navzájom spolupracovali proti základom Československej republiky a proti jej pracujúcemu ľudu, poskytujúc tak cudzej moci cenné poznatky z hospodárskeho, politického i vojenského sektoru republiky a podporujúce tak snahy západných imperialistov na rozpútanie novej svetovej vojny.

Pokiaľ sa týka miery zavinenia jednotlivých obvinených, treba tu vytknúť, že u obvineného Oatisa ide o cudzinca, amerického štátneho príslušníka, ktorý nemal žiadny vzťah k Československej republike, aký treba požadovať od československých štátnych občanov. Obvinený Oatis vykonával svoju špionážnu činnosť ako vyškolený špión na príkaz svojich nadriadených orgánov ako profesionál.

Avšak inak tomu je u ostatných troch obvinených, Svobodu, Woydinka a Münza, ide o československých štátnych príslušníkov, ktorí súc vedení svojim nepriateľstvom k ľudovodemokratickému zriadeniu v republike a tým k pracujúcemu ľudu a k jeho snahám po skorom dosiahnutí socializmu, zradili svojim trestným konaním svoju vlasť, svoj

národ a pracujúci ľud a uľahčili obvinenému Oatisovi jeho špionážnu činnosť, ktorú by on bez nich nemohol plniť, pretože nepoznal tunajšie domáce pomery a neovládal český jazyk, naproti tomu títo traja obvinení boli oboznámení s domácimi pomermi a ako Česi mali jednoduché styky s domácim obyvateľstvom, u ktorého sa snažili vzbudiť podľa pokynov a inštrukcií obvineného Oatisa dôveru buď vydávaním sa za pokrokových novinárov, alebo prehlasovaním, že sú členmi Associated Press.

Z uvedeného je zrejmé, že miera zavinenia i osoba páchatel'ov je iná u obvineného Oatisa a iná u ďalších troch obvinených.

Pokiaľ sa týka možnosti nápravy obvinených, tu súd pri výmere trestu uvažoval o tom, že u obvinených Svobodu, Woydinka a Münza je vzhľadom na ich vek náprava možná, ale že je potrebná predsa len dlhšia doba, aby boli títo obvinení vychovávaní k tomu, aby dodržiavali pravidlá socialistického spolužitia (§ 17 odst. 1 písm. b/ tr.z.).

Priťažujúce vzhliada súd to, že obvinení prejavili trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku (§ 20 písm. a/ tr.z.), a že obvinený Oatis sa dopustil trestného činu využívajúc závislosť a služobnú podriadenosť ďalších troch obvinených (§ 20 písm. i/ tr.z.).

Za poľahčujúce vidí súd, že obvinený Oatis urobil úplné a kajúcne doзнание, v ktorom osvetlil celú špionážnu činnosť, prevádzanú zo strany americkej špionážnej služby tak prostredníctvom členov diplomatického zboru amerických zastupiteľských úradov v republike, ako aj členov amerických alebo anglických takzvaných novinárskych agentúr a misií. Pritom obvinený Oatis usvedčil nielen ostatných obvinených, ale aj ďalších pomocníkov, ktorí s ním v jeho špionážnej činnosti spolupracovali (§ 21 písm. h/ tr.z.). K tomu ešte pristupuje, že u obvineného Oatisa ide o pomerne krátku činnosť, ktorá bola vďaka bdelosti a ostrážitosti československých bezpečnostných orgánov včas odhalená, takže bolo zabránené väčším, týmto obvineným, zamýšľaným škodám. U ostatných obvinených treba v tomto smere vytknúť, že sa dopustili trestného činu okrem iného aj pod tlakom závislosti a služobnej podriadenosti na obvinenom Oatisovi (§ 21 písm. d/ tr.z.), pričom súd prihliadal najmä aj k tomu, že by títo obvinení urobili úplné a kajúcne doзнание a odhalili aj ostatných svojich pomocníkov, ktorí pre nich v ich špionážnej činnosti pracovali (§ 21 písm. h/ tr.z.).

Súd potom vedený súc zhora uvedenými úvahami a zistením, vymeral jednotlivým obvineným trest odňatia slobody podľa svojho

presvedčenia úplne úmerný a primeraný ich zavineniu i zákonu.

Doba, ktorú obvinení pre trestný čin vyzvedačstva strávili vo väzbe bola započítaná do trestu odňatia slobody v zmysle ustanovenia § 23 tr.z.

Výrok o prepadnutí celého majetku u všetkých obvinených sa opiera o ustanovenie § 47 tr.z. so zreteľom na ustanovenie § 86 odst. 4 tr.z., keďže v súdenom prípade súd nedospel k presvedčeniu, že je treba vysloviť u obvinených Svobodu, Woydinka a Münza stratu štátneho občianstva v zmysle ustanovenia § 42 tr.z.

Strata čestných občianskych práv bola vyslovená u všetkých obvinených, pretože boli odsúdení za úmyselný trestný čin na trest dočasného odňatia slobody, prevyšujúcim dva roky, nehľadiac na to, že obvinení prejavili trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku (§ 43 tr.z.). Dočasná strata občianskych práv, uvedených v odst. 2 § 44 tr.z. bola súdom stanovená na 10 rokov v zmysle ustanovení § 44 odst. 3 tr.z.

Keďže obvinený Oatis nie je československým občanom, uložil súd tomuto obvinenému okrem zhora uvedených trestov tiež trest vyhostenia z územia Československej republiky, pretože to vyžaduje všeobecný záujem (§ 52 tr.z.).

Opravným prostriedkom proti tomuto rozsudku je odvolanie, ktoré má odkladný účinok a ktoré je možné podať na Štátnom súde v Prahe do troch dní od doručenia stejnopisu vyhotovení rozsudku (§§ 172 a 175 tr. p.).

V Prahe dňa 4. júla 1951

JUDr. Jaroslav Novák v. r.

Československé zákony v prípade Oatis (aktuálne časti)

Trestný zákon č. 86 zo dňa 12. júla 1950

Účel trestu

§ 17

- (1) Účelom trestu je:
- zneškodniť nepriateľa pracujúceho ľudu
 - zabrániť páchatel'ovi v ďalšom páchaní trestných činov a vychovávať ho k tomu, aby dodržiaval pravidlá socialistického spoluzitia
 - pôsobiť výchovne na ostatných členov spoločnosti
- (2) Výkonom trestu nesmie byť ponížena ľudská dôstojnosť.

Výmera trestu

§ 19

(1) Pri výmere trestu prihliada súd na stupeň nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť, na mieru zavinenia, na osobu páchatel'a, obzvlášť na možnosť jeho nápravy, ako aj na okolnosti priťažujúce i poľahčujúce.

(2) Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno pri vymeriavaní trestu nazerať ako na okolnosť priťažujúcu alebo poľahčujúcu.

Priťažujúce okolnosti

§ 20

Priťažujúcou okolnosťou je najmä to, že páchatel':

- prejavil trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku,
- ohrozil trestným činom politické, vojenské alebo hospodárske záujmy republiky,
- dopustil sa trestného činu surovým spôsobom, zákerne, so zvláštnou ľsťou, zo ziskuchtivosti alebo z iných nízkych pohnútok,
- porušil trestným činom zvláštnu povinnosť, najmä povinnosť vy-

plývajúcu z jeho zodpovedného postavenia,

- e) bol už pre trestný čin rovnakého druhu odsúdený,
- f) dopustil sa rôznych trestných činov,
- g) trestný čin opakoval alebo v ňom pokračoval po dlhšiu dobu,
- h) zvedol k trestnému činu iného, najmä mladistvého,
- ch) spôsobil trestným činom väčšiu škodu, alebo
- i) dopustil sa trestného činu využívajúc niečiu bezbrannosť, závislosť, alebo služobnú podriadenosť.

Poľahčujúce okolnosti

§ 21

Poľahčujúcou okolnosťou je najmä to, že páchatel':

- a) dopustil sa trestného činu v stave, ktorý je blízky nepríčetnosti, pokiaľ si ho neprivodil sám, najmä použitím alkoholického nápoja,
- b) dopustil sa trestného činu v silnom rozrušení,
- c) dopustil sa trestného činu vo veku blízkom veku mladistvých
- d) dopustil sa trestného činu pod tlakom závislosti alebo služobnej podriadenosti,
- e) dopustil sa trestného činu vplyvom ťaživých osobných alebo rodinných pomerov, ktoré si sám nezavinil,
- f) viedol pred trestným činom riadny život pracujúceho človeka,
- g) pričínil sa po trestnom čine o odstránenie jeho škodlivých následkov, alebo
- h) priznal sa k trestnému činu, pokiaľ sa také priznanie netýka len skutočností menej významných.

Započítanie väzby a trestu

§ 23

(1) Doba, ktorú páchatel' pre ten istý skutok strávil vo väzbe alebo v treste uloženom súdom alebo iným orgánom, sa započítava do trestu odňatia slobody alebo do nápravného opatrenia; jeden deň väzby alebo trestu odňatia slobody sa počíta za dva dni nápravného opatrenia.

(2) Doba uvedená v odstavci 1 sa započítava aj do náhradného trestu za trest peňažný.

Strata štátneho občianstva

§ 42

(1) Súd môže vysloviť stratu štátneho občianstva len tam, kde to zákon vyslovene stanoví.

(2) Trest straty štátneho občianstva zahŕňa v sebe stratu čestných práv občianskych, vylúčenie z vojska a prepadnutie celého majetku.

Strata čestných práv občianskych

§ 43

(1) Súd vysloví stratu čestných práv občianskych, ak odsudzuje páchatel'a za úmyselný trestný čin na trest smrti, na trest odňatia slobody na doživotie alebo na trest dočasného odňatia slobody prevyšujúceho dva roky alebo ak prejavil páchatel' trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku. Súd však môže vysloviť ten istý trest, ak páchatel' poškodil trestným činom dôležité politické, vojenské alebo hospodárske záujmy republiky.

(2) Trest straty čestných práv občianskych zahŕňa v sebe stratu vojenskej hodnosti.

§ 44

(1) Strata čestných práv občianskych väzí v tom, že odsúdený stráca:

a) členstvo v národnom výbore alebo inú funkciu zástupcu ľudu, pre ktorú bol podľa zákona zvolený, funkciu sudcu z ľudu, funkciu v ľudovom družstve,

b) funkciu riadiaceho alebo rozhodujúceho zamestnanca ústavu, fondu alebo zariadení spravovaných štátom,

c) funkciu riadiaceho alebo rozhodujúceho zamestnanca štátneho, národného, komunálneho alebo iného verejného podniku alebo ľudového družstva,

d) akademické tituly, vedecké a umelecké hodnosti a

e) československé vyznamenania a čestné uznania, právo nosiť cudzokrajné vyznamenania a právo užívať cudzokrajných čestných titulov.

(2) Ďalej stráca odsúdený dočasne, a ak uloží súd trest smrti alebo odňatia slobody na doživotie, navždy:

a) právo volebné,

b) právo zastávať funkcie vo verejných organizáciách,

c) právo konať verejné prejavy slovom alebo tlačou,

d) spôsobilosť nadobudnúť akademický titul a vedeckú a umeleckú hodnosť a

e) právo vykonávať povolanie, pre ktoré je akademický titul podmienkou.

(3) Dočasnú stratu občianskych práv uvedených v odstavci 2 stanoví súd na tri až desať rokov; doba výkonu trestu odňatia slobody sa do tejto doby nezapočítava.

Prepadnutie majetku

§ 47

(1) Súd vysloví prepadnutie majetku tam, kde to zákon vyslovene stanoví; môže ho však vysloviť i vtedy, ak odsudzuje páchatel'a za úmyselný trestný čin na trest smrti, na trest odňatia slobody na doživotie alebo na trest dočasného odňatia slobody najmenej na tri roky alebo ak prejavil páchatel' trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku.

(2) Prepadnutie majetku postihuje páchatel'ov majetok celý alebo tú jeho časť, ktorú súd určí.

(3) Vlastníkom prepadnutého majetku sa stáva štát.

Vyhostenie

§ 52

Súd uloží páchatel'ovi, ktorý nieje československým občanom, trest vyhostenia z územia Československej republiky, ak si to vyžaduje bezpečnosť ľudí alebo majetku alebo iný všeobecný záujem.

Výklad niektorých pojmov

§ 75

(1) Trestnými činmi sa rozumejú len činy súdne trestné, a pokiaľ z jednotlivého ustanovenia nevyplýva inak, tiež pokus, návod a pomoc.

(2) Jednaním sa rozumie aj opomenutie takého konania, ku ktorému bol páchatel' a podľa okolností a svojich pomerov povinný.

(3) Výsledkom uvedeným v zákone sa rozumie súhrn znakov trestného činu, ktoré sú uvedené v zvláštnej časti, s výnimkou zavinenia.

(4) Zvlášť priťažujúcou okolnosťou sa rozumie taká okolnosť, ktorá s trestným činom spravidla spojená nebýva a ktorá pre svoju dôležitosť zvyšuje nebezpečnosť činu alebo páchatel'a pre spoločnosť.

(5) Dobou zvýšeného ohrozenia vlasti sa rozumie doba, v ktorej republika vstúpila do stavu brannej pohotovosti alebo v ktorej došlo k udalostiam ohrozujúcim zvýšenou mierou samostatnosť, ústavnú jednotu, územnú celistvosť, ľudovodemokratické štátne zriadenie alebo spoločenský poriadok republiky alebo verejný kl'ud a poriadok.

(6) Štátnym tajomstvom sa rozumie všetko, čo v dôležitom záujme republiky, najmä v záujme politickom, vojenskom alebo hospodárskom, má zostať utajené pred nepovolánymi osobami.

(7) Hospodárskym tajomstvom sa rozumie všetko, čo je príznačné alebo významné pre hospodárske podnikanie a vo všeobecnom záujme má zostať utajené pred nepovolánymi osobami.

(8) Služobným tajomstvom sa rozumie dôležitá skutočnosť, ktorá súvisí s činnosťou národného výboru, súdu alebo iného úradu, verejného orgánu alebo podniku alebo ľudového družstva a vo všeobecnom záujme má zostať utajená pred nepovolánymi osobami.

(9) Volebným právom sa rozumie právo voliť alebo byť zvolený do zákonodarných zborov alebo do národných výborov.

(10) Verejným činiteľom je ten, kto obstaráva veci verejné, súc k tomu povolaný; za týchto podmienok je verejným činiteľom menovite:

a) člen národného výboru, iný podľa zákona zvolený zástupca ľudu, sudca z ľudu, funkcionár ľudového družstva,

b) štátny zamestnanec,

c) riadiaci alebo rozhodujúci zamestnanec štátneho, národného, komunálneho alebo iného verejného podniku alebo ľudového družstva,

d) príslušník brannej moci alebo iného ozbrojeného zboru, alebo

e) orgán povolaný chrániť alebo zabezpečovať bezpečnosť ľudí a majetku alebo prevádzkať svojim osobným úkonom rozhodnutie verejného činiteľa.

(11) Za verejnú sa pokladá listina vydaná národným výborom, súdom alebo iným úradom alebo verejným orgánom, ktorá zakladá nejaké právo alebo povinnosť alebo zisťuje určitý stav.

(12) Daňou sa rozumie akákoľvek verejná dávka s príslušenstvom, akokoľvek ukladaná alebo vyberaná.

(13) Ťažkou ujmom na zdraví sa rozumie:

a) zmrzačenie,

b) strata alebo podstatné zníženie pracovnej spôsobilosti,

c) ochrnutie údov,

d) strata alebo podstatné oslabenie funkcie zmyslových ústrojov

e) poškodenie dôležitého orgánu,

f) zohyzdenie,

g) ochorenie pohlavnou chorobou,

h) prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy,

ch) mučivé útrapy, alebo

i) dlhšiu dobu trvajúca porucha zdravia.

(14) Osobami blízkymi sa rozumie príbuzní v pokolení priamom, osvojiteľia a osvojenci, súrodenci a manželia; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby blízke len vtedy, keby ujmu, ktorú by utrpela jedna z nich, druhá právom pocíťovala ako ťažkú ujmu vlastnú.

Trestné činy proti bezpečnosti republiky

Vyzvedačstvo

§ 86

(1) Kto vyzvedá štátne tajomstvo, v úmysle vyzradiť ho cudzej moci, alebo kto štátne tajomstvo úmyselne cudzej moci vyzradí, bude potrestaný odňatím slobody na desať až dvadsaťpäť rokov alebo na doživotie.

(2) Rovnako bude potrestaný, kto:

- a) k činu uvedenému v odstavci 1 s niekým sa spolčí,
- b) pre taký čin vojde do styku s cudzou mocou alebo s cudzími činiteľmi, alebo
- c) vojde do styku s organizáciou, ktorej účelom je vyzvedat' štátne tajomstvo, v úmysle podporovať jej snahy.

(3) Smrťou bude páchatel' potrestaný:

- a) ak sa dopustí činu uvedeného v odstavci 1 alebo 2 za zvýšeného ohrozenia vlasti,
- b) ak sa dopustí takého činu, hoci mu bola povinnosť uchovávať štátne tajomstvo vyslovene uložená alebo hoci je daná už jeho postavením,
- c) ak sa dopustí takého činu ako člen organizácie, ktorej účelom je vyzvedat' štátne tajomstvo,
- d) ak sa týka taký čin štátneho tajomstva zvlášť dôležitého
- e) ak sa dopustí takého činu spôsobom zvlášť nebezpečným, v značnom rozsahu alebo zárobkovo alebo ak pácha taký čin po dlhšiu dobu, alebo
- f) ak je tu iná zvlášť priťažujúca okolnosť.

(4) Vedľa trestov uvedených v odstavcoch 1 až 3 môže súd vysloviť stratu štátneho občianstva; ak tento trest neuloží, vysloví prepadnutie majetku.

Zákon o súdnej rehabilitácii č. 82 z 25. júna 1968

§15

Rozhodnutie senátu

(1) Ak senát zistí, že preskúmané rozhodnutie je chybné preto, že

- a) bolo vydané na podklade nesprávnych zistení, najmä že sa opieralo o umele skonštruované obvinenia, o podvrhnuté alebo sfalšované dôkazy,

b) v konaní došlo k hrubému porušeniu procesných predpisov, najmä k vynúteniu doznania násilím alebo inými nedovolenými spôsobmi,

c) činnosť, ktorá bola podkladom odsudzujúceho výroku, bola vyprovokovaná, organizovaná alebo riadená bezpečnostnými orgánmi,

d) skutok bol uznaný za trestný čin v rozpore s Trestným zákonom,

e) skutok bol kvalifikovaný prísnejšie, než vyplývalo zo zákona,

f) uložený druh trestu bol v zrejmom rozpore s jeho zákonným účelom alebo výška trestu bola v zrejmom nepomere k stupňu nebezpečnosti činu pre spoločnosť,

rozhodnutie zruší úplne alebo v časti v ktorej je chybné, a rozhodne sám vo veci rozsudkom.

(2) Nedôvodný návrh zamietne uznesením.

§ 17

(1) Prieskumovému konaniu neprekáža smrť obvineného. Trestné stíhanie nemožno po zrušení preskúmaného rozsudku zastaviť preto, že obvinený zomrel.

(2) Ak nebola podľa výsledkov prieskumového konania vina preukázaná, treba po zrušení chybného rozsudku obvineného spod obžaloby oslobodiť. Ak došlo po zrušení chybného rozsudku v dôsledku premlčania alebo amnestie k zastaveniu trestného stíhania, môže obvinený do 15 dní odo dňa, keď mu bolo uznesenie o zastavení oznámené, požiadať, aby sa v konaní pokračovalo. Pre ďalšie konanie primerane platí §227 Trestného poriadku.

Zákon č. 70 z 8. júla 1970, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 82/1968 Zb. o súdnej rehabilitácii

7. § 15 včítane nadpisu znie:

„§ 15

Rozhodnutie senátu

(1) Ak senát zistí v prieskumovom konaní, že

a) v konaní, ktoré rozhodnutiu predchádzalo, boli hrubo porušené procesné predpisy a táto chyba má za následok vecnú nesprávnosť rozhodnutia,

b) rozhodnutie bolo urobené na podklade nesprávnych zistení a v dôsledku toho je vecne nesprávne,

c) skutok bol posúdený v rozpore so zákonom,

d) bol uložený taký druh trestu alebo trest v takej výmere, ktorý ne-

bolo možno podľa zákona uložiť,

zruší rozhodnutie úplne alebo v časti, v ktorej je chybné, a rozhodne sám vo veci rozsudkom.

(2) Ak senát zistí, že preskúmané rozhodnutie je chybné, že však bol spáchaný čin trestný podľa zákona skôr platného a odsúdeniu pre tento čin bráni ustanovenie § 16 ods. 1 alebo § 65 Trestného zákona č. 140/1961 Zb., konanie zastaví. Také zastavenie má pre posudzovanie nároku na odškodnenie rovnaké účinky ako zastavenie podľa § 11 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku č. 141/1961 Zb.

(2) Nedôvodný návrh zamietne uznesením.“

8. V § 17 sa ruší odsek 2 a vypúšťa sa označenie odseku 1.

Zákon o súdnej rehabilitácii č. 119 z 23. apríla 1990

Druhý oddiel

Zrušenie rozhodnutí zo zákona

§ 2

(1) Právoplatné odsudzujúce súdne rozhodnutia vyhlásené v čase od 25. februára 1948 do 1. januára 1990, týkajúce sa skutkov spáchaných po 5. máji 1945

a) podľa zákona č. 50/1923 Zb....;

b) podľa zákona č. 231/1948 Zb....;

c) podľa zákona č. 86/1950 Zb. v znení zákonov ho meniacich a dopĺňajúcich, pre trestné činy velezrady podľa § 78 ods. 1, 2 a ods. 3 písm. b), c), d) a e), združovania sa proti republike podľa § 79 a § 80 ods. 1, ods. 2 písm. b), podvracania republiky podľa § 79a, teroru podľa § 80a ods. 4 a 5, poburovania proti republike podľa § 81 ods. 1 a § 82, sabotáže podľa § 85, vyzvedačstva podľa § 86 a 87, ohrozenia štátneho tajomstva podľa § 88 až 92, vierolomnosti podľa § 93 a 94, opustenia republiky podľa § 95, ohrozovania záujmov republiky v cudzine podľa § 96 a 97, spolčenia sa na útok na ústavného činiteľa podľa § 107, násilia na ústavnom činiteľovi podľa § 108, znižovania vážnosti prezidenta republiky podľa § 110, hanobenia ústavného činiteľa podľa § 111, ohrozenia hospodárskeho a služobného tajomstva podľa § 112 až 114, nedovolenej výroby a držania vysielacej stanice podľa § 122, zneužitia náboženskej funkcie podľa § 123, hanobenia republiky podľa § 124, hanobenia spojeneckého štátu podľa § 125, šírenia poplašnej správy podľa § 127 a § 128 ods. 1, ods. 2 písm. a) a ods. 3, nepriateľského konania proti republike podľa § 129, intríg proti zoštatneniu podľa

§ 130, zneužitia vlastníckeho práva podľa § 133, ohrozenia zásobovania podľa § 134, ohrozenia jednotného hospodárskeho plánu podľa § 135 a 136, intríg pri verejných dodávkach a prácach podľa § 137, ohrozenia plánovania a kontroly plnenia plánu podľa § 138, marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami podľa § 173 a 174 alebo nadržovania podľa § 163, neprekazenia trestného činu podľa § 164, neoznámenia trestného činu podľa § 165, spolčenia sa podľa § 166, podnecovania podľa § 197 a 168 alebo schvaľovania trestného činu podľa § 169, spáchané vo vzťahu k uvedeným trestným činom;

d) podľa zákona č. 140/1961 Zb....;

e) podľa zákona č. 150/1969 Zb....;

f) podľa zákonného opatrenia Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 99/1969 Zb....;

ako aj všetky ďalšie rozhodnutia v tej istej trestnej veci na ne obsahovo nadväzujúce sa zrušujú ku dňu, keď boli vydané.

(2) Rozhodnutie o tom, či a do akej miery je odsúdený zúčastnený rehabilitácie, urobí súd aj bez návrhu. Ak sa rehabilitácia podľa odseku 1 vzťahuje len na niektorý z trestných činov, za ktoré sa uložil úhrnný alebo súhrnný trest, určí súd podľa vzájomného pomeru závažnosti primeraný trest za trestné činy rehabilitáciou nedotknuté. Inak trestné stíhanie zastaví. Proti tomuto rozhodnutiu je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.

Epilóg

„*Enyky, benyky, klinky, bé*“ – pod týmto názvom publikoval americký veľvyslanec v Československu v rokoch 1949 – 1952 Ellis O. Briggs v časopise *Readers Digest* (október 1958) článok, v ktorom spomínal na roky strávené na veľvyslanectve v Prahe. Okrajovo sa dotkol aj Williama Nathana Oatisa, no zameril sa najmä na podmienky práce amerických diplomatov v tejto komunistickej stredoeurópskej krajine. V Prahe spoznal, že československá komunistická vláda robí všetko pre to, aby ponížila jeho diplomatický zbor a sama ukázala, aká je silná. Jej hlavné zaklínadlo, pod taktovkou Kremľa, znelo: „*Všetci západní diplomati sú špióni.*“ A tak aj s nimi nakladala, písal Briggs.

Ellis O. Briggs podrobne opísal, ako im československá Štátna bezpečnosť strpčovala život, ako „prešpikovala“ technický aparát veľvyslanectva svojimi ľuďmi. Zvykol si na to, že sú to nasadení agenti, no viac mu prekážalo to, že títo „služobníci“ boli mizerní kuchári a že kradli alkohol.

Pred budovou veľvyslanectva hliadkovali štyria tajní policajti, ktorých Američania pokrstili začiatočnými slovami detskej vyčítanky „*enyky, benyky, klinky, bé*“, známej po celom svete. Tajní striedavo vystupovali zo šedej Škodovky alebo čierneho Tatraplánu a kontrolovali ľudí, ktorí navštevovali Briggsov veľvyslanecský úrad.

Táto zdanlivo nepodstatná epizóda má svoju výpovednú hodnotu. Iste nájdeme, a aj poznáme, viac vhodnejších príkladov, domácej či zahraničnej proveniencie, ktoré oveľa širšie a hlbšie ukazujú pomery československého komunistického režimu na začiatku 50. rokov minulého storočia, no aj tento pohľad zástupcu hlavného imperialistického nepriateľa môže poslúžiť ako základ, z ktorého sa dajú odvodiť všeobecnejšie úvahy, či už ide o vtedajšie medzinárodné súvislosti bipolárneho sveta, alebo československého vnútorného vývinu.

Z medzinárodného hľadiska sa svet na začiatku 50. rokov 20. storočia „topil“ v divokých vodách studenej vojny. Stál na pokraji zničujú-

ceho nukleárneho konfliktu a malé Československo hralo na šachovnici svetovej politiky úlohu poslušného sovietskeho pešiaka. Nepochybne nepredstavovalo pre svetovú veľmoc, akou Amerika bola, partnera. Tá s ním rákala skôr ako s jedným z budúcich možných prvkov, ktorý pre svoje vlastné ekonomické potreby pomôže oslabiť diktát východnej „ríše zla“. Dnes vieme, že tento proces trval niekoľko desaťročí.

Z vnútropolitického hľadiska bol československý vývoj na začiatku 50. rokov minulého storočia obdobím skutočne hektickým. Československí komunisti, využívajúc v plnej miere nástroje štátnej moci, úspešne likvidovali domácich oponentov režimu a čistili vlastné rady. Myslím, že neobstojí názor, že to prebiehalo len pod taktovkou Moskvy a jej „poradcov“, zjednodušene „*my nič, za všetko môžu Rusi*“. Za rovnako dôležitý vnímam domáci politický a represívny element, ktorý iniciatívne a s pocitom neohrozenej moci, vždy v konkrétnom mikrosvete, tvoril „svetlejší zajtrašok“. Koniec koncov, psychológia i filozofia totalitných režimov sa navzájom dopĺňajú a využívajú.

A aké má miesto v naznačených súvislostiach „prípád Oatis“? Je len jedným z množstva konkrétnych príkladov súdobej reality. Pri jeho základnej charakteristike či hodnotení treba ešte formulovať odpoveď na otázku, čo v skutočnosti československý komunistický režim sledoval obvinením Williama N. Oatisa a jeho odsúdením. Aký cieľ, resp. zámer mal splniť? Iste bolo týchto zámerov a cieľov niekoľko, no dominantnou sa javí snaha zdiskreditovať Západ, Spojené štáty americké i svetový imperializmus pred domácim obyvateľstvom, resp. obyvateľstvom krajín sovietskeho bloku. Parciálne, avšak nie menej dôležité, boli pokusy využiť Billa Oatisa v budúcnosti ako československého agenta, alebo prostredníctvom neho usvedčiť domácich nepriateľov štátu (napr. Vladimíra Clementisa, aj keď oficiálne dostupné československé dokumenty o tom priamo nehovoria), pre ktorých bol William N. Oatis „spojkou“ so Západom. Ďalším nezanedbateľným momentom bolo, že Praha nechcela, aby ktokoľvek cudzí informoval o tom, čo sa deje vnútri krajiny. A v neposlednom rade prvotným mohol byť tiež záujem využiť „prípád Oatis“ ako finančný faktor, čo dokazoval úspešný maďarský scenár. Napokon, v reči symboliky bol Oatis výstrahou a dôkazom, akýmsi živým mementom, že malé Československo sa nebojí hlavnej imperialistickej veľmoci.

„Prípád Oatis“ bol, bohužiaľ, ako veľká väčšina jemu podobných, absolútne nezmyselný a zbytočný. William Nathan Oatis pocítil na vlastnej koži metódy i prax „štátu v štáte“ – československej Štátnej

bezpečnosti – na začiatku 50. rokov minulého storočia. Pre neho sa tento príbeh skončil šťastne, pre tisíce Čechov a Slovákov však nie. Budúce generácie majú právo poznať podoby tejto minulosti. A azda aj povinnosť konať tak, aby sa už nikdy neopakovala. Aby „*enyky, benyky, kliky, bé*“ zostalo navždy len detskou vyčítankou a nie označením ľudí, ktorí používali metódy bezprávia, krutosti, nemorálnosti, ľudského ponižovania či brutality.

Pramene a literatúra

Archívy a archívne fondy

- 1. Archív Ministerstva vnútra Českej republiky, Praha**
fondy: V-2508 MV, William Nathan Oatis
A8, Inšpekcie MV ČSSR
A6/2, Organizačná a vnútorná správa FMV
- 2. Archív Ministerstva vnútra Českej republiky, Brno-Kanice**
fond: Personálne spisy
- 3. Archív Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky, Praha**
fondy: Generálny sekretariát-kabinet 1945 – 1954
Odbor medzinárodných organizácií 1945 – 1954
Teritoriálny odbor-obyčajné 1945 – 1959, USA
Teritoriálny odbor-tajné 1945 – 1954, USA
Teritoriálny odbor-tajné 1955 – 1959, USA
Teritoriálny odbor-tajné 1960 – 1964, USA
Teritoriálny odbor-tajné 1965 – 1969, USA
- 4. Štátny ústredný archív Českej republiky, Praha**
fondy: Antonín Zápotocký, zahraničie
ČSTK, spravodajské správy 1945 – 1956
Generálna prokuratúra Praha
Generálny sekretariát ÚV KSČ 1945 – 1951
Klement Gottwald 1938 – 1953 (100/23)
KSČ-ÚV, 1945 – 1989, medzinár. odd. (100/3)
Ministerstvo informácií, dodatky 1945 – 1953
Ministerstvo spravodlivosti - Klosov archív
Ministerstvo zahraničného obchodu 1945 – 1989
Min. zahr. vecí - výstrižkový archív 1945 – 1951

Politický sekretariát ÚV KSČ 1951 – 1954
Predsedníctvo ÚV KSČ 1963 – 1989 (02/1)

5. **Slovenský národný archív**, Bratislava
fond: Štátny plánovací a štatistický úrad
6. **Štátny archív Ministerstva vnútra SR**, Bratislava
fond: Štátny súd v Bratislave
7. **Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky**, Leopoldov
fond: Osobné spisy A/OS-1/52
8. **Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky**, Levoča
fondy: A-7, Krajská správa ŠTB Košice
A-2/1, Sekretariát FMV Praha
9. **National Archives and Records**, Washington DC
fond: Rg 59, Records of the US Department of State relating to the Internal Affairs of Czechoslovakia 1950 – 1954
10. **Archív Ústavu pamäti národa**, Bratislava
fond: Krajská správa ZNB-Správa ŠtB Košice

Literatúra

ACHESON, D.: *Present et creation. My years in the State department.* New York 1969.

BARTOŠEK, K.: *Zpráva o putování v komunistických archivech, Praha – Paříž 1948 – 1968.* Praha 2000.

DEJMEK, J.: *Československo, jeho sousedé a velmoci v XX. století (1918 až 1992).* Praha 2002.

HEJL, V.: *Zpráva o organizovaném násilí.* Praha 1990.

HOLOTÍKOVÁ, Z. – PLEVZA, V.: *Vladimír Clementis.* Bratislava 1968.

KAPLAN, K.: *Československo v letech 1948-1953. Zakladatelské období komunistického režimu.* Praha 1991.

KAPLAN, K.: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948 – 1956.* Brno 1999.

KAPLAN, K.: *Sovětsí poradci v Československu 1949 – 1955. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 19,* Praha 1993.

KAPLAN, K.: *StB o sobě: Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha 2002.

KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Praha 2001.

LONDON, A.: *Doznání.* Praha 1968.

LÖBL, E.: *Svedectvo o procese.* Bratislava 1968.

MICHÁLEK, S.: *Nádeje a vytriezvenia. Československo-americké hospodárske vzťahy v rokoch 1945 – 1951.* Bratislava 1995.

NAVRÁTIL, J.: *Stručné dějiny USA.* Praha 1984.

PEŠEK, J.: *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948-1953.* Bratislava 2000.

PEŠEK, J. – LETZ, R.: *Štruktúry moci na Slovensku 1948-1989.* Prešov 2004.

Proces s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánskym. Bratislava 1953.

RADOSTA, P.: *Protikomunistický odboj – historický nástin.* Praha 1993.

SCHMIDT, D.A.: *Anatomy of Satellite.* Boston 1952.

Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989, statistický přehled. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 12/1993.

VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: *Československá*

justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech I.,II. Praha 2004.
ZOULÍK, F.: *Soudy a soudnictví.* Praha 1995.

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Roč. 1923.

Sbírka zákonů republiky Československé. Roč. 1948

Sbírka zákonů republiky Československé. Roč. 1950.

Zbierka zákonov Československá socialistická republika.

Roč. 1968.

Zbierka zákonov Československá socialistická republika.

Roč. 1970.

Zbierka zákonov Českej a Slovenskej federatívnej republiky.

Roč. 1990.

Súdobá tlač

Corriere della Sera 1953

Die Neue Zeitung 1951

El Comercio 1953

Chicago Daily Tribune 1953

Figaro 1953

Le Monde 1953

Life 1953

Manchester Guardian 1951

Newsweek 1953

New York Herald Tribune 1951, 1953

New York Journal American 1951

New York Times 1951, 1953, 1954

New York World Telegram 1952

Offenbach Post 1951

Philadelphia Inquirer 1951

Pravda 1951

Readers Digest 1958

Rudé právo 1951

Saturday Evening Post 1954

Time 1953

Washington Daily News 1951

Washington Evening Star 1951, 1954

Washington Post 1954

Washington Sunday Star 1953

Zoznam použitých skratiek

AP	Associated Press
BBC	British Broadcasting
CIC	Counter Intelligence Corps (Kontrašpionážne zbory)
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Československá tlačová kancelária
FBI	Federal Byro of Investigation (Federálny vyšetrovací úrad)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Všeobecná dohoda o clách a obchode)
IBM	International Business Machines
JRD	Jednotné roľnícke družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
MID	Ministerstvo inostranných del (Ministerstvo zahr. vecí)
MFN	Most favoured nation (Doložka najvyšších výhod)
RVHP	Rada vzájomnej hospodárskej pomoci
ŠtB	Štátna bezpečnosť
TNP	Tábor nútených prác
ZNB	Zbor národnej bezpečnosti
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík
č. l.	číslo listu
mjr.	major
npor.	nadporučík
odst.	odstavec
písm.	písmeno
por.	poručík
škpt.	štábny kapitán
Tr. p.	Trestný poriadok
Tr. z.	Trestný zákon
v. r.	vlastnou rukou
Zb.	Zbierka

Menný register

A

Acheson, Dean 82, 83
 Alžbeta, kráľovná 144
 Arden, Jacob 18
 Armstrong, O.K. 81
 Attwood, George 26, 30–32, 41,
 42, 44, 45, 130, 131, 139, 141,
 147, 149, 153, 155, 156,
 179–181, 187, 188, 190

B

Bacílek, Karol 67
 Baileyová, Mildred 144
 Bartoš, Vladimír 39, 42, 48, 124,
 125, 142, 145, 155, 157, 179
 Bautz, Karel 39, 145
 Beam, Jacob 33
 Beamer, John V. 81
 Beaujean, Yves 18
 Bednář, Karel 69
 Benedikt, Daniel 52
 Beneš, Edvard 51
 Beran, arcibiskup Josef 19, 157,
 185
 Bergman-Roselliniová, Ingrid 144
 Berounsky, Ivo 40
 Besta, Zdeněk 117
 Bigio, Robert Saul 18, 26, 40, 42,
 58, 179
 Birge, William 52

Bojarskij, Vladimír 63
 Bousoglan, Amber 18
 Bowe, Martin 43
 Brain 177
 Bray, Arthur 26
 Briggs, Ellis O. 26, 79, 80, 87–90,
 99, 156, 179, 227
 Bruce, David 91
 Buckingham, Rob Roy 18
 Burdová, Amália „Viera“ 32, 41,
 64, 65, 149, 154, 158, 173, 190
 Bureš, Jaroslav 108
 Burian 165
 Bystrický, Rudolf 29, 43

C

Clementis, Vladimír 10, 21, 23,
 25, 27, 31, 35, 37, 41, 43, 45,
 46, 49, 52, 76, 94, 95, 115, 136,
 148, 150, 151, 156, 172, 180,
 186, 188, 202, 203, 228, 241
 Clews 156
 Cvrk, Karel 69

Č

Čejka 170
 Čepela 176, 177
 Čepička, Alexej 30

D

David, Václav 96
Davis, Robert 75
Dewey, John 144
Douglas, sen. 83
Drtna, Josef 20
Dub, Mstislav 105
Duda, Karel 33
Dulander, gen. 148
Dulles, John Foster 100
Dušek, Róbert 104–106

E

Eisenhower, Dwight David 93, 97,
98, 100, 144, 241
Erban, Vojtech 61, 62

F

Fáček, Vlastimil 39, 145, 160
Fischerová, Elizabeth 18, 58
Fournier, Gaston 18, 19, 40, 43,
58
Frousová, MUDr. 67

G

Gamrát 112
Gibso, Harold 52
Ginder, plk. 190
Goldberg, Abraham 33, 38, 45,
52, 157–159, 161, 163, 174,
175, 185, 186, 189, 200, 201,
206, 209
Gottwald, Klement 30, 59, 60, 91,
99, 107, 125
Green, Theodor F. 98
Gruber, Karel 69

H

Hájek 178
Hamák, Václav 105
Hardirossian, Nishan 18
Havelka, Jiří 169
Havelka, Miroslav 29, 35, 37, 41,
42, 64, 65, 149, 153, 167, 169,
171, 173, 187, 190, 199, 203,
205
Háž, Jindřich 120
Hendrickson, Robert C. 98
Higgins, John R. 18
Hitler, Adolf 44, 184
Hjelm, Holger 77
Hockey 156
Hoffmeister, Adolf 29
Hocheľ, Karol 105
Horáková, Mary 40, 122
Hromádka, Drahomír 120
Husák, Gustáv 30
Husták, Miroslav „Mike“ 26–28,
41, 136, 137, 149, 151, 167,
179, 181, 199, 205,
Hvastová, Elizabeth 107
Hvasta, Jan 12, 82, 98, 104–113
Hvasta, Michael 107
Hvastová, Gabriela 107
Hybš, Karel 39, 145

CH

Chalupa, mjr. J. 28
Chelf, sen. 83
Churchill, Winston S. 144

J

Jacobs, Joseph E. 106
Jenner, William E. 80
Johnson, Alexis U. 112
Johnson, Richard 40, 78, 106, 122

Jones, Russel 19, 23, 26, 40, 42,
58, 65, 134, 173, 174, 179
Joska, Bohumil 69

K

Kacerovská, Dagmar 12, 212
Kaláb, Zdeněk 39, 145
Kalivodová 160, 163, 211
Kandráč, Antonín 69
Kasishke, Richard 18, 33, 38, 52,
158, 159, 161, 164, 165, 167,
175, 185, 200, 201, 207, 209,
212
Kennedy, Edward 33
Kennedy, Paul 84–86
Kešiar, Pavol 104
Kevič, Šefík 12
King, Nathan B. 90, 93, 96, 107,
108
Kirk, Geoffrey 26, 43, 156
Klos, Karel 62, 63
Knetl, Jan 42, 65, 66, 151, 158,
163, 165, 167, 189, 199, 202,
208, 210, 212
Kolárek 212
Kolář, Jan 170
Komárek-Kazan, Vladimír 33,
41, 42, 119, 149, 155, 159–161,
163–166, 178, 186, 193–196,
200, 201, 209–212
Kopecký, Václav 20
Kopřiva, Ladislav 23, 28, 55, 63,
76, 115
Králka, npor. Michal 23, 25
Kratochvíl, Antonín 26, 37, 41,
135, 149, 152, 162, 187, 203
Kratochvíl, Jindřich 24, 31, 64,
65, 167, 175, 176, 199, 210, 211
Kreibich, Karel 30
Kříž 170
Kubík, Matěj 41, 42, 64, 65, 149,

154, 167, 172, 173, 190, 199,
203, 205

Kubliha, Jozef 106
Kučerová, Helena 34, 37, 41, 42,
64, 65, 149, 153, 167, 168, 186,
199, 203, 205

L

Lajda, Branislav 69
Lédl, Josef 29–32, 59, 61, 63, 64,
67, 89, 117, 140
Lettrich, Jozef 69
Lettrichová, Irena 69
Libenský, Jaroslav 160, 163, 166,
194, 195, 211
Libenský, Zdeněk 160, 163, 166,
178, 194, 195, 211
Lindner, Dr. Ladislav 177
Lněnička, Jiří 120
Loewy, Albert 94
London, Arthur 11, 23, 27
Loula, Karel 64, 65, 158, 167,
176, 177, 199, 207, 208
Löbl, Eugen 11, 27, 158
Luther, Martin 129
Lýsek, Antonín 69

M

MacArthur, Douglas 67, 144
Masaryk, Tomáš G. 51
McCarthy, Joseph 108, 109
McCellam, John 98
McCormack, John 99
Motúz, Emil 117
Moučka, Milan 29, 30, 33, 34, 38,
63, 67, 68, 89, 90, 96, 115–119
Mouroney, Mike 81
Mucha, Jiří 29, 31, 35, 37, 41, 42,
64, 65, 148, 167, 168, 187, 199,
203 205

Mundt, sen. 83

Münz, Eduard 164

Münz, Petr 21, 23, 31–35, 38, 39,
41, 47–49, 52, 64, 114–120,
124, 129, 145, 148, 150, 151,
155, 156, 158–160, 163, 164,
166, 167, 175, 183, 186, 187,
195, 196, 198–200, 204, 205,
208, 211–217

Münzová, Drahomila 164

Münzová, Markéta 164

N

Nechanský, Jaromír 12

Novák, Jaroslav 38, 39, 42, 44,
123–125, 141, 142, 145, 183,
217

Novomeský, Ladislav 30

O

Oatis, Jeremy 103

Oatis, John Rose 16

Oatis, Jonathan 103

Oatis, William Nathan 11, 16–21,
23–52, 54–56, 58–71, 74,
76–104, 107–109, 113–121,
123, 131, 133, 135, 139–142,
145, 146, 149, 150, 152–155,
158, 160–182, 185–217, 227,
228, 241, 242

Oatisová, Cora Blanche 16

Oatisová, Laurabella Zack 17, 68,
91, 92, 98, 99, 103, 125

O'Connor, Herbert 81

Okáli, Daniel 30

Oráč, Ondřej 66

Outrata, Vladimír 29, 43

P

Pánková, Vlasta 29, 31, 41, 42,
64, 65, 149, 151, 152, 155, 158,
167, 171, 199, 203, 205

Patch, James 52

Pavel, Josef 137

Pavelka, Radomír 178

Pavelka, Josef 24, 42, 167, 177,
193–196, 199, 200

Pell, Clairborne 106

Petrželka, Karel 91

Pixa, Kamil 26, 63

Pokorný, Arnošt 26

Pokorný, Bedřich 137

Polák, Gustáv 69

Polák, Josef 64, 65, 150, 151, 153,
170, 171

Pollak 158

Polowetzky, Nathan 18, 19, 31,
33, 38, 52, 133, 149, 155,
158–161, 163–167, 169, 175,
185, 186, 194, 195, 200–202,
207, 209, 210, 212

Popper, Rudolf 26, 32

Prchal, mjr. Antonín 25, 67

Procházka, Vladimír 82–84, 86

Pudlák, Ján 90, 92, 93, 96, 97,
107, 108

R

Rais, Štefan 38, 92

Rákosi, Mátyás 75

Rodino, Peter W. 107, 108

Ross, Harold 144

Runge, Bedřich 20, 127, 132, 133

S

Sedláček, František 117

Sekaninová-Čákrťová, Gertrúda 62

Shaw, Bruno 98
 Schmidtová, Dana Adams 18
 Schnee, Alexander 26, 43, 180,
 195, 196
 Schoř 178
 Slánsky, Rudolf 10, 11, 29, 144,
 152, 241

Slávik, Juraj 69
 Sluka, Jozef 106
 Snellgrove, Anthony 26, 30, 32,
 42, 156

Sommer, MUDr. Josef 66–68

Součková, Anna 39, 145
 Sporcka, František 104–106

Stalin, Josif V. 241

Stark, Clifford 98

Starzel, Frank 20

Steinhard, Lawrence 52

Stejskal, Evžen 20

Stránský, Jan 23, 41, 42, 64, 65,
 134, 156, 167, 173, 174, 189,
 199, 205

Svoboda, Tomáš 21, 23, 31–33,
 35, 37–39, 41, 47, 48, 52,
 64, 65, 114–117, 119, 120,
 124, 129, 145, 148, 154, 155,
 157, 159–166, 175–177, 185,
 185–187, 194–196, 198–200,
 204–217

Swan, Peter 26

Š

Šedivý, Josef 93

Široký, Viliam 79, 80, 88, 92, 94,
 109, 111

Šlechta, Alois 63

Šling, Otto 21, 29, 37, 43, 45, 46,
 49, 52, 65, 137, 150, 152, 156,
 168, 171, 172, 179, 180, 186,
 188, 202, 203, 207, 241

Španidlo, Jan 163

Štočková 160, 163, 211

Švermová, Marie 21, 29, 37, 45,
 46, 49, 52, 150, 152, 156, 158,
 171, 179, 180, 186, 188, 202,
 203, 207, 241

T

Taft, Robert 98

Thompson, Tyler 21, 26, 32, 42,
 43, 136, 155, 156, 180, 195, 196

Tornová 165

Torre, Nay de la 111

Trčková 145

Truman, Harry Spencer 72,
 82–84, 86, 87, 107

U

Urválek, Josef 24, 35, 38, 39,
 41–47, 69, 123, 145, 184

V

Valuchek, Andrew 99

Vebr 178

Veselý, Jindřich 137

Vízek, Jiří 39, 145

Vogeler, Robert A. 75, 76

Vojtaššák, Ján 19, 24, 31

Vorel, František 39, 145, 166

Votavová, Lýdie 26, 35, 37, 41,
 64, 149, 162, 165, 167, 174,
 199, 204, 205, 210, 213

Vyhnalová 145

Vyšinský, Andrej 27

W

Wadsworth, George 93, 94, 96,
 109

Prípád OATIS

- Wheeler, George 18
Wheelerová, Eleanor 18
White, Lincoln 98
Whitman, mjr. Edward B. 26
Wildash, Phillip C. 52
Wildmanová, Helena 23, 174
Wiley, Alexander 98
Woydinek, Karel 161
Woydinek, Pavel 21, 24, 31,
32, 35, 38, 39, 41, 47, 48, 52,
63–65, 114–117, 119, 120, 124,
129, 145, 148, 150, 155, 158,
161, 164–167, 175, 183, 186,
187, 194–196, 198–201, 204,
205, 208–217
Woydineková, Pavla 161
- Z**
- Zápotocký, Antonín 68, 93, 97,
98, 112, 135, 142
Zela, Stanislav 138
Zelenka, O. 162

Summary

An integral part of the Cold War political history is a story of an American journalist, Associated Press Correspondent, William Nathan Oatis, assigned to Prague in the early 1950s. It is a true account of the era and of the totalitarian regime in Czechoslovakia, which was ruled by State Police (StB) with uncontrollable power.

The early days of the 1950s are marked by a wave of political trials, which swept the country, often with fictitious enemies of the totalitarian regime. They peaked by infamous megatrials of Vladimir Clementis, Rudolf Slansky, Marie Svermova, Otto Sling, just the name a few. Many innocent foreigners were arrested and forced into confessing to crimes they've never committed. The most important trial of the era is the notorious show trial of William N. Oatis, the subject matter of this publication.

The Oatis case served the Czechoslovak Communist regime's propaganda in two ways. Nationally, the Czechoslovak StB used it to portrait the connection between local political representatives and the imperialistic Western enemies.

Internationally, the Oatis case was intended to broadcast a message of strenght by displaying a small country of Czechoslovakia standing up against the imperialistic superpower, the United States of America.

Based on a formula, the Oatis case followed a popular scenario. The Czechoslovak StB observed Oatis' activities, arrested him, forced him to confess to espionage under psychological pressure, deceptions and abuse and sentenced him to 10 years in prison. Unjustifiably, Bill Oatis experienced the harsh methods and unruly practices of the Czechoslovak StB and the Communist judicial system for two years. He was released after the death of Josif Stalin and angry letter from President Dwight Eisenhower, while thousands of eithers were not so fortunate.

The case's Orwellian overtones were highlighted by the prosecution's assertion at the show trial that Oatis, a bona fide reporter, was

„particularly dangerous because of his discretion and insistence on obtaining only accurate, correct, verified information.“ The Voice of America called Oatis *„the first American martyr to press freedom behind the Iron Curtain.“* The State Department denounced the verdict as a ludicrous travesty and the U.S. press said Oatis was condemned for no more than doing his job as a reporter.

During the early days of the Cold War era, William Nathan Oatis became a symbol of democracy, freedom and human rights. He personalized the very values that were being denied and publicly destroyed by the Communist regime at the very moment.

The Oatis Case (Czechoslovak Communist Regime vs. Correspondent of the Associated Press) offers an overview of the Czechoslovak-American relations during the Cold War era, unveils and documents the psychology and philosophy of the totalitarian regime, serves as a tribute to a great American, impeccable journalist and presents an intimate portrait of an honest, ordinary man in extraordinary conditions.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

Fotografia Williama N. Oatisa
zo strednej školy, 1932.

WILLIAM NATHAN OATIS

Bill can do, and does.

Hi-Y Club, 2-3-4; Secretary
Hi-Y Club, 3; Mask and Mal-
let Club, 4; State Latin Contest
Second Place Winner, 2; Survey
Staff, 3-4; Debaters Club, 3;
Writers Club, 3; "Caleb Stone's
Death Watch"; Musical Revue;
D.A.R. History Contest; Latin
Club, 2-3-4; Quaestor Latin
Club, 2-3; Treasurer Sophomore
Class.

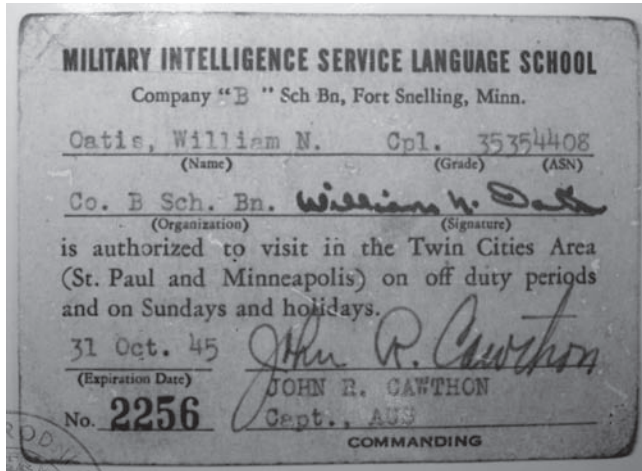
Oatisovo vysvedčenie zo strednej
školy v Marion, 1932.

Oatis (hore, druhý sprava) ako člen hudobnej skupiny kolegov-novinárov v Marion, 1936.

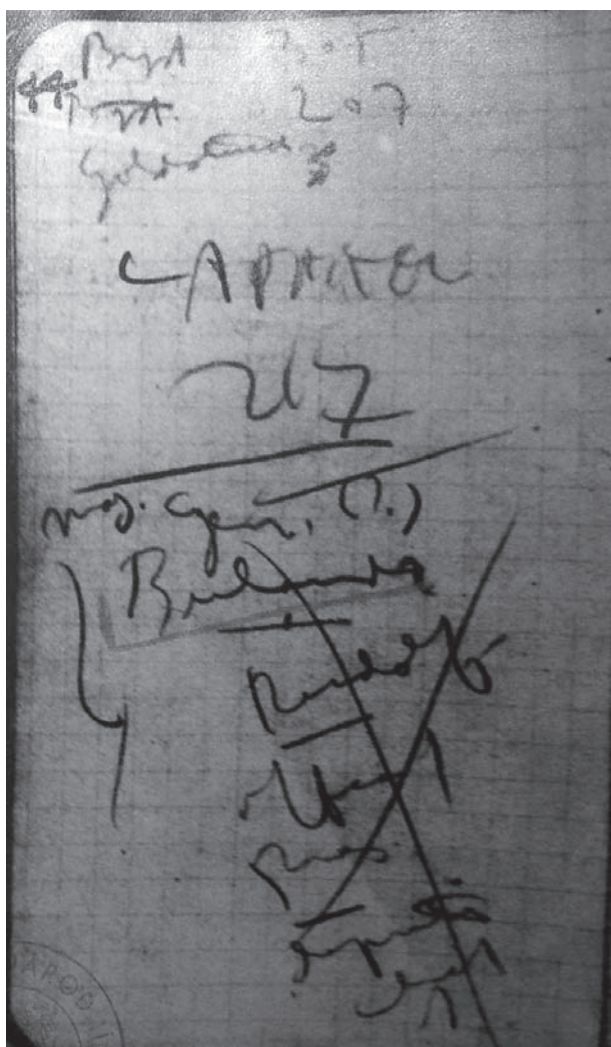
Ako začínajúci novinár agentúry *AP* v Indianapolise, 1938.

Legitimácia jazykovej školy americkej výzvednej služby vo Fort Snelling, 1944.

Fotografia zámku Koloděje s textom o mieste internovania V. Clementisa, 1951.

Stránka z Oatisovho notesu, 1951.

Laurabella Zack Oatisová s fotografiou manžela po jeho zatknutí, 1951.

Vladimír Clementis, minister zahraničných vecí v rokoch 1948 – 1950.

Ladislav Kopřiva, minister národnej bezpečnosti v rokoch 1950 – 1952.

Viliam Široký, minister zahraničných vecí (1950 – 1953) a predseda vlády (1953 – 1963).

Josef Urválek, štátny prokurátor.

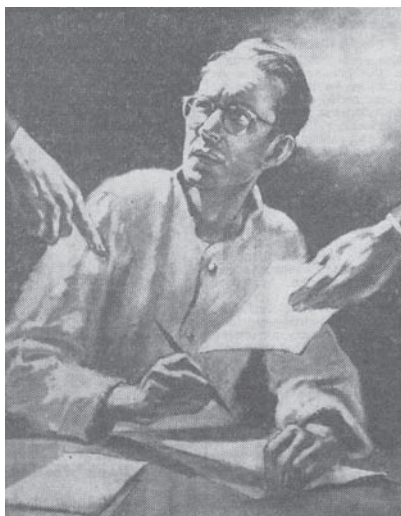
Enyky, benyky, klinky, bé s Tatraplánom v pozadí (kresba Johna A. Carltona z roku 1953).

Volajte ma šéf, William N. Oatis u vyšetrovateľa ŠtB (kresba Johna A. Carltona z roku 1953).

Ruzyňské väzenie, Oatisa vedú z cely do vyšetrovne ŠtB (kresba Johna A. Carltona z roku 1953).

Napište nám to svojimi slovami a potom môžete ísť spať, William N. Oatis u vyšetrovateľov ŠtB v Ruzyni (kresba Eda Gundera z roku 1953).

Milan Moučka, šéfyšetřovatel' na Velitel'stve ŠtB v Prahe,
autor závěrečných protokolov „případu Oatis“.

Tu mala byť fotografia
por. Josefa Lédla.
Napriek veľkému
úsiliu sa ju nepodarilo
získať.

S. por. Josef L é d l ,
nar. [REDACTED] 1926.

Nejprve jako nový, ještě nezkušený příslušník SNB, svou obětavostí a úporností docíloval dobrých výsledků při vyšetřování rafinovaných protistátních zločinců v případech KEVIČ a spol., ZELA a spol. a v případě " ISEC ".

Zvláště mimořádnou obětavostí se vyznamenal při vyšetřování amerického špiona W.N. OATISE. Za těžkých podmínek, neznaje anglický jazyk, vedl nadšeně a houževnatě boj s tímto zatvřeným americkým špiónem. V průběhu několika měsíčních výsledků si nedopřál oddechu, nehleděl ani na noc, neděle a svátky. Charakteristickým pro jeho mimořádnou obětavost je, že překladatelé se museli pravidelně pro naprostou vyčerpanost střídát, zatím co on byl v zápase s OATISEM stále a ještě radil a pomáhal dalším vyšetřovacím pracovníkům., kteří vyšetřovali ostatní špiony z tohoto případu.

Pracovné hodnotenie vyšetrovateľa ŠtB Josefa Lédla,
osobného referenta Williama N. Oatisa, 1952.

Na hlavnom pojednávaní pred Štátnym súdom (kresba Johna A. Carltona z roku 1953).

Čítanie rozsudku pred Štátnym súdom (kresba Johna A. Carltona z roku 1953).

Väzenský „portrét“, William N. Oatis, 1951.

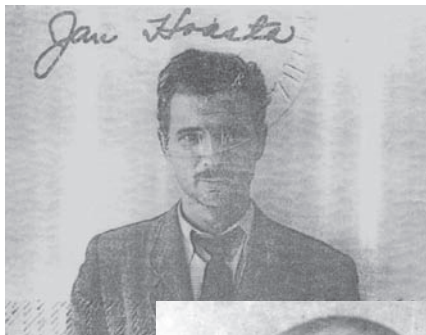
Väzenský „portrét“, Tomáš Svoboda, 1951.

Väzenský „portrét“, Pavel Woydinek, 1951.

Väzenský „portrét“, Petr Münz, 1951.

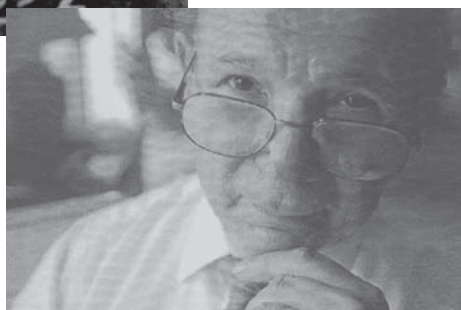

Jan Hvasta

1948

1950

1990

Príchod do Nemecka po prepustení z pražského väzenia, 1953.

Bill a Laurabella na letisku v New Yorku, 1953.

Oatis Relates His Own Story Of Imprisonment by Czechs

A. P. Reporter Tells How the Communists Cited Use of News as Spying

When William N. Oatis returned to this country last May after more than two years in jail in Czechoslovakia, on a charge of espionage it was announced that he would write his own story of his experiences as a foreign correspondent and as a prisoner of the Communists. Now, after rest, medical treatment and time for research, he has written that story, of which the following is the first installment.

By WILLIAM N. OATIS
Copyright 1953 by The Associated Press.

Back home in Marion, Ind., I used to like the Fourth of July. But in Prague, in 1951, I hated it.

That was the day we got the bad news.

There were four of us, all employees of The Associated Press in Czechoslovakia. I was the only American. The other three were Czechs—translators and interpreters. I was a foreign correspondent, and the chief of bureau.

On that sunny Wednesday morning, we were led into a bright, roomy, high-ceilinged hall of the courthouse at Pankrac Prison in Prague. We were seated on a long wooden bench.

It was like a church pew. And

Associated Press

William N. Oatis

we would have made a proper quartet of churchgoers. We were dressed respectfully in business suits, our faces were clean and we were quiet—very quiet.

But there the resemblance ended. Because we did not sit alone. We sat, each of us, between two tall, strapping keepers in the

Continued on Page 46, Column 1

Časť Oatisových spomienok v americkej tlači, 1953.

S Johnom F. Dullesom, ministrom zahraničných vecí USA, 1953.

S americkou herečkou Audrey Hepburnovou, 1953.

S generálnym tajomníkom OSN Kurtom Waldheimom, 1981.

V pracovni *Associated Press* pri OSN.

Krajské velitelství státní bezpečnosti
v Praze

23. dubna 1951.

Č.j.:

Protokol

zapsaný a níže uvedeným dnešního dne na zdejším velitelství:

William Oatiss, nar. 7. ledna 1914 v Marion, Indiana, USA, ekscitovaný korespondent Associated Pressu v Praze, ženatý, bezdětný, americký štátní příslušník, bytem v hotelu Ambassador, Praha II.

Otázka: Jste zatčen, protože jste prováděl špionáž proti Československu.

Odpověď: Popírám toto obvinění, poněvadž jsem poctivý žurnalista.

Otázka: Při prohlídce byly nalezeny čtyři zápisníky. Při zápisníky v černém obalu a jeden v šedivém. Jsou vašim majetkem?

Odpověď: Ano, jsou moje.

Otázka: Je zde fotografie kolodějského zámku a poznámkou "V tomto okně byl držen Clementis" a připojena zpráva/pástránková s anglickým překladem. Kому toto patří?

Odpověď: To též patří mně.

Otázka: Pouze tato předběžná zkouška vás usvědčuje ze špionáže.

Odpověď: Všechny shora uvedené věci skutečně patří mně. Ale podle mého názoru neobsahují žádné špionážní údaje.

Otázka: Máme jasné důkazy o tom, že jste prováděl špionáž. A jste také usvědčován materiálem, který byl nalezen u vás po osobní prohlídce.

Odpověď: Opakuji ještě jednou, že jsem neprovozoval špionáž.

Následuje toto prohlášení:

Potvrzuji vlastnoručně výše uvedené údaje ...

William Oatiss v.r.

Protokol o výpovědi Williama N. Oatisa na Krajském velitelství ŠtB v Praze z 23. dubna 1951.

Krajské velitelství státní bezpečnosti
v Praze

25. dubna 1951.

Protokol

Obsah s níže uvedeným dnšním dne na zdejší velitelství :
William O a t i s , nar. 7. ledna 1914 v Marion, Indiana, USA, akredi-
tovaný korespondent Associated Pressu v Praze, ženatý,
bezčestný, americký státní příslušník, bytem v hotelu
Ambassador, Praha II.

Dotaz : Ve vaší první výpovědi jste řekl, že jste neprováděl špionáž bě-
hem vašeho pobytu v Československu. Kdy jste ji tedy prováděl ?

Odpověď : Během výslechu 23.4.1951 jste se mne ptali, zda jsem prováděl
špionáž a já jsem odpověděl, že nikoliv. Nikdy jsem neprováděl
špionáž.

Dotaz : Vaše špionážní činnost je nám plně známa. A jste úplně usvědčen.
Mluvte pravdu.

Odpověď : Neprováděl jsem špionáž. Je možné, že některé zprávy, které jsem
sbíral, jsou špionážního charakteru. Ale nesbíral jsem je pro
ten účel.

Dotaz : Nebuďte naivní. Jste starý špion, chycený při činu.

Odpověď : Opakuji ještě jednou, že jsem neprováděl špionážní činnost proti
Československu.

Následuje toto prohlášení :

Potvrzuji vlastnoručně výše uvedené údaje.

William N. Oatis v.r.

Protokol o výpovědi Williama N. Oatise na Krajském velitelství ŠtB
v Praze z 25. apríla 1951.

*Státní prokuratura
v Praze
Došlo: 30. VII. 1951
krát příloha*

7 78 I 32/51

V trestní věci proti **Williamu K. Oatisovi** a spol.
pro zločin dle tr. z., uinesl se státní soud v Praze, odd. VII.,
v neveřejném zasedání, konaném dne 24. 7. 1951, se obvinění,
odcauzení rozsudkem státního soudu v Praze ze dne 4. 7. 1951,
jsou povinni nahraditi náklady trestního řízení, které byly
zálohovány státem, a to:

1/ William K. Oatis , nar. dne 7. 1. 1914, posledně bytem v Praze II, hotel Ambassador	
1/ náklady zasedání soudců s lidu	623,— Kčs,
2/ náklady znalečného	900,— " ,
3/ náklady spojené se zaoptř. obv. ve vazbě od 20. 4. 51 do 4. 7. 1951	3.504,— " ;
Celkem	5.027,— Kčs,
2/ Tomáš Š v o b o d a , nar. 24. 9. 1924,	
1/ náklady zasedání soudců s lidu	623,— Kčs,
2/ náklady znalečného	900,— " ,
3/ náklady se zaoptř. obv. ve vazbě od 24. 7. 51 do 4. 7. 1951	4.244,— " ;
Celkem	6.467,— Kčs,
3/ Pavel W o y d i n e k , nar. dne 10. 4. 1926,	
1/ náklady zasedání soudců s lidu	623,— Kčs,
2/ náklady znalce	900,— " ,
3/ náklady spojené se zaoptř. obv. ve vazbě od 2. 4. do 4. 7. 1951	4.512,— " ;
Celkem	6.035,— Kčs.
4/ Petr M u n z , nar. dne 27. 6. 1924,	
1/ náklady zasedání soudců s lidu	623,— Kčs,
2/ náklady znalečného	900,— " ,
3/ náklady spojené se zaoptř. obv. ve vazbě od 20. 4. do 4. 7. 1951	3.648,— " ;
Celkem	5.171,— Kčs.

O d ů v o d ě n í :

“ozhodnutí toto opírá se o ustanovení § 72 tr. ř.

Státní soud v Praze, odd. 7,
dne 24. července 1951.

Proti tomuto usnesení lze podat stížnost
do tří dnů od jeho doručení, u podepisujícího soudu.

JUDr. *Jaroslav Novák*
za státního zastupitelství
trestního státního soudu

Uznesenie Štátného súdu v Prahe z 24. júla 1951, týkajúce sa
náhrady nákladov trestného konania „prípadu Oatis“.

Proces s americkým špiónem Williamem Oatisem a společníky

V pondělí dne 2. července bude zahájeno před Státním soudem v Praze hlavní přelíčení se čtyřčlennou špiónážní skupinou Williama Oatise, žalovanou z trestných činů vyzvědačství. Po zneškodnění bratislavské rozvratnické bandy, řízené francouzskými konsuly Manach'em a Michelotem, je i tento proces dalším dokladem, jak západní imperialisté v zájmu svých válečných cílů stupňují špiónážní akce proti naší zemi a proti jiným lidovým demokraciím a jak pro to vyhledávají všechny prostředky a možnosti.

Jednou ze špiónážních centrál v Československu byla t. zv. novinářská agentura Associated Press v Praze, která, skrývající se za novinářskou činnost — jak bylo nyní odhaleno — po léta prováděla rozsáhlou špiónáž a získávala závazné zprávy vojenského, hospodářského a politického rázu. Ve vedení této agentury se vystřídali zkusení a zvláště školení agenti "Goldberg, Kasischke, Polowetzky, kterým byla již před časem pro jejich nepřátelskou činnost odňata akreditace.

V červnu 1950 převzal vedení této centrály vyškolený vyzvědač William N. Oatis. Pod jeho vedením byla dále dobudována špiónážní síť této centrály, jejímž jádrem byli placení zaměstnanci, vesměs lidé naplnění závilým nepřátelstvím k naší republice a jejímu lidově demokratickému zřízení.

Tito nepřátelští agenti v amerických službách neváhali za své činnosti v Československu sáhnout i k vraždám československých státních občanů, jakmile zjistili, že jim brání v jejich špinavých úkolech. Za tako-

výchto okolností plánovitě a cynicky zavraždil agent Josef Pavelka československého důstojníka. Vražednou zbraň mu dodal jiný agent Miroslav Komárek, který již s Polowetzky špiónážně spolupracoval a dodával mu závazný materiál, jako na příklad zprávy o nalezištích rud. o různých vojenských objektech, o situaci v těžkém průmyslu a podobné špiónážní poznatky.

Polowetzky předal ještě v Londýně Oatisovi před jeho odletem do Československé republiky pokyny pro špiónážní činnost a vybudovanou síť, přičemž se zmiňoval se zvláštním obdivem o teroristovi Komárkovi. Proto také po provedení vraždy se snažil William N. Oatis poskytnout pomoc zákeřným vrahům tím, že společně s obviněným Woydinkem zaslal do Londýna zprávu, již informoval Komárka, prodávajícího tehdy v cizině o kritické situaci jeho teroristické skupiny.

Právě tak těsně jako s touto teroristickou skupinou spolupracovala špiónážní centrála Associated Press s některými oficiálními diplomatickými zástupci Spojených států amerických. Tak zejména navázal William N. Oatis nejtěsnější spolupráci s vojenským attaché velvyslanectví USA, od něhož přijímal pokyny a dodával mu špiónážní materiál zvláště vojenského povahy.

Oatis společně se zaměstnanci Associated Press Svobodou, Woydinkem a Münzem, československými státními příslušníky, kteří byli do amerických služeb přijati pro svůj nepřátelský poměr k lidově demokratické republice, plánovitě

získávali a shromažďovali podle příkazu newyorského úřadu Associated Press důležité zprávy a údaje povahy především vojenské, hospodářské a politické. Tito placení špióni prováděli svou zločinnou činnost jako své jediné zaměstnání; jak státní prokurátor uvedl v obžalovacím spise, vypověděl obviněný Svoboda, že získávání špiónážních zpráv pro Oatise a jeho prostřednictvím pro americkou špiónážní službu stalo se pro něho pravidelným zaměstnáním. Své pravé záměry se snažil Oatis rafinovaně maskovat. Pokoušel se, aby zejména ve styku s našimi pracujícími vystupoval jako pokrokový novinář.

V poslední době se jeho záškodnická skupina zabývala hlavně vyzvědáním zpráv, týkajících se zrádců Slinga, Svertmové a společníků. Americká špiónážní služba, která projevovala o tyto informace neobyčejný zájem, se snažila zjistit, do jaké míry byla její síť na našem území odhalena a jaká opatření by měla učinit.

Svědectvím o špiónáži těchto „novinářů" jsou vlastnoručně poznámky Oatise, obsahující — jak uvádí obžaloba — závazné údaje a poznatky vojenského rázu. Z obav před prozračením používali telefonní linky, znějící na jméno cizí osoby a tajně přepínané do jejich kanceláře.

Touto svou zločinnou činností poškozovali všichni obvinění zájmy Československé republiky a vědomě podporovali pa-líšské plány amerických imperialistů o vyvolání nové světové války. (ČTK)

Ohlas dne

Správa ČTK o procese, publikovaná v *Rudom Práve* 1. júla 1951.

Rozsudek Státního soudu nad americkými špióny

PRAHA 4. července (ČTK)

Ve středu 4. července v 8 hodin vynesl senát Státního soudu v Praze rozsudek nad Williamem N. Oatisem a jeho společníky. Všichni obvinění byli uznáni vinnými z trestného činu vyzvědačství a odsouzeni:

William Nathan Oatis k trestu odnětí svobody na dobu 10 let, Tomáš Svoboda na 20 let, Pavel Woydinek na 18 let, Petr Münz na dobu 16 let.

Všichni obvinění pozbývají čestná práva občanská na dobu 10 let a jejich majetek byl konfiskován.

Všichni obvinění trest přijali. Státní prokurátor požádal o doručení písemného rozsudku k odvolání.

Tento špiónážní proces znovu potvrdil — stejně jako už někteří procesy dřívější — jak američtí imperialisté provádějí pro své palčivé krvavé plány u nás i v jiných lidově demokratických státech zločinnou špiónáž. Soustavnou špiónáží, k níž používají všech možných prostředků, zaměstnanců svých zastupitelských úřadů i novinářů, se snaží podporovat své přípravky k nové světové válce.

Oatis, americký občan, obdržel od naší vlády akreditaci k novinářské činnosti v Československu. Ve skutečnosti Oatis vůbec nebyl novinářem, nýbrž skoleným špiónem, stojícím ve službách válečných štváčů. Lidově demokratická vláda poskytuje u nás každému svobodu informací

o naší zemi, nikoliv však svobodu špiónáže. Odsuzující rozsudek Státního soudu nebyl vynesena nad novinářem Oatisem, nýbrž nad americkým špiónem Oatisem a nad jeho prodejními společníky.

Za hlavního líčený vyšly na jeho závažné skutečnosti, jež jsou pro pracující lid poučné, jak Oatisova skupina prováděla špiónáž a kterým věcem věnovala hlavní pozornost.

Oatis nejvíce zajímaly zprávy o spiklencích Šlingovi, Švermové a Clementisovi. Americké výzvědné službě velmi záleželo na tom, aby mohla zjistit, která spojení této zrádcovské bandy byla odhalením její činnosti zpřetrhána a který z jejích členů byl zatčen. Šling, Švermová, Clementis znamenali pro imperialisty výhodnou kartu, v níž ukládali mnoho svých špiónážních nadějí. Proto věnovali a věnují této bandě tolik zájmu.

Dále sbírali Oatis, Svoboda, Woydinek a Münz zprávy o skutečnostech důležitých pro obranu republiky. Tyto zprávy měly sloužit americkým imperialistům, připravujícím pro své krvavé zisky útočnou válku proti lidově demokratickým zemím a proti Sovětskému svazu. Pak to byly špiónážní zprávy hospodářského rázu, jejichž účelem bylo zeslabovat a ochromovat čes. hospodářství. Mohutný vzestup našeho průmyslu, osvobozeného od závislosti na kapitalistickém západě, znamená totiž současné posílení obranné schopnosti naší

země a zmar všech nadějí na její hospodářské porobení imperialisty.

William Oatis, redaktor a ve skutečnosti skolený špión, je cizinec. Za plat, který dostával, škodil naší zemi. Soud konstatoval, že při výměře trestu přihlížel u Oatisa k polehčující okolnosti úpěnlého doznání, ve kterém též odhalil jména i praktiky západních diplomatických orgánů i novinářů, skrývajících za tyto formální funkce špiónskou a špiónážní činnost.

Spolu s Oatisem byli odsouzeni tři českoslovenští státní příslušníci. Při výměře jejich trestů přihlížel soud k tomu, že byli nenávislnými nepřáteli lidové demokratického zřízení a že se, svou záškodnickou činností sami vyloučili z řad pracujícího lidu. Zradili svou vlast. Cizinec Oatis neznal naší řeč ani naše poměry a bez iniciativní pomoci Svobody, Woydinka a Münze by nemohl v takovém rozsahu špiónáž provozovat. Vzhledem k těmto zvlášť přitěžujícím skutečnostem jim soud vyměřil vyšší trest.

Díky bdělosti našeho pracujícího lidu a pohotovosti bezpečnostních orgánů byla tato čtyřčlenná protistátní skupina odhalena a zneškodněna. Spravedlivý trest nad zločinnými škůdci je výstrahou všem, kdož by se ještě ve službách krvavého dolaru pokoušeli narušovat mírumilovně budovatelské úsilí v Československé lidově demokratické republice.

Správa ČTK o vynesení rozsudku, publikovaná v *Rudom Práve* 5. júla 1951.

Spravodlivý trest špiónovi Oatisovi a spol.

Praha (ČTK) — V stredu 4. júla o 8. hod. vyniesol senát Státného súdu v Prahe rozsudok nad Williamom N. Oatisom a jeho spoločníkmi. Všetkých obvinených uznali vinnými z trestného činu vyzvedačstva a odsúdili ich:

William Nathan Oatis k trestu odňatia slobody na 10 rokov,

Tomáš Svoboda na 20 rokov;

Pavol Woydinek na 18 rokov,

Peter Münz na 16 rokov.

Všetci obvinení strácajú čestné práva občianske na 10 rokov a ich majetok skonfiškovali.

Všetci obvinení trest prijali.

Státny prokurátor požiadal o doručenie písomného rozsudku k odvolaniu.

Tento proces znovu potvrdil — rovnako ako už niektoré procesy predchádzajúce — ako americkí imperialisti robia pre svoje podpaľácke krvavé plány u nás i v iných ľudovodemokratických štátoch zločinnú špiónáž. Sústavnou špiónážou, pre ktorú používajú všetky možné prostriedky, nevycháňajú ani za mestančov svojich zastupiteľských úradov i novinárov, sa snažia podporovať svoje prípravy na novú svetovú vojnu.

Oatis, americký občan, dostal od našej vlády akreditáciu pre novinársku činnosť v Československu. V skutočnosti Oatis vôbec neboli novinárom, ale školeným špiónom, stojacim v službách vojnových štváčov. Odsudzujúci rozsudok Státného súdu nevyniesli nad novinárom Oatisom, ale nad americkým špiónom. Oatisom a nad jeho predajnými spoločníkmi.

Za hlavného rokovania vyšly najavo závažné skutočnosti, ktoré sú pre pracujúci ľud poučné, ako Oatisova skupina robila špiónáž a ktorým veciam venovala hlavnú pozornosť.

Oatisa najviac zaujímali zprávy o štátobezpečnostných opatreniach čs. úradov. Americkéj výzvednej službe veľmi záležalo na tom, aby mohla zistiť, ktoré spojenia zradcovskej bandy Šlinga, Svermovej a Clementisa boly odhalením ich činnosti pretrhnuté a ktorý z jej členov bol zatknutý. Šling, Svermová, Clementis znamenali pre imperialistov výhodnú

kartu, na ktorú vkladali mnoho svojich špinavých nádejí. Preto venovali a venujú tejto banke toľko záujmov.

Dalej Oatis, Svoboda, Woydinek a Münz zbierali zprávy o skutočnostiach, dôležitých pre obranu Republiky. Tieto zprávy mali slúžiť americkým imperialistom, pripravujúcim pre svoje krvavé záisky útočnú vojnu proti ľudovodemokratickým krajinám a proti Sovietskemu sväzu. Po tom to boly špiónážne zprávy hospodárskeho rázu, ktorých účelom bolo zoslabovať a ochromovať čs. hospodárstvo. Mohutný vzostup nášho priemyslu, oslobodeného od závislosti na kapitalistickom západe, znamená totiž súčasne posilnenie obrannej schopnosti našej krajiny a zmarenie všetkých nádejí na jej hospodárské porobenie imperialistami.

William Oatis, redaktor a v skutočnosti školený špión, je cudzinec. Súd konštatoval, že pri výmere trestu prizeral Oatisa k pohľadujúcej okolnosti úplného priznania, v ktorom tiež odhalil mená i praktiky určitých západných diplomatických orgánov i novinárov, skrývajúcich za tieto formálne funkcie škodcovskú a špiónážnu činnosť.

Spolu s Oatisom odsúdili troch československých štátnych príslušníkov. Pri výmere ich trestu bral súd ohľad na to, že boli nenávisťnými nepriateľmi ľudovodemokratického zriadenia a že sa svojou záškodníckou činnosťou sami vylúčili z radov pracujúceho ľudu. Zradili svoju vlasť. Cudzinec Oatis nevedel našu reč, ani nepoznal naše pomery a bez iniciatívnej pomoci Svobodu, Woydinka a Münza by nemohol v takom rozsahu robiť špiónáž. Vzhľadom na tieto zvlášť priťažujúce skutočnosti súd im vymeral vyšší trest.

Vďaka bdelosti nášho pracujúceho ľudu a pohotovosti bezpečnostných orgánov odhalili túto štvorčlennú protištátnu skupinu a zneškodnili ju. Spravodlivý trest nad zločinnými škodcami je výstrahou všetkým, ktorí by sa ešte v službách krvavého dolára pokúšali narušovať mierumilovné budovateľské úsilie v Československej ľudovodemokratickej republike.

Správa ČTK o vynesení rozsudku, publikovaná v Pravde 5. júla 1951.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

MINISTR
ZAHRAŇIČNÍHO OBCHODU

200/57

V Praze dne 9. srpna 1951.

TAJNÉ

Pane presidente,

Podle posledních zpráv došlých z Washingtonu prohlásila vláda USA, že se bude domáhat, aby smluvní strany Všeobecné dohody o cích a obchodu zbavily na zasedání v září v Ženevě československý vývoz do USA celních výhod. Touto akcí je ohrožen náš vývoz do USA, který až dosud představoval přes 70% naší produkce dolarů. Tím by byly ohroženy naše dolarové dovozy zejména barevných kovů. Vzhledem k závažnosti věci zahájil jsem ihned připravená protipatření a zasílám Vám v příloze zprávu o našem postupu.

Dále Vám zasílám zprávu o dalším postupu v jednání o obchodní dohodu s Velkou Británií. Velká Británie totiž odmítá zajistit naše dovozy surovin proti postupující diskriminaci a je nutno se zabývat otázkou, zda dohoda zajišťující jen zvýšenou produkci liber nás nestojí příliš mnoho, když musíme na dluhy a náhrady za znárodnění platit ročně 420 mil. Kčs. Vypracoval jsem proto zprávu o našem dalším postupu, a to i pro případ, že by se nám nepodařilo dovozy zajistit a že by k uzavření dohody nedošlo.

Prosím, aby obě zprávy byly projednány na nejbližší schůzi politického sekretariátu. Pokud jde o protipatření vůči USA, tato již provádíme, takže projednání na politickém sekretariátu, byť by až po prázdninách, nijak naší akci nezdrží. Naše opatření jsou při tom přímo vynucena americkou akcí a jde pouze o vymezení jejich forem a rozsahu.

Pokud jde o další postup v jednání s Velkou Británií, i tu provádíme taková opatření, která v případě uzavření dohody by nám zajistila potřebný librový dovoz, naproti tomu však navrhovaný postup při jednání s Velkou Británií vyžaduje zásadního rozhodnutí politického sekretariátu. Při tom by nebylo vhodné nyní přerušené jednání nadměrně protahovat.

Obě zprávy jsem projednal se soudruhy z financí a soudruha Kabeše jsem předem o věci informoval.

Přijměte prosím, pane presidente, projev mé hluboké úcty.

Pan
Klement G o t t w a l d,
president republiky Československé,
P r a h a .

List ministra zahraničního obchodu A. Gregora prezidentovi K. Gottwaldovi z 9. augusta 1951 o snahe USA zrušit Československu doložku najvyšších výhod v rámci GATT.

Prípado OATIS

SECRET
(Security Classification)

DO NOT TYPE IN THIS SPACE
949.5262a/9-1051
249.1111 Oatis Williams

AIR BENCH
FOREIGN SERVICE DESPATCH

FROM: **AMERICAN EMBASSY, PARIS** 677 DEPT. NO.

TO: **THE DEPARTMENT OF STATE, WASHINGTON.** 5262a September 10, 1951 DATE

REF: Department's telegram 1188 of August 25, Embassy telegram 1390 of August 31 and 1440 of September 4, 1951. SEP 12 1951

1	ACTION	DEPT.	DCR	GKR	OLI	E	IE	S/S	G	L	DS	DC/L	P
For Dept.	KUB	I											
Use Only	REC'D	N											
	SEPT 17	O											26398

SUBJECT: Transmitting copy of Embassy note to Foreign Ministry on subject of suspension of Czech overflights.
209.1111 Oatis

The Embassy encloses, for the records of the Department, copy of the note which was delivered to the Foreign Ministry on August 31 pursuant to the Department's instructions under reference. As will be noted, the text of this note conveyed to the French the procedure which the Department intended to pursue in contacts with the Czechoslovak Embassy in Washington concerning the Oatis case, and the suggestion was made in it that a parallel approach be made by the French Government with particular reference to the two French nationals who have been arbitrarily imprisoned in Czechoslovakia. That parallel approach was made by the Foreign Ministry on September 4, as reported in the Embassy's telegram No. 1440 of that date; though it was made in a manner that differed from that employed by the Department, in that the Czech government was placed rather bluntly on notice that the overflight privileges for the Czech airline over the French Zone of Western Germany would be withdrawn unless the French citizens in question are promptly released.

DECLASSIFIED

Authority: EO 11652 / EO 13526

By: [Signature] NARA, Date: 4/2/93

Philip W. Bonsal
Chargé d'Affaires

cc: American Embassies: London
Prague
Brussels
The Hague

HICOG, Frankfurt

✓ Enclosure 1

MFHerz/mv

SECRET

ACTION COPY — DEPARTMENT OF STATE

The action office must return this permanent record copy to DC/R files with an endorsement of action taken.

949.5262A/9-1051

SECRET FILE

FILED

SEP 28 1951

MB

Telegram amerického veľvyslanectva v Paríži na ústredie Štátneho departamentu z 10. septembra 1951 o zákaze československých preletov cez francúzsku zónu západného Nemecka v súvislosti s „prípado Oatis“.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

SECRET (Classification)	Enclosure 1 Vienna Despatch #820 November 28, 1951
SECURITY INFORMATION	
Public Safety Memorandum No. 121	
October 31, 1951	
TO :	Acting Deputy High Commissioner
FROM :	Legal Division
SUBJECT:	Reports from Czechoslovakia
<p>1. The Chief of the Jewish Agency in Vienna, Mr. Heller, informed me that he had learned from an employee of the Israeli Consulate in Prague, Czechoslovakia, who had spent a few hours in Vienna enroute to Italy, that recently a number of Czechoslovakian Jews had been arrested by the Czechoslovakian Secret Police for interrogation. Some of the arrested persons were very close to the Israeli Consulate in Prague. Others were prominent in Jewish life and some were Zionists.</p> <p>2. One of the arrested persons was released a few days ago. He informed the Israeli Consulate officials in Prague that the interrogation had been conducted chiefly because of the contacts the Israeli Consulate in Prague and local Jewish circles had with former Minister of Foreign Affairs, Clementis. At the same time, all were questioned concerning their contacts and with the American press correspondent, William Oatis, and as to whether they had given him information for publication and whether they had shown any interest in the welfare of the Jewish population of Czechoslovakia.</p> <p>3. It seems, therefore, that the Czechoslovakians are preparing evidence in the forthcoming trial of former Minister of Foreign Affairs, Clementis, and that they even might use Oatis to testify against Clementis.</p> <p>4. The same informant stated that a short time ago a time bomb was planted adjacent to one of the biggest industrial plants in Vysocany in the outskirts of Prague. It was connected to the cable leading to the electric lights on the top of the manufacturing plant displaying the Soviet Star. A few of the lamps were not lighted, causing one of the electricians to climb up, whereupon he found the cable leading to the time bomb. The explosion was thereby prevented, and according to the same source, the police have not as yet found any clue as to who planted the bomb.</p>	
For the Division Director:	
Albert Loewy Chief, Austrian Affairs Branch	
SECRET SECURITY INFORMATION	

Informácia právneho oddelenia Štátneho departmentu z 31. októbra 1951, adresovaná šéfovi rakúskej sekcie Štátneho departmentu o tom, že Oatis môže byť použitý ako svedok v „pripade Clementis“.

Prípád OATIS

~~SECRET~~ SECURITY INFORMATION

DO NOT TYPE IN THIS SPACE
749.00/11-2851

FOREIGN SERVICE DESPATCH

FROM: AMLEGATION, VIENNA #820 November 28, 1951
 TO: THE DEPARTMENT OF STATE, WASHINGTON AIRPOUCH DEC-3 1951
 REF: [Handwritten initials]
 SUBJECT: Peripheral: Miscellaneous Reports from Czechoslovakia

Enclosed is a copy of a memorandum prepared by a member of the staff of the Legation regarding recent developments in Czechoslovakia. The report mentions the arrest of several Czechoslovak Jews on rather tenuous grounds, describes the Czechoslovak authorities' interest in any connections they may have had with Clementis or Oatis, and concludes that the reason for the arrests may have been to gather evidence for use in the trial of Clementis, in which trial even Oatis might be used to testify for the prosecution.

The memorandum likewise describes an abortive attempt to sabotage an industrial plant in Visocany near Prague.

FOR THE HIGH COMMISSIONER:

Walter Dowling
Walter Dowling
Deputy High Commissioner

✓ 1 Enclosure: Public Safety Memorandum 121

Copy to:
AmEmbassy, Praha

RECEIVED DEPARTMENT OF STATE
DEC 13 AM 10 45
RECORDS BRANCH

1951 DEC 14
H.C.
H.K.
E.C.K.

1951 DEC 14
RECEIVED DEPARTMENT OF STATE
APR 18 1952

~~SECRET~~ SECURITY INFORMATION

ACTION COPY - DEPARTMENT OF STATE

The action office must return this permanent record copy to DC/R files with an endorsement of action taken.

Date Reported: 11/28/51
DC/R 749.00/11-2851
SECRET FILE
HH

Telegram amerického vyslanectva vo Viedni Štátnemu departментu z 28. novembra 1951 o snahe československých úradov vyfabrikovať spojenie „Clementis – Oatis“.

Mr. Klement Gottwald
President of the Republic
Dear Mr. President:

Let me present my compliments.

I am a foreign correspondent, former chief of the Prague bureau of the Associated Press and a United States citizen. I came to Prague from London in June, 1950, on an American passport that will expire in June, 1952. I was an accredited foreign correspondent with credentials from the Ministry of Foreign Affairs.

On April 23, 1951, your security organs arrested me. On July 4, the senate of the state court in Prague convicted me of espionage and sentenced me to 10 years' deprivation of freedom. Both for the security organs and the court, I speak freely of my espionage.

I see that I was wrong in what I did against the republic and I am deeply sorry for it. At the same time, I feel I suffer from an injustice. This is not the fault of the security organs, the prosecutor or the courts. Their duty was to apprehend, investigate, prosecute and convict me. They did it. I do not blame them. But the result of all this is that I have been punished out of all proportion to the punishments given other accredited

Žiadosť Williama N. Oatisa o milosť, adresovaná prezidentovi Gottwaldovi 7. septembra 1951.

September 19, 1951

The Government of the Czechoslovak Republic

I am a foreign correspondent, former chief of the Prague Bureau of the Associated Press. I was born in Mission, Indiana, U. S. A., January 7, 1914. I am a United States citizen.

On July 4, 1951, the court of the 1st district in Prague sentenced me to 10 years' deprivation of freedom for espionage. I had spent a study of my espionage activities. On Sept. 4, I wrote the President of the Republic and asked for a pardon.

I would like to stay in Czechoslovakia. By this decision I want to show that I am sorry for my espionage, that I have given it up and that I am a friend of the Czechoslovak Republic. I know that espionage against peace-loving nations helps only a few wealthy people, who want war because it is good business, and that it runs counter to the interests of the working people.

This is my application for asylum, a job and a place to live in the Czechoslovak Republic, where I hope to work for peace in the whole world.

Yours respectfully,
William N. Oatis

Žiadosť Williama N. Oatisa o politický azyl, adresovaná československej vláde 19. septembra 1951.

Truman Gets Proposal to End Trading With Czechoslovakia

Senate Completes Action, 81-0, on Resolution Intended to Speed Freeing of Oatis

By the Associated Press

WASHINGTON, Aug. 23.—Congress today sent President Truman for approval a resolution asking that the United States cease trading with Czechoslovakia until Associated Press correspondent William N. Oatis is freed.

Earlier today the Senate passed the resolution by 81 votes to 0. It had previously been passed by the House:

Sen. Herbert R. O'Connor, D., Md., urged that Secretary of State Dean Acheson refuse to receive the new Czech Ambassador Vladimir Prochazka until American Ambassador Ellis O. Briggs is allowed to interview Mr. Oatis, who is serving a ten-year sentence after conviction of espionage.

Sen. O'Connor said Mr. Acheson is preparing to receive the Czech Ambassador "as if he were a responsible officer of a decent government."

Sen. William F. Knowland, R., Calif., said the United States should break diplomatic relations with Czechoslovakia and close "potential espionage centers in our own country."

However, Mr. Acheson had a two-minute meeting with Czech Ambassador Vladimir Prochazka at the State Department.

Mr. Acheson told the ambassador he wanted to have a "thorough discussion" with him soon on the Oatis case. Mr. Prochazka refused comment on Mr. Oatis after the meeting.

Správa *New York Herald Tribune* z 24. augusta 1951 o rezolúcii Kongresu, adresovanej prezidentovi Trumanovi, ktorá sa týkala požiadavky prepustenia Williama N. Oatisa z československého väzenia.

Tisková konferencia na veľvyslanectví ČSR ve Washingtonu

PRAHA 29. ZÁŘÍ (ČTK)

V úterý 25. září dopoledne byla na československém velvyslanectví ve Washingtoně uspořádána tisková konference, již se zúčastnilo přes 30 zástupců tisku včetně tří rozhlasových společností. Zastoupeny byly hlavně: agentura TASS, AP, UP, INS a Reuter. Zástupci rozhlasu natáčeli celou konferenci včetně výřadek z Oatisova procesu na pás. Velvyslanec dr. Vladimír Procházka přednesl úvodem delší projev, kde vylíčil zásadní stanovisko o dnešním poměru ČSR vůči USA. Seznámil tisk nejprve s obsahem výkladu, který učinil 29. srpna slátním sekretářů Achsonovi při země opětné zázrazil, že ČSR neustoupí nátlaku.

Konstatoval výslovně:

1. Ze Oatisova věc byla plně řešena v souhlase s československou jurisdikcí a je po této stránce vyřízena. Neuznávání rozsudku znamená vměšování se do vnitřních věcí ČSR.

2. Oatisův případ se stal pro jisté zdejší kruhy zámlnkou, aby USA mohly proti ČSR provést s chystat na příklad v GATT (všeobecná dohoda o tarifech a clech — RP) opatření, která by jinak nemohly před mezinárodním forem dobře obhájit.
3. USA zahájily diskriminační politiku proti ČSR dávno před Oatisem.

Na důkaz toho uvedl velvyslanec v druhé části, že byla věnována obchodním stykům základní fakta:

1. Neobnovení obchodní smlouvy po válce.
2. Bezúčinné stornování již povolené americké půjčky z roku 1946.
3. Odmítnutí půjčky Mezinárodní bankou pp nátlak USA.
4. Zavedení vývozní licenční zákonem z 1. března 1949, čímž začala hospodářská studená válka a jímž byla flagrantně porušena smlouva GATT, která je od té doby se strany USA v poměru k ČSR porušována soustavně.

Velvyslanec probral dále podrobné případy diskriminace, porušující Gatt, případy, jež zacházejí poslední dobou až do směšnosti, jako na příklad nepovoluje-li USA vývoz lihoviny ani pro návrat zboží, americký ml. improtéry nepřijížděho. Velvyslanec citoval československé protesty na mezinárodním fóru a ukázal, že tato diskriminační politika není odvodněna žádný

mi věcnými důvody, neboť ČSR své závazky plně dodržovala, dodržuje a bude dodržovat. Ani poslední memorandum Státního departementu, jímž se vůči ČSR navrhuje ukončení amerických závků, plymoucích z Gattu, není odvodněno, věcně, nýbrž je politicky, vlastně jen povahou našeho režimu, a je tedy opětovným vměšováním se do našich vnitřních záležitostí. V celé politice USA vůči ČSR se tedy projevuje oklatantní případ politiké, ké diskriminace proti soustavě československé lidové demokracie.

Velvyslanec Procházka dále dokázal citáty z amerického tisku, že informovaná americká veřejnost si je nejen dobře vědoma toho, že při postupu USA proti ČSR, zejména právě v Gattu, jde o porušování platných mezinárodních závazků, že ale také i podle nízkých vedoucích ekonomů je tímto svévolným jednostranným postupem nebezpečně ohrožena celá struktura obchodních smluv a obchodní politiky západního světa, čímž jsou znepokojeni také někteří západoevropští členové Gatt.

Tuto část ukončil velvyslanec důrazným prohlášením, že Československo se neobává následků americké diskriminace, neboť přes všechny nepřátelské počiny USA československá průmyslová výroba i konsum spotřebních statků neustále stoupá. Jako jediné východisko z dnešního napětí poukázal velvyslanec na projev ministra Širokého na V. zasedání Organizace Spojených národů, kde byla zdůrazněna možnost soužití států různých sociálních soustav a možnost rovné spolupráce mezi všemi národy bez jakékoli diskriminace.

V třetí části projevu podal velvyslanec rozbor Oatisova procesu, který dokazuje, že šlo o jasný případ špionáže, spojený s celou soustavou podvatné činnosti proti Československu, Hizené ze zahraničí. Proces byl řídný nejen se stanoviska československého práva, ale byl jme k němu plně oprávněn také s hlediska práva mezinárodního. Po té byly shromážděným žurnalistům předvedeny dva výňatky ze tiskového záznamu: Začátek procesu a závěrečný projev Oatisův.

Po přestávce kladli novináři velvyslaneci skoro hodinu dotazy,

které se soustředily jednak na Oatisa, jednak na Gatt. V odpovědích byly vyjasněny různé body, jako na příklad, že Oatis nebyl uvězněn proto, aby si v něm ČSR opatřila jakési „rukodmí“. Na dotaz o možnostech jednání o Oatisově propuštění a případných československých podmínkách odpověděl velvyslanec, že není jeho věc hledat tyto možnosti, nýbrž, že je věc druhé strany, aby o nich uvažovala. Mluvit o podmínkách není na místě, protože to je věc jednání mezi oběma vládami, avšak žádné jednání, ať o čemkoliv, není možné v ovdušit, jaké bylo v USA právě nyní záměrně proti Československu vytvořena. K dotazu, „zda by uvolnění hospodářského nátlaku pomohlo vyčistit ovdušit“, odpověděl velvyslanec, že pravděpodobně ano, ale zatím, že lze o tom sotva mluvit. Velvyslanec dodal výrazně, že v žádném případě není myslitelné jednání pod nátlakem.

Tisk ve Spojených státech se velmi obšírně zabýval konferencí na československém velvyslanectví a vykladem velvyslanec dr. Procházky. Buržoazní listy zabývající se konferencí více méně na thema „zda je možná dohoda o Oatisovi“, pomíjejí ty části projevu velvyslanec, kde dr. Procházka zdůraznil, že v Československé republice se neobává následků americké diskriminace, že československá výroba i spotřeba stoupá, a kde uvedl citáty z projevu ministra Širokého. Listy dále úplně vyposílaly, jí velvyslanecovy doklady o tom, že si americká veřejnost čím dál tím více uvědomuje, že USA porušují usnesení Gatt a že i ně, které západoevropské země mají proti této politice vážné námítky. Jen některé listy uvesřejňují právní rozbor Oatisova případu, jak jej provedl velvyslanec, většinou uvádějí jen jeho konstatování, že Oatis byl špon a že ho Československý soud odsoudil právem.

Nejlvice se listy soustřeďují na dotazovou část konference. Přitom, jako na povet se smaž odvězet pozornost od velvyslanecovy výroky, že žádné jednání není možné v ovdušit štvance, vytvořitěné nyní v USA proti Československé republice a že Československá republika neustoupí nátlaku ani v Oatisově ani v jiném případě.

Správa ČTK uverejnená v Rudom Práve 30. septembra 1951 o tlačovej konferencii československého veľvyslanectva vo Washingtone, zameranej na „prípád Oatis“.

Index	
Classified	.. 58-63
Deaths	.. 51-52
Obituaries	.. 51-52
Births	.. 53
Marriages	.. 53
Funeral Home	.. 53
Public	.. 58-63
Private	.. 58-63
Real Estate	.. 58-63
Automobile	.. 58-63
Electric	.. 58-63
Gas	.. 58-63
Water	.. 58-63
Telephone	.. 58-63
Post Office	.. 58-63

The News

WASHINGTON
DAILY NEWS

31st Year—No. 103

Dt. 7777

Entered as Second Class Matter at D. C. Post Office

CITY EDITION

WEDNESDAY, MARCH 5, 1952

Weather

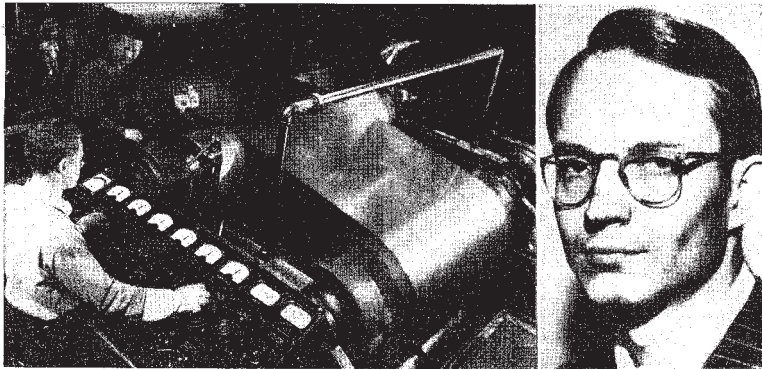
Today, mainly
cloudy, some sun.
High, 45; low, 35.
Temperature, 40-45.
Wind, 10-15 m.p.h.

3
PAY NO MORE

Exclusive:

REDS WILL TRADE OATIS FOR STEEL MILL, IS REPORT

(Page 3)

Communist Czechoslovakia is reported willing to trade a man for a machine—provided the machine is big enough. The Reds are said to be asking release of 1 847,000,000 steel mill held by us in return for release of Correspondent William Oatis. The plant they want includes a cold rolling mill like the one shown. (See story on Page 3.)

Informácia *Washington Daily News* z 5. marca 1952 o tom, že ČSR vymení Williama N. Oatisa za oceľovú valcovňu.

Prípád OATIS

Sáktor 6-B .

V Pruze áne 11.3.1952.

Odišlení 4.

Vyhotoveno 2x.

Z p r á v a :

O stavu vyšetřování v přípádě O Á T I S .

O a t i s

dnes jsem s ním probral řádně celý svědecký protokol, což trvalo 25 minut. O a t i s vypo-
vídalý přesně podle protokolu, je třeba mu
však dávat ještě krátké otázky k vyčerpání
všech detailů v protokolu. Potom vypovídá
ochotně se všemi podrobnostmi.

Na proces je zřejmě dobře připraven, je klidný
a jeho celkový zdravotní stav je dobrý. Zdá
se že má větší zájem o písničky než o proces.

K procesu navrhuji připomenout s. předsedovi
senátu, aby mezi otázkami v protokole vsunul
ještě krátké otázky na doplnění toho, co
O a t i s nevypoví v předchozí výpovědi .

Por. Lédl Josef

por. Lédl prof

Správa vyšetřovatel'a ŠtB Josefa Lédl'a o stave vyšetřovania
William'a N. Oatisa z 11. marca 1952.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

Č.:
Dňa: 28. dubna 1952.

Priloha

SEKRETARIÁT ministra zahraničných vecí
Dňa: 28. dubna 1952
Číslo: 1094/52

Záznam pre s. ministra

Podáva: S. Sekaninová

VEC:	TERMIN S ODPOVEDENÍM:
Návšteva u Oatise.	<u>ihneď</u>
STRUČNÝ OBSAH	NÁVRH
<p>Po predbežnom ohlásení s. nám. Prchala se dostavil s. Moučka, aby dojednal uskutočnenie návštevy amerického veľvyslanca u Oatise. Bylo dohodnuto, že se návštěva uskuteční ve středu 30.4. a že americkému velvyslanci bude při dnešní návštěvě sděleno datum s tím, že o podrobnostech bude během zítřka informován. S. Moučka byl informován o otázkách, jež mají být Oatisevi položeny ve smyslu rozhovoru s. ministra s Briggsem. Otázky a odpovědi by byly „tlumočeny“, t. j. povolení by bylo dáno až po přetladu do češtiny.</p> <p>Místo návštěvy projedná s. Moučka ve svém úřadě. V úvahu přichází úřadovna MFB v Bartolomějské ulici, určená pro styk se stranami, návštěvy atd.</p> <p>Kdyby se návštěva nekonala na MZV, byl by Briggs z MZV doprovázen našim účastníkem rozhovoru a po případně též určeným justičním důstojníkem na místo rozhovoru.</p> <p>S. Moučkovi bylo sděleno, že se strany našich úřadů má být přítomen vysoký úředník. ./.</p>	<p>Navrhují souhlas</p>
ROZHOVNUTÍ S. MINISTRA:	
<p>111 (195) <i>Priloha</i></p>	

Záznam G. Sekaninovej z 28. apríla 1952 o príprave Briggsovej návštevy Williama N. Oatisa.

Záznam
do spisu Oatis.

Kopie
z archivu MZV ČR
Čís. 120.462/52 ABO11
(Tab. 16/6.12) (p)

Sifron čis. 2111 (dosté 1707/12) ze dne
14.6.1952 píše p. Norek ze státní delegace
w OSN, že

„Státní úřad USA shledalo (projednávání)
svobody informací. USA se vůbec nezaují-
má o Oatisovi ani o ČSR.“

že se předpokládá, že shledá ryadé
přímé směrnic, aby případ Oatisův zůstal
zele. mimo hran a sleden na otevřeném
otázku jednání mezi Briggsem (ktej je
k. o. ve Washingtonu) a s. ministrem.
Belhoj party USA navrhuje tomu, že
ani dal lakanou příležitost k utokům
proti ČSR neuzijely po velmi důkladné
úvaze a v naději na vyřešení Oatisovy
jinou cestou.

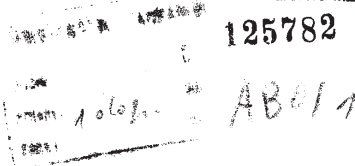
16/6.52

Janův

Odtajněno dle č.j. 267.261/2001 - OZU
Datum: 22.5.2001
Provedl:

Záznam Státní misie ČSR pri OSN pre ministerstvo zahraničných vecí v Prahe
zo 16. júna 1952 o možnom prerokúvaní „prípádu Oatis“ na pôde OSN.

Odtajňeno dle č.j. 267.261/2001 - OZÚ
č. 22.6.2801
Pověřil: *ko*

Kopie
z archivu MZV ČR ✓

No. 31

The American Embassy presents its compliments to the Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs and has the honor to request the Ministry's good offices in forwarding the enclosed letter from his wife to Mr. William N. Oatis, Chief of the Prague Bureau of the Associated Press.

The Embassy avails itself of this opportunity to renew to the Ministry the assurances of its consideration.

Enclosure:

Letter

Prague, July 28, 1952 ✓

Nóta amerického veľvyslanectva ministerstvu zahraničných vecí v Prahe z 28. júla 1952, v ktorej žiada, aby ministerstvo odovzdalo Oatisovi list od jeho manželky.

POVERENÍCTVO VNÚTRA

Číslo: 10577/1-VI/1-Maj.-48.

V Bratislave dňa 5. novembra 1948.

Hvasta Ján,

Predmet: Zaradenie do pracovného útvaru.

VÝMER

Na základe rozhodnutia Osobitnej komisie zo dňa 29.X.1948. zriadenej pri Povereníctve vnútra podľa § 4 ods. 1 vyk. nariadenia č. 18/48 Sb. n. SNR zaraďuje sa podľa § 2 ods. 1 písm. d) nariadenia číslo 7/48 Sb. n. SNR

Ján H v a s t a,

nar. 2.VI.1927 v Mígľešove, okr. Trebišov.
obyvateľ obce Bratislava, Svobodov, č.izby 211, okr. Bratislava,
zamestnaním študent, do pracovného útvaru v Novákoch,
okr. Prievidza, na dobu 12 mesiacov.

Dôvody:

Výšetrovaním, vykonaným orgánmi ŠB v Bratislave a vypočutím spoluobvinených bolo zistené, že menovaný už dlhší čas, najmä ale v prvej polovici roku 1948, spolu ešte s inými, vyvíjal činnosť štátu a ľudovo-demokratickému zriadeniu v ČSR nepriateľskú a to tým spôsobom, že prevádzkal spravodajskú činnosť v prospech istej mocnosti.

Menovaný vyššie uvedenou činnosťou ohrozoval výstavbu štátu v duchu ľudovodemokratickom a jeho bezpečnosť a preto Osobitná komisia uznala za potrebné zaradiť ho v smysle § 2 ods.1 písm.d) nar.č.7/48 Sb.n.SNR cieľom prevýchovy do pracovného útvaru na dobu 12(dvädesť) mesiacov.

Rozhodovanie podľa § 27 ods.3 vyk.nar.č.18/48 Sb.n.SNR je odôvodnené tým, že aj bez konania podľa § 25 cit.nar.bols katkovy stav dosta - točne objasnený.

Proti tomuto výmeru opravný prostriedok nie je prípustný.

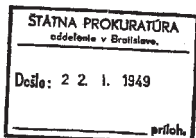
Za povereníka:

[Handwritten signature]

Lietavec.

Vec: Žiadosť povolenia
k sobášu Jany
Hvasty s Gabrielou
Danišovou.

Bratislava 18. I. 1949

Titt.
Štátny súd

Of. II do / H

29

Bratislava.

Podpisanej Jany Hvasty, dovoľuje
si Vašou touto čistou úctivo požiadať, o vaše
láskavo povolenie a schválenie môjho oficiál-
neho sobášu, ktorým chcem uzavrieť s mojou
snúbenkou Gabrielou Danišovou v nasledujúcej
dňoch.

Keďže som momentálne vo vydutých
väzboch, prosím úctivo štátny súd aby tieto žiad-
ky prosne vyhovel. Som Americký štátny občan
a z mojej strany není žiadnych prekážok pre
toto by som máj sobáš so sl. Gabrielou Daniš-
ovou nemohol uzavrieť.

Dovoľujem si úctivo poprosiť aby pri tom
sobáši bol prítomný zastúpený mojim konzulátom
zarovnen právnik aby som sa mohol dohodnúť s
mojou snúbenkou, v ktorú deň a hodinu
býd sme mohli náš sobáš uzavrieť. 112
Dúfam že moja žiadosť bude prijatá, vyformulovaná,
zastúpená a úctivo,

164

Jan Hvasta

Žiadosť J. Hvasty adresovaná Štátnemu súdu v Bratislave z 18. januára
1949 o povolenie a schválenie sobáša s Gabrielou Danišovou.

Gabriela Hvastová rod. Danišová
Bratislava, Moskovská, 16.

Vec: Prošba o omilostenie.

290

20 48

111

Slovutný pán prezident

Klement Gottwald

F r a h a .

Hrad.

Dolepôdpísaná Gabriela Hvastová, prosím týmto účtve o omilostenie mojho manžela Jána Hvastu, amerického štátného občana - Slováka, ktorý je od 16. X. 1948 zaisťený na Krajskom súde v Bratislave vo vyšetrujúcej väzbe, vo veci udejnaj protištátnej činnosti a doteraz nebol sudený, takže mu nebola daná možnosť dokázať svoju nevinu.

Podľa mojho najlepšieho vedomia, neviem že by sa bol zúčastnil i na tej najmenšej protištátnej činnosti. Vždy sa pri tom ako cudzí štátny občan choval, ako každý príslušník našej ľudovodemokratickej republiky. Jeho zaistenie zapríčinilo jedine to, že sa kamarátil s niektorými štátu nebezpečnými elementmi o ktorých činnosti moj manžel nevedel. Prosila by som niekoľko jeho zaistenie má neblahý účinok na jeho i tak slabý telesný organizmus a ohrozuje jeho chatrné zdravie, aby bolo umožnené čím skoré vyšetrenie celej záležitosti, tým spôsobom bolo urýchlené jeho prepustenie na slobodu i za cenu jeho vyhostenia z nášho štátu.

Opakujem svoju uctivú prosbu a dúfam v priaznivé vybavenie za čo vopred ďakujem.

" Práci čest "

Gabriela Hvastová

KANCELAR PREZIDENTA REPUBLIKY
10. III. 49 * 204573
PŘEJMI: I REF:

B
S
K

226

Žiadosť o milosť Hvastovej manželky adresovaná prezidentovi K. Gottwaldovi 10. marca 1949.

Slovenský Robotnícky Spolok (I.W.O.)

KANCELÁR PRESIDENTA REPUBLIKY SLOVAK WORKERS SOCIETY I. W. O.

CHICAGO, ILL. LODGE 2001

19.XII.49 113291/49

201573/49 Jan

PRÍLOHY: 1/1 REF: 1; Newark, N. J. Dec 12 1949

Vela cteny Pan Prezident C.S.R.
 Vistite žiadosť Rodičov Pana Jana Hvastu,
 ktori počas jeho pobytu na Slovensku,
 neakin spôsobom bol obrneny alebo zapleteny
 do Americkej vprednej vličky.
 a bol chiteny a odsudeny na trix roky do väzenia,
 ktore teraz ot Pavlava v Leopoldove.
 Ja i moja manželka Michal a Elizabeth Hvasta
 materaz Americany ale Rodom Slováci jatkiesi nsi
 tie vspomenuty sin. Ja i moja manželka
 nemame žiadnej vedomosti any vspojenia
 z jeho precinom oproty C.S.R.
 a mislime ze ak sa nieco dopustil, nemal simisel
 poskodit C.S.R. iste to bol precin nestusenho mladika
 ktory nevedel ale tomopi bit nasledky,
 Preto Prosim Pana Prezidenta ak je mozna
 tuto vec este vsetrit a ak sa da Nasho Niva
 Amilostnit

Familtenu Rodicia

Michael Hvasta
 Elizabeth Hvasta

Žiadosť o milosť rodičov J. Hvastu adresovaná prezidentovi
 K. Gottwaldovi 12. decembra 1949.

Prípád OATIS

*Začetok listu o
spisovničkovej prílohe*

Kopie
Archiv MZV ČR

Číslo spisu: 267/261/2001-OZU
Datum: 22.5.2007
Príloha: 1

Oatis

American Embassy
Prague
August 28, 1952

129.550

Aut. Práv. 114 B

ABO-1

My dear Madame Sekaninova:

I have the honor to acknowledge the receipt of your letter dated August 25, 1952 addressed to The Honorable Ellis O. Briggs, which was received by him on the evening of the next day. Prior to his departure on the morning of August 27 Ambassador Briggs asked me to reply to your letter by asking that I now be given access to Mr. William N. Oatis.

As Ambassador Briggs had requested access to Mr. Oatis in his conversation with you of August 6, last, I trust that a visit may now be arranged at an early date.

Sincerely yours,

Nat B. King

Nat B. King
Charge d'Affaires a. i.

Spisovnička

Her Excellency
Dr. Gertruda Sekaninová
Deputy Minister of Foreign Affairs
Prague

*Začetok notície o prístupoch P. Sekaninovi
Správca s. M. B. Jatin a. a.*

2. 11. 52
Jatin

List chargé d'affaires N. Kinga námestníčke ministra zahraničných vecí G. Sekaninovej z 28. augusta 1952, v ktorom informuje o zámere veľvyslancu navštíviť Williama N. Oatisa.

Prague,
October 29, 1952

Mr. Matthew King
Charge d'Affaires
United States Embassy
Prague

Dear Mr King:

It was a real pleasure for me to talk with you the other day.

I am sorry to say I forgot one thing that I had intended to mention to you.

I mean my passport, which I have among my effects here in prison. It expired in June of this year.

So, if it is possible, I should appreciate your arranging for the issue of a new passport to me as soon as you can do so conveniently.

The old passport has been extended once. Unless there is some emergency regulation I do not know about, I do not believe it can be extended again.

I shall thank you for any help you can give me in this. And let me thank you again, now, for what you and others with you have done for me up to now.

Yours sincerely
William N. Oatis

Žiadosť Williama N. Oatisa z 29. októbra 1952, adresovaná N. Kingovi,
o vystavenie nového pasu.

November 15, 1952.

Dear Mr. President,

I have long thought of sending to you directly an appeal for the freedom of my beloved husband, William Oatis. I have hesitated because others skilled in the affairs of nations have been active in his behalf, and I have waited and hoped for his return to me. But always I have wondered what I could do that was within my power to end the waiting, and stop the anguish of our separation.

So at last I have decided to write you, believing that surely you must heed a simple plea for mercy and put an end to this bitterly, unhappy situation in which my husband William and I are entrapped.

It is more than 18 months now since he was arrested, and nearly two and a half years since we were separated when he left London for Czechoslovakia.

At the time, we had only been married for three months and I am sure you can realize the suffering, and loneliness this continuing separation has already caused me.

We married because we wanted to spend our lives together. Yet the days go by, one after another, and so does the time we would be spending together. We can never regain what has already been lost during this past two and a half years, but I continue to hope and pray that this difficult time will soon come to an end and we can be reunited.

I am sure William has behaved well while in your custody. Surely there must be some way in which you, the powerful head of your country, can take his good conduct into account and commute his sentence to expulsion from Czechoslovakia.

I appeal to you with all my heart for your mercy and I hope and pray that as an act of humanity you will let my husband come home now.

Sincerely yours,
Laurabelle Oatis
/Mrs. William Oatis./

Žiadosť o milosť L. Oatisovej z 15. novembra 1952 adresovaná prezidentovi Gottwaldovi.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

THE FOREIGN SERVICE
OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

ADDRESS OFFICIAL COMMUNICATIONS TO

American Embassy
Prague
November 28, 1952

Mr. William N. Oatis,
Prague,
Czechoslovakia.

Dear Mr. Oatis:

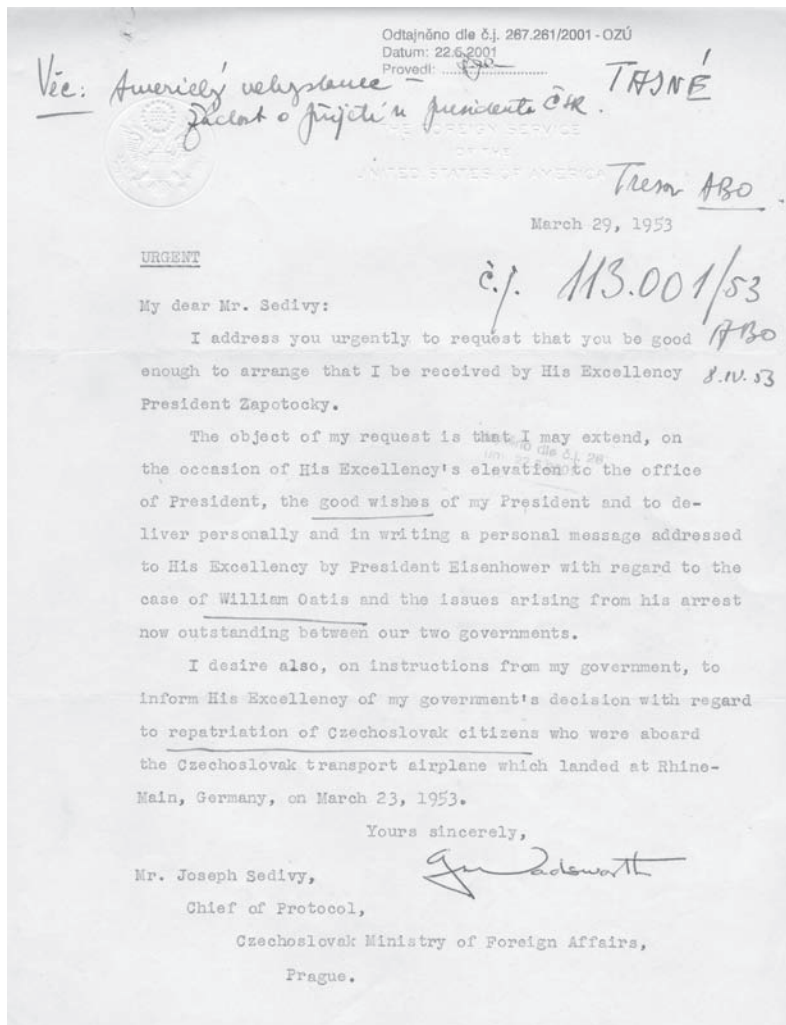
I was delighted to receive your letter of October 29th, and want to hasten to say that it was likewise a real pleasure for me to talk with you. I hope another meeting can be promptly arranged.

Your old passport cannot be extended but a new passport has been issued and will be delivered to you as soon as an Embassy officer can visit you and complete the formalities. In the meantime, I want to say again that our efforts in your behalf are unflagging.

Sincerely yours,

Nat B. King
Charge d'Affaires a.i.

List N. Kinga Williamovi N. Oatisovi z 28. novembra 1952 s oznámením o vystavení nového pasu.

Žiadosť veľvyslanca G. Wadswortha z 29. marca 1953 o audienciu u prezidenta Zápotockého z dôvodu odovzdania osobného posolstva prezidenta Eisenhowera ohľadne prepustenia Williama N. Oatisa.

Príloha (fotopríloha a osobné dokumenty)

MINISTERSTVO
NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

V Praze dne 13. dubna 1953.

KM-404/taj-53

91
1. 11. 53
Tajné

Soudruh

plk. Prchal
náměstek ministra NB

z d e.

Vážený soudruhu,

vracím se k případu špiona OATISE. Mezinárodní situace vyžaduje, aby OATIS byl zdrav a v dobrém tělesném stavu. I když dosavadní péče o OATISE je dobrá, dávám k úvaze, aby byl z Ruzyně převezzen do některé z věznic na Slovensku /*anebo jinde v Americe!* kde by mu byl umožněn pohyb na zdravém vzduchu, ku př. ve vězeňské zelinářské zahradě a pod.

Američané budou s naší vládou nepochybně jednat o vydání OATISE. Dobrý zdravotní stav OATISŮV bude toto jednání do značné míry usnadňovat. Zajištěte proto, aby OATIS měl i nadále dobrou lékařskou péči, vydatnou stravu a zdravé prostředí /procházky/.

Se soudružským pozdravem

SEKCE
Dobře: 17. IV. 1953
Č. 1125

Wall
dytka pro šlecht
Spolupráce s americkými
vojenskými úřady

List ministra národnej bezpečnosti K. Bacílka svojmu námestníkovi plk. A. Prchalovi z 13. apríla 1953 o potrebe dobrého zdravotného stavu Williama N. Oatisa a o jeho ďalšom „využití“.

Czechs Demand U. S. Remove Embargo in Return for Oatis

White House Reveals Eisenhower Note Offering to Negotiate Newsman's Release

Czechoslovakia's official propagandists today called on the United States to lift its economic embargo against that Communist satellite nation in return for the release of William N. Oatis.

The challenge followed less than 12 hours after it was disclosed here that a March 30 letter from President Eisenhower to Czech President Zapotocky made this promise:

"If your government will release Mr. Oatis . . . the United States Government . . . is prepared to negotiate on the basis of full mutual understanding the issues arising from the arrest of Mr. Oatis and now outstanding between us."

Only last Saturday the State Department's assistant press officer, Lincoln White, had told reporters: "There wasn't any deal between the United States Government and the Czechoslovak government."

At the same time the department issued a formal statement to the effect that Mr. Oatis' release had been achieved solely on the basis of an appeal from Mrs. Laurabelle Oatis, wife of the Associated Press correspondent, to the Czech President. Mr. Oatis was released by the Czechs last Saturday after spending 25 months in prison on charges of espionage.

The Associated Press reported that the Eisenhower note and Mr. Zapotocky's answer were broadcast over the government-controlled Radio Prague this morning. The broadcast also included an editorial from the

Czech Communist Party paper, Rude Pravo calling on Gen. Eisenhower to lift trade and economic sanctions imposed after Mr. Oatis was imprisoned in 1951.

As released by the White House, the President's March 30 message to Mr. Zapotocky read as follows:

"On the occasion of your assumption of the presidency of the Czechoslovak Republic I wish to avail myself of the opportunity to express the hope that you will give consideration to the release of William Oatis and thus remove one cause of friction between our two countries.

"If your government will release Mr. Oatis removing the obstacles which his continued imprisonment places in the way of their solution, the United States Government on its part is prepared to negotiate on the basis of full mutual understanding the issues arising from the arrest of Mr. Oatis and now outstanding between us."

Mr. Zapotocky's answer to Gen. Eisenhower, handed to American Ambassador George Wadsworth May 13 read as follows:

"I thank you for your congratulations on the occasion of my election as president of Czechoslovak Republic, which was transmitted to the prime minister on March 30, 1953, by the ambassador of the United States.

"Regarding your personal mes-

(See OATIS, Page A-3.)

Informácia *Washington Evening Star* z 21. marca 1953 o nóte prezidenta D. Eisenhowera prezidentovi A. Zápotockému ohľadne prepustenia Williama N. Oatisa.

Zástupci náčelníka Správy Stb. vyšetřování
s. pplk M o u č k o v i .

*92
12/5
P. Lédla
Mouček
Pavlov*

V Praze 23.IV.1953.

Ve věci špiona OATISE, nebylo by nashledanou vhodné předat ho do jiné věznice, protože jak známe z vyšetřování, zabývá se často myšlenkou na pokus o útěk z vězení, ve kterém v jiné věznici nebylo by možno zabránit. Jeho přemístění do jiné věznice a zajištění stálé a dobré lékařské péče vyžadovalo by si řadu mimořádných opatření které i když jde o mimořádný případ, pokládám za zbytečné.

Ve věznici zde je zajištěn dostatečně po stránce ostrahy, i lékařské péče. Ke zlepšení jeho zdravotního stavu navrhuji pro -
jednat s Dr. SOMMEREM otázku jeho stravování a udělat příslušná opatření ke zlepšení. Dále navrhuji aby byl vydán věznici pokyn, aby OATIS byl denně voden na vycházku a to nejméně na 2 hodiny. Je možno dát do vycházkového dvora lehátko, aby se mohl slunit a případně při tom číst.

*7
jednu ze jeho
prochůzek 2 hodiny do vzduchu!
kuráž, slunce*

Kpt. LÉDL J.

Kpt. Lédla

Správa referenta J. Lédla M. Moučkovi o potrebe zlepšit' zdravotný stav
Williamu N. Oatisa.

Prípád OATIS

PŘEDSEDA VLÁDY

Č. 0148/53/PT.

Praha, dne 15. května 1953.

Zrušen stupeň
utajení
2.9.2003

~~DŮVĚRNĚ~~

~~PRÍSŔNĚ TAJNĚ~~

č. j. D 207/2003-KPV

S. [signature]

Vážený soudruhu,

sđđluji Vám, že prezident republiky soudruh Antonín Zápotočský svým rozhodnutím ze dne 15. května 1953 prominul Williamu Oatisovi, narozenému 7. ledna 1914 v Marionu, stát Indiana, USA, státnímu občanu USA, na základě žádosti jeho manželky Laurabellly Oatisové dosud neodpykanou část trestu odnětí svobody, uloženého mu rozsudkem Státního soudu v Praze dne 4. července 1954.

Dnes, 15. května o 18 hod. oznámím tuto skutečnost velvyslanci Spojených států amerických.

V důsledku toho třeba zařídít vše aby William Oatis byl v sobotu 16. května 1953 v ranních hodinách v doprovodu úředníka ministerstva zahraničních věcí předán velvyslanci Spojených států.

Současně upozorňuji, že William Oatis byl odsouzen též k vyhoštění po odpykání trestu na svobodu, takže prominutím dosud neodpykané části trestu odnětí svobody nabývá účinnosti vyhoštění z území ČSR.

Vzhledem k tomu však, že William Oatis bude propuštěn v sobotu, kdy nemáme letecké spojení na západ, míním v případě žádosti amerického velvyslance prodloužit možnost pobývání Oatisa na území ČSR na 48 hodin po propuštění z vazby.

Se soudružským pozdravem

Vážený soudruh

Karol B a c í l e k
náměstek předsedy vlády a
ministr národní bezpečnosti,

P r a h a .

V. [signature]

List předsedu vlády V. Širokého ministrovi K. Bacílkovi z 15. mája 1953 o rozhodnutí propustit Williama N. Oatisa z väzenia.

THE NEW YORK TIMES

12. IX 1953

FIRST PRAGUE VIEW
 DECEIVING TO OATIS

Sundaland Gave False Sense
 of Security—Visit by Police
 Hinted at Things to Come

When William N. Oatis returned last May after more than two years in jail in Czechoslovakia on a charge of espionage, it was announced he would write his own story of his experiences as a foreign correspondent, and as a prisoner of the Communists. Now, after rest, medical treatment and time for research, he has written that story, of which the following is the second installment.

By WILLIAM N. OATIS

COMMUNISM TO THE ASSOCIATED PRESS
 The trouble really started the day I arrived in Prague, because it was a place that could fool you.

It looked safe, but it was far from being so. I flew there from London June 23, 1950. I was 36 years old, a journalist since 1932 and an employee of The Associated Press since 1937. I was going to head the AP's Prague bureau.

The plane droned easily through a clear blue summer sky. The long, narrow tiled fields of Bohemia were as bright as a new quilt. And the airport lay in warm sunshine as we landed around 4:30 P. M.

The Czechoslovak airline stewardess was smiling and helpful. The uniformed official in the customs stood waved me through with just a glance into one of my suitcases.

That was my first quick look at Czechoslovakia. I saw a sunny land and smiling people. But that was only the surface. Underneath there were dark and terrible depths.

There was that building that sat a half mile to the right of the road, near the airport. It was a square-cut building with gray walls, with tall windows like the wide eyes of a frightened man. It was a prison. And before I was a year older, I was in it.

Unaware of Prison

That prison borders a village. Like the airport near by, it takes its name from that village. That name is Ruzyně.

Ruzyně was a secret prison. I think it is no exaggeration to say that millions of people in Czechoslovakia, and tens of thousands right in Prague, did not know the place existed.

The only prison I had heard of was "PANKRÁŽ" in southeastern Prague. There the Communist regime held its biggest propaganda trials. Ruzyně prison was a trial factory.

Luckless souls of all ages and conditions—men and women, old and young, clerks, farmers, factory workers, priests, politicians, even policemen—were entombed there.

They were political prisoners, suspected of treason, espionage and sabotage. Their faces turned on what those terms could be shown to mean and what they themselves could be shown to have done—above all, what they could be brought to say they had done.

They walked to and fro in cold and narrow cells, helpless and alone, wondering whether they were to live or die—and whether life, for all it meant to them now, was worth living.

Or they were blindfolded and taken from their cells under guard—ghostly figures in faded, shapeless, tan pajamas, stumbling and shuffling through dark, quiet corridors.

Wheelled and Mocked

When they sat or stood in bare offices, through long hours, all day or far into the night, while hard-eyed men griled them, wheelled them, mocked them, stormed at them, breaking them down to accuse themselves and take the consequences.

And after that they shuffled back, pale and shaken, to their cells to wait and wonder—to wonder how long this misery would last and what would come after it.

But all that was behind the scenes. On my first quick glance at Czechoslovakia, I saw no sign of it.

Hedrich Ruzyně, a press officer at the Ministry of Foreign Affairs, gave me a booklet with my name in it, setting out that I was accredited as an "ordinary foreign newspaper man."

Nichan Polowitzky, the bureau chief before me, had lost his accreditation and had to leave the country two months earlier.

Mr. Ruzyně complained to me that Mr. Polowitzky had aimed "constant pinpricks" at the people in power. But he said they had nothing against me or The Associated Press.

"We realize the necessity of these agencies," he said. "We do not ask that you report only the good things you see here. We know there are some things here that are bad. All we ask is that you report the good as well as the bad."

That sounded all right to me. I was there to do what he seemed to be describing—objective reporting.

A shadow of the things to come arose during my second night in Prague.

I awoke to knocking on the door of my hotel. Six men in street clothes pushed past me into the room. And presently, as I stood there in pajamas, one of the men was trying to tell me something.

Policemen Check Money

But I could not get it—it was in Czech. I telephoned the desk downstairs and up came a bell-boy who knew English. These men, he explained, were policemen. They wanted to see my money. The policeman of the crew counted my dollars and pounds, and saw that they tallied with the currency declaration I had made on entering Czechoslovakia. No black-market money there.

The men walked out, and I went back to sleep.

That was my first meeting with the secret police. And it set the pattern for my shifting states of mind in the months that followed.

Úryvok zo spomienok Williama N. Oatisa na pražský politický proces, publikovaný v New York Times 14. septembra 1953.

PhDr. Slavomír Michálek, CSc. (1961), historik, pracovník Historického ústavu SAV v Bratislave. Zaoberá sa americkou zahraničnou politikou a československo-americkými vzťahmi v druhej polovici dvadsiateho storočia, osobnosťami Slovákov, pôsobiacich v službách československej diplomacie a druhým a tretím slovenským a československým demokratickým exilom v Amerike. Absolvoval zahraničné štáże na univerzitách a vedeckých inštitúciách vo Veľkej Británii (Oxford University), USA (New York Public Library, Woodrow Wilson Center, George Washington University, Stanford University) a v Kanade (University of Toronto). Je autorom monografií **Nádeje a vytriezvenia, československo-americké hospodárske vzťahy v rokoch 1945-1951** (1995), **Ján Papánek, politik, diplomat, humanista** (1996), **Diplomat Štefan Osuský** (1999), **Brezová pod Bradlom, osobnosti /ne/známe** (1999), **Andrew Valuchek-As they knew him** (2002) a spoluautor a editor publikácie **Do pamäti národa, osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia** (2003). Za významné dielo literatúry faktu mu bola v rokoch 1999 a 2003 udelená Cena Egona Erwina Kischu.

ISBN 80-969296-0-7

